Integrarea României în Uniunea Europeană. Provocări şi soluţii

■

Supliment
al Revistei de Economie teoretică şi aplicată

Cuprins

Cuvânt-înainte / 9

Repere strategice ale eficienței procesului de integrare a României în Uniunea Europeană
■ *Gheorghe Zaman* / 11

Viziunea contextului şi modernizarea ultimativă
■ *Marin Dinu* / 21

Rating-ul intern – metodă de abordare în evaluarea IMM-urilor
■ *Mario G.R. Pagliacci* / 31

Evoluția economico-socială a României în perioada 1.I–28.II.2007
■ *Vergil Voineagu* / 47

Convergența reală a României cu Uniunea Europeană – vis sau realitate?
■ *Cristian Socol, Aura Gabriela Socol* / 61

Sistemul bancar şi provocările integrării
■ *Nicolae Dănilă* / 73

Delimitări teoretice: europenizarea administrației publice şi pârghiile sale instituționale
■ *Lucica Matei, Diana-Camelia Iancu* / 93

Situația economică a României la aderarea în Uniunea Europeană European Union
■ *Constantin Anghelache* / 113

Efecte ale integrării şi globalizării asupra pieței muncii
■ *Valentina Vasile* / 143

Avantajele integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană şi dezavantajele rămânerii ei în CSI
■ *Mihai Pătraş* / 151

Particularităţi privind managementul riscului de piaţă
■ *Gabriela Anghelache* / 165

Bazele schimbării prin creativitate, responsabilitate şi speranţă
■ *Viorel Lefter, Elvira Nica /* 185

Rolul capitalului uman în dezvoltarea pieţei europene
■ *Marina Luminiţa Sârbovan /* 195

Integrarea tehnologiilor e-services din România în societatea informaţională europeană
■ *Ioan Radu, Minodora Ursăcescu /* 203

Fondurile structurale europene pentru România şi oportunităţi pentru Bucovina
■ *Carmen Năstase, Adrian Liviu Scutariu* / 211

Impactul aderării României la Uniunea Europeană asupra pieţei de capital din România
■ *Leonardo Badea /* 225

Reglementarea pieţei energetice în România
■ *Vasile Robu, Elena Claudia Şerban, Marina Bădileanu /* 233

Politica regională a UE – convergenţă şi creştere economică?
■ *Mădălina Istrate, Luiza Radu /* 249

Reconstrucţia instituţională şi funcţionalitatea sistemului macroeconomic
■ *Gheorghe H. Popescu, Cosmin Dobrin /* 263

Analiza potenţialului de creştere economică al zonei euro
■ *Marius-Corneliu Marinaş* / 271

Competitivitatea firmelor româneşti faţă de mediul european de afaceri
■ *Iuliana Cetină, Nora Mihail* / 279

Integrarea pe verticală şi creşterea potenţialului de dezvoltare în UE
■ *Dragoş Huru* / 289

Cuprins volumul II

Guvernare europeană prin politici economice
■ *Ion Bucur*

Convergența economică şi introducerea euro în noile state membre ale Uniunii Europene
■ *Ramona Toma, Virgil Nicula*

Alternativa bănci universale-bănci specializate şi coordonarea activității de finanțare a întreprinderilor în cadrul sistemelor bancare contemporane
■ *Teodora Barbu, Georgeta Vintilă*

Comasarea – acțiune prioritară de politică agrară în direcția consolidării proprietății funciare din gospodăriile țărăneşti
■ *Gabriel Popescu, Florentina Constantin*

Considerații asupra fiscalității din România – implicații ale procesului de aderare
■ *Stela Aurelia Toader*

Strategii de dezvoltare a turismului vâlcean
■ *Marin Popescu, Sorin Grigorescu*

Principiile procesului bugetar local în lumina noii legi a finanțelor publice locale
■ *Cristinel Ichim*

Oportunități şi provocări pentru Programele de tip MBA din România în perspectiva integrării în Uniunea Europeană
■ *Ionel Năftănăilă, Ioan Ursachi*

Stadiul actual al liberalizării comerțului cu servicii pe Piața unică europeană. Implicații pentru România
■ *Corina Grigorovici*

Managementul calității – o abordare europeană
■ *Ion Ioniță, Mihai Mieilă*

Normalizarea contabilității româneşti, ca rezultat al procesului de armonizare
■ *Alexandru Sălceanu*

Presiunea fiscală şi simțul proprietății în contextul integrării europene
■ *Cristina Covaci*

Agricultura şi ocuparea forței de muncă în zonele rurale ale UE European Union's Rural Areas
■ *Alina Ştefania Crețu, Roberta Mihaela Stanef*

Fenomenul migrației internaționale. Motivații şi consecințe
■ *Marilena Papuc*

Creşterea economică şi calitatea vieții în procesul integrării economice
■ *Rodica Manuela Gogonea, Cătălin Huidumac*

Inovarea – miza pentru România
■ *Mina Ivanovici*

Statul constituțional expus globalizării
■ *Gabriela Negru*

Fiscalitatea şi contabilitatea, între național şi regional
■ *Mihaela Ioneci, Niculina Marcu*

Creşterea economică – costuri şi decalaje de dezvoltare
■ *Ion Bucur*

Contabilitatea din România, între impozitele curente şi impozitele amânate privind profitul
■ *Străoanu Boni Mihaela*

Rezolvarea sistemelor de constrângeri cu diferențe
■ *Gheorghe Manolache*

Investiția în acțiuni – modalitate de plasament financiar
■ *Florentin Şerban, Silvia Dedu*

Coordonate ale sistemelor şi metodelor de management din domeniul sănătății
■ *Carmen Comăniciu*

Cadrul legislativ al politicii regionale în România
■ *Marcela Cristina Hurjui*

România pe calea integrării. O evoluție posibilă
■ *Viorela Iacovoiu*

Tratamente contabile privind corectarea erorilor fundamentale
■ *Alina Pietraru, Dorina Luță*

Echilibre multiple în modele de negociere şi de comerț descentralizat
■ *Sandu Cătălin Sin*

Bilanțul contabil – oglindă a patrimoniului
■ *Camelia Mihalciuc, Irina Chiriță*

Cota unică de impozitare şi convergența economie națională la UE European Economic Space
■ *Ioan Done, Adrian Ungureanu*

Spălarea banilor-consecință a globalizării financiare
■ *Carmen Boghean*

Contabilitatea mediului pentru o dezvoltare durabilă
■ *Florin Boghean*

Sistemul de pensii din România: trecut, prezent şi perspective
■ *Amalia Elena Ioniță*

Efectul de antrenare a turismului
■ *Irina Ştefana Ciubotariu*

Notă: Volumul II se va publica după desfăşurarea simpozionului.

Cuvânt-înainte

Aderarea României la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007 incumbă modificări structurale atât la nivelul economiei, cât şi al întregii societăţi româneşti. Succesul integrării în modelul european reprezintă însă adevărata provocare, de reuşita acestui proces depinzând, în ultimă instanţă, modernizarea României. Vom putea valorifica această imensă oportunitate? Vor reuşi autorităţile române să adopte un mix coerent de politici economice care să rezolve trade-off-ul dintre atingerea convergenţei nominale şi nevoia de convergenţă reală? Vom reuşi să absorbim o mare parte din fondurile europene, pentru a putea reduce decalajele faţă de ţările UE-27? Cum putem stimula potenţialul de convergenţă al economiei româneşti? Care va fi contribuţia României la transformarea dinamică a modelului european?

Găsirea unor răspunsuri raţionale la aceste întrebări a determinat conducerea AGER să propună comunităţii ştiinţifice româneşti şi internaţionale simpozionul „Integrarea României în Uniunea Europeană: oportunităţi şi provocări", ale cărei prime lucrări le-am grupat în acest volum. Parte a doua a volumului simpozionului va cuprinde alte contribuţii ştiinţifice semnificative, care sperăm să constituie fundamentul unui submodel românesc ca parte a modelului european. Un elaborat teoretic ce constituie, deopotrivă, o oportunitate, cât şi o provocare pentru dezbaterea de idei din mediul intelectual românesc şi internaţional.

REPERE STRATEGICE ALE EFICIENȚEI PROCESULUI DE INTEGRARE A ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

■

Gheorghe Zaman
Profesor doctor
Membru corespondent al Academiei Române
Preşedintele Asociației Generale a Economiştilor
din România

(Sinteză)

Rezumat. *Reperele strategice ale eficienței integrării României în Uniunea Europeană vizează următoarele aspecte mai importante: elaborarea unei strategii naționale a dezvoltării durabile care să aibă ca nucleu strategia postaderare, în concordanță cu deciziile UE în acest domeniu şi cerințele globalizării; eficientizarea şi creşterea competitivității sectorului public şi a sectorului privat din România; creşterea sustenabilității macroeconomice pe termen lung, inclusiv a balanței comerciale şi de plăți externe; sporirea eficienței utilizării împrumuturilor interne şi externe şi a investițiilor publice; utilizarea încasărilor din privatizări exclusiv pentru modernizarea infrastructurii din România; întărirea capacității administrative.*

Modelul economic european care se bazează pe principiul „unității în diversitate" oferă un cadru flexibil de compatibilizare pe termenele scurt, mediu şi lung a eficienței economice, justiției şi echității, promovând combaterea sărăciei, coeziunea şi incluziunea socială, subsidiaritatea şi cooperarea intergenerațională.

Cuvinte cheie: strategie; integrare; dezvoltare durabilă; eficiență; sustenabilitatea balanței de plăți externe, model economic european; convergență; reducerea decalajelor.

Clasificare REL: 8A, 20B, 20E

■

1. Aderarea României la Uniunea Europeană, la 1 ianuarie 2007, ridică o multitudine de probleme şi aspecte de natură strategică vizând *optimizarea integrării ţării noastre* din punctele de vedere economic, social, tehnologic şi ambiental, pe baza elaborării unei *Strategii a dezvoltării durabile a României* în cadrul căreia *Strategia postaderare* să reprezinte o *componentă primordială, organică* a conceptului de dezvoltare durabilă care, în cazul ţării noastre, presupune:

- asigurarea unui ritm de creştere sustenabilă, necesar şi suficient pentru reducerea decalajelor României faţă de media UE;
- creşterea calităţii vieţii, reducerea sărăciei şi îmbunătăţirea stării de sănătate;
- maximizarea efectelor la o unitate de consum de resurse, în general, şi de costuri ale integrării, în special, pe orizontul de timp mediu şi lung.

Marea majoritate a ţărilor membre ale UE au elaborat strategii naţionale ale dezvoltării durabile, iar la nivelul UE se preconizează o corelare mai strânsă între Strategia Dezvoltării Durabile a UE (2001-2010) şi Strategia de la Lisabona (2001-2010), în variantele revizuite în anii 2005 şi 2006.

Îmbunătăţirea activităţilor de programare şi planificare strategică, decuplate de conjuncturi politice, în contextul jaloanelor strategice ale UE care depăşesc şi orizontul de timp 2007-2013, reprezintă o condiţie sine-qua-non a creşterii eficienţei integrării în UE.

2. *Predominanţa sectorului privat* în economia României reprezintă un factor necesar şi favorabil pentru îmbunătăţirea mecanismelor economico-financiare de funcţionare a pieţei, dar nu şi suficient. Integrarea presupune *consolidarea parteneriatului public-privat* la nivelurile local, regional, naţional şi comunitar, astfel încât relativa „autonomizare" a dezvoltării economiei sectorului privat să fie stimulată şi nu obstrucţionată de capacitatea instituţională, cadrul juridic şi factorii de decizie politică.

Creşterea rolului sectorului privat în economie şi societate necesită, în paralel cu sprijinul din partea statului, un puternic impuls al cercetării şi inovării de firmă, inclusiv în cadrul IMM-urilor.

3. Creşterea economică realizată de România, în anii tranziției, pe lângă transformările de sistem politic, economic şi social pe care le-a presupus şi totodată le-a generat, în prezent, se confruntă şi cu o serie de posibile *vulnerabilități de proveniență structurală* ale căror consecințe se concretizează în:

- *cronicizarea deficitului balanței comerciale,* care nu se poate redresa unilateral doar pe seama promovării exporturilor, fie chiar şi a celor cu valoare adăugată ridicată; în paralel, este nevoie de strategii consistente şi compatibilizate privind creşterea aportului şi eficienței CDI şi a transferului de tehnologie, ca şi de strategii ale substituției importurilor atât „concurențiale", cât şi „neconcurențiale"; toate țările, într-o formă mai mult sau mai puțin transparentă, promovează politici de substituție eficientă a importurilor, având la bază tocmai creşterea capacității de inovare, transfer, absorbție şi difuzare tehnologică (inclusiv cunoştințe ştiințifice), ca şi extinderea potențialului de specializare şi cooperare ca factor de creştere a eficienței şi competitivității;
- *existența unor performanțe slabe* în ceea ce priveşte eficiențe economică, ecoeficiența, productivitatea muncii, nivelul competitivității, datorită unor structuri ale ocupării forței de muncă, în cea mai mare parte în ramuri şi subramuri cu niveluri relativ scăzute de productivitate şi valoare adăugată, al subutilizării capitalului uman.

4. Dacă vom compara cumulat creşterea PIB înregistrată în cei 18 ani de tranziție cu volumul investițiilor autohtone şi străine, al asistenței financiare externe (comunitare şi extracomunitare) şi al încasărilor din privatizare (în lei şi valută), vom constata o diferență sensibilă în defavoarea creşterii PIB, pe de o parte, şi o *creştere deosebit de rapidă a datoriei publice externe pe termen mediu şi lung* care diminuează *sustenabilitatea* capacității de plăți externe a țării. Or, depăşirea unui prag quasistandard a proporției acestei datorii față de PIB, recomandat de UE sau FMI, poate mări riscul de intrare în incapacitate de plăți sau de reducere drastică a eficienței factorilor de producție.

În opinia noastră, nu trebuie să ne bazăm doar pe creşterea de până acum a rezervelor valutare ale țării la 21,3 miliarde de euro, la finele anului 2006, comparativ cu un volum al datoriei externe pe termen mediu şi lung de 27,71 miliarde de Euro în acelaşi an, în condițiile în care deficitul balanței comerciale şi cel de cont curent înregistrează valori relativ mari, care situează România printre primele 15 țări ale lumii (între

acestea aflându-se şi Ungaria şi Polonia, după România). În viitor, ar fi posibil ca dinamica rezervelor valutare să se încetinească, întrucât nu credem că *transferurile băneşti în România de la forţa de muncă* din străinătate şi încasările din privatizări vor mai avea acelaşi ritm de creştere. În ceea ce priveşte investiţiile străine directe (ISD), se cunoaşte că şi acestea, în timp, ating un plafon maxim după care, în condiţii normale de dezvoltare a ţării gazdă, încep să fie înlocuite de capitalul autohton.

5. Există o întreagă literatură de specialitate care analizează în cele mai mici amănunte *decalajele care despart România de nivelul mediu al UE-12, UE-25 şi UE-27.* Se poate spune chiar că unii cercetători au făcut o pasiune în a dezvălui cât de slab poziţionată este România în ceea ce priveşte competitivitatea şi alţi indicatori de performanţă, eficienţă economică şi socială. Din păcate, nu aceeaşi pasiune se manifestă, aşa cum de fapt ar trebui, în ceea ce priveşte fundamentarea unor soluţii viabile, pentru restrângerea decalajelor (catching-up, convergence).

Cred că menirea economiştilor, dar nu numai a acestora, este aceea de a fundamenta şi implementa astfel de soluţii subordonate intereselor naţionale, compatibilizate cu cele comunitare. Obligaţia factorilor decidenţi la niveluri ierarhice superioare este aceea de a recepţiona şi evalua cu responsabilitate soluţiile respective pentru o fundamentare cât mai complexă a măsurilor adoptate. O *eroare de decizie îşi măreşte costul prejudiciului economic, social sau de altă natură* cu atât mai mult cu cât aceasta este comisă la niveluri ierarhice crescânde, deoarece efectele nefavorabile de propagare sau cuprindere sunt din ce în ce mai mari, comparativ cu cele ale unor erori de decizie, de exemplu, la nivel local sau microeconomic.

6. Experienţa pe care o are România în ceea ce priveşte *capacitatea de absorbţie* a fondurilor alocate prin instrumentele financiare de preaderare nu este una dintre cele care să fie satisfăcătoare. În noua situaţie, de ţară membră a UE, obiectivul creşterii capacităţii de absorbţie a instrumentelor financiare structurale şi de coeziune trebuie să ne preocupe cu mult mai mult, având în vedere, pe de o parte, volumul şi rolul lor important pe întreaga perioadă 2007-2013, precum şi necesitatea îndeplinirii unor exigenţe sporite ale procedurilor pentru a deveni eligibile. Nu credem că este un motiv de automulţumire sau, mai rău, de

laudă dacă se stopează, se întrerup negocierile privind, de exemplu, unele Programe Operaționale Sectoriale (POS) care pregătesc accesarea fondurilor structurale. Aceasta înseamnă întârziere în obținerea banilor de la UE şi timpul se scurge în defavoarea României. Faptul că nu putem absorbi la niveluri satisfăcătoare fondurile potențiale oferite şi că, pe de altă parte, contribuim cu fonduri la bugetul comunitar sau alte cheltuieli pentru programele UE ne arată că pierdem oportunități valoroase. Trebuie evitată situația ca din banii „căpşunarilor", de exemplu, să finanțăm cercetarea ştiințifică din alte țări membre ale UE. De aceea, o analiză cost/beneficiu/avantaje se impune pentru toate domeniile de integrare a economiei României în UE.

7. Problematica ISD în România, în noul context al integrării în UE, capătă noi dimensiuni, ea trebuind să fie percepută atât la nivelul pieței interne a UE, cât şi la nivel global, întrucât integrarea în UE reprezintă o globalizare la nivel mai redus, din punct de vedere teritorial, dar mai profundă şi mai diversificată în ceea ce priveşte formele instrumentelor şi mecanismele de realizare a acesteia.

În cazul ISD, prin cumpărarea activelor statului de către investitori strategici străini, ca urmare a procesului de privatizare, de reglementare şi dezetatizare, complexitatea problematicii este arhicunoscută şi se circumscrie într-un areal doctrinar care se situează între lozinca „nu ne vindem țara" şi cea a „vânzării pe un leu". Considerăm că statul român nu este suficient de bogat ca venituri astfel încât să renunțe cu „orice preț" la activele sale *eficiente* din punct de vedere economic şi social sau să țină cu tot dinadinsul la cele care generează pierderi şi blocaje financiare, pe termenele scurt şi lung. Este timpul ca statul, în calitatea sa de agent economic „sui-generis", să-şi clarifice în ce domenii poate să gestioneze eficient şi în care nu poate. Asta pentru că *opinia cu caracter de „generalizare"* potrivit căreia statul este un „prost" gestionar, după părerea noastră, nu se verifică decât în anumite cazuri şi că nu înțelegem cum statul român încredințează prin pseudoprivatizări, practic, altor state gestionarea propriilor sale active. Într-un fel, putem trage concluzia că acesta îşi declină competența/abilitatea sa de manager în timp ce alte state şi-o arogă.

Având în vedere că multe din activele statului provin din fosta proprietate socialistă, considerată a fi a „întregului popor" (nu avem în vedere reconstituirea drepturilor de proprietate la activele confiscate sau

naţionalizate), considerăm că încasările din privatizări, atâtea cât vor mai fi, *trebuie alocate pentru modernizarea şi construcţia infrastructurii publice* din cel puţin următoarele considerente:

- infrastructura reprezintă un bun public de care avem atâta nevoie, dată fiind situaţia sa necorespunzătoare precum şi exigenţele UE în acest domeniu;
- România se îndatorează pe termen lung pentru a-şi moderniza infrastructurile, ceea ce duce la creşterea poverii datoriei externe care oricum nu se poate spune că este prea mică, ţinând seama de capacitatea de plată a acesteia şi finanţare a deficitului de cont curent; atâta vreme cât s-au încasat miliarde de euro din privatizări, de ce România a trebuit să recurgă la împrumuturi bancare pe termen lung, a căror povară la datoria externă se măreşte?!
- Fondurile încasate din privatizare şi-ar găsi o materializare, oricând mai eficientă şi „justificatoare", în active corporale publice care generează *externalităţi pozitive* (spillovers) pentru membrii societăţii, înlăturându-se orice „suspiciune" în legătură cu consumarea încasărilor din privatizare activelor statului pe activităţi care nu măresc avuţia naţională.

8. În condiţiile integrării, problema eficienţei *economisirii şi a investiţiilor* capătă o importanţă cu mult mai însemnată, date fiind condiţiile unei concurenţe crescânde căreia trebuie să le facă faţă agenţii economici din România.

Datele privind indicatorii macroeconomici relevanţi ai României arată, atât în perioada înainte de 1989, cât şi în cea de tranziţie, că ritmul de creştere al investiţiilor a devansat întotdeauna pe cel al PIB, decalajul fiind destul de mare între cele două dinamici. De aici rezultă de fapt că efortul nostru investiţional pentru o creştere cu o unitate a PIB-ului este mare şi că, în consecinţă, avem o slabă eficienţă a investiţiilor, de regulă, explicată prin slaba organizare şi management necorepunzător, ca şi prin utilizarea subperformantă a tehnologiilor, chiar în condiţiile în care acestea sunt de nivel ridicat. În sectorul privat eficienţa economică a investiţiilor este mai mare decât în cel de stat, dar sub nivelul performanţelor din ţările dezvoltate. Creşterea eficienţei investiţiilor în cele două sectoare reprezintă o condiţie pentru un nivel mai mare de competitivitate şi performanţă. Este de domeniul inimaginabilului că acum, după 18 ani de tranziţie, mai există investiţii social-culturale

neterminate! Aceasta reprezintă una din cele mai mari dovezi ale ineficienței investițiilor publice. Integrarea în UE ar putea soluționa şi această problemă a României.

9. O analiză atentă a *„modelului economic european”,* aplicat în cadrul țărilor membre ale UE, relevă că prin Strategia de la Lisabona, obiectivele acestuia sunt focalizate asupra *creşterii, coeziunii sociale şi ocupării* pe seama progreselor în educație şi inovare, a creşterii cheltuielilor cu CD, a liberalizării industriei serviciilor, creşterii ocupării şi, implicit, reducerii şomajului.

Acest model poate fi un reper eficient şi de durată pentru România, astfel încât să evităm fie lipsa de strategii, fie schimbarea prea frecventă a acestora, ca semn al slăbiciunii, neprofesionalismului, instabilității şi impredictibilității politice.

Într-o lume globală, a tehnologiei interdependente şi bazată pe cunoaştere, modelele economice neoliberale trebuie revizuite în ceea ce priveşte scara de valori a acestora. PNB-ul nu mai este relevant, bunurile comune şi publice trebuie redefinite şi conservate, discrepanțele provocate de sărăcie şi noile inechități trebuie rezolvate la nivel global.

Vectorii dezvoltării durabile şi ai societății bazate pe cunoaştere repun pe ordinea de zi întreaga structură a modelului economic contemporan.

Comunicatul Comisiei Europene „Valorile europene într-o lume globalizată”, referindu-se la specificul modelului economic european, subliniază importanța cu totul deosebită pe care o au „solidaritatea şi coeziunea, oportunitățile egale şi combaterea tuturor formelor de discriminare, sănătatea şi siguranța adecvată la locul de muncă, accesul universal la educație şi îngrijirea sănătății, calitatea vieții şi calitatea muncii, dezvoltarea durabilă şi implicarea societății civile. Aceste repere stau la baza mai multor modele economice europene şi sunt incluse în opțiunea Europei pentru o economie socială de piață”, pe baza aplicării Tratatelor UE, a legislației şi Convenției Europene a Drepturilor Omului şi a Cartei drepturilor fundamentale.

Modelul economic european nu reprezintă o schemă rigidă, ci constituie un reper care vizează următoarele aspecte:

- principii, criterii şi valori comune, bazate pe diferite modele sociale, care sunt generate de *„unitate prin diversitate”*;

- sectorul public deţine un rol important în reglementările naţionale şi oferă *servicii de interes general,* de înaltă calitate; în UE-25 o proporţie de 27% din PIB se alocă cheltuielilor sociale pentru protecţie socială, faţă de 15% în SUA şi 17% în Japonia;

- oportunităţile de integrare, armonizare şi coeziunea, la nivel european, reprezintă factori de consolidare a sistemelor economice naţionale de exemplu, prin *crearea pieţei unice şi mecanismele financiare structurale ale UE;*

- *parteneriatul şi dialogul dintre guverne, industrie şi sindicate* reprezintă factori economico-sociali cu îndelungată tradiţie, care se manifestă prin mecanisme şi instrumente sensibil diferite de la o ţară membră la cealaltă.

Modelul economic european este apreciat favorabil nu numai de europeni, dar şi de specialişti americani, între care menţionăm pe Jeremy Rifkin care consideră ca avantajul competitiv al Europei constă în „pregătirea unei noi ere în timp ce America încearcă să o păstreze pe cea veche… combinând diferite mix-uri formate din drepturile universale ale omului, reţele şi guvernare multinivel". Rifkin consideră că Europa este mai bine pregătită în soluţionarea unor probleme cum sunt calitatea vieţii, ecosistemele, sistemele de gândire, capacitatea de adaptare ale unei societăţi informaţionale pentru toţi, inclusivă şi sustenabilă, strategia competitivităţii generale care promovează coeziunea socială, combaterea sărăciei şi creşterea economică durabilă.

Chiar dacă nu este clar de partea cui va fi reuşita în viitor, alternativa europeană a unui model de guvernare mai inovativ, concordant cu interesele tuturor „stakeholder"-ilor, care promovează crearea de valori pe termen mai lung, precum şi performanţa de ansamblu, pare să submineze poziţia dominantă în prezent a modelului economic american care vizează termenul scurt şi valoarea în termeni preponderenţi monetari.

Modelul economic european, prin instrumentele şi politicile preconizate, încearcă să consolideze criteriul *justiţiei sociale* stabilindu-şi ca obiective prioritare:

- *creşterea ocupării şi reducerea şomajului* care în unele ţări membre ale UE atinge niveluri foarte mari mai ales în rândul tinerilor, imigranţilor, femeilor şi persoanelor mai în vârstă;

- o mai bună adecvare între structura *sistemului educaţional şi nevoile de locuri de muncă,* în societate, în cercetare;

- *reducerea decalajelor dintre sărăci şi bogaţi,* la nivel de indivizi, grupuri sociale şi state membre ale UE şi contracararea tendinţei de creştere a acestor decalaje.

Modelul economic european conştientizează totodată *limitele* actualului capitalism în cadrul căruia se aplică şi propune o serie de amendamente ale acestuia, unii autori pledând pentru un „nou capitalism" în care să se acorde o atenţie mai mare sustenabilităţii pe termen lung, protecţiei mediului, conservării resurselor, îmbunătăţirii infrastructurii şi consolidării culturii.

Acest model impune o *regândire a noţiunilor de stat-naţiune şi suveranitate,* în strânsă legătură cu termenul de guvernare la nivel naţional, european şi internaţional, unii specialişti considerând că regimurile de „stat-naţiune" ar compromite viitorul „visului european", iar alţii, dimpotrivă, susţinând că „statul naţiune" îşi menţine rolul său în infrastructura acestui vis. Deşi este lăudat, modelul economic european are şi foarte mulţi critici.

Jurgen Habermas, în lucrarea „Après l'Etat-nation" (Fayard, 2000), este de părere că „întârzierea în reformarea guvernării supranaţionale provine în principal de la guvernele naţionale care au dificultăţi în a gândi dincolo de statul-naţiune".

Dezbaterile în jurul Tratatului Constituţional reflectă tocmai o serie de aspecte insuficient conturate şi aplicabile ale guvernării europene, ale valorilor care se creează ca urmare a „unităţii în diversitate", precum şi a discutării acestor probleme la nivelul cetăţeanului, în contextul guvernării *multinivel.*

În viitor, modelul european are nevoie de noi instrumente şi metode de integrare şi guvernare. Creşterea în diversitatea internă a UE, prin procesul de extindere, a condus la mărirea heterogenităţii interne, precum şi la nevoia de restructurare internă a sistemului de guvernare şi de consolidare a guvernului central. Orizontul de timp limitat al Strategiei de la Lisabona (10 ani) a intrat în contradicţie cu procese strategice care necesită perioade mai lungi de timp.

Modelul economic european bazat pe dezvoltarea durabilă reflectă evoluţia sistemului de valori, aducând „omul înapoi la natură", creând o conştiinţă globală şi o nouă viziune asupra politicilor publice şi afacerilor. El este o provocare pentru capacitatea inovaţională în domeniul guvernării şi găsirea de noi reguli de guvernare, de noi instrumente de compatibilizare a unităţii cu diversitatea crescândă.

J. Rifkin arăta că: „Uniunea Europeană este primul experiment de guvernare care încearcă o acomodare între noile forţe ale individualismului şi integrării, care constrânge conştiinţa umană, în interior, către identităţi multiple ale persoanei post-moderne şi, în exterior, către forţele globalizatoare ale economiei".

Modelul economic european bazat pe economia socială de piaţă necesită şi o *redefinire a intereselor* naţionale, economice şi sociale, ţinând seama de procesul de eroziune a distincţiei clasice dintre politicile naţionale şi internaţionale ca şi de necesitatea ca subsistemele funcţionale ale unui sistem complex, cum este cel al UE, să fie inclusive.

VIZIUNEA CONTEXTULUI ŞI MODERNIZAREA ULTIMATIVĂ

■

Marin Dinu
Profesor universitar doctor
Preşedintele Consiliului Director al Asociaţiei Generale
Economiştilor din România

Rezumat. *S-ar putea ca România să aibă multe probleme de rezolvat pentru ieşirea din condiţia de periferie. În mod determinant are o singură problemă: viziunea pentru ieşirea din periferie. Orice abordare de detaliu aproape că nu are relevanţă, oricum are o redusă relevanţă strategică, în absenţa abordării de ansamblu.*

Raţionalizarea ne îndeamnă să ne ocupăm de detaliu, evoluţia naturală însă ne obligă să avem imaginea întregului în toată cuprinderea sa. Fragmentul poate fi într-adevăr mai bine controlat, dar eficienţa controlului se certifică prin efectele cumulate global. Centrarea efortului pe probleme cotidiene pune în situaţii derizorii atât ordinea de prioritate, cât şi perspectiva. Pierderea perspectivei face posibilă calea ocolitoare, cercul vicios.

În plus, tendinţa nu este un rezultat al gestiunii părţilor izolate, ci al favorizării confluenţelor. Tendinţa este o chestiune de context, în care diversitatea îşi negociază proprietăţile şi funcţiile pe termen lung.

Ciclurile evoluţiei trebuie înţelese pentru ca economia şi societatea să fie mereu de partea tendinţei. Cum definim misiunea părţii pentru a beneficia de infailibilitatea întregului constituie cheia înfrângerii subdezvoltării, a evadării din ultimul lagăr de exterminare, care este periferia.

Cuvinte-cheie: potenţial de convergenţă; modernizare; eurocentrare; efort propriu; deficit societal.

Clasificare REL: 10J, 19H, 20B, 20F

■

1. Formularea problemei

Cuplarea evoluției unei țări, regiuni sau comunități la tendințele timpului reprezintă esența modernizării. Istoria arată că această operație s-a făcut de fiecare dată ca proiect asumat de segmentele creative din interiorul entităților teritoriale. Nu se cunosc cazuri de miracole în această privință.

Oriunde şi oricând civilizația s-a instalat şi şi-a revărsat roadele prin tradiționalizarea inovației în varii planuri, de la cel societal la cel tehnologic (Giddens, 1990). Mecanismul compensatoriu dintre recurgerea la buna practică intrată în zestrea istorică şi înclinația spre schimbarea progresivă, prin testarea noului, a practicilor tradiționale, s-a dovedit cea mai solidă realizare a societăților dezvoltate. Invariabil, acolo unde acest mecanism al producerii performanței nu a funcționat, subdezvoltarea a devenit un mod de viață, iar ieşirea din condiția de periferie, o aventură de natură sisifică (Chirot, 1976).

Trebuie observat că instituirea formulelor de cuplare la tendințele ieşirii din periferie s-au legat de fiecare dată de ideea de ordine, inclusiv în privința comportamentelor, de cunoaştere diseminată, de inovare instituționalizată, dar şi de ideea de control al resurselor, de concentrare a puterii economice sau militare etc. (Harvey, 2002). De altfel, raționalizarea rămâne determinantul absolut al modernizării, aşa cum s-a declanşat ea odată cu ideologia iluministă (Habermas, 2000). Raționalizarea constituie chiar scopul acțiunii umane scăpate, prin secularizare, de constrângerile emoționale ale supranaturalului. Cu alte cuvinte, evoluția, ca rezultantă a unei bătălii pentru tendință, nu se produce de la sine; ea este consecința unui proiect, a unei viziuni ample şi de durată, chiar dacă uneori a eşuat în inginerie socială.

Maniera de a da soluții a diferit de la etapă la etapă şi de la țară la țară. Acolo unde s-a mizat pe miracolul ingineriilor sociale eşecul s-a dovedit de neevitat, iar unde a prevalat viziunea organică a raționalizării, ca reper şi totodată test de validare pentru inițiativa individuală, acumulările de bunăstare au constituit regula.

Cel mai adesea se întâlneşte situația în care contextul istoric este hotărâtor (Weber, 2001). A fi în context sau în afara contextului echivalează cu a avea şansa dezvoltării sau a te afunda în periferie. În epoca modernă, două au fost contextele: mai întâi, a fi în tendințele definite de revoluția industrială şi de funcționalizarea statului-națiune şi, mai recent, a prinde creasta valului globalizării, în cazul nostru definită ca proiectul de integrare în Uniunea Europeană (UE) (Dinu, 2006).

2. Identificarea proiectului

Cheia reuşitei în proiectul de modernizare, al cărui suport îl constituie integrarea României în Uniunea Europeană, este potențialul de convergență (Dinu, Socol, 2006). Perspectiva sub care se instituie această determinare este dublă: pe de o parte, problema modernizării prin activarea potențialului de convergență este de natură ultimativă (înseamnă alegere inevitabilă în varianta „ori, ori") şi, pe de altă parte, termenii proiectului elimină dilemele doctrinare şi acutizează urgențele acționale („cum" devine regula unui „ce" deja testat prin experiența bunăstării consolidate a nucleului dur al UE).

Înclinația metafizică recognoscibilă românilor este, pentru prima oară de-a lungul aventurii istoriei, forțată să devină derizorie în fața propensiunii modelului european de integrare. Acesta reclamă compatibilizarea cu performanța randamentală şi îndeamnă la identificarea cu universul bunelor practici. Astfel, autocentrarea pe aliniamentele destinului specific şi cu vocație autarhică este diluată de promisiunile eurocentrării. Este începutul unui exercițiu întemeietor ce depăşeşte prin efecte ciclul deschis de mitul fondator al romanității şi al dependenței noastre de calea creată în istorie de Imperiul Roman.

Dificultatea de poziționare în proiect pare să fie o constantă a evoluției pe aceste meleaguri (Chirot, 1989). Dincolo de cauzele naturale, psihologice şi conjuncturale, toate reale sau închipuite, latente sau provocate, moştenite sau apropriate, stă mărturia datelor vizibile ale realității configurate de mii de ani. Că aceste date oferă imaginea relevantă a unor performanțe accidentale, confirmate cu extremă dificultate, oricum neconsolidate niciodată suficient pentru a anula reproducerea subdezvoltării, conferă proiectului integrării valoarea supradeterminantă a mitului fondator şi substanța inefabilă care să germineze voința ieşirii din periferie. Este vorba, evident, de o stare potențială, ce riscă să rămână inertă în absența asumării consistenței reprezentate de efortul propriu, pe suportul rațional al unei strategii necontestabile de modernizare a României. Practic, aceasta presupune:

1) viziunea angajantă asupra integrării în UE ca proces de modernizare;

2) reperele modernizării să fie definite ca ținte ale convergenței reale, profilate social, economic şi teritorial;

3) instrumentul strategic să se concentreze pe activarea potenţialului de convergenţă, cu accent pe activarea efortului propriu în dezvoltare;

4) eurocentrarea să rămână o constantă strategică pe termen lung (evitarea opţiunii tradiţionale a fugii după doi iepuri).

Exerciţiul integrării nu are trăsături conjuncturale preeminente. Chiar când acestea par să iasă la iveală, nu trebuie să altereze viziunea care avantajează România. Dacă integrarea este tratată drept vehicul pentru proiectul stringent al modernizării, poate singurul pe care-l putem folosi într-o perspectivă a termenului lung specifică acestui proces, orice incompatibilităţi temporale nu mai au relevanţă. Transferul de sensuri urmează logica interesului, şi anume a interesului de a sparge cercul vicios al condiţiei periferice ce asimilează şi reproduce invariabil subdezvoltare.

Persistenţa în criză creează o fixaţie patologică de fundul depresiunii, dependenţa de penurie, obişnuinţa cu situaţiile de avarie, compensaţia conflictului, conservarea sărăciei, deturnarea iniţiativei etc.

Într-un fel hotărâtor, prin integrare, ca proiectul limită al ieşirii României din periferie, se instituie tentativa de a depăşi obişnuinţa cu criza, de a ridica la rang de valori motivante performanţele atinse de un alt model de combinare a resurselor spre care tindem şi noi prin integrare.

3. Ultimatumul modernizării

România a intrat cu aproape două secole mai târziu în ciclul european al modernizării. Esenţa procesului de modernizare, cu relevanţă contextuală de natură istorică, ţine de declanşarea revoluţiei industriale şi a revoluţiilor naţionale încă din secolul al XVII-lea (Barbu, 2005).

Tentativa de a se întoarce sensul opţiunilor majore dinspre tradiţia dependenţei de ritmurile naturii spre adecvarea la schimbările inovative în plan randamental şi social n-a fost nici radicală şi nici nu s-a soldat cu anularea condiţiei de periferie. Modernizarea care a fost însoţită în Occident de civilizaţia industrială s-a rezumat în România la declanşarea procesului de industrializare, ale cărui efecte nu s-au maturizat pe deplin niciodată. Bunăoară, reperul elocvent îl reprezintă configuraţia socioocupaţională a populaţiei, care păstrează o componentă specifică economiei de tip preindustrial. Practic, urbanizarea şi, concomitent, înzestrarea cu tehnică industrială a activităţilor agricole au trenat, chiar au păstrat caracteristici premoderne.

La modul real, modernizarea, în sensul de asimilare a efectelor revoluției industriale, s-a dovedit un proces sinuos, incomplet, lent. În linii generale, se poate constata o capacitate redusă de adaptare la modern, de asimilare a procedurilor sociale generatoare de performanță. Nu s-a reuşit să se instituie o stare autostimulativă a modernizării, ca evoluția să se regăsească permanent în reperele modernității, să reproducă invariabil sursele şi resursele moderne.

Modernizarea a înregistrat permanent în România un deficit de modernitate, resimțit ca înapoiere, decalaj, desincronizare, inadaptare.

Dacă admitem că modernizarea pornită prin revoluțiile industriale şi naționale s-a soldat cu prima modernitate, iar actualmente ne găsim în pragul ciclului celei de-a doua modernități (Beck, 2003), definibilă în spectrul de semnificații ale globalizării, strategia modernizării are pentru România provocări excepționale:

a) evaluarea consecințelor nematurizării unor procese specifice primei modernizări;

b) limitarea fenomenelor, mai ales la nivel sociocultural, de blocare în buclele deviante ale primei modernizări, percepute drept universul dilematic al postmodernismului (Lyotard, 2003);

c) proiectarea efectelor de coliziune dintre procesele întârziate ale primei modernizări şi procesele declanşate ale celei de-a doua modernizări;

d) stabilirea posibilităților de recuperare pe tendințele primei modernizări, a oportunităților de substituție şi a prioritizării în abordarea proceselor compensatorii şi/sau a proceselor noi;

e) secvențializarea proceselor specifice celei de-a doua modernizări.

În esență, ne aflăm în situația de a gestiona suprapunerea unor tendințe şi procese care pot avea efecte turbionare. Dintre acestea, sunt importante mai ales cele care vizează recuperarea decalajelor, de natură temporală, structurală sau de performanță, fără de care nu ar putea fi susținute procesele specifice celei de-a doua modernizări.

Evident că în absența unei decelări coerente a ghemului de procese de la intersecția marii treceri de la o modernizare la alta orice strategie care să producă modernitate ar fi irelevantă. Confluența modernizărilor riscă să fie conflictuală. Evitarea acestui risc constă în conceperea strategiei de modernizare ca platformă de activare a potențialului de convergență. Adică de aducere în prim-planul acțiunii sociale a procesului specific integrării: convergența reală.

Integrarea României în UE, văzută ca strategie a accesării celei de-a doua modernizări, inclusiv de maturizare sau compensare a proceselor primei modernizări, se limitează pragmatic la desfăşurarea proceselor, pe de o parte, de reducere a decalajelor reale care ne despart de modelul de dezvoltare luat drept ţintă şi, pe de altă parte, a celor de efectivizare, într-un orizont de tip acceptabil din perspectivă generaţională, a performanţelor civilizaţionale ale modelului.

Pentru România, a doua modernizare înseamnă atingerea deplină a ţintelor sociale ale primei modernizări printr-o concentrare a proceselor celei de-a doua modernizări, pentru funcţionalizarea resorturilor care generează capacitatea de a fi în tendinţă, pe creasta valului civilizaţiei.

Practic, în ecuaţia evoluţiei se introduc adevăraţii stabilizatori automaţi în privinţa potenţialului de convergenţă: constanta sistemică a efortului propriu şi capacitatea contextualizată de a rămâne în tendinţă.

3.1. Constanta sistemică a efortului propriu

Entităţile integrative au capacitatea de a distribui dezvoltare. Dar nu acesta este lucrul hotărâtor.

Desigur, odată cu integrarea se produce efectul de tunel, opţiunea pentru direcţie este unică. Partea care se integrează este atrasă de forţa de gravitaţie a întregului.

Consistenţa integrării, însă, depinde în cea mai mare măsură de ceea ce îşi propune să facă partea pentru a valorifica darul dependenţei de calea integrării. Ceea ce am numi efortul propriu pentru integrare pune la un loc resorturile materiale şi de voinţă pentru a asigura potenţialul de convergenţă.

Există o singură variantă pentru ca partea care se integrează să atingă performanţele întregului integrativ: să se concentreze pe formula optimă de combinare a resurselor proprii pentru a reduce diferenţele cât mai repede posibil. Este şi singura formă care ar asigura ieşirea din condiţia de periferie şi din pericolul de a se eterniza o relaţie de dependenţă absolută de randamentul şi distributivitatea centrului.

Am definit efortul propriu ca pe o constantă sistemică menită să multiplice la modul real efectele modernizatoare ale integrării. Evoluţia în afara entităţii integratoare ar amplifica consecinţele proceselor nematurizate sau neterminate ale primei modernizări. Chiar ar face obligatorie urmarea unui traseu de recuperare a proiectului primei modernizări, ceea ce, în fapt, ar adânci incompatibilităţile structurale cu

entitatea integratoare aflată în stadiu evoluat de parcurgere a proiectului celei de-a doua modernizări. Este exclusă, deci, calea autarhică.

La modul practic, efortul propriu trebuie pus în situația de a se traduce în efecte de antrenare şi soluția imediată o constituie investițiile în infrastructură. De altfel, componenta teritorială a coeziunii sociale are pentru România importanța carburatorului pentru motorul cu ardere internă. Recuperarea pe dimensiunea asigurării accesului uniform la beneficiile dezvoltării, extrem de critică în privința României, nici nu poate fi gândită altcumva decât în termeni teritoriali, de infrastructură modernă. Cuplarea efectivă a teritoriului României la infrastructura evoluată a Uniunii Europene constituie reperul esențial al efortului propriu, inclusiv în ceea ce priveşte absorbția sprijinului comunitar.

În pandant cu infrastructura, efect de antrenare hotărâtor are investiția în asigurarea condițiilor pentru consolidarea capacității de inovare. Chiar dacă, fiind o temă sensibilă, este ocolită de clasa politică, deficitul de racordare a României la proiectul contemporan al societății cunoaşterii devine o problemă strategică esențială. La drept vorbind, aprecierea efortului propriu în procese şi entități integrative de genul Uniunii Europene nici nu poate fi gândit fără ca potențialul de convergență să nu se bazeze pe capacitatea de inovare, pe resursa umană inefabilă care este cunoaşterea. Numeroase decalaje pot fi scurtcircuitate, cumva depăşite prin consecință, dacă componenta inovativă a efortului propriu este consolidată. Nici nu există altă şansă, bunăoară, de a obține modificări rapide în structura socioocupațională fără investiția în diseminarea cunoaşterii şi în producția de cunoştințe. Salturile în calitatea vieții sunt cel mai adesea rezultatul schimbărilor de concepție, de lărgire a orizontului cultural, de abordare critică rațională a obişnuinței şi a tradiției.

Şanse egale ale accesului la infrastructura tehnică şi cognitivă se arată a fi soluția strategică cu impactul hotărâtor în declanşarea tendinței de spargere a chingilor specifice periferiei, adevărata formulă magică a succesului integrării ca proiect al celei de-a doua modernizări a României.

3.2. Capacitatea rămânerii în tendință

Integrarea este o etapă de tranziție (Dinu et al., 2005). Pentru a nu eterniza tranziția, practic pentru a nu favoriza subdezvoltarea, se admit măsuri excepționale, de natură intervențională.

Într-un fel extrem, strategiile de tranziție sunt proiecte de inginerie socială. Evident că valabilitatea lor se limitează la un orizont de timp ce se suprapune cel mult pe orizontul de aşteptare al unei singure generații. Relevanța transgenerațională a ingineriilor sociale nu s-a impus nicicând în istorie şi, oricum, proiectele s-au terminat prost (Scott, 2007). Întrucât orice inginerie socială forțează evoluția dincolo de regularitățile naturii, inclusiv ale naturii umane, nu o poate face decât pentru scopuri limitate, liber şi majoritar acceptate, pe termene cel mult medii.

Abordarea integrării ca tranziția externă, către un model de dezvoltare, comportă pe termen mediu caracteristici de inginerie socială. Scopul este unul recunoscut ca nobil: înscrierea țării în tendințele cele mai favorabile în care ciclul dezvoltării distribuie bunăstare pentru a face imposibilă revenirea la condiția de periferie. Nu este suficientă, bunăoară, doar atingerea mediilor ca nivel de dezvoltare, din perspectiva convergenței reale, ci şi sincronicitatea cu tendința, de a avea potențialul necesar prevenirii abaterilor riscante de la medie.

În mod paradoxal, în entitățile integrative, avantajele de competitivitate şi de locație sunt şi ele tranzitive. Efortul propriu, înțeles ca avantaj de diversitate compensatorie în entitățile integrative, şi capacitatea de a rămâne în tendință modifică sensul competitivității, oricum îl îndepărtează de aspectele excluzive ale concurenței. În esență, prin integrare, o parte se pregăteşte să fie mai mult decât un concurent cu interese ireductibile. Se intră într-un joc din care toată lumea trebuie să câştige prin adiționalitatea diverselor eforturi proprii şi prin efectivizarea capacității de a fi în tendința câştigului de bunăstare. Pare o rețetă de natură utopică dacă nu se iese din condiționalitățile impuse de înțelegerea evoluției spre altceva decât raționalizarea câştigului, al cărui sens se traduce societal prin polarizare extremă, mai ales în privința dispersiei proprietății, cum ne-a învățat Pareto.

4. Deficitul societal

Poziționarea strategică a României în tranziția externă ca proiect al celei de-a doua modernizări nu are doar soluții economice. În realitate, decalajul cel mai mare şi mai greu de recuperat este de natură societală.

Aliniamentul cel mai dificil de decelat al acestui tip de decalaj este reprezentat de mentalități, definite în sfera semnificațiilor unor valori ce compun specificul național (Dinu, 2006). Nu este vorba, cum se crede uneori, de renunțarea la setul de valori a ceea ce înțelegem a fi spiritul românesc, ci trăsătura acestui set care face ca tranziția să fie aproape

imposibilă pe termen mediu. Între aceste valori puțin recesive, cea mai evidentă este întemeierea modului nostru de viață cu preponderență pe ritmurile naturii, care s-a tradus, pentru industrializare de exemplu, în suspendarea unei importante părți a populației între cultura urbană şi cultura rurală şi crearea unor zone sociale eşuate în culturi intermediare, postrurale şi suburbane.

Mentalitățile mixate, metisate sau trăite alternativ, au creat comportamente şi aşteptări care au combinat opțiunile de viață, ca şi modelele de organizare şi stilurile de activități lucrative. Economia monetizată este amestecată cu economia naturală cel puțin în segmentul accesării produselor alimentare de bază. Tratamentul față de spațiul public, specific culturilor urbane, denotă internalizarea precară a valorilor specifice. Totodată, este un simptom al nematurizării proceselor de formare a actorilor sociali care să-şi asume spațiul public după scenariile democratice ale jocurilor de interese.

În genere se admite că democrația este rezultatul progresiv al învățării regulilor de comportament care pornesc de la dialog şi schimbul de idei şi sfârşesc prin a stabili convenții prin care se propun bunele practici de balansare a drepturilor şi responsabilităților individuale. Discernământul individual, ca fundament al spațiului public, este semnul asimilării culturii democrației, ca proces de învățare pe segmente mari de timp şi ca exercițiu constant în gestionarea puterii. Nu este cazul doar al unei asimilări teoretice, ci şi ca urmare a unei practici îndelungate în spațiul public după regulile instituționale ale democrației (Appadurai, 1996).

Evident că acest deficit vizează şi precaritatea culturii legalității, pe aceleaşi coordonate ale spațiului public. Atât deficitul societal de cultură a democrației, cât şi cel al culturii legalității se răsfrâng negativ asupra procesului de funcționalizare a instituțiilor publice, existând permanent aspecte de legitimitate, autoritate şi competență.

Slaba aderență la strategii ample şi de durată, chiar absența unor astfel de strategii pe mari proiecte transformaționale, cum este cel al tranziției postcomuniste, încetineala cu care se rezolvă în spațiul public trecerea la elaborarea de strategii, cum este şi cea de postaderare, indică peremptoriu deficitul semnificativ în plan societal.

Bibliografie

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization*, University of Minnesota Press, Minneapolis

Barbu, D. (2005). *Politica pentru barbari,* Editura Nemira, Bucureşti

Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare,* Editura Trei, Bucureşti

Chirot, D. (1976). *Social Change in a Peripherial Society. The Creation of a Balkan Colony,* Academic Press, New York, San Francisco, London

Chirot, D. (editor) (1989). *The Origins of Backwardness in Eastern Europe: Economic and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles

Dinu, M., „Globalizarea. Modelul explicativ", Supliment al revistei *Economie teoretică şi aplicată/Theoretical and Applied Economics,* Seria Sinteze, 2006, Bucureşti

Dinu, M. et al. (2005). *Economia României. O viziune asupra tranziţiei postcomuniste*, Editura Economică, Bucureşti

Dinu, M., Socol, C. „Intrarea României în a doua modernitate. Potenţialul de convergenţă", în revista *Economie teoretică şi aplicată/Theoretical and Applied Economics,* nr. 4(499), iunie 2006, pp. 7-26

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge

Habermas, J. (2000). *Discursul filosofic al modernităţii: 12 prelegeri*, Editura All Educational, Bucureşti

Harvey, D. (2002). *Condiţia postmodernităţii. O cercetare asupra originilor schimbării culturale*, Editura Amarcord, Timişoara

Lyotard, J. Fr. (2003). *Condiţia postmodernă. Raport asupra cunoaşterii*, Ideea Design & Print, Cluj-Napoca

Scott, J.C. (2007). *În numele statului. Modele eşuate de îmbunătăţire a condiţiei umane*, Editura Polirom, Iaşi

Weber, S. (2001). *Globalization and the European Political Economy,* Columbia University Press, New York

RATING-UL INTERN – METODĂ DE ABORDARE ÎN EVALUAREA IMM-URILOR

■

Mario G.R. Pagliacci
Profesor universitar doctor
Universitatea Perugia, Italia

Rezumat. *Scopul prezentului articol vizează analizarea acelor prevederi din Acordul Basel 2 referitoare la evaluarea riscului de credit aferent întreprinderilor care recurg la împrumuturi, cu referire specială la SME.*

Cuvinte-cheie: riscul de credit; sistemul de control public; reglementări bancare; evaluarea ratingului.

Clasificare REL: 7C, 17B

■

Noul acord de la Basel referitor la capital

Sistemul bancar s-a dovedit a fi fragil.

Un studiu elaborat de Fondul Monetar Internațional arată că 131 de țări (din cele 180 țări membre) s-au confruntat cu mari crize bancare în perioada 1980-1996. În general, în țările în curs de dezvoltare s-au produs crize de sistem, în timp ce în țările dezvoltate astfel de crize au implicat numai bănci individuale (exceptând cazul Japoniei); în orice caz, aceste crize au demonstrat la modul cel mai serios faptul că există dubii relevante cu privire la eficacitatea sistemului de control public şi la reputația autorităților de supervizare în domeniu.

Analiza FMI pune în evidență că, indiferent de țară, în toate împrejurările, crizele bancare sunt generate de un set de cauze bine definite:

- Proasta calitate a creditelor;
- Conexiunile dintre bănci şi sectorul industriilor care generează distorsiuni în alocarea de credite;
- Insuficienta lichiditate bancară;
- Insuficienta capitalizare bancară.

În ţările ce au înregistrat o dezvoltare mai recentă, aceşti factori sunt potenţaţi de alte cauze legate de dezechilibrele macroeconomice, slaba infrastructură instituţională, legătura cu organizaţii criminale.

Fenomenele de criză bancară evidenţiază necesitatea reexaminării sarcinilor ce revin reglementărilor bancare, precum şi efectele acestora, dar şi a instrumentelor de supraveghere bancară. Fiecare în parte este chemat să vizeze atingerea obiectivelor unui management bancar sănătos şi prudenţial, respectiv:

- Capacitatea băncilor de a genera şi de a menţine niveluri acceptabile de profitabilitate;
- Asumarea riscului de o manieră echilibrată, cu o capitalizare adecvată;
- Comportament operativ care să ţină seama de respectarea legilor şi directivelor de supraveghere.

Noul Acord de la Basel cu privire la capital (Basel 2) se inspiră din aceste principii; obiectivul său vizează introducerea în bănci a raportului *capital propriu/riscuri tipice,* conform următoarei formule:

$$P >= P(rm) + P(ro) + 0{,}08 \times APR$$

unde:

- P: nivelul capitatului de preluat;
- P(RM): cota din capital afectată limitării riscului de piaţă;
- P(RO): cota din capital afectată limitării riscului operativ;
- APR: suma aferentă creditului pentru investiţii ponderată cu riscul de credit.

Există diferite tipuri de riscuri care au impact asupra preluării de capital.

Figura 1 arată faptul că riscul de credit joacă cel mai important rol (cu o pondere de 76%), iar băncile trebuie să-şi dezvolte un sistem de bune practici pentru a putea controla acet tip de riscuri. Riscurile operative şi, respectiv, riscurile de piaţă deţin ponderi mai scăzute (17% şi, respectiv, 7%).

Obiectivul Comitetului Basel este axat în principal pe dezvoltarea şi implementarea *Managementului de Risc,* introducându-se câteva importante inovaţii cu privire la:

- Conducerea corporatistă şi structura strategică a capitalului instituţiilor financiare;
- Măsurarea şi administrarea raportului capital/risc;

- Transparența informațiilor financiare pentru agenții de piață;
- Metode şi practici de asumare, administrare şi control al riscurilor.

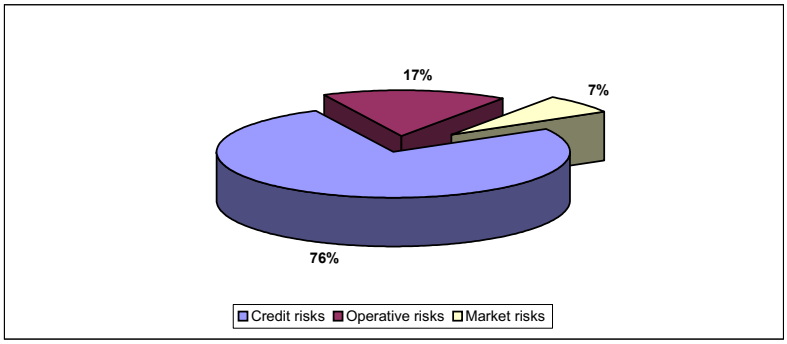

Figura 1. *Ponderea riscurilor asupra preluării de capital*

Evaluarea întreprinderilor prin utilizarea metodelor de rating

Noul Acord Basel cu privire la capital ia în considerație mărimea întreprinderii, conform modelului prezentat în figura 2.

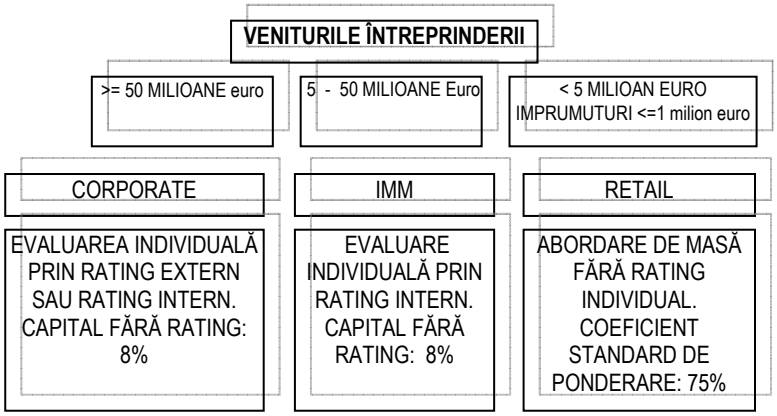

Figura 2. *Modelul unei întreprinderi pentru evaluarea ratingurilor*

Băncile trebuie să-şi clasifice clienții în funcție de clasificarea lor de rating, asociate unei comensurări a riscului de credit (a se vedea figura 3).

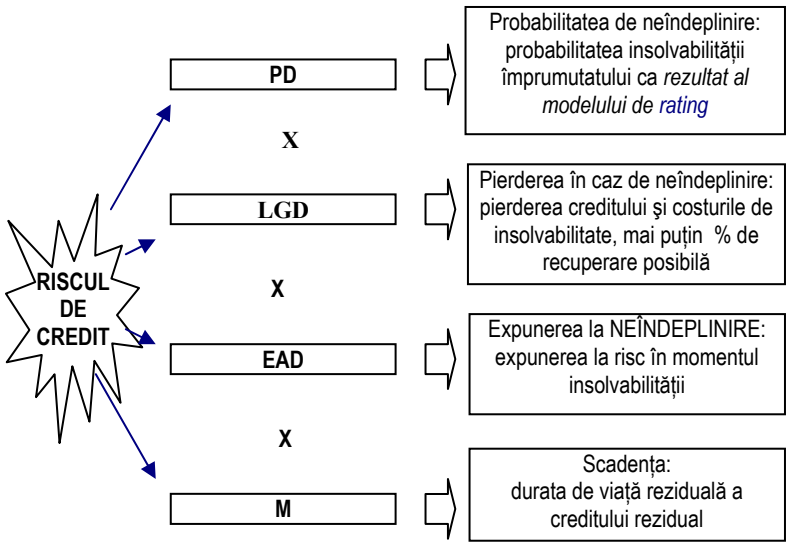

Figura 3. *Clasificarea clienţilor în funcţie de rating*

Basel 2 stabileşte orientările astfel încât orice bancă poate să aleagă metodologia şi procedurile necesare măsurării rating-ului, în conformitate cu propriile sale modalităţi de organizare şi comportament.

Abordarea standard este o metodă de aproximare al cărei efect este similar celui rezultat din Basel 1, cu stabilirea unei ponderi de capital de 8% pentru fiecare credit bancar. Principalul corectiv introdus de Noul Acord constă în utilizarea unor coeficienţi de ponderare pentru calitatea creditului, în concordanţă cu rating-urile externe elaborate de agenţiile specializate.

Băncile care recurg la *abordarea standard* îşi delimitează portofoliile în două zone:

- împrumuturi acordate clienţilor ce prezintă un rating elaborat de agenţii specializate; aceştia au o ponderare specifică şi generează un nivel diferit al rezervei de capital, de minimum 2%;
- împrumuturi acordate clienţilor care nu dispun de un rating extern: rezerva de capital este de 8%.

Prin Internal Ratings-Based Approach (IRB) băncile au posibilitatea de a recurge la un sistem intern de rating, cu condiția ca acesta să fie acceptat de autoritățile de supraveghere.

Modalitatea de recurgere la rating-urile interne reprezintă o inovație reală introdusă de Noul Acord, deoarece aceasta permite măsurarea riscului de credit în directă conexiune cu particularitățile de solvabilitate ale fiecărui împrumutat.

Există două abordări posibile:

- *Abordarea de bază (Foundation Approach)*: banca estimează numai PD, în timp ce ceilalți factori (EAD, LGD, M) sunt estimați de autoritatea de supraveghere;

- *Abordarea completă (Advanced Approach)*: banca estimează toate componentele riscului de credit.

Sistemele de rating intern necesită costuri organizatorice ridicate dar, în același timp, țin seama de calitatea efectivă a creditelor astfel încât băncile ce dispun de clienți buni trebuie să reglementeze mai puțin capital. Costurile organizatorice impuse de implementarea unei evaluări client-risc interne se referă la colectarea, selectarea şi analizarea informațiilor care sunt necesare pentru elaborarea unei estimări de rating complete (a se vedea figura 4).

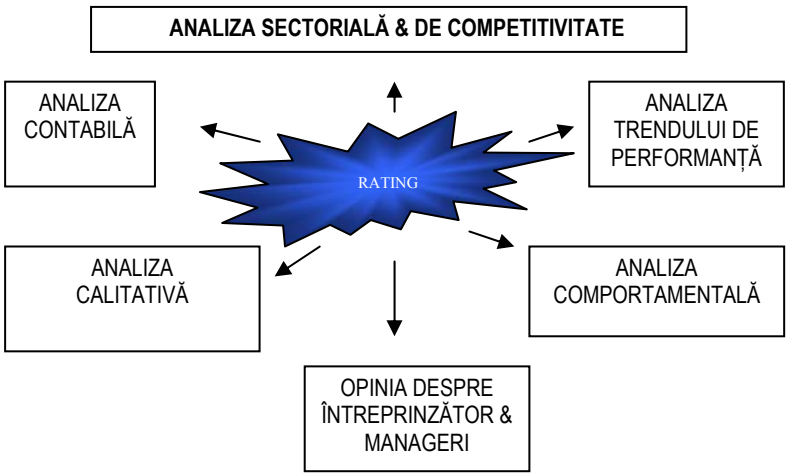

Figura 4. *Dependența costurilor organizatorice de calitatea creditelor*

Sintetic, putem spune că trebuie să se utilizeze trei categorii de informaţii:

1) Informaţii cantitative despre aspectele economico-financiare ale întreprinderii; acestea se regăsesc în bilanţ şi celelalte documente contabile.

O atenţie specială trebuie acordată următoarelor aspecte:

- Capacitatea de autofinanţare;
- Estimarea capitalului tangibil net;
- Entitatea şi performanţa capitalului de lucru;
- Compoziţia şi impactul dobânzii;
- etc.

2) Informaţii calitative referitoare la o multitudine de fenomene care nu sunt direct exprimabile în formă numerică.

Din această categorie sunt foarte importante informaţiile referitoare la:

- proprietari, conducere, organizare;
- participarea sub formă de acţiuni şi legăturile cu alte companii; prezenţa în grupuri informale;
- tipologia produselor/serviciilor, tipul pieţelor, canalele de vânzare;
- Caracteristicile sectorului economic, poziţia concurenţială, cota de piaţă;
- Mărci comerciale, patente, know-how, tehnologii speciale;
- Informaţii referitoare la unităţile de producţie;
- Disponibilitatea bugetelor economico-financiare şi a altor planuri de prognoză;
- etc.

3) Informaţii cu privire la trendul performanţei (Performance Trend Information) în legătură cu băncile. Principalele surse în acest sens sunt oferite de autoritatea de supravegherea (datele consolidate la nivelul Centrului de Risc) şi de datele istorice cu care se operează la nivelul fiecărei bănci individuale.

Cele mai importante date se referă la:

- entitatea limitelor creditului;
- frecvenţa cu care sunt depăşite limitele de credit;
- nivelul fluxului în conturile băncii;
- numărul relaţiilor băncii;
- calitatea titlurilor din portofoliu;
- etc.

Este de înțeles faptul că cea mai dificil de colectat categorie de informații este dată de *Informațiile calitative (Quality Information),* deoarece noutățile nu se regăsesc nici în bilanț sau în alte documente contabile, nici în dosarele istorice ale băncii. *Informațiile calitative* sunt disponibile în interiorul întreprinderii, la modul general, şi adesea sunt considerate ca fiind „confidențiale"; numai câteva mari companii obişnuiesc să publice o *Balanță Intangibilă (Intangible Balance)* unde este posibil să fie găsite multe informații interesante. Altfel, este necesar să se găsească noi surse de informații şi noi tehnici de analiză(1).

În sistemele economice evoluate există tot mai multe fenomene tipice de *economie nouă;* în consecință, este posibil să se remarce o modificare continuă a caracteristicilor întreprinderilor. Activitățile de manufacturare (prelucrare) prezintă un procentaj comparativ din ce în ce mai redus(2), în timp ce întreprinderile cele mai evoluate (în orice sector de activitate) sunt angajate în servicii avansate şi de înaltă tehnică, unde avantajul competitivității este dat de capitalul intelectual. Principalele active din cadrul organizațiilor bazate pe cunoaştere sunt cele intangibile, iar valoarea completă a acestor organizații nu poate fi regăsită numai în evaluarea activelor tangibile (a se vedea figura 5).

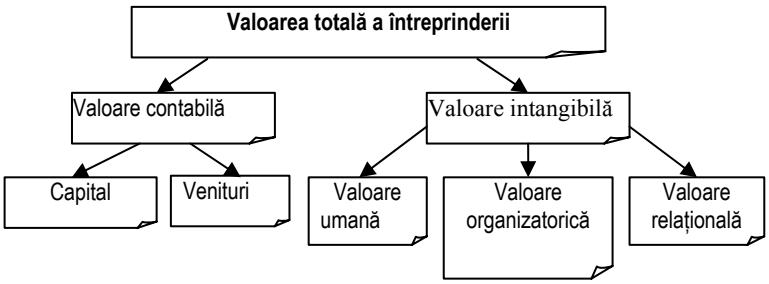

Figura 5. *Evaluarea activelor tangibile ale unei întreprinderi*

Băncile şi ceilalți profesionişti care sunt angajați în procesul de evaluare a întreprinderilor trebuie să posede un nou tip de abilitate în ceea ce priveşte colectarea şi analizarea informațiilor cantitative, dar şi în ceea ce priveşte utilizarea lor corectă la estimarea rating-ului(3) conform unei proceduri riguroase, prezentată în figura 6.

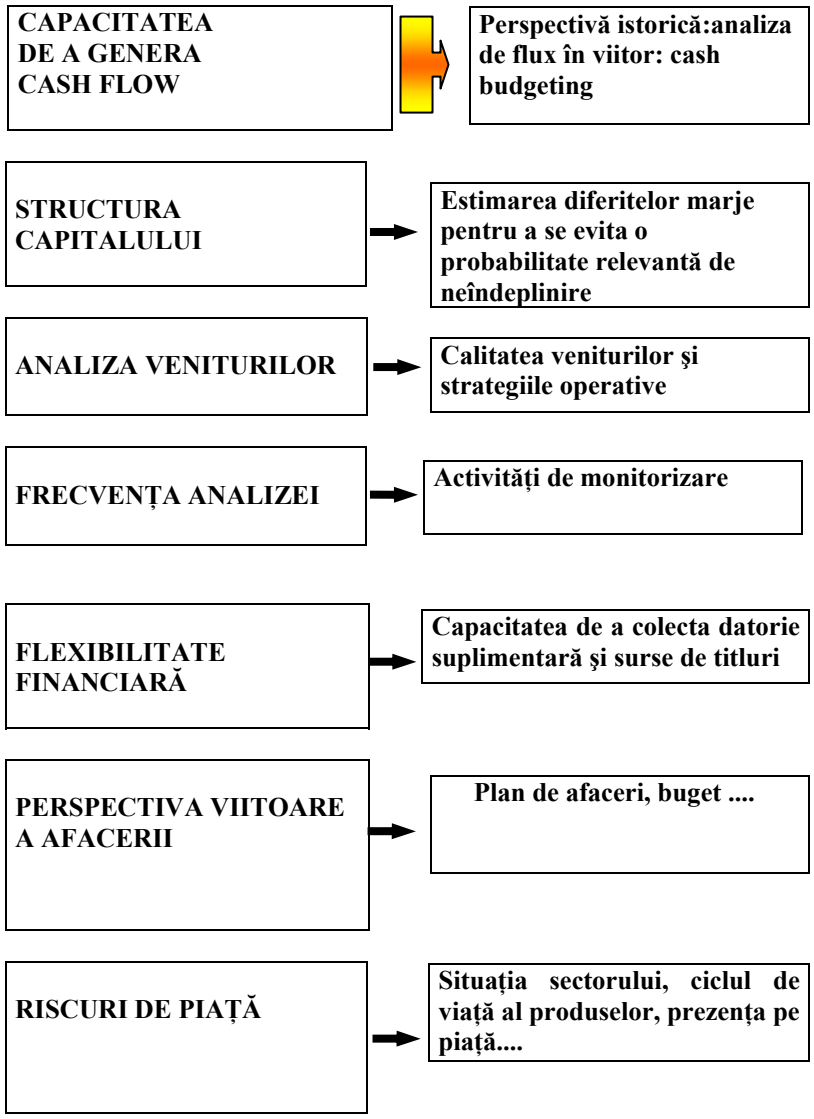

Figura 6. *Factorii necesari în procesul de evaluare a întreprinderii*

În scopul utilizării metodei IRB, băncile trebuie să respecte anumite condiții calitative; cele mai importante dintre acestea sunt următoarele:

- diferențieri semnificative ale sistemelor de rating;
- desăvârşire şi integritate în acordarea rating-urilor;
- acordarea atenției necesare sistemelor şi proceselor de stabilire a rating-ului;
- adaptarea la procedurile organizatorice şi informatice;
- validare internă;
- transparență şi publicitate.

Adoptarea şi implementarea progresivă a metodelor de rating intern reprezintă o importantă şansă pentru bănci, în scopul:

- *disciplinei bancare*: creşterea abilităților în ceea ce priveşte colectarea, arhivarea şi utilizarea informațiilor; pe de altă parte, întreprinderea trebuie să dispună de o mai bună cantitate şi calitate a informațiilor date băncilor;
- *disciplinei de piață*: transparența în raport cu piața financiară şi o mai bună corelație între managementul riscului şi politica veniturilor.

Băncile pot obține mari avantaje de afaceri prin adoptarea unor metode de rating bune: avantaje de marketing, noi oportunități de servicii, un mai bun control al riscurilor.

Din punctul de vedere al finanțării bancare interne, băncile pot obține o importantă economie de capital. Figura 7 prezintă o interesantă comparație între Basel 1 şi Basel 2 în termeni de rezerve de capital în relație cu nivelul sporit al riscului de credit (care conduce la scăderea rating-ului).

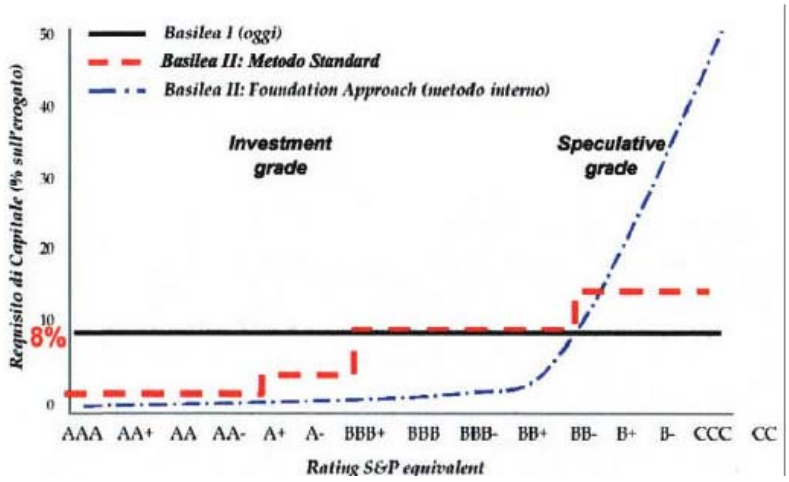

Figura 7. *Variaţia rezervelor de capital în funcţie de riscul de credit conform acordurilor Basel 1 şi Basel 2*

Problema garanţiilor disponibile

Garanţiile disponibile permit o atenuare a riscului de credit cu efecte asupra diminuării preluării de capital. Aceasta reprezintă un avantaj atât pentru bănci, cât şi pentru clienţii lor, în termeni de posibilitate de reducere a preţului împrumutului.

Acordul Basel 2 stabileşte următoarele:

- Nu se pot constitui garanţii colective;
- Este necesară o evaluare periodică a bunurilor şi a garanţiilor în conformitate cu piaţa;
- În cazul unei garanţii personale, se cere şi rating-ul celui care garantează.

Tabelul 1 detaliază cerinţele stabilite prin Acordul Basel 2.

Condiţiile de diminuare a riscului de credit stabilite de Acordul Basel 2

Tabelul 1

CARACTERISTICILE GARANŢIEI: - explicită - irevocabilă - directă - completă
CEL CARE GARANTEAZĂ - Stat, instituţie publică, bancă sau altă organizaţie financiară care deţine un PD mai bun comparativ cu debitorul; - Companie care să aibă un rating >= A (abordarea standard) sau echivalent PD (abordarea IR fundamentală); - Entităţile mutuale nu sunt acceptate
GARANŢIE REALĂ: executarea trebuie să fie certă şi la timp
CORELAŢIE SEMNIFICATIVĂ CU DEBITORUL
INSTRUMENTUL DE GARANŢIE ACCEPTAT: - Bani plasaţi în depozit la banca ce acordă împrumutul - Obligaţiuni cu un rating cel puţin BB- sau emise de stat sau de instituţii publice - Obligaţiuni emise de bănci, instituţii financiare sau companii cu un rating => BBB- - Acţiuni cotate pe pieţele oficiale - Aur

Basel 2: probleme şi aspecte criticabile

Acordul Basel 2 a produs multe perplexităţi, tulburări şi critici în cercurile bancare, în sistemul de întreprinderi, dar şi în mediul politic.

Lăsând la o parte scopurile pozitive, trebuie să se ia în consideraţie unele efecte colaterale problematice:

1. Dificultatea în a colecta şi a utiliza informaţiile

Băncile mici nu dispun de *metodologii de management al riscului* evoluate, astfel încât ele trebuie să adopte *metoda rating-ului extern,* care este mai uşoară; în consecinţă, nu pot beneficia de reducerea procentuală a rezervelor de capital.

În ciuda acestui fapt, în conformitate cu o simulare (QIS 3) elaborată de Comitetul Basel şi unele bănci, ar trebui să se demonstreze faptul că o creştere minimă a rezervei de capital este suficientă, deoarece băncile mici au mulţi clienţi de retail, astfel că se poate aplica coeficientul de ponderare 75.

2. Rating-ul intern al IMM-urilor

Este posibil ca metodele de rating intern să penalizeze finanţarea IMM-urilor, obligând băncile să reducă creditele şi să majoreze rata dobânzii.

Metodologia rating-ului intern, bazată pe proceduri automatizate (*scoring*), s-ar putea dovedi incapabilă să ia în consideraţie variatele caracteristici individuale ale IMM-urilor pentru a estima riscul de credit corect.

Băncile ar putea lua în consideraţie faptul că afacerile mici şi mijlocii sunt foarte utile pentru diversificarea şi divizarea riscului de credit total, deoarece eşecul acestora produce un efect minim în mediul economic înconjurător.

Pentru a reduce posibilitatea unei deteriorări generale a nediscriminării în ceea ce priveşte accesul la credit pentru IMM-uri, Comitetul Basel introduce factori de concentrare a evaluării riscului.

3. Ciclicitatea financiară

Această problemă este foarte importantă din punctul de vedere al stabilităţii macroeconomice şi financiare. În conformitate cu prevederile Acordului Basel 2, capitalul băncilor se poate modifica drept consecinţă a unui ciclu economic: de exemplu, în perioadele de activitate economică scăzută şi cu caracter de criză, împrumuturile sunt mai riscante, iar băncile sunt determinate să practice rate înalte ale dobânzii şi să reducă creditul, în scopul evitării creşterii capitalului.

Pentru minimizarea impactului ciclic, Comitetul Basel sugerează ca băncile să estimeze probabilitatea imposibilităţii întreprinderilor de a utiliza criterii prudente şi anticipative, şi să calculeze volumul capitalului în condiţii de stres. În plus, băncile sunt invitate să previzioneze riscul de credit de-a lungul întregului ciclu economic şi să economisească o rezervă adecvată pentru a limita pierderile neprevăzute.

4. Selecţia adversă

Fenomene de natura selecţiei adverse sunt posibile deoarece cei mai riscanţi debitori pot fi concentraţi la nivelul băncilor care adoptă metode de rating extern. Întreprinderile care prezintă un risc scăzut de credit sunt interesate în a fi evaluate de băncile care au adoptat metodele rating-ului intern, în scopul atingerii unui rating bun şi, în consecinţă, un

credit mai mare cu o dobândă mai scăzută. Dimpotrivă, întreprinderile cu un risc ridicat de credit preferă băncile care au adoptat metodele rating-ului extern: în cel mai rău caz, li se va atribui o pondere a riscului mai scăzută decât în cazul unui rating intern individual negativ.

Basel 2 şi IMM-urile

Măsurarea riscului de credit prin metode de rating necesită utilizarea unor metodologii complexe: este necesar să se identifice factorii semnificativi, aceştia să fie ponderaţi cu coeficienţii corecţi, să se utilizeze modele matematice în măsură să sintetizeze toate variabilele într-un singur indice de rating[(3)] . În plus, preliminar, se cere să se colecteze o multitudine de informaţii despre întreprindere.

Aceste proceduri au o influenţă negativă asupra accesului la credit al IMM-urilor; acestea nu sunt organizate pentru a genera şi formaliza o multitudine de informaţii contabile şi calitative; nu sunt atât de deschise în a oferi băncilor o disponibilitate completă de a da informaţii; nu sunt în măsură să exploateze informaţiile pe care le deţin astfel încât să obţină o bună evaluare din partea băncilor.

În primul rând, este foarte important să se aibă grijă de trendurile de performanţă: acestea reprezintă principalul sistem de avertizare utilizat de bănci în monitorizarea modificărilor la nivelul performanţelor financiare ale micilor întreprinderi. O interpretare greşită a trendurilor poate genera o opinie proastă, mai ales atunci când întreprinderea respectivă este client al mai multor bănci; de fapt nicio bancă nu este în măsură să dispună de un cadrul complet al activităţii financiare a unei întreprinderi.

În consecinţă, băncile sunt stimulate să-şi îmbunătăţească sistemele de informaţii pentru a fi în măsură să sporească implementarea şi monitorizarea metodelor de rating intern; aceasta este calea corectă pentru reducerea problemele legate de o selecţie nefavorabilă. În acelaşi timp, este previzibil faptul că rolul financiar va fi accentuat la nivelul IMM-urilor, cu mari beneficii în termeni de planning financiar, previzionarea necesităţilor financiare, colectarea lichidităţilor, managementul de cash.

Este posibil să se imagineze că în viitorul apropiat IMM-urile vor adopta o politică financiară diversificată în demersul de căutare de surse financiare, în termeni de diferite organizaţii şi diferite instrumente (figura 8).

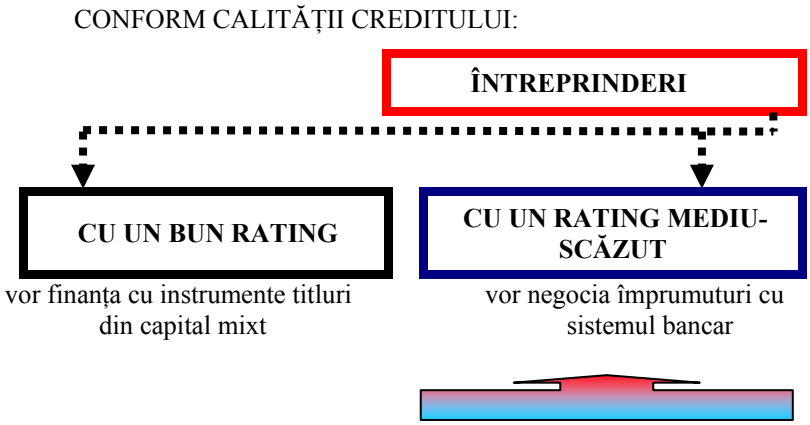

Figura 8. *Instrumente şi organizaţii utilizate de IMM-uri pentru adoptarea politicilor financiare*

În scopul optimizării acestui proces în cadrul relaţiilor dintre întreprinderi şi sistemul financiar, sunt implicaţi şi alţi agenţi:

- *Asociaţii ale întreprinderilor,* care sunt chemate să joace un important rol în conştientizarea şi informarea întreprinzătorilor şi a managerilor;
- *Organizaţii de garantare,* cărora le revine sarcina de a asista întreprinderile în procesul de a pune la dispoziţia băncilor garanţii bune;
- *Servicii profesionale,* care trebuie să sprijine întreprinderile prin servicii specializate şi îmbunătăţirea comunicării cu sistemul financiar.

IMM-rile îşi pot îmbunătăţi evaluare de rating

Conform opiniei mai multor economişti şi oameni de afaceri, Basel 2 poate stimula IMM-urile în direcţia:

- *Transparenţei şi disponibilităţii bilanţurilor:* modelele de rating se bazează pe coeficienţi standard şi formule matematice; datele se regăsesc în bilanţuri şi alte documente contabile; disponibilitatea acestor surse este considerată a fi indispensabilă pentru credibilitate;
- *Capitalizării adecvate:* procedurile de rating ţin foarte mult seama de echilibrul financiar în cadrul întreprinderii aşa încât un leverage considerabil al raportului datorii/capital propriu este considerat a fi un factor negativ; astfel, mica afacere va fi împinsă să-şi majoreze capitalul propriu pe căi diferite: autofinanţare, subscriere de capital nou de către

partenerii vechi sau de către noi parteneri, sub formă de acţiuni private sau organizaţii mixte de capital; cele mai bune companii vor fi obligate să intre la cotare pe pieţele oficiale (bursă şi similare).

- *Creşterii mărimii:* modelul de IMM avut în vedere de bănci este cel anglo-saxon, unde mărimea medie este de regulă cea medie; în consecinţă, microîntreprinderile şi întreprinderile mici ar putea fi în situaţia de a trebui să-şi mărească ponderea lor dimensională;
- *Dezvoltării inovative:* sectoarele de activitate tradiţionale sunt din ce în ce mai reduse şi localizate în ţările mai puţin dezvoltate; noua economie este bazată pe întreprinderi structurate pe cunoaştere unde, conform Teoriei Schumpter, capitalul intelectual este în măsură să producă inovaţie în produse, în procese, în organizare.

Pentru întreprindere nu este suficient să-şi adapteze structura şi managementul; este necesar ca aceasta să joace un rol activ în relaţiile cu băncile, în exploatarea punctelor forte şi a factorilor de competitivitate.

IMM-urile trebuie să-şi îmbunătăţească capacitatea de comunicare şi negociere pe diferite căi:

1. Căutând impactul alegerilor strategice: strategiile şi deciziile luate în consecinţă au un impact semnificativ asupra profilului de risc al întreprinderii şi a capacităţii acesteia de a fi finanţată din surse externe.

2. Previzionând necesităţile financiare: planurile financiare sunt foarte utile în relaţiile cu băncile, în scopul prezentării entităţii şi motivaţiilor acestor necesităţi; banca apreciază efortul unei întreprinderi de a-şi controla propriul sector financiar.

3. Jucând un rol activ în procesul de evaluare: întreprinderea poate organiza proceduri de autodiagnosticare şi poate implementa un sistem de autoevaluare; acestea sunt realmente utile ca sistem timpuriu de avertizare şi corecţie precoce a posibilelor aspecte critice.

4. Comunicând cu băncile: Numărul şi frecvenţa informaţiilor reprezintă o practică bine apreciată de bănci; cei mai buni întreprinzători sunt cei în măsură să explice băncilor ce anume fac şi cum reuşesc să facă acest lucru.

5. Înţelegând care este opinia băncilor în legătură cu întreprinderea şi întreprinzătorul: este important să se caute acele criterii utilizate de bănci pentru a estima rating-ul şi care este cea mai bună cheie pentru îmbunătăţirea acestuia.

6. Comparând criteriile la care recurg diversele bănci: băncile utilizează modele de risc diferite care sunt dificil de comparat; întreprinderea poate fi în măsură să-şi autoestimeze probabilitatea de

neîndeplinire şi să utilizeze respectivul indice atunci când negociază cu băncile.

Este imposibil de ignorat faptul că drumul către Basel 2 este plin de dificultăţi pentru întreprinderile mici; absenţa unor abilităţi de specialitate, o organizare minimă şi personal redus, computerizare esenţială şi aşa mai departe. Îmbunătăţirea impune o modificare de mentalitate şi de cultură a întreprinzătorilor, investiţii potrivite, costuri operative relevante.

Riscurile referitoare la rezultate sunt ridicate. În orice caz, este nevoie de o perioadă îndelungată de adaptare.

În acelaşi timp, oare cum se vor comporta băncile sub presiunea Acordului Basel 2?

Note:

(1) O nouă abordare în găsirea şi analizarea surselor calitative a fost studiată de Pagliacci. A se vedea: Mario G.R. Pagliacci, *La politica del credito commerciale nella gestione aziendale,* FrancoAngeli, Milano, 2006.

(2) De exemplu, structura sistemului economic în Italia poate fi sintetizată astfel: servicii 71%; industria prelucrătoare 21,5%, construcţii 5%; agricultură 2,5%.

(3) Unele modele care analizează activele intangibile sunt utilizate şi pentru controlul managementului, însă acestea nu sunt în măsură să evalueze riscul de credit. Pagliacci-Terenziani au studiat o metodologie inovativă pentru estimarea rating-ului pentru întreprinderile bazate pe cunoaştere; aceasta permite evaluarea atât a activelor tangibile, cât şi a celor intangibile: Mario G.R. Pagliacci, Pamela Terenziani, La v*alutazione delle imprese knowledge-based e Basilea 2,* Amministrazione &Finanza ORO, IPSOA, Milano, 2007.

(4) Cele mai utilizate modele pot fi grupate în patru categorii: analiza liniar discriminantă; analiza logit/probit; reţeaua neurală; sisteme expert.

EVOLUȚIA ECONOMICO-SOCIALĂ A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA 1.I–28.II.2007

■

Vergil Voineagu
Profesor universitar doctor
Preşedintele Institutului Național de Statistică
Vicepreşedinte al Asociației Generale Economiştilor
din România

Rezumat. *În acest material sunt analizate, pe baza indicatorilor calculați, rezultatele macroeconomice obținute de România în primele două luni ale anului 2007.*

Această perioadă reprezintă, de fapt, primul segment de timp de după aderare, putând fi apreciat ca un semnal al trendului pe care îl va urma țara noastră în perioada postaderare.

În acest context, sunt analizate datele privind evoluția prețurilor, resurselor de energie primară, construcțiilor, comerțului, serviciilor, comerțului exterior, turismului, câştigurilor salariale, pieței forței de muncă etc. Datele sunt analizate în comparație cu situația înregistrată în perioada similară a anului 2006, precum şi față de luna precedentă.

Se remarcă, în general, un trend pozitiv al evoluției principalilor indicatori macroeconomici de rezultate.

Cuvinte cheie: trend; preț; servicii; conjunctură; evoluție dinamică.

Clasificare REL: 8A, 10B, 19I

■

A. Principalii indicatori macroeconomici

1. Prețuri

În luna februarie 2007*, prețurile de consum* s-au menținut aproape la acelaşi nivel cu cele din luna precedentă, pe total, la mărfurile

alimentare şi la cele nealimentare şi au crescut cu 0,4% la tarifele serviciilor.

În cadrul grupei de produse alimentare s-au înregistrat creşteri mai mari la: legume şi conserve de legume (+1,7%), zahăr (+1,2%) şi la fructe şi conserve de fructe (+0,8%).

Scăderi importante ale preţurilor în grupa produselor alimentare au fost la ouă (-14,7%).

La mărfurile nealimentare o creştere semnificativă a preţurilor s-a înregistrat la tutun şi ţigări (+1,2%). În cadrul grupei mărfurilor nealimentare au înregistrat scăderi preţurile la combustibili (-1,2%), medicamente (-0,6%), produse cultural-sportive (-0,2%).

Evoluţia tarifelor la servicii (+0,4%) a fost influenţată, în principal, de creşterea tarifelor la: apă, canal, salubritate (+1,4%), reparaţii auto, electronice şi lucrări foto (+1,4%), îngrijire medicală (+1,1%) şi igienă şi cosmetică (+1,0%).

În luna februarie 2006, *preţurile producţiei industriale* s-au menţinut aproximativ la nivelul lunii precedente.

Industria extractivă a înregistrat o scădere a preţurilor cu 3,4% faţă de luna ianuarie a.c. datorată diminuării preţurilor în principal la extracţia hidrocarburilor şi servicii anexe (-4,8%).

În industria prelucrătoare, la o creştere pe total relativ redusă a preţurilor (+0,3%), creşteri mai importante s-au înregistrat la: edituri, poligrafie şi reproducerea pe suporţi a înregistrărilor (+3,3%), produse textile (+2,1%), aparatură şi instrumente medicale de precizie, optice şi ceasornicărie (+2,0%), produse din cauciuc şi mase plastice (+1,8%), pielărie şi încălţăminte (+1,7%).

Evoluţia tarifelor la energia electrică şi termică, gaze şi apă (+0,1%) este dată de o creştere similară a tarifelor de 0,1% atât la producţia, transportul şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă, cât şi la captarea, tratarea şi distribuţia apei.

Pe marile grupe industriale, în luna februarie 2007, comparativ cu luna ianuarie 2007, s-au înregistrat următoarele creşteri de preţuri: 0,8% pentru produsele din grupa industriei bunurilor de capital, 0,6% pentru produsele din grupa industriei bunurilor de uz curent, 0,5% pentru produsele din grupa industriei bunurilor intermediare, 0,5% pentru produsele din grupa industriei bunurilor de folosinţă îndelungată.

Preţurile pentru produsele din grupa industriei energetice au scăzut cu 1,4%.

B. Evoluţii sectoriale

1. Industrie

În primele două luni ale anului 2007 producţia industrială îşi menţine trendul de creştere cu peste 7% înregistrat în anul 2006.

Indicii producţiei industriale (%)
– serie brută –

Tabelul 1

	Februarie 2007 faţă de:		1.I-28.II.2007 faţă de 1.I-28.II.2006
	ianuarie 2007	februarie 2006	
Industrie - total	**105,6**	**110,2**	**107,4**
- pe secţiuni:			
Industria extractivă	98,7	99,5	98,0
Industria prelucrătoare	107,5	112,7	109,6
Energie electrică şi termică	92,5	93,5	94,2
- pe marile grupe industriale:			
Industria bunurilor intermediare	104,8	116,1	113,7
Industria bunurilor de capital	112,9	107,0	103,8
Industria bunurilor de consum	108,9	114,2	110,5
Industria bunurilor de folosinţă îndelungată	108,6	105,7	108,4
Industria bunurilor de uz curent	108,9	116,2	111,0
Industria energetică	95,1	95,4	94,8

1.1. Comparaţie cu luna precedentă

Producţia industrială realizată în luna februarie 2007, *comparativ cu luna precedentă,* a înregistrat o creştere pe ansamblu cu 5,6%, datorită majorării producţiei în industria prelucrătoare cu 7,5%. În industria extractivă şi în energia electrică şi termică, gaze şi apă s-au înregistrat scăderi cu 1,3%, respectiv 7,5%.

În *industria extractivă* s-au înregistrat scăderi în ramurile: extracţia şi prepararea minereurilor metalifere (-56,1%) şi în extracţia şi prepararea cărbunelui (-2,2%).

Extracţia hidrocarburilor şi servicii anexe s-a situat la nivelul lunii precedente, iar în alte activităţi extractive s-a înregistrat o creştere de 5,1%.

În *industria prelucrătoare,* creşteri mai importante s-au înregistrat în ramurile: maşini şi echipamente (+31,8%), fabricarea materialelor de construcţii şi altor produse din minerale nemetalice (+20,8%), celuloză, hârtie şi produse din hârtie (+18,3%), construcţii metalice şi produse din metal (+15,7%), produse din tutun (+15,0%), aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optice şi ceasornicărie (+14,6%) şi mijloace de transport neincluse la cele rutiere (+12,9%).

Scăderi mai mari s-au înregistrat în ramurile: echipamente pentru radio, televiziune şi comunicaţii (-47,7%) şi prelucrarea ţiţeiului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari (-8,8%).

În *energie electrică şi termică, gaze şi apă,* producţia, transportul şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă a scăzut faţă de luna precedentă cu 7,6%, iar captarea, tratarea şi distribuţia apei cu 7,2%.

Pe marile grupe industriale, s-au înregistrat scăderi în industria energetică (-4,9%), iar creşteri mai mari în: industria bunurilor de capital (+12,9%), industria bunurilor de uz curent (+8,9%) şi industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+8,6%).

1.2. Comparaţie cu luna corespunzătoare din anul precedent

În luna februarie 2007, comparativ cu luna februarie 2006, *producţia industrială* a înregistrat o creştere cu 10,2%.

În *industria prelucrătoare,* creşteri s-au înregistrat în majoritatea ramurilor, cele mai importante, la fabricarea materialelor de construcţii şi altor produse din minerale nemetalice (+68,7%), aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optice şi ceasornicărie (+28,0%), produse textile (+27,7%), substanţe şi produse chimice (+26,6%), alimentară şi băuturi (+23,0%), celuloză, hârtie şi produse din hârtie (+22,5%), prelucrarea lemnului şi a produselor din lemn (+22,5%) şi produse din cauciuc şi mase plastice (+21,6%). Scăderi mari s-au înregistrat în ramurile: articole de îmbrăcăminte (-19,5%), prelucrarea ţiţeiului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari (-13,9%), produse din tutun (-13,1%) şi edituri, poligrafie şi reproducerea pe suporţi a înregistrărilor (-9,8%).

Pe marile grupe industriale cele mai mari creşteri s-au înregistrat în industria bunurilor de uz curent (+16,2%) şi în industria bunurilor intermediare (+16,1%).

În luna februarie 2007, *cifra de afaceri totală*(1) a unităţilor industriale a fost mai mare cu 20,4%, comparativ cu luna februarie 2006, creşteri mari înregistrându-se în industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+45,8%), industria bunurilor intermediare (+34,1%), industria bunurilor de uz curent (+29,0%) şi în industria bunurilor de capital (+22,4%).

Valoarea comenzilor noi din ramurile industriei prelucrătoare care lucrează pe bază de comenzi a fost în luna februarie 2007 de 11457 milioane lei, cele mai mari valori înregistrându-se în industria bunurilor intermediare, 5229 milioane lei, urmată de industria bunurilor de capital, 2795 milioane lei, în timp ce industria bunurilor de folosinţă îndelungată a înregistrat cea mai mică valoare, respectiv de 684 milioane lei.

1.3. Comparaţie cu perioada 1.I – 28.II.2006

Seria brută a indicilor, în perioada 1.I-28.II.2007, comparativ cu perioada corespunzătoare din anul precedent, indică faptul că *producţia industrială* a fost mai mare cu 7,4%, datorită creşterii cu 9,6% a producţiei industriei prelucrătoare.

Cele mai mari creşteri s-au înregistrat în ramurile care deţin ponderi(2) importante în industria prelucrătoare: fabricarea materialelor de construcţii şi altor produse din minerale nemetalice (+74,3%), echipamente pentru radio, televiziune şi comunicaţii (+50,0%), aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optice şi ceasornicărie (+25,2%), mijloace de transport neincluse la cele rutiere (+24,3%), produse textile (+22,0%), celuloză, hârtie şi produse din hârtie (+21,5%), prelucrarea lemnului şi a produselor din lemn (+21,3%), produse din cauciuc şi mase plastice (+19,4%). Impactul creşterilor semnificative menţionate asupra creşterii pe ansamblu a industriei prelucrătoare (+9,6%) a fost estompat de scăderile înregistrate în alte sectoare ale industriei prelucrătoare precum: articole de îmbrăcăminte (-18,5%), produse din tutun (-12,5%), prelucrarea ţiţeiului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari (-12,1%).

Pe marile grupe industriale cele mai importante creşteri s-au înregistrat în industria bunurilor intermediare (+13,7%), în industria bunurilor de uz curent (+11,0%) şi în industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+8,4%).

În perioada 1.I-28.II.2007, faţă de perioada corespunzătoare din anul 2006, creşterea *cifrei de afaceri* pe total industrie a fost de 21,8%, creştere la care au contribuit preponderent industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+45,4%), industria bunurilor intermediare (+37,2%), industria bunurilor de capital (+31,1%) şi industria bunurilor de uz curent (+28,8%).

Productivitatea muncii în industrie a înregistrat o creştere cu 12,6% în perioada 1.I-28.II.2007 faţă de perioada corespunzătoare a anului precedent, datorată productivităţii din industria prelucrătoare (+13,8%) şi din industria extractivă (+17,2%).

1.4. Resursele de energie primară

Principalele resurse de energie primară, în perioada 1.I-28.II.2007, au totalizat 7112,4 mii tone echivalent[(3)] petrol (din care 3978,7 mii tone echivalent petrol din producţia internă), în scădere cu 0,5% faţă de perioada corespunzătoare din anul 2006, ca urmare a diminuării producţiei cu 6,5%. Importul resurselor de energie primară s-a majorat cu 8,3%.

Producţia de energie electrică a însumat, în perioada 1.I-28.II.2007, 10784,8 milioane kWh, fiind în scădere cu 5,9% faţă de perioada corespunzătoare din 2006. Cea mai mare parte din producţie continuă să se obţină în termocentrale (71,0%), urmată de hidrocentrale (19,7%).

Consumul final de energie electrică în perioada 1.I-28.II.2007 a fost de 8625,4 milioane kWh, cu 0,7% mai mare faţă de perioada 1.I-28.II.2006; iluminatul public a scăzut cu 6,3%, iar consumul populaţiei a înregistrat o creştere de 6,9%.

2. Construcţii

În luna februarie 2007, *lucrările de construcţii* au înregistrat o creştere cu 28,6% faţă de luna februarie 2006, creştere constatată la toate tipurile de construcţii, după cum urmează: clădiri rezidenţiale (+35,5%), clădiri nerezidenţiale (+29,6%) şi construcţii inginereşti (+26,8%).

Pe elemente de structură, cele mai importante creşteri s-au înregistrat la lucrările de reparaţii capitale (+34,1%) şi la lucrările de întreţinere şi reparaţii curente (+34,0%).

În luna februarie 2007 *s-au eliberat, pentru clădiri rezidenţiale, 3169 autorizaţii de construire,* cu 53,1% mai mult decât în luna corespunzătoare din anul 2006.

În perioada 1.I-28.II.2007, *valoarea lucrărilor de construcţii* a înregistrat o creştere cu 27,9% faţă de perioada corespunzătoare a anului precedent. Pe elemente de structură, cele mai importante creşteri s-au înregistrat la lucrările de întreţinere şi reparaţii curente (+34,2%) şi la lucrările de reparaţii capitale (+34,0%). Din punct de vedere al tipurilor de construcţii, cea mai mare creştere a fost la construcţiile rezidenţiale (+34,9%).

3. Comerţ şi servicii

3.1. Comparaţie cu luna precedentă

În luna februarie 2007, volumul cifrei de afaceri a întreprinderilor cu activitate principală de *comerţ cu amănuntul (cu excepţia comerţului cu autovehicule şi motociclete)* a scăzut cu 1,9%, comparativ cu luna precedentă. S-au înregistrat scăderi la vânzarea produselor nealimentare (-9,7%), atât a celor comercializate prin magazine specializate (-16,3%), cât şi a celor comercializate prin magazine nespecializate (-6,5%).

Volumul cifrei de afaceri a întreprinderilor cu activitate principală *de comerţ cu ridicata şi cu amănuntul al autovehiculelor şi motocicletelor, inclusiv întreţinerea şi repararea acestora, precum şi de comerţ cu amănuntul al carburanţilor pentru autovehicule* a fost mai mare, în luna februarie 2007, cu 18,3% faţă de nivelul lunii precedente. Comerţul cu autovehicule a înregistrat o creştere de 30,6%, iar vânzarea cu amănuntul a carburanţilor o scădere de 3,7%. Activitatea de *servicii de piaţă prestate populaţiei* în luna februarie 2007 a înregistrat o creştere cu 10,1% mai mare comparativ cu luna precedentă**.**

La *comerţul cu ridicata,* în luna februarie 2007, cifra de afaceri în preţuri curente a crescut cu 2.878 milioane lei faţă de luna precedentă**.**

La *serviciile prestate în principal întreprinderilor,* în luna februarie 2007, s-a înregistrat o cifră de afaceri, în preţuri curente, mai mare cu 31 milioane lei comparativ cu luna precedentă**.**

3.2. Comparaţie cu luna corespunzătoare din anul precedent

În luna februarie 2007, volumul cifrei de afaceri a întreprinderilor cu activitate principală de *comerţ cu amănuntul (cu excepţia comerţului*

cu autovehicule şi motociclete) a scăzut cu 4,8% comparativ cu luna februarie 2006. Produsele care se comercializează prin sistemul on-line au înregistrat o creştere cu 0,7%.

Volumul cifrei de afaceri a întreprinderilor cu activitate principală de *comerţ cu ridicata şi cu amănuntul al autovehiculelor şi motocicletelor, inclusiv întreţinerea şi repararea acestora, precum şi de comerţ cu amănuntul al carburanţilor pentru autovehicule* a înregistrat, în luna februarie 2007, o creştere cu 66,1% comparativ cu luna februarie 2006.

La *comerţul cu amănuntul* (inclusiv comerţul cu autovehicule), indicele de volum al cifrei de afaceri pentru *întreprinderile mici şi mijlocii,* în luna februarie 2007 faţă de luna februarie 2006, a fost de 104,6%, iar la *întreprinderile mari,* cu 250 salariaţi şi peste, a fost de 150,0%.

Activitatea de *servicii de piaţă prestate populaţiei* în luna februarie 2007 a înregistrat o cifră de afaceri cu 1,3% mai mică, comparativ cu luna februarie 2006. S-au înregistrat creşteri mari la activităţile: spălarea, curăţarea şi vopsirea textilelor şi blănurilor (+35,5%), hoteluri şi restaurante (+34,7%), activităţi ale agenţiilor de voiaj şi a tur-operatorilor (+11,6%) şi la coafură şi alte activităţi de înfrumuseţare (+6,9%).

În luna februarie 2007, cifra de afaceri din *comerţul cu ridicata* a crescut, în preţuri curente, cu 71,3%, respectiv cu 7131 milioane lei preţuri curente, comparativ cu luna februarie 2006.

La *serviciile prestate în principal întreprinderilor,* s-a înregistrat o cifră de afaceri mai mare, în preţuri curente, cu 81,6%, respectiv cu 3.396 milioane.

3.3. Comparaţie cu perioada 1.I – 28.II.2006

În perioada 1.I-28.II.2007, comparativ cu perioada corespunzătoare din anul precedent**,** volumul cifrei de afaceri a întreprinderilor cu activitate principală de *comerţ cu amănuntul (cu excepţia comerţului cu autovehicule şi motociclete)* a înregistrat o scădere cu 2,2%. Scăderi s-au înregistrat în special la comercializarea produselor prin sistemul on-line (-8,8%), sistem preferat de segmentul de populaţie cu venituri mari şi cu puţin timp la dispoziţie.

Volumul cifrei de afaceri a întreprinderilor cu activitate principală de *comerţ cu ridicata şi cu amănuntul al autovehiculelor şi motocicletelor, inclusiv întreţinerea şi repararea acestora, precum şi de comerţ cu amănuntul al carburanţilor pentru autovehicule* a înregistrat,

în perioada 1.I-28.II.2007 comparativ cu perioada corespunzătoare din anul precedent, o creştere cu 59,8%.

4. Comerț exterior

Exporturile FOB realizate în luna ianuarie 2007 au fost de 6682,6 milioane lei (1965,4 milioane euro), valoarea acestora fiind mai mare cu 2,9% față de luna corespunzătoare din anul 2006, calculat din valori exprimate în lei, respectiv cu 10,7% calculat pe baza valorilor exprimate în euro.

În structura exporturilor, trei din cele zece secțiuni de bunuri din Clasificarea Standard de Comerț Internațional (CSCI Rev. 4) dețin împreună 80,2% din totalul exporturilor, după cum urmează: maşini şi echipamente de transport (32,0%), produse prelucrate clasificate în principal după materia primă (24,5%) şi articole manufacturate diverse (23,7%).

Importurile CIF în luna ianuarie 2007 au însumat 10293,5 milioane lei (3026,9 milioane euro), valoarea acestora fiind mai mare față de luna similară din anul precedent cu 16,7% din valori exprimate în lei, respectiv cu 25,4% din valori exprimate în euro.

În structura importurilor, trei din cele zece secțiuni de bunuri din Clasificarea Standard de Comerț Internațional (CSCI Rev. 4) dețin împreună 73,9% din totalul importurilor, după cum urmează: maşini şi echipamente de transport (36,6%), produse prelucrate, clasificate în principal după materia primă (24,6%) şi combustibili minerali, lubrifianți şi materiale conexe (12,7%).

Deficitul comercial în luna ianuarie 2007 a fost de 3610,9 milioane lei (1061,5 milioane euro) în prețuri FOB/CIF.

Valoarea schimburilor intracomunitare de bunuri în luna ianuarie 2007 a fost de 4896,3 milioane lei (1442,8 milioane euro) la expedieri şi de 7303,0 milioane lei (2152,0 milioane euro) la introduceri, reprezentând 73,3% din total exporturi şi, respectiv, 71,0% din total importuri.

5. Turism

5.1. Comparație cu luna corespunzătoare din anul precedent

În luna februarie 2007, comparativ cu luna februarie 2006, *sosirile în structurile de primire turistică cu funcțiuni de cazare turistică* au fost mai mari cu 8,5%.

Înnoptările în structurile de primire turistică cu funcţiuni de cazare turistică au scăzut în luna februarie 2007 cu 4,8% faţă de luna februarie 2006.

Indicele de utilizare netă a locurilor de cazare a fost, în luna februarie 2007, de 27,1% pe total structuri de primire turistică cu funcţiuni de cazare turistică, faţă de 28,4% în luna februarie 2006. Cea mai ridicată valoare au înregistrat-o indicii de utilizare netă a locurilor de cazare din hoteluri (31,5%). Pe zone turistice, cel mai mare indice a fost cel aferent zonei „Delta Dunării, inclusiv oraşul Tulcea".

Sosirile vizitatorilor străini în România înregistrate la punctele de frontieră au fost în creştere în luna februarie 2007 cu 8,7% faţă de luna februarie 2006. Majoritatea vizitatorilor străini provine din ţări situate în Europa (94,8%). Din statele Uniunii Europene s-au înregistrat 61,0% din totalul sosirilor vizitatorilor străini în România.

Plecările vizitatorilor români în străinătate, înregistrate la punctele de frontieră au crescut în luna februarie 2007 cu 16,6%, comparativ cu luna februarie 2006. Mijloacele de transport rutier au fost cele mai utilizate de vizitatorii români pentru plecările în străinătate (80,2% din numărul total de plecări).

5.2. Comparaţie cu perioada 1.I-28.II.2006

Comparativ cu perioada 1.I-28.II.2006, *sosirile în structurile de primire turistică cu funcţiuni de cazare turistică* în perioada 1.I-28.II.2007 au fost mai mari cu 8,5%.

Înnoptările în structurile de primire turistică cu funcţiuni de cazare turistică au crescut în perioada 1.I-28.II.2007 cu 1,4% faţă de perioada 1.I-28.II.2006.

Indicele de utilizare netă a locurilor de cazare a fost, în perioada 1.I-28.II.2007, de 24,4% pe total structuri de primire turistică cu funcţiuni de cazare turistică, fiind identic cu cel din perioada 1.I-28.II.2006. Cea mai ridicată valoare a înregistrat-o indicele de utilizare netă a locurilor de cazare din hoteluri (28,5%).

Pe zone turistice, cel mai mare indice a fost cel aferent zonei „Municipiul Bucureşti şi oraşele reşedinţă de judeţ, exclusiv Tulcea".

Sosirile vizitatorilor străini în România, înregistrate la punctele de frontieră în perioada 1.I-28.II.2007 au crescut cu 4,6% faţă de perioada 1.I-28.II.2006. Majoritatea vizitatorilor străini provine din ţări situate în Europa (94,3%). Din statele Uniunii Europene s-au înregistrat 61,3% din totalul sosirilor vizitatorilor străini în România.

Plecările vizitatorilor români în străinătate înregistrate la punctele de frontieră au crescut în perioada 1.I-28.II.2007 cu 14,2%, comparativ cu perioada 1.I-28.II.2006. Mijloacele de transport rutier au fost cele mai utilizate de vizitatorii români pentru plecările în străinătate (79,2% din numărul total de plecări).

6. Câştiguri salariale

Câştigul salarial mediu nominal brut pe economie în luna februarie 2007 a fost de 1264 lei, iar cel net de 941 lei, în creştere faţă de luna precedentă cu 2,6%, respectiv cu 2,5%.

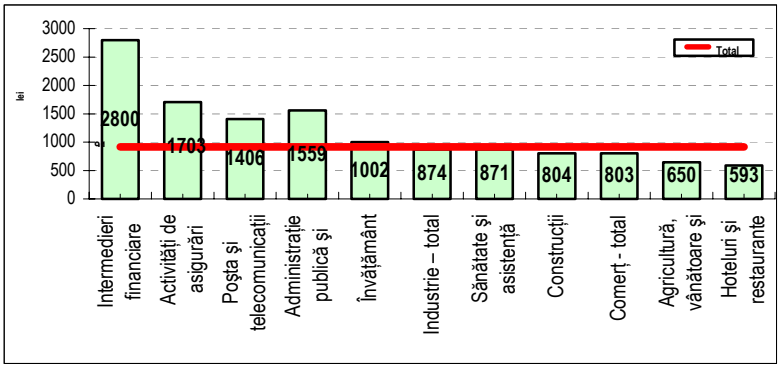

Figura 1. *Câştigurile salariale medii nete în luna februarie 2007 pe principalele activităţi ale economiei*

Comparativ cu luna precedentă *raportul dintre indicele câştigului salarial mediu nominal net şi indicele preţurilor de consum* în luna februarie 2007 a fost de 102,5%; 118,2% faţă de luna corespunzătoare a anului 2006 şi 99,6% comparativ cu luna octombrie 1990.

7. Piaţa forţei de muncă

Efectivul salariaţilor (din unităţile cu 4 salariaţi şi peste) a fost în luna februarie 2007 de 4671,3 mii persoane, cu 24,3 mii persoane mai mare decât în luna ianuarie 2007.

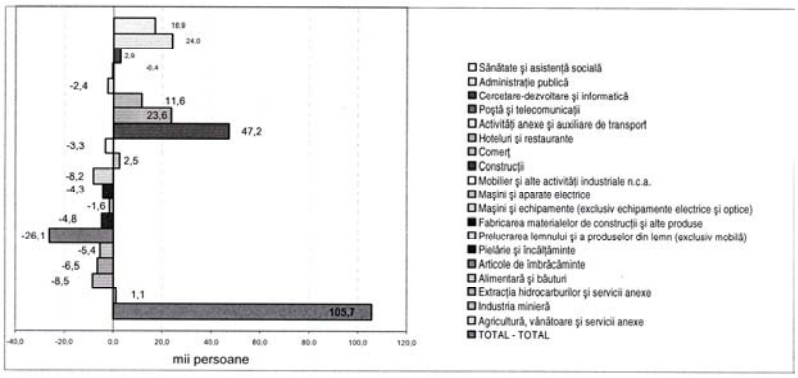

Figura 2. *Diferenţele efectivului de salariaţi din luna februarie 2007 faţă de luna februarie 2006*

8. Şomaj

Potrivit datelor furnizate de Agenţia Naţională Pentru Ocuparea Forţei de Muncă, *numărul şomerilor înregistraţi* la sfârşitul lunii februarie 2007 era de 459,0 mii persoane. Comparativ cu luna februarie din anul 2006 numărul şomerilor înregistraţi la agenţiile pentru ocuparea forţei de muncă a fost mai mic cu 95,6 mii persoane. Din numărul total al şomerilor înregistraţi, femeile reprezentau 40,7%.

Rata şomajului înregistrat în luna februarie 2007 a fost de 5,2% în raport cu populaţia activă civilă totală (6,2% în luna februarie 2006). Rata şomajului pentru femei a fost cu 1,3 puncte procentuale mai mică decât cea înregistrată pentru bărbaţi (4,5% faţă de 5,8%).

Rate ridicate ale şomajului s-au înregistrat în judeţele: Mehedinţi (10,5%), Vaslui (10,1%), Teleorman (8,3%), Ialomiţa (8,1%). Cele mai scăzute rate ale şomajului au fost în judeţele: Ilfov (1,9%), Timiş (2,0%), Bihor (2,8%) şi Municipiul Bucureşti (2,3%).

C. Indicatori de conjunctură

Potrivit estimărilor exprimate în luna martie 2007 efectuate de managerii societăţilor comerciale, se conturează pentru următoarele trei luni o creştere a activităţii din industria prelucrătoare, construcţii şi comerţul cu amănuntul şi menţinerea trendului pozitiv în activitatea sectorului de servicii în raport cu lunile anterioare.

Managerii întreprinderilor din *industria prelucrătoare* estimează pentru perioada martie-mai 2007 o creştere a volumului producţiei (sold conjunctural +25%). Numărul de salariaţi pe total industrie prelucrătoare va avea o tendinţă de stabilitate (sold conjunctural -2%). Preţurile produselor industriale vor înregistra o creştere şi în perioada următoare (sold conjunctural +18%).

Conform estimărilor din luna martie 2007, în activitatea de *construcţii* în următoarele trei luni se prognozează o tendinţă de creştere a volumului producţiei (sold conjunctural +46%). Referitor la numărul de salariaţi, se preconizează, de asemenea, o tendinţă de creştere (sold conjunctural +20%). Preţurile lucrărilor de construcţii vor creşte (sold conjunctural +34%).

Managerii *societăţilor de comerţ* estimează pentru perioada martie-mai 2007 o creştere a vânzărilor de mărfuri pe total activitate (sold conjunctural +37%). Angajatorii prognozează pentru următoarele trei luni o creştere a numărului de salariaţi (+12% sold conjunctural). Preţurile de vânzare cu amănuntul se menţin în creştere în următoarele trei luni (sold conjunctural +33%).

Conform estimărilor din luna martie 2007, cererea de *servicii* va continua trendul ascendent şi în următoarele trei luni (sold conjunctural +24%). Cei intervievaţi din acest domeniu au prognozat pentru lunile martie-mai 2007 o creştere a numărului de salariaţi (sold conjunctural +15%). După opinia managerilor, costurile prestaţiilor vor avea o evoluţie ascendentă (sold conjunctural +33%).

Bibliografie

x x x – *Buletinul Statistic lunar,* nr. 12/2006, 1/2007 şi 2/2007, editat de Institutul Național de Statistică

x x x – *Buletinul de Preţuri* nr. 12/2006, 1/2007 şi 2/2007, editat de Institutul Național de Statistică

x x x – *Buletinul de Comerț Exterior* nr. 12/2006, 1/2007 şi 2/2007, editat de Institutul Național de Statistică

x x x – *Anuarul Statistic 2006* editat de Institutul Național de Statistică

CONVERGENȚA REALĂ A ROMÂNIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ – VIS SAU REALITATE?

■

Cristian Socol
Lector universitar doctor
Vicepreședinte al Asociației Generale a Economiștilor
din România
Aura Gabriela Socol
Asistent universitar doctor
Academia de Studii Economice, București

Rezumat. În tranziție, autoritățile române au avansat în dezvoltarea unor politici macroeconomice prudente și aplicarea unor reforme structurale pe piața bunurilor, a muncii și a produselor financiare. Pe termen lung, convergența reală a României cu modelul european este mai importantă decât convergența nominală. În această lucrare, identificăm principalele priorități pentru succesul aderării României la Uniunea Europeană. Convergența nominală trebuie să fie atinsă cât mai repede deoarece acest proces presupune stabilitatea prețurilor, stabilitate financiară dar și nevoia de a stabiliza cursul de schimb. În plus, convergența reală cu Uniunea Europeană este foarte importantă .

Cuvinte cheie: convergență; convergență nominală; convergență reală; convergență structurală.

Clasificarea REL: 8M, 19I, 20G

■

Este cunoscut că procesul de convergență nominală implică atingerea mai facilă a obiectivelor macroeconomice decât cele corespunzătoare convergenței reale. Incluzând standardele legate de infrastructură, capital uman, educație și structura corespunzătoare a economiei, convergența reală este de fapt chintesența integrării economice europene.

Convergența reală cu modelul european poate fi analizată prin intermediul a două ipoteze. Prima perspectivă presupune analiza convergenței reale prin convergența veniturilor; convergența productivității; convergența prețurilor relative; convergența privind ocuparea forței de muncă; convergența standardelor educaționale. Cea de-a doua perspectivă presupune echivalența dintre criteriile de convergență reală și condițiile de admitere în Teoria Zonelor Monetare Optime. Un grad mai mare de deschidere a economiei, sincronizarea ciclului de afaceri cu UE, mobilitatea forței de muncă, un grad mai mare de intermediere financiară și flexibilitatea mai mare a salariilor și a prețurilor conduc mai rapid la realizarea procesului de catching-up. În această lucrare, ne vom concentra asupra primei abordări a convergenței reale.

Analiza procesului de convergență reală nu este oficializată în UE. De fapt, Comisia Europeană a evitat impunerea unor criterii stricte ca în cazul criteriilor de convergență nominală. Cu toate acestea, au existat autori care au încercat să stabilească criteriile cantitative privind măsurarea convergenței reale. Hen și Leonard (2003) consideră că patru criterii cuantifică acest proces: creșterea PIB real (± 2% în jurul mediei celor mai bune trei performante state membre în acest proces); șomaj (± 3% în jurul mediei celor mai bune trei state membre în această privință); excedent/deficit al balanței de cont curent (în jur de ±2% la PIB) și indicatorul de competitivitate vis-a-vis de Germania (în jur ± 10% la începutul adoptării monedei euro).

Isărescu, M. (2004) consideră că procesul de convergență reală poate fi analizat prin următoarele criterii: gradul de deschidere a economiei (export + import/PIB); ponderea comerțului bilateral cu țările UE în comerțul total; PIB-ul pe locuitor (la paritatea puterii de cumpărare) și structura economiei.

În ceea ce privește analiza cu privire la PIB-ul pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare, convergența reală a economiei românești cu economiile europene europene este scăzută - România are 34% față de media UE-27, mai puțin decât Republica Cehă (75%), Polonia (51%), Ungaria (63%), Slovenia (83%) dar mai mult decât Bulgaria (33%).

PIB per capita la paritatea puterii de cumpărare (PPP)
(media UE-27 = 100)

Tabelul 1

Țări/Ani	2003	2004	2005	2006	2007 (estimare)	2008 (estimare)
Bulgaria	29,7	30,6	32,1	33,3	35,5	37,0
Republica Cehă	67,8	70,3	73,3	75,0	78,1	80,0
Polonia	47,0	48,8	49,8	51,0	52,4	53,8
România	**30,0**	**32,2**	**32,9**	**34,2**	**37,0**	**38,4**
Ungaria	59,3	60,1	61,9	63,2	63,7	64,2
Grecia	81,1	82,0	83,6	84,7	85,7	86,8
Spania	97,4	97,6	98,3	98,2	97,8	98,3
Portugalia	72,8	72,4	71,2	70,0	68,8	68,1
Italia	107,8	105,8	103,6	103,1	98,6	97,7
UE-15/UE-27	100	100	100	100	100	100

Sursa: EUROSTAT, 2007.

Deși există o relativă stabilitate în ceea ce privește structura economiei românești, analiza pe sectoare economice arată o slabă convergență structurală cu media UE și cu media țărilor foste comuniste, de 50,8% și respectiv 75%, în timp ce Bulgaria are 68%.

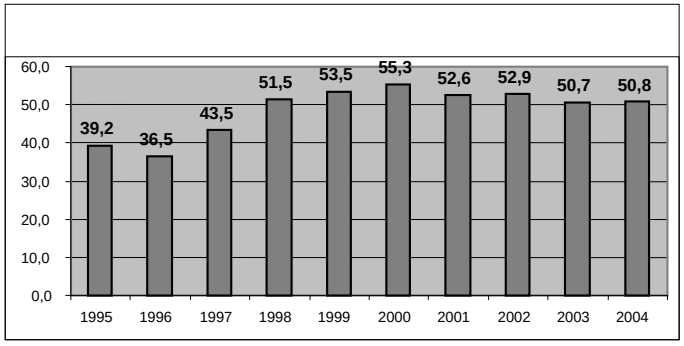

Sursa: Eurostat, 2005.

Figura 1. *Indicele convergenței structurale,comparativ cu UE-15*

Prognoza asupra dinamicii structurale a economiei românești este una pesimistă. Comisia Națională de Prognoză (CNP) arată că în perioada 2006-2008 structura economiei românești va rămâne nemodificată. In 2008, indicatorul de convergență structural va fi de 55,3% comparative cu media UE-27. Divergența structural va crește dacă ponderea serviciilor în PIB ul UE 27 se mărește.

Estimarea valorii adăugate la nivel sectorial în România
(2006-2008)

Tabelul 2

	2006	**2007**	**2008**
Industrie	31,1%	31,4%	31,5%
Agricultură	12,8%	12,3%	11,7%
Construcții	7,2%	7,5%	7,8%
Servicii	48,8%	49,0%	49,0%

Sursa: Comisia Națională de Prognoză, 2005.

În ceea ce privește echivalența indicelui privind ocuparea în România comparativ cu UE-15, se observă o divergență puternică a dinamicii din țara noastră față de țările ECE și media europeană (26,05% în România versus 65-70% în UE-27).

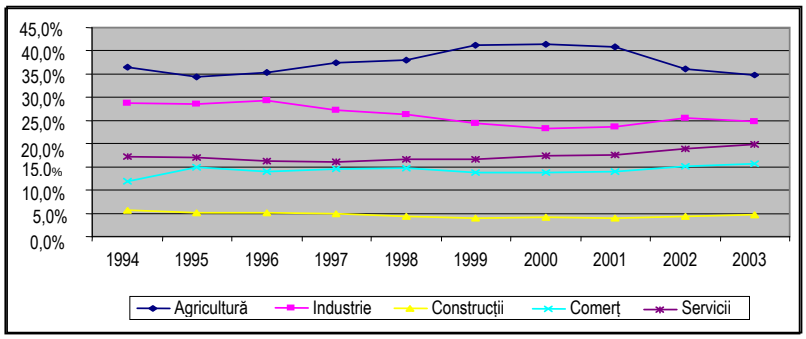

Sursa: INSSE, 2004.

Figura 2. *Gradul de ocupare la nivel sectorial în România*

Altfel, România are o problemă structural legată de intensitatea energetică a economiei (consumul de energie în PIB).

România produce cu un grad ridicat de consum de energie, de 6,5 ori mai mare decât media UE.

Intensitatea energetică a economiei
(consum de energie - % PIB, in preţuri constante 1995=100,
kgoe – kilo to oil equivalent, per 1000 euro)

Tabelul 3

Ţări/Ani	**2001**	**2002**	**2003**
Bulgaria	1930	1804	1756
Republica Cehă	884	876	890
Polonia	674	654	663
România	**1368**	**1316**	**1368**
Ungaria	589	580	582
Grecia	261	258	250
Spania	225	226	227
Portugalia	244	255	251
Italia	184	184	192
UE-15/UE-27	210	207	210

Sursa: EUROSTAT, INSSE, 2007.

Productivitatea muncii pe persoană angajată
(PIB la paritatea puterii de cumpărare pe persoană angajată, comparative cu UE-27 = 100)

Tabelul 4

Ţări/Ani	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007 (estimare)**	**2008 (estimare)**
Bulgaria	31,9	31,7	32,6	33,6	36,3	37,7
Republica Cehă	62,0	64,3	68,6	70,4	72,3	73,4
Polonia	59,6	62,0	62,7	63,8	60,4	61,9
România	**34,0**	**36,3**	**36,6**	**37,9**	**42,5**	**44,2**
Ungaria	66,8	68,1	70,1	71,6	73,7	74,5
Grecia	100,5	98,2	97,5	101,1	103,0	104,0
Spania	99,9	99,1	97,9	95,3	94,9	93,8
Portugalia	66,0	65,8	65,2	64,8	64,6	64,3
Italia	111,7	110,3	108,8	108,3	104,1	103,3
UE15/UE27	100	100	100	100	100	100

Sursa: EUROSTAT, INSSE, 2007.

Postulatele teoriei economice indică o corelaţie ridicată între creşterea productivităţii muncii şi înzestrarea cu capital a companiilor, mai ales pe seama investiţiilor.

Investiţii de afaceri
(ca procente în PIB)

Tabelul 5

Ţări/Ani	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006** (estimare)
Bulgaria	15,3	16,5	17,7	17,9	18,4
Republica Cehă	22,9	22,7	22,6	20,0	24,2
Polonia	15,3	14,9	14,6	14,8	16,8
România	**18,3**	**18,6**	**18,6**	**18,2**	**19,9**
Ungaria	18,3	18,8	19,3	18,7	21,4
Grecia	20,0	21,3	21,1	20,2	23,4
Spania	22,7	23,5	24,5	25,8	28,6
Portugalia	21,6	19,4	19,2	19,1	19,2
Italia	19,1	17,8	18,1	18,2	19,1
UE15/UE27	17,2	16,9	17,1	17,4	18,2

Sursa: EUROSTAT, INSSE, 2007.

Procentul ridicat privind investiţiile de afaceri în PIB pentru România oferă perspectiva viitoarelor câştiguri de productivitate printr-o mai mare intensitate a înzestrării forţei de muncă cu capital.

Multe dintre problemele structurale ale economiei româneşti pot fi rezolvate prin stimularea cercurilor virtuoase dintre atragerea investiţiilor străine şi dezvoltarea sectorului industrial şi între dotarea tehnologică şi stimularea valorii adăugate mari în industrie, toate acestea fiind premise pentru reducerea volatilităţii macroeconomice.

În primii ani ai tranziţiei, progresul lent în reforma sectorului public şi a cadrului legislativ extrem de volatil au erodat credibilitatea economiei româneşti şi au alungat investitorii străini. În consecinţă, Investiţiile Străine Directe au rămas sub nivelul lor potenţial, cu intrări în principal derivate din procesul de privatizare.

Din 1990 până în 2006, cele mai mari investiţii străine au fost atrase din Olanda, Austria, Germania, Franţa şi Italia, ţări care împreună au reprezentat aproximativ 60% din totalul ISD. În ceea ce priveşte atractivitatea sectorială, de cele mai multe ISD au fost direcţionate spre domeniile bancar, construcţii, telecomunicaţii, reţele de distribuţie retail,

fabricarea de vehicule de transport şi piese de schimb, precum şi în domenii strategice, cum ar fi sectorul energetic şi petrol. Mediul de afaceri din România este favorabil şi se caracterizează prin cele mai scăzute niveluri de impozit pe profit din regiune (16%), o piaţă a muncii flexibilă (în ciuda unor rigidităţi introduse recent de noul cod al muncii) şi costurile forţei de muncă care sunt încă relativ scăzute (Unicredit Group, 2007) .

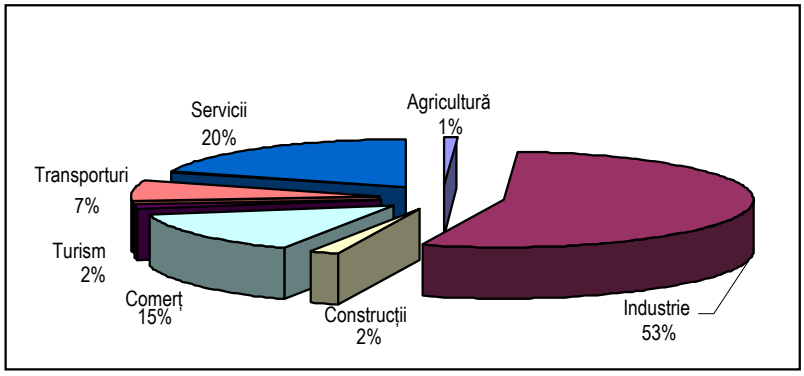

Sursa: INSSE, 2006.

Figura 3. *Structura ISD in România*

Începând cu anul 2004, România a devenit una dintre ţările din regiune care au atras un flux important de investiţii străine directe. Dacă în perioada primilor 10 ani ai tranziţiei România aduna doar 5% din totalul ISD asociate ţărilor central şi est europene, între anii 2003 şi 2005 această pondere s-a triplet atingând aproximativ 15% din totalul ISD direcţionate către regiunea amintită. Anul 2006 a fost un an ce a consemnat un record din acest punct de vedere: datele BNR indică o creştere a ISD cu 75% faţă de anul anterior, atingând 9,1 miliarde euro (9.8% din PIB – incluzând şi cele 2,2 miliarde euro plătite de Erste Bank pentru 36,8% din acţiunile BCR).

Impactul ISD asupra creşterii economice în 2005

Tabelul 6

	Creşterea PIB real	Contribuţia muncii	Contribuţia ISD	Contribuţia investiţiilor interne	Productivitatea totală a factorilor
România	**1,5**	**0,1**	**6,6**	**-1,6**	**-3,7**
Polonia	4,5	0,7	3,5	0,5	-0,3
Bulgaria	1,1	-0,3	2,7	-1,6	0,2
Ungaria	3,5	0,1	2,0	1,2	0,1
Estonia	4,4	-0,7	1	-0,2	4,1
Republica Cehă	2,2	0,4	0,8	-0,4	1,4
Slovacia	4,3	0,8	0,9	-0,1	2,6
Slovenia	4,1	0,1	0,3	0,4	3,2
Letonia	4,5	-0,6	2,4	0,7	1,8

Sursa: Deutsche Bank, 2005.

România are unul dintre cele mai ridicate rate de creştere a PIB pe locuitor dintre ţările din regiune (circa 10% anual pe perioada 2000-2005 la paritatea puterii de cumpărare), fiind întrecută doar de Estonia. În ciuda acestei evoluţii, ţara noastră rămâne cu unul dintre cele mai reduse niveluri ale PIB pe locuitor comparativ cu ţările membre UE considerate în analiză, exceptând Bulgaria. Este îmbucurător că PIB a crescut mult mai rapid în perioada 2004-2006 decât în perioada anterioară, iar în 2004 creşterea economică de 8,4% înregistrată de România a fost una dintre cele mai mari din Europa.

Modernizarea economiei româneşti nu este posibilă totuşi fără dezvoltarea infrastructurii. România are nevoie de autostrăzi, drumuri, reţele de telecomunicaţii, extinderea şi diversificarea serviciilor financiare, a reţelei de utilităţi publice etc. Cu numai 211 km de autostradă, România este departe de situaţia din Ungaria sau Polonia acest deficit punând o puternică presiune pe costurile de transport.

Lungimea reţelei de austostrăzi

Tabelul 7

Ţara	Kilometri
Germania	9.000
Franţa	7.800
Italia	6.800
Spania	2.700
Ungaria	350
Bulgaria	290
Croaţia	260
Slovacia	257
România	**211**

Sursa: Eurostat, 2007.

Drept ţară beneficiar a fondurilor structurale şi de coeziune europene de peste 19 miliarde euro, România este obligată să folosească integral fondurile alocate infrastructurii din această sursa de finanţare.

Totuşi, cu un grad de absorbţie de numai 4%, mult sub media ţărilor aflate în acelaşi cluster cu noi, România are şanse scăzute de a cheltui integral aceste fonduri, riscând astfel accentuarea decalajelor faţă de ţările membre UE.

Capacitatea de absorbţie a fondurilor europene (2000-2006)

Tabelul 8

Ţara	Capacitatea de absorbţie
Irlanda	74%
Austria	68%
Spania	67%
Germania	64%
Belgia	58%
Franţa	56%
Italia	52%
Grecia	40%
Slovenia	28%
Letonia	24%
Lituania	24%
Ungaria	23%
Slovacia	23%

Ţara	Capacitatea de absorbţie
Polonia	20%
Republica Cehă	18%
Bulgaria	7%*
România	**4%***

* 2007 estimare **Sursa:** Eurostat, 2006.

Pe de altă parte, trebuie să ne referim şi la asimetria de convergenţă între venituri şi preţuri faţă de media UE. Astfel, viteya de convergenţă a preţurilor faţă de media UE (52% în 2006) este mult mai mare decât viteza de convergenţă a salariilor faţă de media UE (doar 10,2%). În România (2004), salariul mediu brut este de doar 271 Euro, de 10 ori mai mic decât media UE-27 (2888 Euro). Este îngrijorător acest comportament asimetric în ceea ce priveşte viteza de convergenţă a celor două categorii economice.

Convergenţa preţurilor versus convergenţa venitului mediu brut

Tabelul 9

Ţară /AniYears	Convergenţa preţurilor 2004	Convergenţa venitului mediu brut 2004		Convergenţa preţurilor 2005	Convergenţa venitului mediu brut 2005	
	%	euro	%	%	euro	%
UE-15/UE-27	**100**	**2935**	**100**	**100**	**3215**	**100**
România	**44**	**271**	**9,2**	**53**	**362**	**11,2**
Bulgaria	41	213	7,2	43	284	8,8
Republica Cehă	55	841	28,6	58	1022	31,8
Polonia	53	699	23,8	60	876	27,2
Ungaria	61	838	28,5	62	994	30,9
Grecia	86	2040	69,5	87	2120	65,9
Spania	90	2081	70,9	92	2210	68,8
Portugalia	86	1394	47,5	86	1593	49,5
Italia	104	3100	105	105	3423	106,4

Sursa: calculele autorilor după date EUROSTAT, 2006.

Concluzii

Prioritățile strategiei de convergență a României trebuie să urmărească îndeaproape următoarele procese: dezvoltarea activităților cu valoare adăugată mai mare; creșterea eficienței energetice și dezvoltarea durabilă a sistemului energetic; mărirea capacității de absorbție a fondurilor europene pentru a stimula investițiile în cercetare, dezvoltare tehnologică, inovare și competitivitate; utilizarea eficientă a fondurilor europene pentru îmbunătățirea infrastructurii de afaceri, locuri de muncă mai multe și mai bune și economia cunoașterii.

Notă

Această lucrare a fost prezentată în cadrul Simpozionului AGER România and Integration in the European Union. Opportunities and Challenges şi include aceeaşi abordare cu analiza convergenţei reale a României cu UE prezentă în alte lucrări anterioare.

Bibliografie

Dinu, M., Socol, C., „O schiţă a ieşirii din periferie", lucrare prezentată în cadrul *Simpozionului AGER – România în Uniunea Europeană. Potenţialul de convergenţă,* Bucureşti, 2006

Dinu, M., Socol, C., „Intrarea României în a doua modernitate. Potențialul de convergență", *Revista de Economie Teoretică și Aplicată*, Editura Economică, București

Dinu, M., Socol, C., Niculescu, A. (2005). *Economia României. O viziune asupra tranziţiei postcomuniste*, Editura Economică, Bucureşti

Hen, Ch., Jacques, L. (2003). *Uniunea Europeană*, Editura CNI Coresi, Bucureşti

Isărescu, M., *Drumul spre euro*, articol disponibil pe site-ul Băncii Naţionale a României, www.bnro.ro, 2004

Pelkmans, J. (2003). *Integrarea europeană. Metode şi analiză economică*, lucrarea sub egida Institutului European din România, Bucureşti

*** *Competitiveness Report Romania,* Unicredit Romania, martie, *2007*

*** *Comission spring economic forecasts 2006 – 2007: growth rebounds*, IP 06/688, Bruxelles, 2006

*** *Romania 2007, Policy Warning Report,* Romanian Academic Society, Bucharest, 2007

*** *Economic Forecasts Spring 2006*, European Commission, Bruxelles, 2006

*** *Catching-up, growth and convergence of the new member states*, European Commission, march 2005

Adrese internet: www.europa.eu.int, www.zf.ro, http://epp.eurostat.cec.eu.int, www.insse.ro

SISTEMUL BANCAR ŞI PROVOCĂRILE INTEGRĂRII

■

Nicolae Dănilă,
Profesor universitar doctor
Preşedintele executiv al Băncii Comerciale Române
Vicepreşedinte al Asociației Generale Economiştilor
din România

Rezumat. *Acest material prezintă sistemul bancar românesc şi evoluția sa după 1990.*

În primul rând, lucrarea descrie cadrul legal care reglementează sistemul bancar, atât în timpul perioadei de tranziție, cât şi înainte de momentul aderării României la Uniunea Europeană.

Apoi, se exprimă câteva puncte de vedere cu privire la reglementările bancare, pătrunderea capitalului străin în țara noastră, principalele privatizări ale băncilor cu capital de stat – BCR, BRD, BANCA AGRICOLĂ, BANCPOST etc., sau înființarea unor bănci comerciale noi, cu personalitate individuală.

Instituțiile de credit sunt analizate din punctul de vedere al formei lor de proprietate. Un loc important este alocat evoluției activelor şi pasivelor în sistemul bancar şi sistemului de instituții de credit.

Se evaluează procedurile de supraveghere sistemului bancar, rețeaua de distribuție a băncilor şi eficiența sistemului băncilor comerciale, pe care se pune accent în această analiză.

Partea finală a materialului se axează pe evaluarea sistemului bancar în comparație cu sistemele bancare din țările membre ale Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: reglementări bancare; instituții de credit; evoluția activelor şi pasivelor; sistemul bancar; eficiența sistemului bancar.

Clasificare REL: 8A, 11C, 20G

■

Sistemul bancar românesc în cel de-al 17-lea an de funcţionare, în structura actuală de organizare, se prezintă ca un segment consolidat şi stabil, urmare a unui proces îndelungat de restructurare şi a unui grad de privatizare avansat.

După 1990, sistemul bancar este supus unor măsuri de schimbare radicală prin aşezarea sa pe două trepte organizatorice: Banca Naţională a României şi băncile comerciale.

BNR şi-a reluat responsabilităţile de bancă centrală, activităţile comerciale fiind transferate Băncii Comerciale Române nou-înfiinţate. Banca centrală îşi intră în atribuţiile fireşti de a răspunde de politica monetară, valutară, de credit, de plăţi, precum şi de autorizare şi supraveghere prudenţială bancară, în cadrul politicii generale a statului.

Potrivit Legii nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naţionale a României, principalele atribuţii ale acestei instituţii sunt:

a) elaborarea şi aplicarea politicii monetare şi a politicii de curs de schimb;

b) autorizarea, reglementarea şi supravegherea prudenţială a instituţiilor de credit, promovarea şi monitorizarea bunei funcţionări a sistemelor de plăţi prin asigurarea stabilităţii financiare;

c) emiterea bancnotelor şi a monedelor ca mijloace legale de plată pe teritoriul României;

d) stabilitatea regimului valutar şi supravegherea respectării acestuia;

e) administrarea rezervelor internaţionale ale României.

Pe baza acestor atribuţii, Banca Naţională va avea un rol major în susţinerea politicii generale a statului, urmărind funcţionarea normală a băncilor comerciale şi participarea la promovarea unui sistem financiar specific economiei de piaţă.

În aceşti ani, se înregistrează un amplu proces: un număr mare de bănci au apărut şi au dispărut, ca parte a procesului de selecţie în cursul căruia multe dintre instituţiile de credit înfiinţate nu au putut face faţă cerinţelor ulterioare.

Fostele bănci cu capital de stat sunt transformate în bănci comerciale, începe procesul de înfiinţare a unor bănci cu capital privat, iar sucursalele băncilor străine se integrează în activitatea bancară internă. De la 4 bănci comerciale existente în 1989, numărul băncilor creşte rapid şi atinge cifra de 45 în 1998, după care se stabilizează la 38 în 2006. În acest interval de timp, apar multe evenimente care aduc modificări importante în structura sistemului bancar. Băncile au acţionat într-un

mediu economic neprielnic şi cu un management în multe situaţii nepregătit pentru a face faţă provocărilor perioadei.

Marea majoritate a operatorilor erau fără experienţă şi fără strategii adecvate de risc. Segmentele de piaţă erau destul de limitate, activitatea de corporate era preponderentă în bilanţul băncilor, activitatea de retail destul de firavă, iar fondurile de investiţii, de departe, nu şi-au atins scopul pentru care au fost create, ele fiind o deziluzie pentru investitori. Efectele pentru multe bănci au fost nefaste.

Reglementările bancare au parcurs un proces mai lung, de îmbunătăţire, până să ajungă să facă legea în piaţă. Banca Naţională a României a iniţiat un program de restructurare a sistemului bancar menit să limiteze riscul de sistem. Printre măsurile luate de Banca Naţională a României pot fi reţinute:

- soluţionarea situaţiei băncilor problemă;
- întărirea reglementărilor de supraveghere prudenţială a băncilor;
- înfiinţarea unor instituţii menite să sprijine indirect sistemul bancar: Centrala Riscurilor Bancare, Centrala Incidentelor de Plăţi, Fondul de Garantare a Depozitelor.

În legătură cu soluţionarea situaţiei băncilor problemă se consemnează un set de măsuri cum ar fi: retragerea de autorizaţii şi declararea procedurilor de faliment.

În perioada 1999- 2003, 9 bănci părăsesc sistemul:

Anul 1999	– Retragere autorizaţiei pentru băncile Albina şi Bancorex preluată de BCR – Declanşarea procedurii de faliment a băncii Albina
Anul 2000	– Retragerea autorizaţiei Băncii Columna, Bankcoop şi Băncii Internaţionale a Religiilor (BIR) – Declanşarea procedurii de faliment a Bankcoop şi Credit Bank
Anul 2002	– Retragerea autorizaţiei Băncii Române de Scont (BRS), a Băncii de Investiţii şi Dezvoltare (BID) şi a BTR – Declanşarea procedurii de faliment a BIR, BRS, BTR
Anul 2003	– Declanşarea procedurii de faliment a Băncii Columna

Restructurarea a avut efecte benefice asupra sistemului: rolul de intermediar al băncilor se exercită acum în bune condiţii, iar siguranţa deponenţilor în sistemul bancar se consolidează.

În domeniul reglementărilor se fac progrese remarcabile: prin aplicarea unui sistem de rating bancar evoluat, prin creşterea exigenţelor în

sancţionarea băncilor, criterii mai severe privind acţionarii şi conducătorii din bănci, printr-o nouă reglementare a ciclului de inspecţie la sediul băncilor (la 1 an).

Cadrul legislativ adoptat în România imediat după 1989, în principal Legea nr. 33 privind activitatea bancară şi Legea nr. 34 privind statutul Băncii Naţionale a României, care intră în vigoare la 3 mai 1991, legi care sunt la ultima actualizare în 2004 şi, respectiv, 2006, consemnează de fapt organizarea sistemului bancar pe principiile economiei de piaţă şi favorizează dezvoltarea băncilor cu capital privat şi intrarea liberă pe piaţa bancară românească a instituţiilor financiare străine.

Pătrunderea masivă a capitalului străin în România este fenomenul cel mai relevant pentru aceşti ani de existenţă a sistemului bancar.

Cele mai importante 4 bănci româneşti (în ordinea privatizării lor) au fost adjudecate de capitalul străin reprezentat de bănci internaţionale de prestigiu.

BRD a fost preluată în decembrie 1998 de banca franceză Société Générale pentru un pachet de 51% din acţiuni în valoare de 200 milioane de dolari. Din suma respectivă, doar 138 milioane de dolari a fost plătită autorităţilor. În prezent, Société Générale deţine la BRD 58,2% din acţiuni, restul fiind în posesia BERD, a SIF-urilor şi a altor acţionari.

Bancpost este privatizată în primul trimestru din 1999, când General Electric Capital Corporation şi Banco Portugues do Investimento au achiziţionat 45% din acţiunile băncii pentru 92,8 milioane de dolari. Banca EFG Eurobank Ergasias din Grecia a cumpărat acţiuni în mai multe etape de la cei doi investitori, ajungând în final să deţină o majoritate de 62,74% din capitalul Bancpost.

Banca Agricolă a fost preluată de un consorţiu format din Fondul Româno-American de Investiţii şi Raiffeisen Zentral Bank din Austria pentru 52 milioane de dolari. Consorţiul devine acţionar peste 98% din capitalul Băncii Agricole. Ulterior, numele băncii va fi schimbat în Raiffeisen Banca Agricolă şi apoi din 2002 în Raiffeisen Bank România.

BCR, ultima tranzacţie importantă nu numai în România, ci şi în Europa Centrală şi de Est, a fost câştigată de banca austriacă Erste Bank, care a oferit pentru pachetul majoritar de 62% 3,76 miliarde de euro. Competiţia pentru preluarea BCR a fost deosebit de ridicată, la privatizare fiind admisă participarea a 9 bănci: Fortis, Millenium-BCP, Banca Naţională a Greciei, Banca Intesa, Deutsche Bank AG, Erste Bank AG, Dexia, KBC, BNP Paribas.

Este un record pe toate planurile:

- al concurenţei: 9 bănci importante pe plan internaţional sunt admise în due diligence pentru preluarea BCR;

- al preţului oferit: 3,76 miliare de euro care confirmă valoarea băncii la 6 miliarde de euro.

Finalizarea privatizării BCR a fost consemnată la 21 octombrie 2006, deşi contractul de vânzare-cumpărare era semnat la 21 decembrie 2005. Privatizarea BCR s-a produs după ce, într-o etapă anterioară, 25% din acţiunile băncii fuseseră trecute în proprietatea BERD şi IFC, iar alte 8% din proprietatea salariaţilor. Noul acţionariat al celei mai mari bănci comerciale din România este format din: Erste Bank (61,88%), Societăţile de Investiţii Financiare (30,12%) şi salariaţi (8%).

Se mai înregistrează o modificare a noului acţionariat al BCR prin oferta făcută de Erste Bank către salariaţi pentru cumpărarea acţiunilor acestora. În urma acestei acţiuni, Erste Bank reuşeşte să cumpere o bună parte din acţiunile salariaţilor care ridică cota sa de participare la BCR la 69,1480%. Ceilalţi acţionari, alţii decât Erste Bank şi SIF-urile, deţin 0,7344%.

Privatizarea BCR este considerată, fără echivoc, evenimentul anului 2006 pe piaţa bancară care aduce o modificare majoră în structura de acţionariat a sistemului bancar românesc. Evenimentul se consemnează în 2006, dar, de fapt, îl putem considera ca fiind cel mai important moment din istoria sistemului bancar românesc.

Drept consecinţă, structura sistemului bancar după forma de proprietate se modifică radical.

Structura instituţiilor de credit după forma de proprietate

Tabelul 1

	1998	2006	1998	2006	2005	2006
		Număr	Active			
			mld. lei	*mld. lei*	*%*	*%*
Instituţii de credit	45	39	13.328	174.742	100,0	100,0
• Bănci	45	38	13.328	172.202	100,0	99,7
- Capital majoritar de stat	7	2	9.465	9.392	71,0	5,4
- Capital privat autohton	13	3	1.204	10.225	9,0	5,9
- Capital privat străin *d.c:*	16	33	2.659	152.581	20,0	88,3
- Sucursale băncil străine	*9*	*6*	*758*	*10.071*	*5,7*	*5,8*
• CreditCoop	-	1	-	540	-	0,3

Sursa: *Romanian Banking Sector.*

- Anul 1998 este considerat an de referinţă pentru că în acel moment numărul băncilor comerciale era cel mai ridicat, 45 faţă de 38 bănci în 2006.
- Băncile cu capital de stat coboară ca pondere foarte mult, de la 71,0% în 1998 la 5,4% în 2006, iar băncile cu capital privat cresc de la 29,0% în 1998 la 94,2% în 2006.
- Băncile cu capital privat străin deţineau în 1998 20% din activele sistemului bancar, pentru a ajunge la 88,3% în 2006.
- Modificarea cea mai importantă constă în transferul băncilor cu capital majoritar de stat în categoria băncilor cu capital majoritar străin, care creşte la sfârşitul anului 2006 faţă de 1998 cu 68,3% ca pondere în activele sistemului bancar românesc. Băncile cu capital majoritar românesc deţin în prezent o pondere foarte scăzută, de numai 11,3%.

Transferul proprietăţii spre capitalul străin şi dezvoltarea afacerilor băncilor comerciale s-a reflectat în dinamica activelor înregistrate în ultimii 8 ani.

Evoluţia activelor sistemului bancar, după forma de proprietate

Tabelul 2

milioane RON	**1998**	**2006**	**2006/1998 %**
Instituţii de credit	13.328	172.742	+13 ori
Bănci	13.328	172.202	+13 ori
- Capital majoritar de stat	9.645	9.396	97,3%
- Capital majoritar authoton	1.204	10.225	+9 ori
- Capital privat străin *d.c.:*	2.659	152.581	+57 ori
Sucursale bănci străine	758	10.071	+13 ori
CreditCoop	-	540	-

Sursa: BNR.

- Băncile şi-au mărit activele în această perioadă de 13 ori, cu o evoluţie diferită pe forme de proprietate;
- Cea mai mare influenţă au înregistrat-o băncile cu capital majoritar de stat şi cele cu capital majoritar străin. Cele cu capital de stat, ca urmare a procesului de privatizare, au avut în 2006 active mai mici decât în 1998. Ritmul de creştere a activelor nu a mai contat comparativ cu transferul unor bănci în grupa celor cu capital străin care, la rândul lor,

cumulând influenţa a doi factori – dezvoltarea afacerilor şi preluarea activelor unor bănci de stat privatizate – înregistrează o creştere de 57 ori în cei 8 ani.

Toate aceste transformări şi mutaţii au avut o influenţă pozitivă asupra sistemului bancar, care la finele anului 2006 se prezintă în forma sa cea mai bună ca performanţă generală după 1990.

La succesele sistemului bancar au contribuit mai mulţi factori care au acţionat pe fondul unei creşteri economice bune. Patru dintre aceştia pot fi reţinuţi ca având un rol major:

- Managementul din bănci de o calitate mult crescută, cu o bună percepere a problemelor de risc;
- O capitalizare adecvată şi grija băncilor de a-şi îmbunătăţi permanent acest indicator;
- Reglementările băncii centrale sunt bine structurate şi ele tind să fie cât mai aproape de rigorile Uniunii Europene;
- Impactul marilor bănci internaţionale prezente pe piaţa românească a contat foarte mult, mai ales prin *know-how*-ul adus şi prin impactul asupra clientelei din ţările lor din ce în ce mai prezente în România.

După activitatea pe care o desfăşoară, în structura operatorilor bancari predomină băncile universale. Doar 6 bănci au un profil specializat:

- 3 bănci care funcţionează în baza unor legi speciale (Raiffeisen Banca pentru Locuinţe, HVB Banca pentru Locuinţe şi Eximbank).
- 2 bănci care, deşi sunt autorizate să ofere toată gama de produse şi servicii, s-au orientat preponderent spre un anumit tip de credite (Porsche Bank şi ProCredit Bank).
- CEC, a cărui activitate este îndreptată spre operaţiunile de retail, şi care beneficiază de garanţia deplină asupra depozitelor persoanelor fizice.

În anul 2006, sistemul bancar românesc a înregistrat 2 evenimente de reţinut: preluarea BCR de Erste Bank care, aşa cum s-a mai consemnat, este un eveniment major al anului, şi fuziunea HVB – Banca Ţiriac, alt moment important care aduce noua bancă pe locul 4 în topul băncilor comerciale.

Este posibil ca sistemul bancar să înregistreze noi provocări ca urmare a demersurilor de a intra pe piaţă a Grupului Fortis şi Millenium BCP care sunt deja avansate cu procedurile legale şi cu constituirea

echipelor la care se adaugă 26 bănci străine ce au notificat BNR că doresc să furnizeze servicii financiare în mod direct (paşaport european).

Evoluţia băncilor comerciale la sfârşitul anului 2006 este reflectată în activele şi pasivele bilanţiere şi de dinamica şi structura operaţiunilor băncilor româneşti.

Evoluţia activelor instituţiilor de credit

Tabelul 3

	2005	**2006**	**2006/2005 %**
Active totale, din care:	130.272,6	175.460,1	34,7
Active externe, *din care:*	4.520,3	4.635,4	2,5
- Depozite la bănci străine	2.796,4	2.991,1	7,0
Active interne, *din care:*	125.752,3	170.824,7	35,8
- Numerar	1.346,7	2.226,5	65,3
- Credit neguvernamental	60.672,8	93.283,4	53,7
* Credite retail	21.370,8	39.271,1	83,8
* Credite corporate	39.302,0	54.012,2	37,4
- Credite guvernamentale	2.547,7	2.812,9	10,4
- Active interbancare	52.117,0	61.303,8	17,6
- Alte active	9.068,2	11.198,0	23,5

Sursa: BNR.

Activele băncilor au avut în 2006 o creştere de 34,7%, susţinută în principal de activele interne (35,8%), în timp ce activele externe aproape au staţionat.

Principala tendinţă a băncilor comerciale în 2006 a constituit-o concentrarea plasamentelor pe două poziţii majore: creditele şi depozitele la bănci, îndeosebi la BNR.

Raportul credite/active a crescut ca urmare a dinamicii mai accelerate a creditelor

Plasamentele în titluri care în anii trecuţi constituiau o poziţie importantă în bilanţul băncilor comerciale în 2006 s-au diminuat substanţial, în situaţia în care toate emisiunile de titluri de stat anunţate pentru anul trecut au fost anulate.

Creditul retail a fost segmentul cel mai dinamic, cu o creştere de 83,8%, în timp ce creditul corporate s-a majorat cu 37,4%.

Evoluția creditului neguvernamental are şi dinamici extreme în 2006, adică evoluții cu o dinamică deosebită cum ar fi: creditul pe termen lung 130%, creditul retail în valută pe termen scurt 167% şi creditul retail în lei pe termen lung 280% şi credite cu dinamici mai moderate: creditul corporate în valută 18,3%, creditul neguvernamental pe termen mediu 15,6% şi creditul retail pe termen mediu 13,2%.

Contextul macroeconomic şi de reglementare în care au evoluat băncile comerciale au imprimat anumite caracteristici activității de creditare dintre care 3 pot fi relevante:

- Creditul de consum devine pentru prima oară principalul contribuabil al creşterii creditului neguvernamental;
- Ponderea creditului pe termen lung în structura de finanțare a clienților retail creşte la 61,1% (42,2% în anul precedent);
- Raportul credite/depozite creşte ca efect al orientării mai ferme spre plasamentele cu randamente mai mari (96,6% față de 81,0% în 2006). Pentru lei raportul este mult mai bun – 75,6% (față de 44,6% în anul precedent). Indicatorul pe total credite este afectat de creditul în valută, dar pentru acesta există posibilitatea finanțării externe.

Resursele de finanțare sunt o preocupare majoră a băncilor pentru creşterea bilanțului şi asigurarea unei eficiențe cât mai bune.

Evoluția pasivelor instituțiilor de credit

Tabelul 4

	2005	**2006**	**2006/2005 - %**
Pasiv total, din care:	130.272,6	175,460,1	34,7
Pasive externe, *din care:*	27.162,7	39.456,2	45,3
- Împrumuturi de la bănci străine	11.793,4	20.484,6	73,7
- Depozite ale băncilor străine	7.530,9	8.522,2	13,2
Pasive interne, din care:	103.109,9	136.003,9	31,9
- Depozite ale clienților nebancari	74.946,4	96.581,0	28,9
* Depozite retail	34.466,0	44.319,5	28,6
* Depozite corporate	40.480,4	52.261,5	29,1
- Depozite guvernamentale	4.685,5	5.423,5	15,8
- Conturi de capital	15.861,9	20.777,9	31,0
- Pasive interbancare	3.200,9	6.248,4	95,2
- Alte pasive	4.415,2	6.973,0	57,9

Sursa: BNR.

Pasivele băncilor comerciale la sfârşitul anului 2006 erau asigurate din resurse proprii în proporţie de 12,2% şi 87,8% din resurse atrase, iar din punct de vedere al provenienţei 77,5% au fost resurse interne şi 22,5% fonduri externe.

Depozitele de la clienţi, care reprezintă resursa cea mai disputată de bănci, a avut o dinamică relativ moderată – 28,9%, ambele segmente retail şi corporate evoluând asemănător. Din acest motiv, această poziţie de pasiv îşi reduce contribuţia în bilanţul agregat al băncilor comerciale de la 57,5% în 2005 la 55,0% în 2006.

În prima jumătate a anului, depozitele de la clienţi au manifestat o încetinire progresivă a ritmurilor de creştere, concomitent cu accelerarea procesului de creditare. Situaţia a fost agravată de modificarea cerinţelor de RMO, ceea ce a îngustat şi mai mult marja de manevră a băncilor pe suportul acestei resurse. S-a impus astfel necesitatea îmbunătăţirii condiţiilor de ofertare a produselor de economisire.

În zona resurselor interne de finanţare din România s-au manifestat două tendinţe importante cu care băncile din ţară s-au confruntat:

- *Reducerea sensibilă a capacităţii şi disponibilităţii de economisire a clienţilor, într-o economie care se distanţează considerabil de alte ţări din regiune prin nivelul foarte scăzut al raportului depozite/PIB;*
- *Depozitele la vedere au fost motorul creşterii depozitelor totale. Comparativ cu anul precedent, acest tip de resursă a avut cea mai dinamică evoluţie, pe ambele segmente de clienţi.*

Încetinirea procesului de economisire a fost compensată numai parţial de creşterea plasamentelor în fonduri de investiţii, cu atât mai mult cu cât în prima parte a anului prestaţia acestora a fost mai puţin performantă. Potrivit datelor publicate de Uniunea Naţională a Organismelor de Plasament Colectiv, în 2006 intrările nete de capital în fonduri de investiţii s-au cifrat la 274 milioane lei (echivalent a circa 81 milioane euro), din care peste 232 milioane lei la fondurile diversificate şi de acţiuni, adică de 3 ori mai mult decât în 2005.

Valoarea activelor nete ale fondurilor deschise de investiţii a fost de peste 633 milioane lei, cu o creştere medie anuală de 86,7%. De remarcat că cea mai mare contribuţie revine investitorilor corporate care deţin 56,5% din valoarea activelor.

Emiterea de obligaţiuni în lei pe piaţa internă şi internaţională de capital pentru asigurarea resurselor în monedă naţională pentru termene mai lungi este o caracteristică a anului trecut.

- Majoritatea emisiunilor au fost plasate pe piaţa românească (Pro Credit Bank – 40,3 milioane lei, cu o dobândă fixă de 8,5%; Banca Comercială Carpatica – 36,8 milioane lei, cu o dobândă de 10,43% pe an, şi BCR – 243 milioane lei cu un cupon fix de 7,25% şi cu scadenţă de 3 ani).
- Singura emisiune pe piaţa internaţională de capital a fost a BRD (735 milioane lei, cu o dobândă de 7,75% pe an) cu scadenţă pe 5 ani.

Se reţine astfel interesul crescând al investitorilor străini pentru obligaţiunile în lei, având în vedere aprecierea monedei naţionale şi convergenţa randamentelor în lei. Acestea au fost lansate fie pe piaţa internă (Banca Mondială, Dexia, Kommunalkredit Bank AG), fie pe pieţele europene sau chiar a Japoniei (Banca de Dezvoltare a Germaniei KfW, agenţia pentru credite de export din Norvegia – Eksportfinan, Rabobank Olanda, Banca KommeKredit Danemarca). Unii dintre aceşti emitenţi sunt implicaţi în finanţarea unor entităţi româneşti, în general comunităţi locale.

Obligaţiunile în lei rămân o opţiune pe pieţele financiare şi în 2007, semnalul fiind dat de Erste Bank în luna iunie. De asemenea, şi-au anunţat intenţii similare şi unele bănci locale, precum Raiffeisen Bank, Citigroup şi Bancpost, precum şi BERD.

Procesul de capitalizare a băncilor a continuat în 2006, atât pentru creşterea capacităţii de afaceri, cât şi pentru a face faţă cerinţelor impuse de reglementările BNR privind creditarea în valută. Creşterea capacităţilor proprii a avut la bază, pe de-o parte, mărirea capitalului social şi a fondurilor din distribuirea profitului, şi, pe de altă parte, creşterea datoriei subordonate. Majorări de capital s-au operat, spre exemplu, la Eximbank (+182 milioane euro), Bancpost (+80 milioane euro), Banca Românească (+67 milioane euro), Piraeus Bank (25 milioane euro), Pro Credit Bank (un milion de euro. La finele anului, pentru prima dată după 1989, Ministerul Finanţelor a procedat la o infuzie considerabilă de capital la CEC de 500 milioane lei, după sistarea privatizării acestei bănci.

Capitalurile proprii ale băncilor comerciale se susţin pe capitalul social vărsat, la care se adaugă diferite fonduri constituite din profitul realizat de fiecare bancă în parte. Principalele fonduri alimentate din profit sunt fondul de rezervă şi fondul de risc, la care se adaugă şi alte fonduri.

La sfârşitul anului 2006, capitalul social vărsat reprezenta 45,7% din capitalurile proprii, diferenţa regăsindu-se în parte în fondurile constituite. Unele bănci mai au în capitalul propriu şi capitalul

suplimentar, care include în principal datoria subordonată şi rezervele din reevaluarea patrimoniului.

Capitalul suplimentar reprezenta la sfârşitul anului trecut 25,6% din capitalurile proprii, iar profitul nedistribuit o altă componentă a capitalurilor proprii 10,8%.

Dobânzile practicate pe piaţă se regăsesc cu efecte în trei planuri: al deponenţilor, al celor care apelează la împrumuturi şi al instituţiilor de credit care lucrează şi cu deponenţii, şi cu împrumutaţii. Dobânzile reprezintă pentru unii costuri, pentru alţii venituri, astfel că ele afectează direct profitabilitatea tuturor jucătorilor implicaţi în afaceri.

În istorie, dobânzile parcurg etape diferite cu trend crescător sau trend descrescător.

În ultimul an, 2006, dobânzile în unele perioade au scăzut, în altele au crescut, iar uneori au avut şi perioade de stagnare. Concurenţa în creştere şi dorinţa de majorare a volumului de afaceri a obligat băncile să reducă dobânzile la creditele în lei, iar ca urmare a încetinirii procesului de economisire, dobânzile pentru resursele de la clienţi au crescut.

Principalele rate ale dobânzii (% p.a.)

Tabelul 5

	Media anuală	**Media decembrie**		
	2005	**2006**	**2005**	**2006**
BUBOR 3M	9,79	8,76	6,99	8,75
Dobânzi active lei	11,98	10,20	10,01	10,28
Dobânzi pasive lei	6,29	5,16	4,42	5,43
Ecart active/pasive lei	5,69	5,04	5,59	4,85
Dobânzi credite lei	19,19	13,90	15,72	13,44
Dobânzi depozite lei	6,22	4,97	4,23	5,08
Ecart credite/depozite lei	12,97	9,11	11,49	8,36

Sursa: BNR.

Dobânzile la operaţiunile în lei au înregistrat un comportament diferit în 2006 faţă de anii anteriori, printre acestea reţinând:

- Tendinţa de apropiere a ratelor medii de dobândă la credite pentru cele două segmente de clienţi, corporate şi retail: concurenţa puternică pentru creditul retail exercitată de bănci a determinat reducerea

dobânzilor practicate cu o medie de aproape 4 p.p. (18% în decembrie 2005 şi 14,3% în decembrie 2005).

Întrucât la creditul corporate reducerea a fost mai mică (de la 13,9% la 12,6%), diferența de dobândă între cele două segmente s-a redus de la 4,1 la 1,7 p.p.

- Evoluția inversă a marjei față de BUBOR a dobânzilor la credite şi depozite. Marja dobânzii la credite s-a redus aproape la jumătate față de anul precedent (de la 8,79% la 4,69%), iar la depozite a crescut cu circa 1 p.p. (de la 7,76% la 3,67%).
- Dobânda pe piața interbancară la 3 luni (BUBOR) a crescut ca urmare a deciziei BNR, de la 7,65% la 9,16% în noiembrie; în decembrie dobânda interbancară a scăzut la 8,75%.
- Egalizarea dobânzii remunerate la depozitele la termen pentru cele două segmente de clienți, corporate şi retail. În anii anteriori, dobânzile la depozitele retail au fost peste cele practicate la corporate; în 2006, situația s-a schimbat total, la finele anului, dobânda fiind de 6,9%, respectiv 6,8%.

Dobânzile la operațiunile în valută au suferit modificări mai mici la euro, ratele medii ale dobânzilor la credite a marcat o uşoară scădere (9,1% în decembrie față de 9,8% în decembrie 2005) la retail şi o creştere moderată la corporate (7,2% în decembrie 2006 față de 6,9% în decembrie 2005). La depozitele la termen, o uşoară creştere la retail, de la 2,9% în 2005 la 3,1% în 2006, şi la corporate – de la 2,9% la 3,3%. La dolari SUA, dobânzile au avut uşoare creşteri peste tot: credite, depozite, retail şi corporate.

Politica dusă de bănci, conjugată cu cea a BNR, a determinat scăderea ecartului de dobândă pe total active/pasive cu 0,65 p.p. ca medie anuală şi 0,74 p.p. pe final de an.

Supravegherea sistemului bancar a fost exercitată cu mare atenție de Banca Națională a României, conform prerogativelor stipulate în propriul statut.

Hotărârile luate de banca centrală în 2006 au vizat:

- majorarea succesivă a cotelor de constituire a RMO de la 35% la 40% la pasivele în valută şi de la 16% la 20% la pasivele în lei;
- creşterea dobânzii de politica monetară cu 1,25 puncte procentuale (de la 7,5% la 8,25% în februarie şi apoi 8,75% în iunie);
- intensificarea procesului de sterilizare a lichidității din piață inclusiv prin standardizarea calendarului de organizare a licitațiilor pentru depozite;

- menţinerea şi chiar înăsprirea cu caracter administrativ pentru controlul creşterii creditului de consum, ca factor cu presiune inflaţionistă.

Ca urmare a modului în care au funcţionat băncile comerciale şi a supravegherii BNR, în anul 2006 nu s-au semnalat evenimente îngrijorătoare, dimpotrivă, sistemul s-a remarcat în continuare prin stabilitate şi o bună prestaţie.

Reţeaua de distribuţie a băncilor joacă un rol din ce în ce mai mare în viziunea instituţiilor de credit dintre acestea reţeaua de unităţi rămânând principalul canal de distribuţie.

Deşi băncile fac eforturi mari pentru dezvoltarea canalelor alternative, acestea nu sunt mai în măsură să concureze deocamdată canalul de bază – unitatea bancară. Reţeaua de unităţi este considerată un avantaj competitiv pentru creşterea volumului de vânzări şi lărgirea bazei de clienţi.

Unităţile teritoriale ale băncilor comerciale ajung la finele anului 2006 la 4.401 cu 25,2% mai decât în 2005. CEC-ul are cea mai extinsă reţea bancară, şi anume 1.406 unităţi în 2005 şi 1.391 în 2006. Ponderea CEC în reţeaua naţională la finele lui 2006 era de 31,6%.

În ceea ce priveşte poziţia jucătorilor din piaţă în funcţie de mărimea reţelei, două mişcări notabile s-au produs în 2006, respectiv trecerea BRD pe primul loc şi a Băncii Transilvania pe locul 3. Banca Comercială Carpatica, deşi a deschis un număr semnificativ de unităţi noi, rămâne totuşi pe locul 5.

Politica de extindere a reţelei adoptată de principalii operatori de piaţă a făcut ca la finele anului trecut ponderea primelor 5 bănci în sistem să crească la 43,0% faţă de 35,4% în 2005.

Număr de unităţi bancare ale principalilor operatori bancari

Tabelul 6

	2005	2006	2006/2005
BRD	326	600	+274
BCR	372	473	+101
Banca Transilvania	215	341	+126
Raiffeisen Bank	215	265	+51
Banca Comercială Carpatica	116	215	+99

Sursa: site-ul băncilor.

Eficienţa sistemului bancar este legată direct de creştere consistentă a volumelor de afaceri, bazată în principal pe atractivitatea ofertei de produse în termeni de cost şi mai puţin pe lărgimea bazei de clienţi. Specific anului 2006 au fost creşterile suplimentare generate de extinderea reţelei de unităţi, inclusiv de creşterea numărului de salariaţi.

Profitul net obţinut în 2006 la nivelul sistemului bancar potrivit BNR s-a cifrat la 2.279 milioane lei (echivalentul a circa 647 milioane euro), cu o creştere de 15,4% faţă de 2005.

Indicatori de eficienţă şi risc

Tabelul 7

	2005	**2006**	**2006/2005**
Profit net	2.060	2.279	+10,6%
ROAE	14,9	12,1	-2,8 pp
ROAA	1,9	1,5	-0,4 pp
Solvabilitate (12%)	21,1	17,3	-3,8 pp

Sursa: BNR, calcule proprii.

Indicele de adecvare a capitalului, ca urmare mai ales a orientării mai accentuate spre plasamentele în credite, a fost afectat prin creşterea profilului de risc al sistemului, efectul fiind scăderea acestui indicator cu 3,8 puncte procentuale, după cei trei ani s-a menţinut în jurul valorii de 21%.

După ani buni de experienţă şi competiţie, sistemul bancar românesc este dominat autoritar de două bănci care şi-au consolidat puternic poziţia de piaţă: Banca Comercială Română şi Banca Română de Dezvoltare Société Générale.

Topul primele 5 bănci la sfârşitul anului 2006 include operatori cu mare tradiţie pe podium, dar şi bănci nou venite care au luat locul altora.

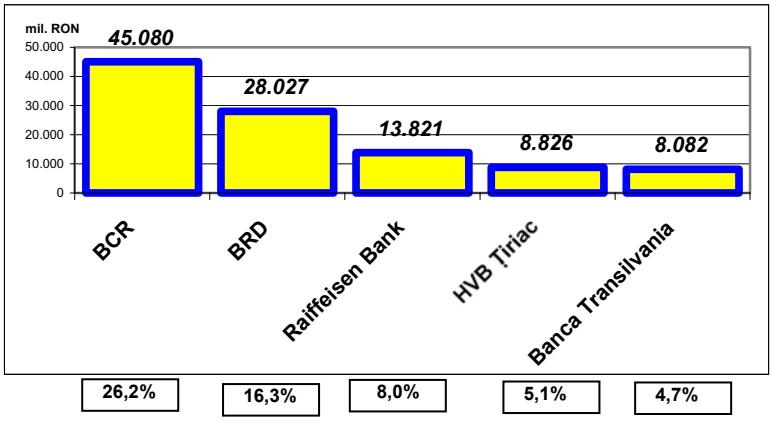

Sursa: BNR**.**

Figura 1. *TOP 5 bănci după mărimea activelor în 2006*

În ultima perioadă de timp, băncile mici fac eforturi deosebite pentru a obține creşteri mai agresive în scopul de a câştiga o poziție mai bună în cotele de piață.

Bănci care în anii trecuți erau acreditate cu cote sub 2% au obținut în 2006 rezultate remarcabile. Bănci cum sunt OTP Bank, Volksbank România, Egnatia Bank şi altele nu trebuie ignorate. Această agitație din plutonul băncilor mici nu afectează însă plutonul băncilor mari care conduc cu autoritate.

Surprinde comportamentul segmentului celor 6 sucursale ale băncilor străine care au obținut o creştere modestă de 4,8% cu consecințe asupra cotelor lor de piață, care se reduc de la 7,5% la 5,8%.

În evoluția celor 5 se reţin câteva modificări majore:

- Banca Transilvania intră în Top pe locul 5 şi înaintează astfel 3 poziții față de 2005.
- HVB, în urma fuziunii cu Banca Ţiriac, urcă de pe locul 5 pe locul 4.
- ING iese din Top ca urmare a prestației mai slabe şi trece pe locul 7, cu o valoarea a activelor apropiate de Alpha Bank şi CEC.
- Cele două bănci din sistem (BCR şi BRD) îşi întăresc poziția cu un uşor impact asupra concentrării sistemului

Poziţia primelor 10 bănci după activele pe care le concentrează este concludentă. Acestea deţin la sfârşitul anului trecut 79,1% din activele întregului sistem.

TOP 10 operatori bancari pe piaţa românească

Tabelul 8

	Active – mld. lei	Cotă de piaţă - %		
	2005	**2006**	**2005**	**2006**
1. BCR	8,96	13,33	25,6	26,2
2. BRD	5,22	8,28	15,0	16,3
3. Raiffeisen	3,0	4,09	8,6	8,0
4. HVB-Ţiriac	2,5	2,60	7,4	5,1
5. Transilvania	1,34	2,39	3,9	4,7
6. Bancpost	1,55	2,28	4,9	4,5
7. ING Bank	1,84	2,14	5,3	4,2
8. Alpha Bank	1,32	2,11	3,8	4,2
9. ABN Amro	1,32	1,56	3,8	3,1
10. Volksbank	0,51	1,38	1,4	2,7

Sursa: *BNR.*

Restrângând clasamentul la primele 3 bănci vom constata că BCR, BRD şi Raiffeisen deţin deja jumătate din totalul pieţei cu active de 25,5 miliarde euro.

Gradul de concentrare în sistem exprimat prin indicatorul HHI[(1)] continuă să crească în 2006 până la 1.171 faţă de 1.122 în anul 2005, menţinându-se în zona de jos a concentrării moderate (apropiată de cea competitivă).

Acest fapt se datorează îmbunătăţirii poziţiei primilor doi performeri din sistem, BCR şi BRD, care şi-au consolidat cota de piaţă la 26,2% şi, respectiv, 16,3%. Creşterea activelor observate la mai multe bănci mai mici, aşa cum s-a văzut, deşi semnificativă, nu a avut o influenţă asupra HHI.

Deşi băncile comerciale din România şi-au dezvoltat reţeaua de unităţi mult în ultimii ani, comparativ cu alte ţări aceasta este considerată insuficient de extinsă pentru a asigura o servire de calitate ridicată a clientelei care lucrează cu băncile.

Comparaţia României cu unele ţări din Europa, şi în special cu penultimul val de ţări intrate în Uniunea Europeană, permite aprecierea nivelului atins de ţara noastră din punct de vedere al numărul de instituţii de credit care operează pe piaţă şi al gradului de intermediere financiară.

Numărul instituţiilor de credit în unele ţări din CEE şi din Europa de Vest

Tabelul 9

	1 ian. 2004	1 ian. 2007		1 ian. 2004	1 ian. 2007
Slovenia	27	30	Polonia	659	30
Cehia	79	66	Slovacia	28	34
Estonia	25	26	România	-	39
Cipru	409	337	Germania	2.268	2.106
Letonia	74	241	Franţa	1.577	1.440
Ungaria	238	241	Marea Britanie	457	440
Malta	17	23	Finlanda	396	391

Sursa: BCE.

Numărul de bănci este foarte diferit de la ţară la ţară, cu o situaţie extremă, adică cu un număr mare de bănci faţă de mărimea ţării în: Cipru (337 instituţii de credit), Ungaria (241 instituţii de credit) şi chiar Letonia (80 instituţii de credit).

Acest indicator este parţial relevant pentru că, în completare, densitatea reţelei, respectiv număr de locuitori la o unitate bancară, dă o imagine mai bună despre gradul de bancarizare din punctul de vedere al capacităţii de a oferi servicii bancare clientelei.

Număr de locuitori la o unitate bancară

Tabelul 10

	2001	2004	2005
Slovenia	2.778	2.829	2.887
Cehia	5.839	5.719	5.601
Cipru	696	757	797
Ungaria	3.454	3.384	3.231
Polonia	9.375	7.631	7.511

	2001	2004	2005
Slovacia	5.736	4.836	4.717
România	8.060	7.129	6.150
Germania	1.527	1.820	1.872
Franța	2.346	2.360	2.316
Marea Britanie	4.057	4.304	4.397

Sursa: BCE.

Indicatorul număr locuitori/o unitate bancară apropie mai mult România de alte ţări, cu 6.150 în 2005. Ţările dezvoltate prezintă şi ele unele diferenţe de la 1.872 locuitori/unitate în Germania la 4.397 locuitori/unitate în Marea Britanie, care este depăşită de Slovenia cu 2.887 locuitori/unitate şi de Ungaria cu 3.231 locuitori/unitate (Cipru poate fi considerat un caz atipic, nerelevant pentru analiza respectivă).

Gradul de intermediere financiară este un alt indicator important care creează o imagine asupra nivelului de dezvoltare a activităţii bancare prin ponderea unor indicatori în PIB.

Intermedierea financiară

Tabelul 11

% în PIB 2005	Active	Credite	Credite retail	Credite corporate
România	44,1	20,8	7,3	1,8
Cehia	106,6	41,6	14,6	9,9
Slovacia	95,4	38,7	12,5	8,2
Polonia	62,5	31,9	15,1	5,4
Ungaria	84,9	51,8	17,1	10,3
Slovenia	109,8	61,7	15,7	5,0
Uniunea Monetară	265,5	123,5	52,4	36,5
UE-25	280,0	125,9	60,6	43,2

Sursa: BCE.

România are un grad de intermediere financiară mai redus, mai ales în comparaţie cu ţările din Europa Centrală şi de Est. Dintre ţările intrate în UE în penultimul val, o situaţie mai bună o au Cehia, Ungaria şi Slovenia, dar nicio ţară nu se apropie de rezultatele ţărilor din Uniunea Monetară sau UE-25.

În România, reţinem două fenomene cu efecte contrare asupra gradului de intermediere financiară. Pe de o parte, efortul făcut de BNR pentru ţintirea inflaţiei care solicită o temporizare a creditului, iar, pe de altă parte, nevoia de finanţare, care cere extinderea creditului cu efecte directe asupra intermedierii financiare. Ca tendinţă, nu este nicio îndoială că România îşi va asigura în timp o ponderea în PIB satisfăcătoare şi apropiată de alte ţări atât la active, cât şi la credite.

Notă:

(1) Indicatorul herfindahl hirschman utilizat pentru aprecierea gradului de concentrare se calculează ca sumă a pătratelor cotelor de piaţă (hhi<1.000 = piaţă total competitivă; 1000 < hhi < 1800= piaţă concentrată moderat; 1800 < hhi <10.000 – piaţă concentrată puternic).

Bibliografie

Rapoartele anuale ale băncii naţionale a României 2005 şi 2006

DELIMITĂRI TEORETICE: EUROPENIZAREA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE ŞI PÂRGHIILE SALE INSTITUȚIONALE

■

Lucica Matei
Profesor doctor
Diana-Camelia Iancu
Asistent doctorand
Facultatea de Administrație Publică, SNSPA – Bucureşti

Rezumat. *Spectrul semnificațiilor posibile ale procesului de europenizare este impresionant: începând cu europenizarea ca proces transnațional (difuzarea unor norme, stiluri şi comportamente „occidentale" în interiorul Europei Occidentale), continuând cu europenizarea ca adaptare instituțională la cerințele Comunității şi ajungând la europenizare ca o contrapondere la globalizare sau chiar la o strategie specifică de rezolvare a conflictelor în lume. Dintre acestea, abordarea „europenizare – adaptare instituțională", specifică administrației publice în primul rând, a generat utilizările cele mai diversificate, cât şi distincțiile cele mai dezbătute.*

În acest articol vom avea în vedere diferența dintre europenizarea prin adâncire şi cea prin extindere, stabilind astfel contextul particular al dezbaterilor teoretice privind natura interacțiunilor Comunității cu statele candidate. Atenție deosebită va fi acordată identificării (exclusiv conceptuală) a pârghiilor instituționale folosite de Uniune pentru influențarea ordinii interne administrative a țărilor ne-membre, angajate însă în procesul de integrare europeană. România - prior 2007 va constitui subiectul analizei de aplicare a instrumentelor identificate în prima parte a lucrării.

Cuvinte cheie: europenizare; administrație publică; condiționare administrativă la nivel european; extindere a Uniunii Europene; spațiul administrativ european.

Clasificare REL: 13G, 16I, 20C

■

Dincolo de obiectivele pur intenţionale, purtătoare ale unui bogat înţeles politico-ideologic, actorul internaţional cel mai vizibil Europei în plan instituţional este Uniunea Europeană. Fără a intra într-o dezbatere dedicată subiectului socializării entităţilor purtătoare (încă) ale atributului suveranităţii(1), în contextul relaţiilor pricinuite de procesul comunitar de extindere(2), vom asuma pe parcursul prezentului demers influenţa directă a organizaţiei supranaţionale mai sus citate asupra ansamblului de norme, practici şi valori naţionale specifice statelor europene.

Douăzeci şi şapte dintre acestea (din ianuarie 2007) şi-au asumat de altfel participarea şi contribuţia la politici regionale, sociale şi agricole comune, la o piaţă monetară unică şi la un spaţiu de securitate şi apărare european, cedând unei entităţi supranaţionale, prerogative ce nu mai departe de un secol erau indisolubil legate de atributul suveranităţii. Din această perspectivă, e pertinent a deduce că, cel puţin pentru actorii membri ai Uniunii Europene, legislaţia comunitară (înţeleasă în sensul articolului I-32 al Tratatului de instituire a unei Constituţii pentru Europa) reprezintă un tip special de cereri externe, la care răspunsul este, de cele mai multe ori, imperativ şi conform unor general acceptate şi comun formulate modele, standarde sau aranjamente instituţionale (Andersen, 2004, pp. 17-18).

Posibile „pachete de soluţii" alternative, acestea din urmă înlocuiesc formele instituţionale interne considerate desuete, cu minim efort şi dezbateri politice (Andersen, 2004, p. 21). Europenizarea – generic definită drept impact al Comunităţii asupra ordinii naţionale a statelor membre, apare astfel natural endogenă Uniunii şi cel mai adesea generatoare – prin constrângere – de consens. Cu toate acestea, europenizarea poate fi (şi este) exportată (Papadimitriou, 2002, p. 4, Bulmer, Radaelli, 2004, p. 2), produsele sale fiind concentrate în peste 80.000 de pagini de acquis comunitar, fişe de poziţie, rapoarte de ţară, ghiduri de finanţare sau manuale de twinning.

Spectrul semnificaţiilor posibile ale europenizării este însă impresionant: începând cu *europenizarea* ca *proces transnaţional* (difuzarea unor norme, stiluri şi comportamente „occidentale" în interiorul Europei Occidentale), continuând cu *europenizarea* ca *adaptare instituţională* la cerinţele Comunităţii şi ajungând la *europenizare* ca o *contrapondere* la globalizare sau chiar la *o strategie specifică de rezolvare a conflictelor* în lume (Featherstone, 2003). Dintre acestea, abordarea *„europenizare – adaptare instituţională"*, specifică

administrației publice în primul rând, a generat utilizările cele mai diversificate, cât şi distincțiile cele mai dezbătute.

În acest articol vom avea în vedere diferența dintre europenizarea *prin adâncire* şi cea *prin extindere*[3], stabilind astfel contextul particular al dezbaterilor teoretice privind natura interacțiunilor Comunității cu statele candidate[4]. Atenție deosebită va fi acordată identificării (exclusiv conceptuală) pârghiilor instituționale folosite de Uniune pentru influențarea *ordinii interne administrative* a țărilor nemembre, angajate însă în procesul de integrare europeană.

1. Stabilirea contextului: europenizarea prin adâncire

Aria de analiză a interacțiunii dintre palierul comunitar şi cel național se circumscrie, de regulă, spațiului delimitat de granițele Uniunii Europene. *Europenizarea prin adâncire* este prin urmare privită ca fiind interacțiunea bilaterală dintre Comunitate şi statele sale membre şi vizează integrarea dinamicii economice şi politice a celei dintâi în logica organizațională națională a formulării de politici publice (Ladrech, 1994, p. 69).

La întrebarea „Cum interacționează Uniunea cu membrii săi?", indirect şi nu total original[5] au răspuns Knill şi Lehmkuhl în 1999:

Uniunea Europeană interacționează cu membrii săi, prin:

a) *prescrierea de modele comunitare* şi preluarea lor de statele membre (*integrare pozitivă)*. Într-o atare situație, europenizarea se bazează pe existența unei *a priori* adecvări instituționale naționale (de exemplu: politicile europene în domeniul mediului);

b) *alterarea unei stări de fapt şi inducerea schimbării la nivel național (integrare negativă*), situație în care europenizarea este sinonimă alterării structurilor domestice in raport cu distribuția de putere şi resurse între actorii implicați (de exemplu: regulile pieței unice); şi

c) *promovarea unor valori noi*, ce induc aşteptări din partea actorilor statali şi modifică astfel preferințele acestora (*integrare cadru).* Europenizarea devine aici procesul de adaptare instituțională rezultat în urma schimbării strategiilor interne după noile orientări naționale.

La aceste instrumente, Töller (2004) adaugă un al patrulea:

d) *inacțiunea comunitară* (tradusă prin lipsa unei reglementări clare), care are uneori drept efect ocolirea procedeelor legale tradiționale (pasibile de eventuale şi viitoare restricții comunitare) şi optarea reglementării prin apelul la cooperarea informală.

Uniunea Europeană exercită, aşadar, asupra statelor membre *presiuni de adaptare*, oferind uneori modele stricte, sugestii de repoziţionare a balanţei de putere inter- şi intrastatale ori principii ale unei intuite (mai rar, dovedite) bune practici comunitare. În funcţie de stimulii primiţi, statele membre reacţionează.

Börzel şi Risse (2000, p. 11) vorbesc în acest sens despre:

a) *absorbţie* – prezentă când statele membre îşi aliniază politicile, fără însă a efectua modificări de substanţă (schimbare minoră);

b) *acomodare* – posibilă când alinierea politicilor şi comportamentelor naţionale nu modifică esenţa ordinii interne (Héritier, 2001) (schimbare moderată);

c) *transformare* – survenită atunci când modelele instituţionale şi comportamentale vechi sunt înlocuite cu altele mai noi (schimbare majoră);

iar Radaelli (2003, p. 37 *et seq.*) adaugă la acestea:

d) *inerţia* – ca lipsă totală a oricărei schimbări; şi

e) *suprimarea* – întâlnită atunci când politica naţională devine „mai puţin" europeană decât înaintea intervenţiilor comunitare.

Încadrarea reacţiilor naţionale într-una dintre aceste tipologii este însă dificilă: nu pentru că identificarea unor eventuale stări de inerţie sau transformare ar fi imposibilă, ci fiindcă stabilirea unei relaţii cauzale directe între modificarea etatică şi presiunea comunitară este anevoioasă (Featherstone, 2003). În al doilea rând, demersurile de clasificare a eventualelor reacţii interne trebuie însoţite de rezerva autolimitării: efectele studiate reprezintă exclusiv perspectiva modificărilor naţionale şi, deci, asumă relaţia unilaterală dintre Uniune şi statul membru.

2. Europenizarea prin extindere – specificul unei relaţii asimetrice de putere

Definită ca impactul Uniunii asupra ordinii interne a statelor candidate la aderare, *europenizarea prin extindere* trimite la o relaţie asimetrică dintre agentul condiţionării (Comunitatea) şi subiectul acesteia (candidatul), perspectiva sa de analiză fiind una din nou, *de sus în jos*[(6)]. Aceasta deoarece raporturile procesului de aderare sunt stabilite clar de strategia exclusivă practicată de Comunitate (F. Schimmelfennig în Linden, 2002, pp. 12-15): pentru candidate, „nimic nu este hotărât până când nu este stabilit totul")[(7)].

Concurente în „cursa aderării", candidatele la integrare au ca miză desăvârşirea pregătirii în vederea atingerii *pragului minim necesar*[(8)]

includerii în Comunitatea Europeană, respectând regulile antrenamentului, de cele mai multe ori, unilateral reglementate de Uniune. Aderarea echivalează, prin aceasta, contractării de modele exogene de schimbare – instituțională şi/sau valorică, iar europenizarea, procesului de adecvare a citatelor modele, ordinii interne a candidatelor (Radaelli, 2000, p. 4, Wincott, 2003, p. 282, Andersen, 2004, p. 3).

Fireşte, o atare discuție ridică cel puțin două semne de întrebare: presupune existența unui grad de neconformitate cu *minimul necesar*, o Uniune autoritară în raport cu statele candidate? Şi, eventual, modele ideale ca instrumente de apreciere a performanțelor naționale?

La prima întrebare, răspunsul pare (în virtutea practicilor curente) mai degrabă afirmativ (Grabbe, 2003, p. 318), deşi imaginea Comunității ca organizație care învață nu este una mistificată, iar practicile anterioare ale extinderii nu confirmă o atare apreciere (Granell, 1995, p. 118 *et seq*.). Motivația alegerii făcute rezidă însă, pe de-o parte, în faptul că pentru etapa de lărgire finalizată în ianuarie 2007 statele candidate au avut obligația de a transpune, în contextul unei relații asimetrice de putere cu Uniunea Europeană, acquis-ului comunitar înainte de integrare (situație diferită de cea întâlnită la aderarea Austriei, Finlandei şi Suediei posterior Acordurilor de asociere EFTA – *European Free Trade Association*[(9)]) şi s-au aflat sub imperiul clauzei de salvgardare – în mod curios considerată de Parlamentul European drept (numai) „un răgaz la alinierea la piața internă a Comunității (2005/2028(INI), punctul 22). În plus, continuarea presiunilor post-semnare a Tratatului de aderare (COM 2005-534, punctul 3.2.) prin enumerarea posibilelor instrumente de penalizare a comportamentelor neadecvate (de exemplu: scrisori de atenționare a decidenților politici, întâlniri la nivel înalt, rapoarte de monitorizare etc.) validează justețea unei ipoteze conform căreia Bruxelles-ul beneficiază în continuare de putere de coerciție şi de influență (mecanismul „carrots and sticks”[(10)]) în raporturile sale cu candidatele, stare de fapt imposibil de contrabalansat de o eventuală şi reală posibilitate de ripostă[(11)].

Pe de altă parte, standarde pentru măsurarea performanțelor actorilor etatici există; însă nu pentru toate domeniile şi, cu siguranță, nu sub titlul de *ideal type*, ci, mai degrabă, de *standarde neformalizate* (cum se dovedeşte a fi „spațiul administrativ european” – SIGMA, 1999).

Pe fundalul *ritmului accelerat al ajustărilor* (pentru adaptarea la cerințele pieței unice, Greciei i-au trebuit cu mult mai mult de zece ani – termenul aplicabil României şi Bulgariei); al *deschiderii spre influența comunitară*, explicabilă din prisma anilor petrecuți sub influența comunistă[(12)] şi al *multiplicării cerințelor* din Agenda de integrare

(Grabbe, 2003, pp. 306-307, Verheijen, 1998, p. 24), cea din urmă extindere a Uniunii Europene, pentru care şi criteriile de la Copenhaga au fost reinterpretate(13), apare particularizată de asimetria, complexitatea şi rapiditatea(14) alinierii la pretenţiile comunitare.

3. Pârghii ale europenizării administraţiei publice – particularităţi ale europenizării prin extindere

Pentru administraţia publică şi în sensul *adâncirii* Comunităţii, europenizarea poate fi privită ca un proces cu două niveluri: *nivelul european*, cu referire concretă la evoluţia unui sistem de guvernare distinct, un nou set de structuri şi procese publice, care interacţionează cu cele deja stabilite ale *statelor membre* şi care constituie cel de-al *doilea nivel*.

Pârghiile de impact implicite pentru ambele dimensiuni, în accepţiunea lui Demmke (2004) sunt: legislaţia europeană, procesele de negociere, decizie şi implementare privitoare la (de pildă) funcţia publică, cooperarea administrativă, jurisprudenţa Curţii Europene de Justiţie şi reţelele administrative nou create în spaţiul comunitar.

Tratatul de instituire a unei Constituţii pentru Europa adânceşte, de altfel, argumentul de mai sus, făcând distincţie între:

- europenizarea principiilor de bază („democraţie", „cetăţenie", „eficienţă", „eficacitate", „stat de drept") şi dezvoltarea principiilor generale ale administraţiei publice („buna guvernare", „deschidere", „lupta împotriva administrării defectuoase" etc.);
- europenizarea funcţiilor publice naţionale, datorită interpretării restrânse a principiului liberei circulaţii a lucrătorilor şi restricţiei privind ocuparea funcţiei publice (cf. Art. 39.4 CE);
- europenizarea prin implementarea şi aplicarea legislaţiei secundare (a prevederilor legate de egalitate din Art. 137 şi Art. 141 CE ş.a.);
- europenizarea datorită interpretării stricte a Art. 10 CE şi jurisprudenţei Curţii Europene de Justiţie;
- europenizarea datorită impactului regulilor concurenţei din Art. 86 CE şi privatizării fostelor servicii şi întreprinderi publice.

Enumerarea prezentată trimite în mod direct la specificul europenizării prin adâncire. Cu referire la extinderea Comunităţii, paragrafele ce urmează ar trebui să fie însă relevante.

Astfel, în 1993, Consiliul European de la Copenhaga stabilea pentru statele din Europa Centrală şi de Est condiţiile de acces la statutul de membru al Comunităţii Europene (punctul 7.A.iii):

1. instituţii stabile care să garanteze democraţia, statul de drept, drepturile omului, respectul faţă de minorităţi şi protecţia acestora;

2. o economie de piaţă funcţională, precum şi capacitatea de a face faţă presiunii concurenţiale şi forţelor pieţei din interiorul Uniunii; şi

3. capacitatea de a-şi asuma obligaţiile ce decurg din calitatea de membru al UE, inclusiv aderarea la ţelurile uniunii politice, economice şi monetare.

În acelaşi an intra provizoriu în vigoare Acordul European (sub forma unui *Interim Agreement)* – act încheiat între Comunitate şi statele candidate care, la articolul 98, statua că: „Părţile vor promova cooperarea între autorităţile administraţiei publice, inclusiv prin intermediul programelor de schimb, pentru a îmbunătăţi nivelul de cunoaştere comună a structurii şi funcţionării sistemelor lor". Noua orientare avea de altfel să fie confirmată un an mai târziu de *Carta Albă privind pregătirea ţărilor asociate din Europa Centrală şi de Est pentru integrarea în piaţa internă a Uniunii*, care, fără a fi parte a procesului de aderare, enumeră la punctul 5.6, sub capitolul „Asistenţă tehnică specializată", câteva dintre pârghiile prin intermediul cărora europenizarea devine posibilă:

a) asistenţă la evaluarea costurilor şi beneficiilor diferitelor etape de aproximare legislativă;

b) acces direct şi rapid la legislaţia şi jurisprudenţa europeană şi la serviciile de traducere;

c) consultanţă din partea experţilor juridici şi tehnici pe probleme de interpretare normativă, legiferare sau analiză sectorială a politicilor comunitare;

d) informaţii referitoare la mecanismele de implementare şi control existente în statele membre;

e) programe de schimb instituţional şi Programul TAIEX(15) (Oficiul de Asistenţă Tehnică şi de Schimb de Informaţii);

f) asistenţă financiară PHARE şi cea oferită de programe precum Erasmus, Socrates sau Leonardo da Vinci.

Doi ani mai târziu, în 1997, Consiliul de la Luxemburg lansa procedura de extindere – „un proces comprehensiv, inclusiv şi continuu, ce va avea loc în etape", şi organizează strategia consolidată de preaderare, prin care Acordurile Europene rămân „baza relaţiilor Uniunii cu statele aplicante", dar Parteneriatele devin „elemente cheie ale strategiei de preaderare consolidate, mobilizând într-un singur cadru toate

formele de asistenţă către ţările candidate" (punctele 14 şi 16 ale Concluziilor Consiliului de la Luxemburg). Tot acum, în sprijinul adoptării acquis-ului, sunt recunoscute rolurile complementare ale asistenţei financiare şi screening-ului („strategia întărită de preaderare va fi însoţită de o studiere analitică a acquis-ului Uniunii pentru fiecare stat candidat în parte") – tabelul 1.

Etapele condiţionării relaţiei dintre Uniunea Europeană şi statele candidate din centrul şi estul Europei

Tabelul 1

<table>
<tr><td>Pasul 1</td><td colspan="4">Acordurile europene</td></tr>
<tr><td>Pasul 2</td><td colspan="4">Criteriile de la Copenhaga</td></tr>
<tr><td rowspan="4">Pasul 3</td><td rowspan="4">Strategia de preaderarea de la Eseen</td><td colspan="3">Acorduri europene</td></tr>
<tr><td colspan="3">Program PHARE</td></tr>
<tr><td colspan="3">Cartea Albă</td></tr>
<tr><td colspan="3">Dialog structurat</td></tr>
<tr><td rowspan="9">Pasul 4</td><td rowspan="9">Agenda 2000 – Strategia consolidată de preaderare</td><td colspan="3">Conferinţa europeană</td></tr>
<tr><td colspan="3">Procesul de negociere a aderării</td></tr>
<tr><td rowspan="7">Procesul de aderare</td><td colspan="2">Negocierile de aderare – Acquis-ul comunitar (31 de capitole)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Monitorizarea Acquis-ului</td></tr>
<tr><td colspan="2">Procedura de evaluare</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Strategia consolidată de preaderare</td><td>Acordurile europene</td></tr>
<tr><td>Parteneriatele de aderare</td></tr>
<tr><td>Asistenţa de pre-aderare şi PHARE</td></tr>
</table>

Sursa: L. Demetropoulu, 2002 în Spendzharova, 2003, p. 147.

Sintetizând, pârghiile europenizării prin extindere, aşa cum reies ele din documentele comunitare strategice ale Consiliilor Europene, sunt (nonexhaustiv)[(16)]:

1. Acquis-ul comunitar, desemnând ansamblul de drepturi şi obligaţii comune ce se aplică tuturor statelor membre ale Uniunii Europene şi cuprinzând totalitatea normelor juridice ce reglementează activitatea instituţiilor comunitare, acţiunile şi politicile comunitare:

- conţinutul, principiile şi obiectivele politice cuprinse în tratatele originale ale Comunităţilor Europene (CECO, CEE, CEEA) şi în cele ulterioare (Actul Unic European, Tratatul de la Maastricht şi Tratatul de la Amsterdam);

- legislaţia adoptată de instituţiile comunitare pentru punerea în practică a prevederilor tratatelor (regulamente, directive, decizii, opinii şi recomandări);

- jurisprudenţa Curţii de Justiţie a Comunităţii Europene şi deci şi principiile *Spaţiului Administrativ European* (Peretó, 2005, p. 2);

- declaraţiile şi rezoluţiile adoptate în cadrul Uniunii Europene;

- acţiunile şi poziţiile comune, convenţiile semnate, rezoluţiile, declaraţiile şi celelalte acte adoptate în cadrul Politicii Externe şi de Securitate Comună şi a cooperării din domeniul Justiţiei şi Afacerilor Interne;

- acordurile internaţionale la care este parte Comunitatea Europeană, precum şi cele încheiate între statele membre ale Uniunii cu referire la activitatea acesteia(17).

2. Fondurile de preaderare: PHARE, ISPA şi SAPARD

▪ PHARE – care se axează prioritar pe consolidarea instituţională şi acordarea de sprijin pentru investiţii(18), oferind asistenţă structurală la nivel regional (construcţie instituţională şi investiţii pentru coeziunea economică şi socială) şi finanţează măsuri în domeniul cooperării transfrontaliere şi al securităţii nucleare);

▪ ISPA – ce funcţionează pe baza Regulamentului Consiliului (CE) nr.1267/1999 din 21 iunie 1999 şi finanţează: reabilitarea infrastructurii de mediu (modernizarea surselor de apă, sisteme de canalizare şi de tratare a apelor menajere uzate, managementul deşeurilor în zonele urbane); şi îmbunătăţirea şi modernizarea infrastructurii de transport (modernizarea drumurilor naţionale, reabilitarea şi modernizarea secţiunilor de cale ferată etc.); şi,

▪ SAPARD, bazat pe Regulamentul Consiliului (CE) nr.1268/99 din 21 iunie 1999, care finanţează reforma structurală în sectorul agricol şi al dezvoltării rurale, precum şi implementarea acquis-ului comunitar referitor la Politica Agricolă Comună şi a legislaţiei aferente.

3. Twinning-ul instituţional. Una dintre provocările esenţiale pe care ţările candidate trebuie să le gestioneze ca urmare a criteriului de aderare stabilit la Madrid (1995) este aceea a consolidării capacităţii administrative. În acest sens, Uniunea Europeană a propus încă din 1998 mobilizarea de resurse umane şi financiare prin intermediul proceselor de twinning al administraţiilor şi agenţiilor. Concentrate la început pe analiza sectoarelor prioritare (agricultură, mediu, finanţe publice, justiţie şi afaceri interne şi

măsuri pregătitoare pentru introducerea fondurilor structurale), proiectele de twinning vizează acum toate ariile acquis-ului comunitar(19).

Dacă asumăm că actorii naţionali sunt maximizatori strategici de utilitate interesaţi în maximizarea puterii şi bunăstării lor şi că în procesul de negociere a aderării ei schimbă informaţii, ameninţări şi promisiuni, rezultatul final depinzând de puterea relativă de negociere a fiecăruia, atunci, putem conclude că, la nivel intern, *modelele formale ale Uniunii sunt preluate numai dacă recompensele oferite depăşesc costurile interne ale preluării modelului.*

Astfel, balanţa cost-beneficiu va depinde de:

a) importanţa normei ce se cere adoptată – este ea văzută de Uniunea Europeană ca o precondiţie pentru recompensă (de exemplu, acordarea statutului de membru)?;

b) claritatea normei supuse adoptării;

c) recompensă (dimensiune, timp de obţinere, durată de „folosinţă" etc.);

d) credibilitatea Uniunii Europene;

e) costurile interne ale adoptării normei; şi,

f) oportunitatea adoptării normei.

În opinia lui Sedelmeier (2006, p. 147 *et seq*.) şi relevant din prisma pârghiilor de europenizare deja identificate, mecanismul folosit cu precădere în adoptarea normelor comunitare de statele candidate ale ultimului val de extindere a fost cel al *stimulării externe* prin prezentarea avantajelor statutului de membru al Comunităţii; procesul de învăţare socială ori cel modelat de lecţii anterioare contând mult mai puţin. În sprijinul acestei afirmaţii, pe lângă rapoartele de ţară sau concluziile monitorizărilor anuale, vine şi lista beneficiilor oferite de aderarea la Uniunea Europeană, care, într-o formă sau alta, s-a regăsit în discursul politic al tuturor decidenţilor politici din Europa Centrală şi de Est: un climat politic şi economic stabil, care ar stimula o dezvoltare durabilă; o predictibilitate şi o stabilitate crescute ale mediului economic; creşterea competitivităţii pe piaţa internă; dezvoltarea comerţului; accesul sporit la pieţele de capital şi investiţii europene, la noile echipamente şi sisteme informaţionale; prezenţa agenţilor economici naţionali pe o piaţă unică de mari dimensiuni; întărirea securităţii naţionale prin integrarea în mecanismele PESC; dobândirea de către cetăţenii statelor candidate a drepturilor decurgând din acordarea „cetăţeniei europene"; perspective de perfecţionare profesională şi acces pe piaţa europeană a muncii pentru cetăţenii naţionali(20).

4. Pârghii ale europenizării administraţiei publice în România (anterior 2007)

Instituind asocierea dintre România, pe de o parte, şi Comunităţile Europene, pe de altă parte, şi „recunoscând necesitatea României de a continua şi finaliza, cu asistenţă din partea Comunităţii, procesul de tranziţie spre un nou sistem politic şi economic care să respecte regulile statului de drept şi drepturile omului, inclusiv drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor, să practice un sistem pluripartid, bazat pe alegeri libere şi democratice, şi să asigure liberalizarea economică, în scopul instituirii unei economii de piaţă", Acordul European(21) a fost primul instrument formal de contact naţional cu procesul de extindere.

[...] Pentru România, Uniunea este mai întâi de toate poarta către o structură echilibrată şi armonioasă ce organizează micro- şi macrocosmosul continental sub steagul civilizaţiei europene, o casă comună în care fiecare membru îşi păstrează identitatea (în DOC/97/18).

Definitivarea cadrului mecanismului europenizator (Uniune Europeană – stat candidat), şi deci stabilirea relaţiei asimetrice dintre Comunitate şi stat candidat, a survenit la Helsinki, în 1999, când:

Decis să contribuie la securitatea şi stabilitatea continentului european şi în lumina dezvoltărilor recente şi a rapoartelor Comisiei, Consiliul European a stabilit [...] să înceapă negocierile de aderare cu România [...] (Concluzii, punctul I-10).

Din acest moment, impactul Uniunii asupra ordinii interne româneşti devenea clar şi operaţionalizarea lui posibilă graţie celor trei şi deja clasice pârghii instituţionale de facilitare a europenizării: acquis-ul comunitar, asistenţa financiară de pre-aderare şi twinning-ul instituţional.

A. *Acquis-ul comunitar*

Începând din anul 2000 şi până în 2004, România se afla într-un proces constant de negociere a capitolelor acquis-ului comunitar – a se vedea tabelul 2.

Evoluția negocierilor de aderare dintre România şi Uniunea Europeană

Tabelul 2

An	Capitole deschise	Capitole închise
2000	9 capitole de negociere	12 – Statistică 16 – Întreprinderi Mici şi Mijlocii 17 – Ştiință şi Cercetare 18 – Educație şi Formare Profesională 26 – Relații externe 27 – Politica externă şi de securitate comună
2001	8 capitole de negociere	5 – Dreptul Societăților Comerciale 8 – Pescuit 23 – Protecția Consumatorului şi a Sănătății
2002	13 capitole de negociere	11 – Uniune Economică şi Monetară 13 – Politică Socială şi Ocuparea Forței de Muncă 15 – Politică Industrială 19 – Telecomunicații şi Informatică 20 – Cultură şi Audiovizual 25 – Uniune
2003	----	2 – Libera Circulație a Persoanelor 4 – Libera Circulație a Capitalurilor 9 – Politica în domeniul transporturilor 10 – Impozite 28 – Control financiar
2004	----	3 – Libera Circulație a Serviciilor 6 – Politica în Domeniul Concurenței 7 – Agricultura 14 – Energie 21 – Politică regională şi coordonarea elementelor structurale 22 – Mediu înconjurător 24 – Justiție şi Afaceri Interne 29 – Dispoziții Financiare şi Bugetare 31 – Altele

B. *Asistenţa de preaderare*

▪ PHARE[(22)]: În perioada 2000-2003 România a beneficiat de mai mult de 1 miliard de euro direcţionată către îndeplinirea criteriilor politice şi economice, întărirea capacităţii administrative, respectarea obligaţiilor legate de acquis-ul comunitar şi realizarea coeziunii economice şi sociale (prin programe naţionale, de cooperare transfrontalieră şi programe specifice). În perioada 2004-2006, urmărind o abordare strategică multianuală, asistenţa financiară a Comunităţii s-a îndreptat către programe specifice pentru sectoare cheie (administraţie publică, finanţe publice, agricultură, mediu, justiţie, gestionarea frontierelor, minorităţi, coeziune economică şi socială) şi programe de vecinătate cu Republica Moldova, Serbia şi Muntenegru, Ucraina.

▪ ISPA: În perioada 2000-2006, România a beneficiat de finanţare ISPA în valoare de aproximativ 240 de milioane de euro pe an. Numai în perioada 2000-2003 România a încheiat 40 de memorandumuri de finanţare ISPA, în valoare de 1446 milioane de euro fonduri UE, reprezentând peste 70% din totalul asistenţei financiare acordate pentru intervalul amintit.

▪ SAPARD: Planul Naţional pentru Agricultură şi Dezvoltare Rurală 2000-2006 (PNADR) a reprezentat baza pentru implementarea SAPARD în România şi a fost aprobat în decembrie 2000 (şi revizuit în august 2003). El prevedea o sumă totală de peste 2 miliarde de euro (cheltuieli publice şi private), dintre care 1.113,4 milioane reprezintă numai contribuţia Comunităţii. Patru priorităţi eligibile regrupate au fost luate în considerare de România: a) îmbunătăţirea activităţilor de prelucrare şi comercializare a produselor agricole şi piscicole; b) dezvoltarea şi îmbunătăţirea infrastructurii rurale; c) dezvoltarea economiei rurale (investiţii în firmele cu profil agricol, diversificarea economică şi silvicultură); d) dezvoltarea resurselor umane (îmbunătăţirea formării profesionale, asistenţa tehnică, inclusiv studii care să sprijine pregătirea şi monitorizarea programului, campanii de informare şi publicitate).

C. Twining-ul instituţional

Programele de twinning în România au fost finanţate prin intermediul programului PHARE. Conform datelor comunitare (disponibile în broşura on-line de informare: *Twinning*, 2006), România a fost statul candidat cu cel mai mare număr de proiecte de twinning desfăşurate în intervalul 1998-2005: 191 (din 1110).

Uniunea Europeană a contat aşadar şi în cazul României – ca stat candidat. Graţie celor 31 de capitole de negociere, *modelelor* instituţionale sugerate ca instrumente de bună practică în guvernare, *asistenţei financiare şi tehnice* acordate ca sprijin pentru reformare, *monitorizării* periodice şi sesiunilor de *consultanţă* şi *twinning*, România a fost cu precădere o „consumatoare" de produse comunitare(23). Începând din ianuarie 2007, România devine, în teorie, o producătoare de europenizare: în ce sens se va produce modificarea structurilor administrative în noua ipostază reprezintă subiectul unor posibile viitoare cercetări.

5. Concluzii

Pentru a relua argumentul iniţial: Uniunea Europeană contează şi în cazul statelor candidate. Contează, fiindcă europenizarea este un proces bidirecţional, circular şi ciclic (Goetz, 2002, p. 4) exclusiv în forma sa circumscrisă membrilor; statele candidate conducându-se după principiul „nothing is agreed until everything is agreed". Contează fiindcă, pragmatic vorbind, afirmaţia potrivit căreia „Europa este deschisă tuturor ţărilor de pe continent care îi împărtăşesc valorile şi care îşi propun să-i urmeze politicile comune" (Prodi, 2001, p. 34), trebuie completată cu: „Europa este deschisă tuturor ţărilor [...] *care finalizează negocierile de aderare*". Din nou, contează prin cele 31 de capitole de negociere ce alcătuiesc *acquis*-ul *comunitar*, prin *modelele* instituţionale sugerate ca instrumente de bună practică în guvernare, prin *asistenţa financiară şi tehnică* acordată ca sprijin pentru reformare, prin *monitorizarea* periodică efectuată şi sesiunile de *consultanţă* şi *twinning* organizate (Grabbe, 2003, p. 312 *et seq.)*. Sintetizând, Uniunea contează fiindcă, de cele mai multe ori, condiţionează, şi nu numai prin criteriile de aderare schiţate la Copenhaga (1993) şi completate la Madrid (1995), ci şi prin *acquis*, clauze de suspendare a acordurilor de asociere ori metodologie de asigurare a asistenţei PHARE.

În general, statele candidate sunt aşadar mai mult „consumatoare" şi mai puţin „producătoare" de europenizare, posibilitatea reală de influenţare a procesului integrator manifestându-se exclusiv (şi în varianta optimistă) prin modificarea tempo-ului acestuia, iar nu a conţinutului său (Papadimitriou, 2002, p. 7). Aceasta este de fapt o ipoteză extrem de folositoare în perspectiva unor viitoare analize centrate asupra cuantificării influenţei exercitată de Uniunea Europeană în domeniul

administrației publice – zonă deschisă modificărilor europene (mijlocite de pârghiile instituționale de impact).

Note:

(1) A se vedea Rosenau (1994).

(2) A se vedea pentru comentarii pertinente asupra acestui subiect: Bardi et al. (2002, p. 227 *et seq.*).

(3) Prin această distincție autoarele trimit direct către maturizarea comunitară (*deepening*) şi extinderea sa (*enlargement*). O atare clarificare este necesară în contextul în care cele două forme ale europenizării ce urmează a fi prezentate preiau şi îşi asumă jocul dualității evoluției europene. Pentru mai multe detalii asupra tipologiei folosite în acest articol, a se vedea Iancu, D.C. 2005. „Delimitări conceptuale ale procesului de europenizare", referat doctoral susținut în septembrie 2005 (Şcoala Națională de Studii Politice şi Administrative, Bucureşti).

(4) Specificul extinderii avut în vedere pe parcursul acestui articol are în prim-plan relațiile stabilite de Uniunea Europeană cu statele Europei Centrale şi de Est (*în mod particular România şi Bulgaria*). Argumentul europenizării prin extindere poate fi însă extins şi asupra actualelor candidate la integrarea în Comunitate.

(5) Pentru comentarii asupra teoriilor implicate în construcția mecanismelor citate, a se vedea Scharpf (1997, p. 13) şi Featherstone (2003, p. 14 *et seq.*).

(6) Pot fi formulate în acest moment două variante de abordări ale procesului de europenizare: a) de sus în jos *(top – bottom)* – Uniunea Europeană influențează unilateral statul membru/candidat; b) de jos în sus *(bottom – up)* – Statul membru/candidat influențează unilateral Uniunea Europeană.

(7) Traducerea pentru: *Nothing is agreed until everything is agreed.*

(8) Comunitatea este un spațiu al diversității ce reclamă totuşi nevoia de echilibru. În sensul acesta, condițiile de aderare pot fi văzute drept norme de siguranță, *minimul* necesar de îndeplinit, astfel încât ordinea europeană să nu se destabilizeze. Pentru comentarii ce pot fi interpretate în sensul deja propus, a se vedea Jacobsen (1997, p. 1).

(9) Pentru un istoric al extinderii Comunității în perspectivă comparată, a se vedea Ziller (2006).

(10) Este vorba aici despre politica de încurajare/sancţionare a comportamentelor etatice, adaptată la performanţele/eşecurile obţinute în spaţiul comunitar sau în proximitatea acestuia. Pentru analiza condiţionării ca „strategie primară prin care instituţii internaţionale promovează atitudinea conformă a guvernelor naţionale", a se vedea şi Hughes et al. (2002, p. 3).

(11) Evident însă, ar putea fi susţinută varianta renunţării la candidatură. Denunţarea procesului de aderare nu reprezintă o opţiune raţională şi nici măcar una rezonabilă. Acestui aspect i se adaugă şi faptul că statele candidate nu sunt decât „consumatoare" ale „produselor" comunitare, fără dreptul real de influenţare a rezultatelor decizionale à la Bruxelles (Grabbe, 2003, p. 313).

(12) Se impune aici un comentariu: situaţia post-1989 nu este nicidecum echivalentă unei *tabula rasa* în raport cu valorile Uniunii. În schimb, nevoia de „reîntoarcere în Europa" şi, deci, acceptare mai rapidă a valorilor occidentale poate fi considerată drept o emblemă a specificităţii statelor candidate, aparţinând fostului bloc comunist. Pentru un punct de vedere pertinent în acest sens, a se vedea Papadimitriou (2002, pp. 5-6) şi Agh (2002).

(13) Bugarič (2006, p. 204) citează cazul închiderii uzinelor nucleare din Bulgaria, Lituania şi Slovacia şi pe cel al reformei sistemului instituţional al protecţiei copiilor în România. Pentru alte exemple în acest sens, a se vedea şi Grabbe (2002; 2003).

(14) Un exemplu în acest sens îl reprezintă cazul Parlamentului ungar care în cinci minute a adoptat jumătate din acquis-ul comunitar (A. Grzymala-Busse, (2004 în Bugarič, 2006, p. 203).

(15) Unitate a Directoratului pentru Extindere a Comisiei Europene, în activitate din 1996, are rolul de a asigura statelor candidate, noilor state membre şi administraţiilor din Balcanii de Vest asistenţă tehnică de scurtă durată pentru obiectivele generale ale politicii Comisiei Europene şi în domeniul aproximării, aplicării şi implementării legislaţiei comunitare. Serviciile sale includ consultanţă, sesiuni de formare, grupuri de lucru şi conferinţe, monitorizări, traduceri, vizite de lucru, acces la baze de date necesare interpretării acquis-ului comunitar etc. Informaţii cuantificate referitoare la asistenţa primită de România prin serviciul TAIEX sunt disponibile online, în Rapoartele de activitate ale TAIEX: http://taiex.cec.eu.int.

(16) Definiţiile ce urmează sunt cu precădere preluate din *Dosarul relaţiilor UE – România*, disponibil on-line: www.eic.ro/Dosar%20UE%20RO.pdf şi site-ul oficial al Ministerului

Afacerilor Externe: http://ue.mae.ro/index.php?lang=ro&id=199, accesat 01.09.2006.

(17) O perspectivă comparativă privind conţinutul acquis-ului comunitar în diferite momente ale extinderii Uniunii oferă Granell (1998).

(18) În dezvoltarea infrastructurii de reglementare necesară pentru a asigura conformitatea cu legislaţia comunitară sau în coeziunea economică şi socială.

(19) Programele de twinning au fost şi continuă să fie finanţate cu deosebire prin intermediul programului PHARE. Pentru informaţii suplimentare despre bugetele alocate, regulile de organizare şi beneficiile programelor de twinning pentru statele candidate ale ultimului val de extindere, a se vedea European Commision. 2005. *Institution Building in the Framework of European Union Policies. A Reference Manual on „twinning" projects* (www.europa.eu).

(20) Sursă: site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe: http://domino.kappa.ro/mae/dosare.nsf/Integrare?OpenView (accesat în iunie 2000).

(21) Ratificat prin Legea nr. 20 din 6 aprilie 1993 şi publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 73 din 12 aprilie 1993.

(22) Sursă: Site-ul oficial al Ministerului Afacerilor Externe: http://ue.mae.ro/index.php?lang=ro&id=199, accesat 01.09.2006.

(23) Un argument în acest sens poate fi identificat în Iancu, D.C., *Europenizarea administraţiei publice locale în România* (în curs de finalizare). Punctele autoarei expuse în acest articol valorifică o parte semnificativă din capitolele acestei teze.

Bibliografie

Agh, A., „The Reform of State Administration in Hungary: The capacity of core ministries to manage the Europenization". *ECPR Turin session, Workshop 19: Europenisation and National Political Institutions* (22 – 27 March 2002)

Andersen, S.S. „The Mosaic of Europeanization. An Organizational Perspective on National Re-contextualization". *ARENA Working Papers,* WP 04/11, 2004, Oslo: Centre for European Studies

Bardi, L., Rhodes, M., Nello, Susan Señor. „Enlarging the European Union: Challenges to and from Central and Eastern Europe – Introduction", in *International Political Science Review*, vol. 23, no. 3, 2002, pp. 227-233

Bugarič, B. „The Europeanisation of National Administration in Central and Eastern Europe: Creating Formal Structures Without Substance?", în W. Sadurski, J. Ziller, K. Zurek (ed.), (2006), *Apres Enlargement – Legal and Political Responses in Central and Eastern Europe,* Chapter 11, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, Florence, pp. 201-230

Bulmer, S., Radaelli, C. „The Europeanisation of National Policy?", *Queen's Papers on Europeanisation*, no.1, 2004

Demmke, Ch. (2004). *Funcţia publică europeană, între tradiţie şi reformă*, Chapter 12, Europenizarea, pp. 51–58, Editura Economică, Bucureşti

Featherstone, K. (2003). *Introduction: In the name of Europe*, in Featherstone, Radaelli, *The Politics of Europeanization*, London, Oxford University Press, pp. 3-26

Goetz, K. „Four worlds of Europeanisation", *Paper prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshops*. Turin, Italy, 22-27 March 2002

Grabbe, Heather (2003). *Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process* în Featherstone, Radaelli, *The Politics of Europeanization*, London: Oxford University Press, pp.301 – 327

Granell, F. „The European Union's Enlargement Negotiations with Austria, Finland, Norway and Sweden", în *Journal of Common Market Studies*, vol. 22, no. 1, (March), 1995, pp.117-141

Hughes, J., Sasse, Gwendolyn, Gordon, Claire. „The Ambivalence of Conditionality: Europeanisation and Regionalisation in Central and

Eastern Europe”*, ECPR Joint Sessions Turin,* March, Workshop 4: Enlargement and European Governance, 2002

Jacobsen, H.D. „The European Union’s Eastward Enlargement”. *European Integration online Papers* (EIoP), vol. 1 (1997), n° 14; http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-014a.htm

Linden, R. (ed.) (2002). *Norms and nannies: The Impact of International Organisations on the Central and East European States,* Lanham, Md: Rowman & Littlefield

Matei, A. „Evoluţia administraţiei europene. Concepte şi abordări fundamentale”, *Revista Română de Drept Comunitar,* nr. 3/2004, pp. 29-43

Matei, Lucica, Iancu, D.C. *Caiete Jean Monnet nr.4 – Procese fundamentale ale europenizării administraţiei publice* (2007), SNSPA, Bucureşti

Papadimitriou, D.G. „Exporting Europeanization: EU Enlargement, the twinning exercise and administrative reform in Eastern Europe”, *ECPR, joint sessions,* 22-27 April, 2002, Turin

Peretó, Fr.C. „The European Administrative Space: Assessing Approximation of Administrative Principles and Practices among EU Member States”, *Update Sigma: Public Administration Reform and European Integration,* no.10, 2005

Prodi, R. (2001). *O viziune asupra Europei*, Polirom, Iaşi

Radaelli, C.M. “Policy Transfer in the European Union: Institutional Isomorphism as a Source of Legitimacy”, *Governance* 13, (2000), pp.25-43

Sedelmeier, U. (2006). *Pre-accession Conditionality and Post-accession Compliance in the New Member States: A Research Note*, în W. Sadurski, J. Ziller, K. Zurek (ed.), *Apres Enlargement – Legal and Political Responses in Central and Eastern Europe,* Chapter 8, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, Florence, pp.145-160

SIGMA: OECD. „European Principles for Public Administration”. *SIGMA paper* no. 27, CCNM/SIGMA/PUMA (99) 44/REV1, Paris: OECD

Spendzharova Borislavova, Aneta. „Bringing Europe In? The Impact of EU Conditionality in Bulgarian and Romanian Politics”, *Southeast European Politics,* vol. IV, no.2-3, November 2003, pp.141-156

Verheijen, T. „The Management of EU Affairs in Candidate Member States: Inventory of the Current State of Affairs” în SIGMA: OECD*, Preparing Public Administrations for the European Administrative Space* (CCNM/SIGMA/PUMA(98)39). Paper 23. Paris: OECD, (1998), pp. 16-40

Wincott, D. (2003). *The Idea of the European Social Model: Limits and Paradoxes of Europeanization*, în Featherstone, Radaelli, *The Politics of Europeanization*, London: Oxford University Press, pp. 276 – 302

Ziller, J. (2006). „The Impact of Enlargement on National Institutions: A Comparative and Retrospective Overview", în W. Sadurski, J. Ziller, K. Zurek (ed.), *Apres Enlargement – Legal and Political Responses in Central and Eastern Europe,* Chapter 10, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, Florence, pp. 187-200

SITUAȚIA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI LA ADERAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

■

Constantin Anghelache
Profesor universitar doctor
Vicepreşedinte al Asociației Generale a Economiştilor
din România

Rezumat. *În acest material am încercat să surprind situația economică a României la 31.12.2006, adică la momentul de graniță când țara noastră a fost admisă în Uniunea Europeană.*

La început, fără a politiza sub nicio formă conținutul, am efectuat o uşoară incursiune asupra evenimentelor politice care s-au succedat în 2006 şi chiar până la 3 aprilie 2007, pentru a fundamenta, eventual, modul de evoluție economico-socială a României în această perioadă. În mod paradoxal, datele ce vor fi prezentate vor fi convingătoare, în ciuda unor serioase disensiuni interne ce au determinat restructurarea şi formarea unui nou executiv minoritar, evoluția economică şi chiar şi cea socială fiind pozitivă, evidențiindu-se o serie de creşteri, unele semnificative. Explicația primară ține de acordul parlamentar în baza căruia toate partidele politice au fost în favoarea întreprinderii măsurilor care să asigure aderarea la Uniunea Europeană, precum şi de faptul că economia românească prezintă un grad înalt de privatizare (circa 70% pe total), ceea ce limitează influența măsurilor guvernamentale.

În continuare, am prezentat, într-o ordine logică gândită de autor, principalele aspecte macroeconomice, cu accent pe: indicatorii macroeconomici, evoluția produsului intern brut şi a factorilor de influență (resurse, utilizări, forma de proprietate), investițiile străine directe, inflația (prețurile de consum), indicii producției industriale şi ai producției agricole, investițiile în construcții, producția de servicii, comerțul exterior, populația şi forța de muncă, evoluția salariului minim net.

Analiza s-a efectuat pe baza datelor înregistrate la 31 decembrie 2006, iar comparațiile s-au extins, uneori, pe perioada 2001-2006, pentru a fi sugestive. De asemenea, fără a abunda, unele evoluții au fost prezentate şi sub formă grafică sau tabele sintetice.

Cuvinte cheie: produs intern brut; investiţie străină directă; inflaţie; şomaj; salariu minim net; populaţie; forţă de muncă.

Clasificare REL: 3B, 10B, 20G

■

1. Aspecte generale

Anul 2006 a fost al doilea din mandatul de 4 ani al coaliţiei guvernamentale (Alianţa PNL-PD, Partidul Conservator, UDMR şi Grupul Independent al Minorităţilor Naţionale), care, în ciuda imenselor disensiuni interne, a încercat să transpună în practică aspectele necesare aderării la Uniunea Europeană pentru care a avut susţinere parlamentară din programul anunţat în noiembrie-decembrie 2004.

Orice interpretare făcută în acest moment în legătură cu anumite evoluţii ar fi, după opinia autorului, uşor de interpretat ca favorizantă într-o direcţie sau alta.

Desigur, nu poate fi trecută cu vederea atmosfera generală din anul 2006, în care opoziţia a ieşit mai insistent la rampă, preocupată şi de a vindeca unele răni deschise în 2005, de frământări interne şi mai ales de direcţionarea atacurilor puterii, cu prioritate asupra PSD.

PSD s-a confruntat cu unele curente interne, dar şi-a schimbat din mers imaginea şi a trecut la o opoziţie parlamentară mult mai activă, utilizând, mai ales, calea moţiunilor simple (justiţie, învăţământ, sănătate etc.) sau concertând opoziţia antiprezidenţială, care s-a format pe fondul luptei tripartite – preşedinţie, prim-ministru, parlament.

La rândul său, PRM după ce a făcut unele, să le spunem, „epurări", a trecut la o activitate mai viguroasă în plan parlamentar, preocuparea principală fiind sancţionarea elementelor sensibile din lupta dintre cele două palate (Cotroceni şi Victoria).

De partea cealaltă, a continuat inversarea raportului de forţe în cadrul Alianţei PNL-PD, trezindu-se noi ambiţii, care văd că evoluţia nu este cea care să mai justifice algoritmul stabilit în anul 2004. S-a acutizat lupta internă dintre PNL şi PD, mai ales pe fondul desprinderii PLD din primul partid al alianţei DA.

Partidul Conservator, după ce şi-a schimbat numele de Partid Umanist, a fost privit în continuare, cel puţin de Partidul Democrat, ca „soluţia imorală" la care s-a recurs. După aderare s-a retras din coaliţia guvernamentală şi a îngroşat rândurile opoziţiei, iniţiind o seri de acţiuni, în coordonare cu alte forţe din opoziţie, împotriva instituţiei prezidenţiale

(Comisia parlamentară de analiză a abuzurilor preşedintelui, forţarea remanierii guvernului etc.). Despre acest partid este greu de spus dacă s-a întărit, a slăbit sau s-a menţinut, dar cert este că este preocupat de a introduce unele proiecte de legi care, până în prezent, nu s-au bucurat şi de accepţiunea (acordul) coaliţiei, deşi unele sunt pe agenda parlamentului.

UDMR s-a situat pe linia introducerii Legii minorităţilor, s-a limitat la a merge moderat pe calea care îi este hărăzită să o aibă în perioada de guvernare, de la care nu a lipsit până în prezent.

Pe acest fond, al unor dispute, parlamentul nu a avut o activitate deosebită, legile adoptate fiind aprobări sau respingeri de ordonanţe şi ordonanţe de urgenţă sau legiferări în unele domenii privind punerea în practică a programului de guvernare.

Guvernul, după ce şi-a asumat în două rânduri răspunderea, pe două pachete de mai multe legi, pachetul de legi privind reforma justiţiei, respectiv pachetul de legi privind sistemul de sănătate din România, s-a văzut nevoit să lupte chiar cu unii miniştri PD (externe, justiţie, interne) pentru a ţine cât de cât coagulată formula actuală.

Fără dificultăţi, pentru că toate partidele de la guvernare sau din opoziţie au subscris la aderarea României la Uniunea Europeană, la 1 ianuarie 2007 s-au adoptat legile privind armonizarea cadrului legislativ din România cu cel al Uniunii Europene, precum şi posibilitatea de a introduce unele modificări la unele legi adoptate anterior.

În aceste condiţii, putem concretiza că guvernul, care s-a remaniat din mişcare, în mai multe împrejurări, a mers pe calea implementării şi respectării cadrului legislativ necesar aderării României la Uniunea Europeană, a continuat programul preluat de la guvernarea precedentă şi, în cele din urmă, exceptând două cauze obiective, inundaţiile fără precedent din România şi „performanţa" agriculturii, deosebit de slabă, mai ales calitativ, au condus la rezultate aşteptate, înregistrând, paradoxal, creştere în aproape toate domeniile. În momentul în care aştern aceste rânduri s-a concretizat un nou guvern minoritar, PNL-UDMR, care se bazează pe susţinere parlamentară ce poate fi fragilă sau măcar sensibilă în orice moment. Rămâne de văzut cum va trece de comisii, parlament (camerele reunite) şi acordul preşedintelui şi, apoi, să încercăm să intuim ce priorităţi şi-o propune.

Se aşteaptă, în continuare, aducerea Codului fiscal la standardele europene, precum şi rectificări ale bugetului consolidat care să întrunească şi unele dintre cerinţele FMI, care să permită deblocarea

negocierilor şi, în această perspectivă, primirea „cecului în alb" de care România încă mai are nevoie.

În ceea ce priveşte pregătirea şi integrarea României în Uniunea Europeană începând cu 1 ianuarie 2007, este de subliniat faptul că este necesar un program de măsuri care să asigure acest cadru şi, mai ales, să faciliteze transpunerea în practică a măsurilor postaderare.

Întrucât în anul 2007 această problemă este de importanţă vitală pentru evoluţia României în anii următori, am consacrat un capitol separat, în care sunt prezentate, mai pe înţelesul tuturor, aceste aspecte.

Cu această scurtă incursiune, care cred că nu are nicio trimitere spre părţi laterale, să revenim la modul în care România este reflectată de cifrele, multe dintre ele încă provizorii, înregistrate în anul 2006.

2. Principalii indicatori statistici macroeconomici

Indicatorul cel mai sintetic al României, privind rezultatele obţinute în anul 2006, îl reprezintă produsul intern brut, care a fost de 342,418 miliarde lei, exprimat în preţuri curente ale anului 2006.

Pe baza acestui indicator rezultă că PIB/locuitor a fost de 115.864,2 lei, ceea ce reflectă o uşoară creştere faţă de perioadele anterioare.

PIB/locuitor calculat pe baza paritătii puterii de cumpărare a fost de 8.800 unităţi paritate de cumpărare standard, care reprezintă unitatea monetară de referinţă la nivelul Uniunii Europene, ca valută convenţională ce exclude influenţele diferitelor preţuri naţionale.

Deficitul balanţei de comerţ exterior (export FOB/import CIF) a fost de 14,9 miliarde euro, fiind cel mai mare înregistrat de economia României din toate timpurile până în prezent.

Situaţia creată impune unele discuţii, dar, rezumativ, acestea s-ar limita la:

- importurile au crescut cu 25,9% faţă de anul precedent datorită cursului pe care l-a înregistrat moneda naţională, care s-a apreciat în întregul an 2006, continuând acest trend şi în 2007. Importurile au devenit foarte rentabile deoarece, chiar dacă s-a înregistrat o apreciere semnificativă a monedei naţionale faţă de euro şi dolarul SUA, preţurile angro şi en detail, nu s-au ajustat prin reduceri, societăţile comerciale considerând că este un bun câştigat la care nu este cazul să renunţe;
- pe de altă parte, exporturile au crescut mai lent (+16,3% faţă de 2005), întrucât această modificare a cursului de schimb faţă de cele două

valute din coşul valutar de referinţă a fost dezavantajoasă, producţia internă devenind mult mai scumpă pentru export care, în consecinţă, s-a redus;

- creşterea cu 14,9 miliarde euro a deficitului comercial este prea mare, adăugându-se la datoria externă şi deficitul consolidat pe care îl înregistrează România;
- în mod normal, deficitul unei ţări, inclusiv al României, nu este alarmant în măsura în care face parte dintr-un program de împrumuturi externe, dirijate pe proiecte care să nu afecteze avuţia naţională;
- în contextul în care importurile au avut o înclinaţie spre bunurile de larg consum, situaţia poate fi tratată ca negativă.

Oricum, reţinem că acestea au fost datele care, voluntar sau nu, au condus la această situaţie.

3. Evoluţia produsului intern brut

În anul 2006, PIB estimat este de 342,418 miliarde lei, ceea ce înseamnă o creştere cu 7,7% înregistrată faţă de rezultatele anului 2005.

Subliniem faptul că această creştere a fost afectată de contribuţia redusă a agriculturii, care a fost de doar 0,3%.

Nivelul de creştere a PIB în 2004, respectiv 8,4%, a fost oarecum egalizat, fiind dificil de prognozat în perioada imediat următoare, mai ales în primii ani postaderare la Uniunea Europeană când se vor impune o serie de ajustări, care nu vor mai depinde numai de dorinţa sau situaţia concretă din ţara noastră, ci şi de politica armonizată a Uniunii Europene.

Produsul intern brut pe locuitor a înregistrat o creştere cu 14,8% faţă de 2005, semnificativ pentru nivelul României.

Comparând nivelul de creştere a PIB al României cu unele ţări din Uniunea Europeană, vom vedea că, fără excepţie, a fost cea mai înaltă rată de creştere din acest grup de state (în cadrul UE-25 a fost de 2,9%) .

Astfel, Olanda înregistrează o creştere de doar 2,9%, Belgia 3,1%, Germania 2,7%, Italia înregistrează o creştere de 1,9%, Finlanda 4,4%, Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord 2,7%, Danemarca 3,2%, iar pe totalul Uniunii Europene (cele 25 de ţări), indicele mediu de creştere a PIB a fost de 2,9%.

Aşezată în această serie de date, vedem că România s-a situat pe primul loc cu nivelul de creştere al PIB.

- **Factorii de creştere a produsului intern brut pe categorii de resurse**

În anul 2006 PIB s-a realizat pe seama activităţii desfăşurate în principalele ramuri ale economiei naţionale.

Contribuţia a fost diferită din punctul de vedere al valorii adăugate brute ce s-a realizat la nivelul fiecărei ramuri. Impozitele nete pe produs şi-au adus o contribuţie de creştere de 0,9%, activitatea serviciilor a contribuit cu 3,6% la PIB, construcţiile cu 1,2% şi industria cu 1,7%.

Agricultura, silvicultura şi piscicultura au avut o contribuţie mai redusă, de doar 0,3%.

Produsul intern brut a fost realizat pe categorii de resurse prin contribuţia evoluţiei din următoarele ramuri: agricultura a înregistrat o creştere de 3,3%; industria a avut o creştere de 6,9%; construcţiile 19,4%; serviciile 7,3%, valoarea adăugată brută în totalitate a înregistrat o creştere de 7,7%, iar impozitele nete pe produs au crescut cu 7,9%. Putem aprecia că au avut o influenţă pozitivă asupra realizării PIB toate ramurile economiei naţionale.

Activităţile din servicii, industrie şi construcţii, împreună, au avut o contribuţie de 80,5% la formarea PIB, ceea ce înseamnă un fapt pozitiv pentru economia României care s-a restructurat, a renunţat la o serie de subramuri ale industriei, angajându-se pe făgaşul dezvoltării producţiei serviciilor, al construcţiilor ş.a.m.d., element care trebuie interpretat ca atare.

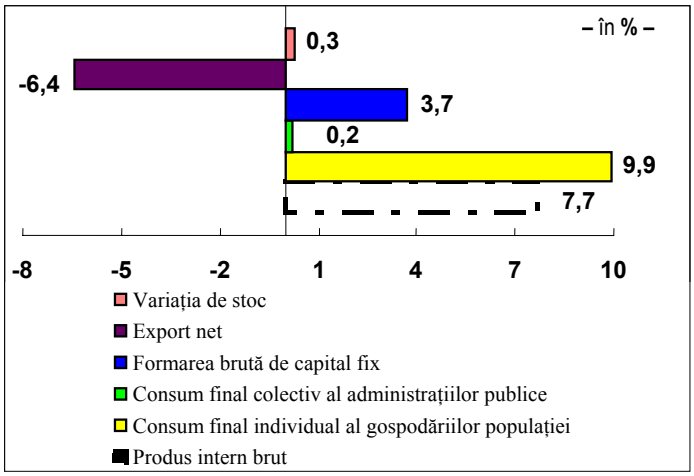

Figura 1. *Factori de influenţă ai creşterii PIB în 2006 pe categorii de resurse*

- **Realizarea produsului intern brut pe categorii de utilizări**

Din punct de vedere al „utilizărilor", la realizarea PIB în anul 2006 şi-au adus contribuţia: variaţia stocurilor, exportul net, formarea brută de capital fix, consumul final colectiv al administraţiei publice, consumul final individual al gospodăriilor populaţiei.

În analiza datelor pe anul 2006 trebuie să pornim de la situaţia concretă pe care a înregistrat-o ţara noastră în acest an.

Aşa, de pildă, variaţia stocurilor a avut o contribuţie de 0,3%, iar exportul net, adică diferenţa dintre exporturi şi importuri, a avut un efect negativ, de – 6,4%.

În aceste condiţii constatăm că la realizarea PIB, din punct de vedere al utilizărilor, au contribuit formarea brută de capital fix, cu 3,7%, consumul final colectiv al administraţiei publice, cu o creştere de 0,2%, consumul final individual al gospodăriilor populaţiei, cu o creştere de 9,9%, ceea ce conduce la următoarele concluzii:

- influenţe pozitive la realizarea PIB din punct de vedere al utilizărilor au avut-o consumul final individual al gospodăriilor populaţiei, consumul final colectiv al administraţiei publice şi formarea brută de capital fix;
- au avut o influenţă negativă la formarea PIB exportul net şi variaţia stocurilor, care a determinat o depreciere de – 6,4%.

Analiza la acest capitol a factorilor de influenţă ai creşterii PIB pe categorii de utilizări poate fi reliefată şi prin analiza ritmului în care au crescut în 2006, faţă de 2005, categoriile de utilizări luate în calcul la realizarea PIB.

Astfel, produsul final efectiv, adică consumul final individual al gospodăriilor populaţiei şi consumul final colectiv al administraţiei publice, împreună, au crescut cu 11,5%.

O creştere mai accentuată, de 12,6%, s-a înregistrat în consumul final individual efectiv al gospodăriilor populaţiei, în timp ce consumul final colectiv efectiv al administraţiei publice a crescut cu 2,7%.

Un efect pozitiv l-a avut ritmul în care a crescut formarea brută de capital fix, respectiv 16,1%.

În domeniul schimburilor economice externe, exportul de bunuri şi servicii a avut un ritm ascendent, crescând cu 10,6% faţă de anul precedent, dar importurile de bunuri şi servicii au crescut mult mai vertiginos, cu 23,0%, ceea ce a condus la debalansarea, prin înregistrarea unui deficit, a balanţei comerciale externe, cu efect imediat de consum de 6,4% din PIB, compensat pe seama celorlalţi factori (utilizări).

Din analiza datelor globale, rezultă că cererea internă de bunuri şi servicii a crescut în anul analizat cu 12,8%.

- **Realizarea produsului intern brut pe forme de proprietate**

Din analiza efectuată rezultă că în anul 2006, pentru care datele sunt provizorii, sectorul privat a contribuit cu 69,8% la formarea PIB. Reducerea ponderii sectorului privat a fost determinantă, în special, prin valoarea adăugată brută din agricultură. Este normală această influenţă deoarece şi în 2006 agricultura s-a confruntat cu condiţii naturale negative.

Într-o comparaţie cu perioadele anterioare se constată că această pondere a sectorului privat la realizarea PIB este mai mică decât în anul 2004 (71,5%), dar superioară tuturor celorlalte perioade anualizate din 2000, şi chiar din 1990 până la zi.

În anul 2006, pe care îl analizăm, s-a constatat creşterea ponderii sectorului public în valoarea adăugată brută din construcţii, ca urmare a refacerii infrastructurii şi a caselor distruse de inundaţii, activităţi finanţate de la bugetul de stat. Pe acest fond, sectorul privat, fiind mai puţin prezent în acest domeniu, a avut o influenţă mai mică la formarea PIB.

Important este că ritmul ascendent de creştere a ponderii sectorului privat la realizarea valorii adăugate brute pe ramuri ale economiei naţionale şi, în final, la formarea PIB s-a menţinut şi s-a accentuat. Există încă o pondere de 30,2% care trebuie să constituie un element de valorificat în perioadele următoare. În acest sens, este evident că privatizarea altor ramuri de activitate ori extinderea privatizării în ramurile deja privatizate va avea efectul scontat.

Trebuie făcută remarca referitoare la faptul că nu întotdeauna o astfel de analiză este pertinentă deoarece vor fi, şi vor rămâne, sectoare de activitate absolut importante pentru economia naţională la care statul trebuie să îşi menţină atributul de proprietar.

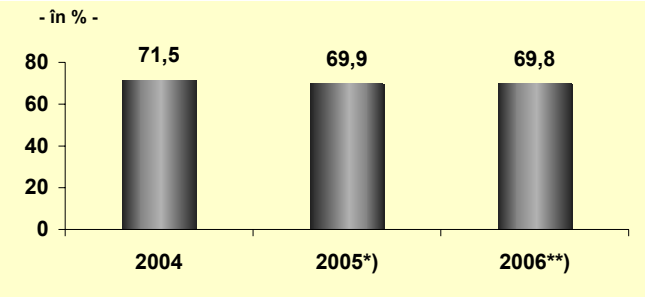

* Date semidefinitive. ** Date provizorii.

Figura 2. *Produsul intern brut – ponderea sectorului privat în 2003 - 2005*

4. Investiții străine directe

Anul 2006 a fost unul în care o serie de sectoare de activitate au continuat să se privatizeze, cele deja privatizate au continuat să-şi sporească patrimoniul (capitalurile), prin atragerea de noi investiții autohtone şi străine, aspect demn de luat în considerare din punct de vedere al efectelor asupra structurii economiei naționale.

Investiția străină directă a crescut vertiginos în anul 2006, pe seama înființării de noi societăți comerciale cu participare străină, a sporirii capitalurilor sociale sau altele la societățile deja existente ori prin privatizarea, cu participare străină, a unor importante sectoare de activitate.

În aceste condiții, conform datelor furnizate de BNR, rezultă că în 2006 valoarea totală a investiției străine directe în România a ajuns la 30,8911 miliarde euro. Aceasta reprezintă o creştere de peste 9 miliarde euro, comparativ cu anul precedent, ceea ce înseamnă un fapt important. Din această sumă 3,75 miliarde euro provin din procesul de privatizare al Băncii Comerciale Române.

Investiția străină directă în România a crescut astfel în 2006 cu 41,2% față de 2005.

În anul 2006, 76,2% din investițiile străine directe s-au localizat în sectorul „participații la capital" şi numai 23,8% în sectorul „alte capitaluri".

De asemenea, la sfârşitul anului 2006, investiția directă a rezidenților români în străinătate a fost de 210,9 milioane euro, aceasta fiind o contribuție ce a putut fi măsurată prin sistemul de documentare existent în țară.

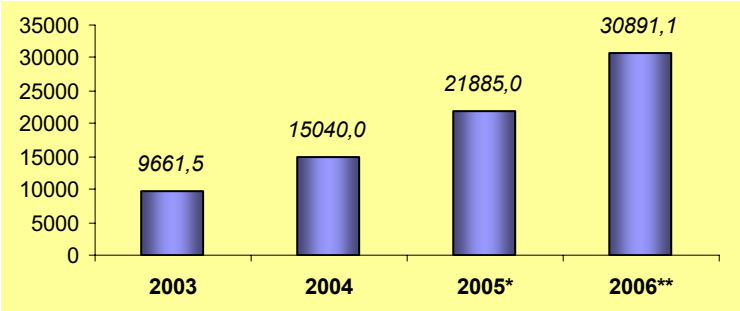

*) Date rectificate. **) Date provizorii.
Sursa: BNR.

Figura 3. *Investiții străine directe (ISD) în 2003-2005*

5. Evoluţia inflaţiei (preţurile de consum)

Un element important în aprecierea evoluţiei economice a unei ţări într-o perioadă de timp este cel privind modul în care au evoluat preţurile de consum, pe total, precum şi pe grupe de mărfuri şi servicii, dar şi prin comparaţia dual cu ţinta planificată, prognozată şi rezultatele anului precedent.

În contextul în care au existat preocupări pentru ajustarea sistemului de colectare a veniturilor, bazat pe cota unică de impozitare, precum şi de aducere a Codului Fiscal la termeni corelativi cu situaţia concretă din ţară, în anul 2006 s-au produs o serie de evenimente ce merită a fi subliniate.

- În primul rând, discuţiile succesive şi, aş putea spune, fără ţintă finală, dintre Guvernul României şi FMI s-au blocat din cauza nivelului diferit de înţelege a conceperii şi funcţionalităţii bugetului de stat şi, mai larg, a bugetului consolidat. Au existat câteva elemente cu care FMI, intransigent şi doritor să vadă o economie de piaţă în acţiune, nu a fost de acord. Aşa, de pildă, au fost multe preocupări pentru a determina FMI să accepte un deficit de până la 2% din PIB sau de a accepta încă situaţia de a se impune unele subvenţionări la nivelul economiei naţionale.

Pe de altă parte, în ideea de a-şi respecta promisiunea electorală, coaliţia de la guvernare nu a acceptat sugestia FMI de a sprijini colectarea suplimentară de venituri prin impunerea unor taxe majorate. Se avea în vedere fie majorarea cotei de TVA, dacă nu la toate produsele şi serviciile, măcar la o parte dintre acestea, fie creşterea cotei unice de impozitare cu câteva procente sau, ca ultimă alternativă, introducerea unor alte taxe sau impozite.

Coaliţia aflată la guvernare şi-a asumat răspunderea de a merge pe exerciţiul conceput în campania electorală şi propus în programul de guvernare, chiar dacă în interiorul ei existau partide, cum este cel conservator, care au solicitat şi solicită reducerea cotei de TVA la unele produse de consum şi utilitate zilnică, existând astfel „dezacordul", cel puţin pentru o perioadă de timp, între cele două părţi aflate în dispută.

Să spunem că s-a produs doar o suspendare a acestor acorduri „stand-by", acceptate o singură dată din 1990 până în prezent, şi să sperăm că se poate ajunge la redresarea situaţiei.

- Al doilea fenomen esenţial al anului 2006 a fost evoluţia divergentă între indicele preţului de consum pe total şi pe structură,

comparativ cu evoluţia şi aprecierea monedei naţionale, leul nou, în raport cu cele două valute ce constituie coşul valutar, euro şi dolarul SUA.

De câţiva ani încoace, ca urmare a politicii Băncii Naţionale a României, care şi-a asumat răspunderea de a ţinti şi fixa inflaţia la anumite cote, evoluţia cursului de schimb al monedei naţionale a urmat o traiectorie pozitivă din punct de vedere economico-financiar, dar cu efect dezastruos asupra exporturilor româneşti, pentru cei care lucrează în străinătate şi îşi duc traiul în ţară şi neconform cu situaţia economică propriu-zisă.

Pe acest fond, întâlnim o apreciere semnificativă a monedei naţionale, în contrast cu creşterea ratei inflaţiei, pe total şi în structura pe produse şi servicii.

- Un element esenţial în anul 2006 l-a constituit finalizarea punerii în practică a denominării leului. Cunoaştem din teorie că un element important asupra aprecierii modului în care evoluează inflaţia îl constituie masa monetară aflată în circulaţie.

Din acest punct de vedere putem desprinde două evoluţii contradictorii. Pe de o parte, creşterea înclinaţiei spre consum a populaţiei şi, de aici, imperativul de a se lua măsuri de stopare a acesteia. Astfel, s-au redus, într-o primă fază, dobânzile la depozitele populaţiei după care, pentru a creşte atractivitatea spre economii, acestea au fost din nou majorate cu un singur scop: acela de a tempera dorinţa de consum a populaţiei.

Pe de altă parte, în preocuparea de ţintire a inflaţiei şi, dacă vreţi, de o oarecare fetişizare a evoluţiei concrete a acesteia, s-a înscris şi termenul prea lung de scoatere din circulaţie a cupiurii vechi şi introducerii celei noi. În mod normal, acest proces ar trebui să fie mult mai scurt, în sensul că ceea ce iese din sistemul bancar către exterior (persoane fizice şi juridice) ar fi trebuit să fie numai în monedă nouă, iar ceea ce se retrage prin sistemul de tranzacţii pe piaţă să fie stocat şi scos din circulaţie.

Se poate greşi într-o astfel de analiză, dar există şi posibilitatea de a crede că masa monetară tangibilă de pe piaţă a fost ceva mai mare, cunoscută doar de Banca Naţională.

Iată de ce procesul de denominare, altfel efectiv şi bine pus la punct, putea masca şi justifica diferenţa dintre cursul de schimb, realizat de cele mai multe ori prin măsuri de strategie administrativă a Băncii Naţionale, decât ca efect al economiei armonizate, în acţiune.

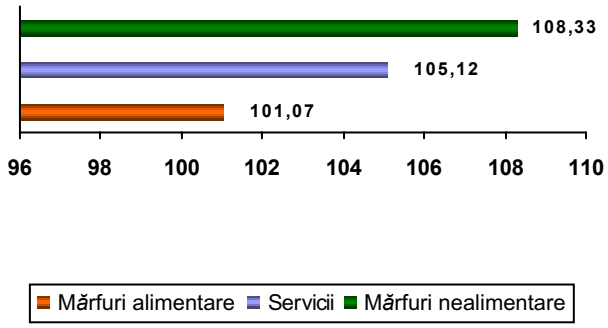

Figura 4. *Evoluţia preţurilor de consum pe total şi pe grupele de mărfuri şi servicii în anul 2006 comparativ cu anul 2005 – în %*

- Un alt element specific anului 2006 a fost preocuparea permanentă a executivului, dar mai ales a Băncii Naţionale, de a se respecta obiectivele declarate cu privire la ţintirea inflaţiei, în sensul că în câteva rânduri această ţintire a fost scăpată de sub controlul propriu-zis, dar, în cele din urmă, s-a aliniat previziunilor, fiind în 2006 de 4,9% faţă de 2005.

Pe fondul acestor elemente care, alături de altele, concurează la impunerea ritmului de creştere a ratei inflaţiei, trebuie arătat că acest indicator este calculat pe trei grupe mari de mărfuri şi servicii, respectiv: mărfuri alimentare, care au cunoscut o creştere de 1,1%; mărfuri nealimentare, cu o creştere de 8,3%, şi servicii, cu o creştere de 5,12%.

În ponderea luată în calcul pe baza relaţiei mărimilor relative a rezultat această rată de creştere de 4,9%.

O altă posibilitate de analiză asupra creşterii indicelui preţurilor de consum ar fi considerarea influenţelor preţurilor administrate care, în medie, au înregistrat creşteri de 2,98%.

Şi aici ar fi de observat, dacă am face o analiză atentă, că numai trei-patru grupe de produse au avut o creştere deosebită şi au determinat imposibilitatea atingerii ţintei planificate. Aşa, de pildă, taxele de consum (pe viciu), respectiv accizele la produsele din alcool, tutun, dar şi la bunurile de lux, produse cum sunt gazele naturale sau energia termică, au fost deosebit de mari, cu influenţă majoră asupra ritmului de creştere a indicelui preţurilor de consum (inflaţie).

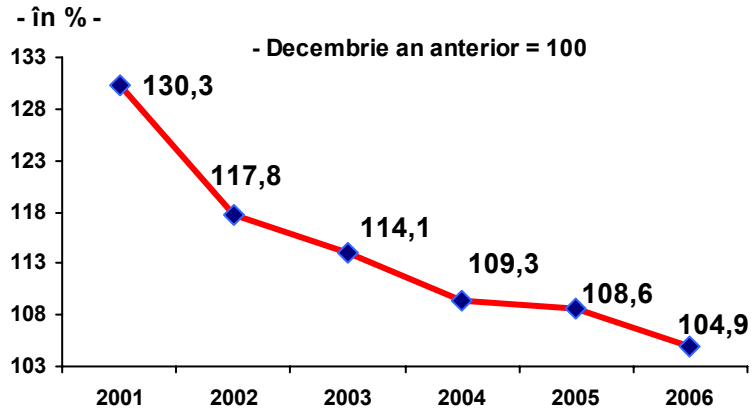

Figura 5. *Indicii preţurilor de consum în perioada 2001-2006*

Din punct de vedere al ratei medii lunare, creşterile au fost de 0,4% pe total, iar în structura celor trei elemente de calcul: 0,1% pentru mărfuri alimentare, 0,7% pentru mărfuri nealimentare şi 0,4% pentru servicii.

Ar fi multe de spus în această direcţie, dar pentru o imagine sintetică asupra indicelui preţurilor de consum rămâne pe această analiză.

Având în vedere că de la 1 ianuarie 2007 România este ţară membră a UE, se impune să prezentăm în continuare şi modul cum a evoluat indicele preţurilor de consum după indicele practicat la nivelul comunităţii celor 27 de state. Din studiul datelor puse la dispoziţie de EUROSTAT, rezultă că doar Bulgaria a înregistrat o rată mai înaltă a inflaţiei (7,4%) decât ţara noastră, iar Letonia s-a situat pe o poziţie similară cu a ţării noastre (6,6%). Redăm mai joe evoluţia preţurilor de consum pentru ţările Uniunii Europene.

6. Indicii producţiei industriale

Indicii producţiei industriale în anul 2006 reflectă o creştere cu 7,1% faţă de anul precedent, fiind influenţaţi de restructurarea sectorului extractiv, precum şi de scăderea producţiei în lohn, care a determinat înregistrarea unui ritm mai lent în industria prelucrătoare.

Ritmurile de creştere în domeniul industriei au fost diferite, înregistrându-se totuşi creşteri la unele categorii cum este industria bunurilor de folosinţă îndelungată, cu un ritm de creştere de 23,5%, industria bunurilor de capital 10,6%, industria prelucrătoare 7,8%, industria bunurilor de uz curent 8,1%, energie electrică şi termică 4,4% şi alte activităţi şi ramuri.

De reţinut că aceste alte activităţi sau ramuri au avut ponderi mici în totalul activităţii industriale din ţara noastră.

Reduceri au înregistrat o serie de ramuri cum sunt: producţia de textile, articole de îmbrăcăminte, pielărie şi încălţăminte, produse din cauciuc şi mase plastice, fabricarea materialelor de construcţii şi alte produse din minerale nemetalice şi maşini şi echipamente.

Primele trei categorii, produse textile, articole de îmbrăcăminte şi pielărie şi încălţăminte, şi-au desfăşurat producţia în lohn, înregistrându-se un ritm de temperare, care va putea să aibă efecte şi în perioadele viitoare.

Industria, în ansamblu, a rămas pe o poziţie pozitivă, în sensul că a contribuit cu 1,7% la realizarea PIB.

Procesul de privatizare va putea să conducă, în perioadele următoare, la noi scăderi, atât ale ritmului şi volumului producţiei unor ramuri, cât şi ale contribuţiei totale pe care o poate avea industria la realizarea PIB, prin valoarea adăugată brută realizată.

Productivitatea muncii pe un salariat în industrie a crescut cu în anul 2006 faţă de 2005. Acest ritm reprezintă mai puţin de jumătate din creşterea productivităţii muncii înregistrate în 2005 faţă de anul anterior.

În anul 2006, totalul resurselor de energie primară a totalizat 41,9513 milioane tone echivalent petrol, din care producţie internă 24,5912 milioane tone echivalent petrol, iar din import 17,3601 milioane tone echivalent petrol.

În luna decembrie 2006, *preţurile producţiei industriale* au crescut faţă de luna precedentă cu 0,4%.

Industria extractivă a înregistrat o creştere a preţurilor de 3,8% faţă de luna noiembrie 2006 datorată majorării preţurilor la extracţia hidrocarburilor şi servicii anexe (+6,0%).

Industria prelucrătoare (-0,3%) a înregistrat uşoare scăderi de preţuri în majoritatea ramurilor, cele mai importante fiind la metalurgie (-3,5%), echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii (-2,7%) şi construcţii metalice şi produse din metal (-1,1%).

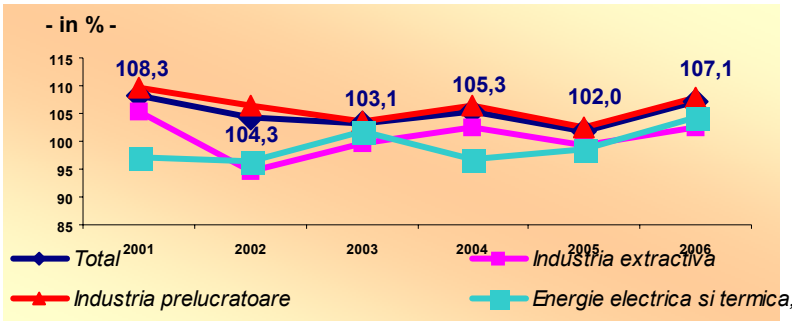

Figura 6. *Resursele de energie primară*

În luna decembrie 2006 comparativ cu luna decembrie 2005 *producţia industrială* a înregistrat o creştere cu 3,9%.

În *industria prelucrătoare,* creşteri mai importante s-au înregistrat în ramurile: fabricarea materialelor de construcţii şi alte produse din minerale nemetalice (+34,6%), echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii (+34,0%), mijloace de transport neincluse la cele rutiere (+30,6%), aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optice şi ceasornicărie (+22,0%), mijloace de transport rutier (+20,2%), construcţii metalice şi construcţii din metal (+17,6%), celuloză, hârtie şi produse din hârtie (+14,5%) şi alimentară şi băuturi (+14,4%). Tot în cadrul *industriei prelucrătoare* scăderi mai mari s-au înregistrat în ramurile: prelucrarea ţiţeiului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari (-26,3%), maşini şi aparate electrice (-18,5%), articole de îmbrăcăminte (-16,8%) şi edituri, poligrafie şi reproducerea pe suporţi a înregistrărilor (-16,3%).

Pe marile grupe industriale cele mai mari creşteri s-au înregistrat în industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+20,0%), în industria bunurilor de capital (+15,1%) şi în industria bunurilor intermediare (+5,2%).

În luna decembrie 2006, *cifra de afaceri totală* a unităţilor industriale a fost mai mare cu 6,1%, comparativ cu luna decembrie 2005, creşteri mai mari înregistrându-se în industria bunurilor de capital (+14,5%), industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+9,5%) şi în industria bunurilor intermediare (+8,6%).

Valoarea comenzilor noi din ramurile industriei prelucrătoare care lucrează pe bază de comenzi a fost în luna decembrie 2006 de 10132

milioane lei (RON), cele mai mari valori înregistrându-se în industria bunurilor intermediare, 4113 milioane lei (RON), urmată de industria bunurilor de capital, 2888 milioane lei (RON), în timp ce industria bunurilor de folosinţă îndelungată a înregistrat cea mai mică valoare, respectiv de 534 milioane lei (RON).

Seria brută a indicilor, în anul 2006, comparativ cu anul 2005, indică faptul că producţia industrială a fost mai mare cu 7,1%, creştere susţinută de toate cele trei sectoare ale industriei: industria prelucrătoare (+7,8%), energia electrică şi termică, gaze şi apă (+4,4%) şi industria extractivă (+2,4%).

Cele mai mari creşteri s-au înregistrat în ramurile cu ponderi (Anghelache, 2006) importante ale industriei prelucrătoare: mobilier şi alte activităţi industriale neclasificate în altă parte (+21,2%), mijloace de transport rutier (+21,2%), mijloace de transport altele decât cele rutiere (+16,3%), alimentară şi băuturi (+15,9%), construcţii metalice şi produse din metal (+15,8%), substanţe şi produse chimice (+14,0%), fabricarea materialelor de construcţii şi alte produse din minerale nemetalice (+11,8%), maşini şi aparate electrice (+11,6%). Impactul creşterilor semnificative menţionate asupra creşterii pe ansamblu a industriei prelucrătoare (+7,8%) a fost estompat de scăderile înregistrate în alte sectoare ale industriei prelucrătoare precum: produse textile (-13,1%), produse din tutun (-9,3%), articole de îmbrăcăminte (-8,9%), aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optice şi ceasornicărie (-5,8%), echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii (-5,7%).

Pe marile grupe industriale cele mai importante creşteri s-au înregistrat în industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+23,5%), în industria bunurilor de capital (+10,6%) şi în industria bunurilor de uz curent (+8,1%).

În anul 2006, faţă de anul 2005, creşterea cifrei de afaceri (Anghelache, 2007) *pe total industrie a fost de 6,1%,* creştere la care au contribuit preponderent industria bunurilor de capital (+16,6%), industria bunurilor de folosinţă îndelungată (+9,1%), industria bunurilor intermediare (+6,2%) şi industria energetică (+4,6%).

Productivitatea muncii în industrie a înregistrat o creştere cu 10,6% în anul 2006 faţă de anul 2005, creştere influenţată de dinamica productivităţii în toate sectoarele de activitate: industria extractivă (+25,2%), industria prelucrătoare (+10,2%) şi energie electrică şi termică, gaze şi apă (+5,1%).

Principalele resurse de energie primară, în anul 2006, au totalizat 41951,3 mii tone echivalent[(1)] petrol (din care 24591,2 mii tone echivalent petrol din producția internă), în creştere cu 1,1% faţă de anul 2005, ca urmare a majorării importului cu 3,1%. Producția de energie primară a scăzut cu 0,3%.

7. Indicii producției din agricultură

Anul 2006 a însemnat un an în care producția vegetală a înregistrat ritmuri reduse la majoritatea culturilor.

Astfel, producția de cereale boabe a însemnat 15,352 milioane tone, fiind într-o scădere deosebită faţă de anul 2005, dar la un nivel acceptabil faţă de 2002 şi 2003.

Producția de cartofi a fost de 4,251 milioane tone, cea de floarea-soarelui de 1,605 milioane tone, cea de legume 4,520 milioane tone, cea de fructe de 1,312 milioane tone şi struguri 0,948 milioane tone.

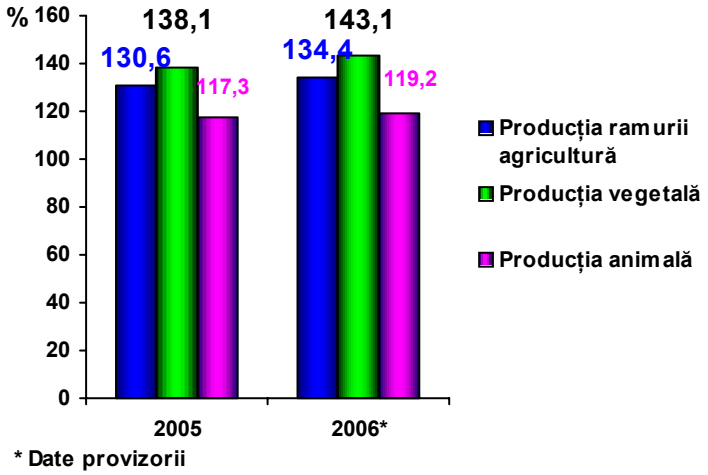

Figura 7. *Indicii producției agricole*

Cea mai dramatică scădere faţă de anii anteriori s-a înregistrat în sectorul viticol, unde producția a fost de 948 mii tone.

Desigur, în analiza producţiei agricole avem în vedere faptul că anul 2004 a fost anul cu cea mai mare producţie din ultimii 15 ani, la care calitatea a fost totuşi discutabilă.

În ceea ce priveşte acest ultim aspect, trebuie avut în vedere că mari suprafeţe cultivate au fost inundate şi culturile compromise. Acesta este factorul obiectiv care a determinat menţinerea producţiei agricole la un nivel cantitativ/calitativ scăzut.

Pe de altă parte, există şi un factor subiectiv, acela că, în condiţiile climatice care au existat în anul pe care îl analizăm, s-a manifestat o preocupare mai redusă din partea micilor fermieri pentru activitatea lor de zi cu zi.

De reţinut că faţă de anul 2005 se înregistrează o nouă reducere pe total activitate agricolă.

Efectivele de animale au înregistrat creşteri, ajungând la 2,925 milioane bovine, 6,905 milioane porcine, dar scădere la ovine (7,584 milioane ovine).

În acest domeniu predomină proprietatea privată în gospodăriile ţărăneşti şi chiar de la oraşe, mai ales în cele mici, în care s-au înregistrat creşteri. În anul 2006, pe lângă recoltele şi chiar producţiile agricole reduse, un element negativ l-a reprezentat şi calitatea scăzută a producţiei. Aceasta deoarece prelucrarea terenului se face deficitar, sistemul de fertilizare practic se aplică numai în cazurile în care sunt asigurate suprafeţe ce permit aceasta, seceta şi ploile nu se coordonează între ele, în sensul că au existat perioade din an cu precipitaţii deosebite şi alte perioade de secetă în care dispariţia sistemului de irigare a avut efecte dezastruoase.

Pe de altă parte, lotizarea şi lipsa oricăror asolamente, a seminţelor de calitate în toate cazurile au determinat atât recolte scăzute, cât şi o calitate deficitară.

8. Investiţiile în construcţii

Analizând rezultatele obţinute de România în anul 2006 constatăm că pe total investiţiile au înregistrat o rată de creştere de 16,1% faţă de anul precedent, dintre care investiţiile pentru utilaje şi mijloace de transport au crescut cu 11,2%, iar lucrările de construcţii noi au crescut cu 18,0%.

Pe destinaţii, investiţiile din industrie în anul 2006 au însemnat înlocuirea de utilaje vechi, creşterea capacităţii de producţie, modernizarea de tehnologii, protecţia mediului, protecţia muncii şi investiţii în alte domenii.

Importurile de bunuri de capital, care reprezintă aproximativ 17,5% din totalul importurilor, au crescut cu 35,9% în anul 2006 faţă de anul anterior. Aceasta înseamnă că s-a realizat completarea bunurilor de capital şi s-a asigurat creşterea, prin capitalizare, a activelor societăţilor comerciale.

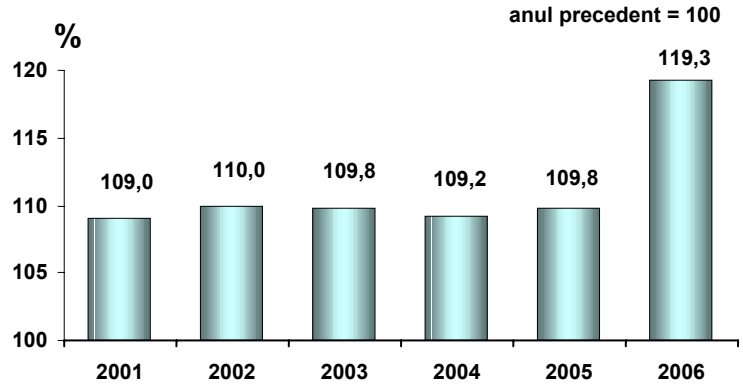

Figura 8. *Evoluţia lucrărilor de construcţii în 2001-2006*

În ceea ce priveşte lucrările de construcţii, se constată că în anul 2006 acestea au crescut cu 19,3% faţă de anul precedent. Acesta este un ritm care s-a înregistrat şi în anii anteriori. În 2006 s-a realizat construcţia a 38.178 locuinţe noi terminate, din care 1.898 au fost pentru sinistraţi.

De asemenea, 33.409 dintre aceste construcţii au fost realizate din fonduri integral private.

Din punct de vedere al structurii construcţiilor, s-a constatat că obiectivele de construcţii inginereşti au înregistrat un ritm de creştere de 21,8%, pe când clădirile rezidenţiale au crescut cu numai 16,2%. O creştere însemnată s-a înregistrat în domeniul obţinerii de autorizaţii de construcţie, acestea ajungând la 51.059, ceea ce înseamnă o creştere de peste 17% faţă de anul 2005.

La 31 decembrie 2006, 98.167 construcţii erau în diverse stadii de realizare, începându-se această activitate, ceea ce asigură un front de lucru important în anul 2007.

9. Producţia de servicii

În anul 2006, comparativ cu anul anterior, s-a înregistrat o creştere de 13,6% a indicilor serviciilor de piaţă prestate populaţiei şi 24,0% la indicii comerţului cu amănuntul.

Această creştere este determinată de cererea internă (element al utilizării PIB), care a fost de 2,8%, adică de peste 1,5 ori mai mare decât creşterea propriu-zisă a PIB.

De asemenea, serviciile au atins o pondere de peste 50% în PIB, din care numai comerţul cu amănuntul a înregistrat o creştere de 21,5%.

Contribuţia serviciilor la realizarea PIB prin valoarea adăugată brută realizată în acest sector de activitate este un lucru pozitiv, care pentru România, în acest stadiu al integrării în Uniunea Europeană, înseamnă foarte mult.

În analiza structurii activităţilor de prestări servicii reţinem că activitatea de comerţ cu amănuntul a înregistrat ritmuri de creştere deosebite. Astfel, comerţul cu produse alimentare, băuturi şi tutun marchează o creştere de 27,7%, iar comerţul cu produse nealimentare, o creştere de 21,1%.

S-a dezvoltat şi permanentizat vânzarea prin corespondenţă şi magazine virtuale, domeniu în care anul 2006 punctează o creştere de 56,8% faţă de perioada anterioară.

Dinamica serviciilor pentru populaţie a fost susţinută în special de activitatea hotelieră şi a restaurantelor, care a înregistrat o creştere de 12,0%.

Pe scurt, în domeniul producţiei de servicii, anul 2006 reprezintă un an semnificativ prin următoarele coordonate:

- creştere susţinută a ponderii pe care serviciile o deţin în realizarea PIB;
- echilibrarea structurală a serviciilor prestate populaţiei;
- creşteri diferenţiate, dar în unele domenii, aşa cum am amintit anterior, semnificative ale producţiei în diferite zone ale acestora, care înseamnă o preocupare a dezvoltării producţiei serviciilor;
- ocuparea unui număr însemnat de persoane în activităţile de prestări servicii, domeniu în care şi în perioada următoare trebuie să se realizeze aceleaşi evoluţii;

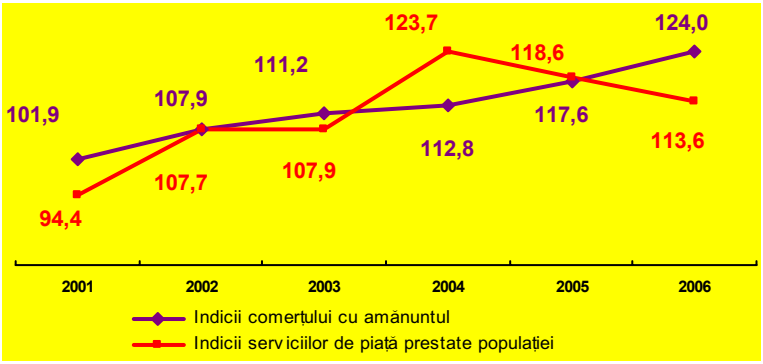

Figura 9. Evoluția indicilor comerțului cu amănuntul şi ai serviciilor de piață prestate în principal pentru populație (în %), în 2001-2006

- îmbunătățirea calitativă a serviciilor prestate populației;
- creşterea activității hoteliere, care a însemnat o mai bună ocupare a hotelurilor şi a contribuției la realizarea PIB;
- apropierea de o marjă de 50% a contribuției producției de servicii la realizarea PIB (în unele țări dezvoltate, Suedia, Elveția etc., prestările de servicii sunt de peste 70% în realizarea PIB);
- s-a dezvoltat prestarea de servicii financiar-bancare şi ale pieței de capital în care sunt cuprinse o serie de salariați.

Un alt aspect privind analiza activității în domeniul producției de servicii în țara noastră îl reprezintă volumul cifrei de afaceri pentru comerțul cu ridicata şi cu amănuntul al autovehiculelor, al comerțului cu amănuntul al carburanților etc. În anul 2006 față de anul 2005, în acest domeniu de activitate s-a înregistrat o creştere de 18%. În anul 2006 au fost înmatriculate 322.263 autovehicule noi şi second-hand, iar cifra de afaceri realizată de IMM-uri a reprezentat 79,3% din totalul comerțului cu ridicata (în scădere față de 2005: 82,4%).

Iată deci un alt element care denotă o evoluție pozitivă a activității în domeniul producției serviciilor din țara noastră.

Cifra de afaceri în general a crescut în toate sectoarele, existând premisa ca şi în 2007 să se înregistreze acelaşi trend.

În domeniul turismului internațional, în anul 2005 a crescut numărul vizitatorilor străini în țara noastră, cu 3,4% față de anul anterior. Au existat 6,037 milioane de vizite din exterior în țara noastră. În principal, s-a intensificat vizita persoanelor care au relații de rudenie sau

prietenie cu persoane din ţara noastră. În acest domeniu, cele mai multe vizite s-au efectuat din Germania, Statele Unite, Israel, Franţa, Republica Moldova şi din alte ţări în care există un număr însemnat de persoane de origine română.

În anul pe care îl analizăm, rezultă că plecările vizitatorilor români în străinătate au ajuns la 8,9058 milioane persoane, ceea ce înseamnă o creştere cu 24,7% faţă de anul 2005.

Şi în acest domeniu constatăm o creştere a interesului persoanelor din România de a călători în străinătate, fiind de anticipat ca după aderare, prin intrarea în vigoare a prevederilor privind libera circulaţie a persoanelor în teritoriul altor state comunitare, numărul persoanelor ce vizitează alte ţări să crească.

În anul 2006, 83,3% din călătoriile în străinătate s-au realizat cu mijloace de transport auto proprii, sub forma vizitelor şi a călătoriilor pentru interes turistic în străinătate. Traficul aerian de pasageri a cunoscut şi el un reviriment, înregistrând o creştere de 26,7% faţă de perioada anterioară.

10. Comerţul exterior

Comerţul exterior a evoluat în anul 2006 sub un aspect dual. Pe de o parte, a crescut în mod vertiginos atât volumul exporturilor, cât şi volumul importurilor, fapt care este pozitiv.

Elementul de dualitate îl reprezintă faptul că, şi de această dată, importurile au depăşit ritmul de creştere a exporturilor, determinând un deficit al balanţei comerciale impresionant.

Astfel, dacă exporturile de mărfuri în condiţia FOB au înregistrat un ritm de creştere de 16,2%, importurile de mărfuri, în condiţia CIF, au înregistrat un ritm 25,1%.

În cifre absolute, exporturile au fost de 25,85 miliarde euro, adică cu 3,59 miliarde euro mai mult decât în perioada anului anterior, în timp ce importurile au fost de 8,18 miliarde euro, adică cu mai mult de 4,075 miliarde euro faţă de anul 2005.

Pe acest fond, soldul activităţii de comerţ exterior (deficitul balanţei comerciale) a fost de 14,8953 miliarde euro. Desigur, aceasta este o creştere cu totul deosebită, dar trebuie văzut ce se poate întâmpla dacă nu se întreprind unele măsuri care să tempereze importurile şi să stimuleze exporturile. Oricum, în contextul în care România a fost acceptată în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, această evoluţie va avea o altă semnificaţie.

Deficitul comercial în anul 2006 a reprezentat 15,3% din PIB realizat sau, cu alte cuvinte, 15,3% din PIB realizat prin efortul României a trebuit să fie plătit pentru importuri suplimentare, aceasta determinând creşterea datoriei externe sau, dacă vreți, creşterea datoriei interne, depinde de punctul de vedere din care analizăm această problemă.

Exporturile României în anul 2006 au reprezentat 67,8% exporturi către țările Uniunii Europene (25 de țări), ceea ce înseamnă o creştere de 16,3% față de anul 2005.

La rândul lor, importurile din țările Uniunii Europene au reprezentat 62,6%, fiind deci o creştere de 25,9% față de perioada anterioară.

În anul 2006, comerțul exterior, import şi export, a fost diferit din punct de vedere structural. Din totalul exporturilor: aprovizionări industriale, 35,2%; bunuri de consum, 27%; bunuri de capital, 12,5%; echipamente de transport, 12,2%; combustibili şi lubrifianți, 10,0%; alimente şi băuturi, 2,9%; bunuri nespecificate în altă parte, 0.1%.

De menționat că la prima grupă de mărfuri, îmbrăcăminte, țesături, tricotaje şi materii textile, majoritatea s-au realizat în lohn.

Din punctul de vedere al importurilor, ponderile însemnate au fost: aprovizionări industriale, 35,0%; bunuri de capital, 21,9%; combustibil şi lubrifianți, 13,3%; echipamente de transport, 12,9%; bunuri de consum, 12,1%; alimente şi băuturi, 4,7% şi bunuri nespecificate în altă parte, 0,1%.

Elementul pozitiv este acela că importul de aprovizionări industriale, bunurile de capital şi echipamente de transport au reprezentat 69,8% din total.

Din punctul de vedere al modului în care s-au realizat importurile şi exporturile pe cele trei grupe (definitive, după prelucrare activă, pentru prelucrare pasivă), structura a fost următoarea:

- pentru export: exporturi definitive – 50,8%; exporturi după prelucrare activă – 48,8% şi exporturi pentru prelucrare pasivă – 0,4%;
- pentru import: importuri definitive – 75,2%; importuri pentru prelucrare activă – 23% şi importuri după prelucrare pasivă – 1,8%.

Se impune un prim comentariu, respectiv importurile definitive au depăşit exporturile definitive, cu aproape 25%, iar exporturile pentru prelucrare activă, deci prelucrare în exterior, folosind forță de muncă străină, au fost mai mult decât duble comparativ cu prelucrările active, adică importurile realizate pentru a fi continuată prelucrarea în țară în vederea exportului ulterior.

Aceste două elemente se întâlnesc, de regulă, la ţările cu un nivel scăzut de dezvoltare.

Din punctul de vedere al ponderii principalelor grupe de mărfuri din Nomenclatorul combinat în totalul operaţiunilor de export pentru prelucrare activă, reţinem că ponderea esenţială au avut-o: articole de îmbrăcăminte confecţionate din ţesături tricotate sau croşetate, materii textile, maşini şi dispozitive mecanice, aparate electrice de înregistrat şi reprodus sunet şi imagini, încălţăminte şi articole similare, mijloace şi materiale de transport, produse metalurgice.

În total activitate de comerţ exterior, putem aprecia că aceasta a evoluat pozitiv din punctul de vedere al volumului, dar negativ din punctul de vedere al celor două elemente, import şi export.

Reducerea exporturilor şi creşterea exagerată a importurilor au fost stimulate şi de aprecierea monedei naţionale în anul 2006. Pe acest fond, elementul pozitiv al aprecierii leului are efect negativ asupra exporturilor. Mulţi dintre exportatori fie şi-au temperat activităţile, fie au înregistrat, dacă nu pierderi, cel mult câştiguri modeste.

Un alt element care a determinat evoluţia exporturilor într-un ritm mai lent decât al importurilor este acela că procesul de privatizare şi restructurare a determinat închiderea unor societăţi comerciale sau regii autonome sau calitatea produselor realizate nu a fost în măsură să satisfacă exigenţele beneficiarilor externi.

Structura importurilor şi exporturilor, după stadiile de prelucrare, a fost dominată de bunurile intermediare, urmate de bunuri de consum şi de capital.

Ponderea principală în cadrul importurilor au avut-o cele realizate din Germania (15,2%), Italia (14,6%), Federaţia Rusă (7,9%), Franţa (6,5%), şi Turcia (5%), pe când la exporturi pe primele cinci locuri au fost către Italia (17,9%), Germania (15,7%), Turcia (7,7%), Franţa (7,5%) şi Ungaria (4,9%).

Analiza balanţei energetice, comparativ cu deficitul balanţei comerciale, evidenţiază un deficit care este 21,2% din cel al balanţei comerciale.

Rezultă că România este exportator net de produse petroliere şi energie electrică şi importator net de gaze naturale, ţiţei brut şi alţi combustibili minerali.

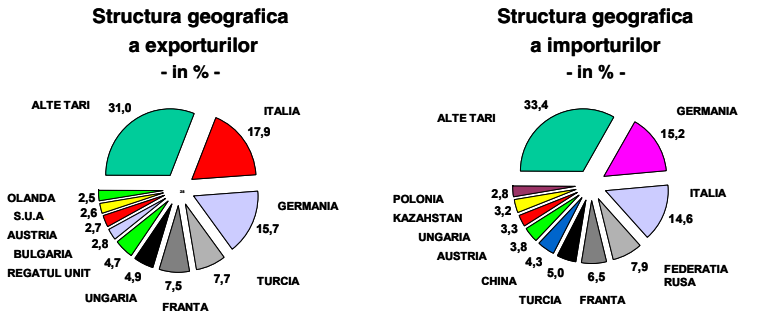

Figura 10. *Structura importurilor şi exporturilor*

11. Populaţia şi forţa de muncă

La 1 iulie 2006, populaţia totală a României era de 21.584.000 persoane, din care 10.521.000 bărbaţi şi 11.063.000 femei.

În această perioadă constatăm o creştere a numărului femeilor comparativ cu cel al bărbaţilor. Explicaţiile au la bază trei elemente: emigrarea masivă a bărbaţilor, ponderea naşterilor favorabilă femeilor şi, la capitolul decese, putem vorbi de un raport similar.

Populaţia activă a înregistrat, în 2006, 10,027 milioane persoane, dintre care 5,505 milioane bărbaţi şi 4,522 milioane femei.

Din această populaţie cea ocupată reprezintă 9,309 milioane persoane, din care 5,066 milioane bărbaţi şi 4,243 milioane femei.

Numărul de şomeri, după sistemul BIM, a înregistrat un nivel de 184.000, din care 439.000 bărbaţi şi 279.000 femei.

După sursa de date a Agenţiei Naţionale de Ocupare a Forţei de Muncă din România, în anul 2006 numărul de şomeri înregistraţi a fost de 460.495 de persoane, în scădere faţă de anii anterior. Dintre aceştia, 191.449 de persoane erau femei.

Din punctul de vedere al nivelului de instruire, constatăm că 369.808 şomeri aveau pregătire primară, gimnazială sau profesională, iar dintre aceştia 141.343 erau femei.

Cu nivel de pregătire liceală şi postliceală erau 73.197 persoane, din care 40.033 femei, iar cu studii superioare 17.490 persoane, din care 10.073 femei.

Indemnizaţia de şomaj, în medie lunară, a fost de 247 lei ca ajutor de şomaj, iar ajutorul de integrare profesională a fost de 163 lei.

Desigur, la acest ajutor de integrare profesională s-a inclus şi indemnizaţia de şomaj acordată absolvenţilor institutelor de învăţământ superior, în conformitate cu prevederile Legii nr. 76/2002.

În ceea ce priveşte rata de activitate, de ocupare şi a şomajului, calculate în sistem BIM (calculate faţă de populaţia în vârstă de 15-64 ani), acestea sunt:

- rata de activitate a fost de 63,6% pe total, la persoanele de sex masculin fiind de 70,5%, iar la cele de sex feminin de 56,7%; atât pe total, cât şi pe cele două sexe, înregistrăm o creştere a ocupării cu 1,2% faţă de anul anterior;
- rata de ocupare a fost de 58,8%, mai mare cu 1,1% decât în anul anterior, înregistrându-se o creştere la bărbaţi, 64,6%, şi o scădere la femei, respectiv 53%;
- rata şomajului, calculată în acelaşi sistem BIM, a fost de 7,2%, respectiv 8% pentru bărbaţi şi 6,2% pentru femei.

Rata armonizată a şomajului, calculată de EUROSTAT pentru România, a fost în 2006 de 7,4% FAŢĂ DE 7,2% ÎN 2005: nivelul înregistrat de ţara noastră este sub cel al Uniunii Europene (27 de state) de 7,9%.

De asemenea, din studiul documentelor publicate de EUROSTAT pentru anul 2006, rezultă că România a înregistrat o rată a şomajului mai mică decât alte nouă ţări din Uniunea Europeană (Polonia –19%, Slovacia –13,3%, Bulgaria – 8,9%, Franţa 9%, Belgia – 8,3%, Germania-8,4%, Spania – 8,6%, Ungaria – 7,5%, Finlanda – 7,7%).

Datele pentru calculul ratei de activitate, de ocupare şi a ratei şomajului au fost obţinute din Ancheta forţei de muncă în gospodării (AMIGO).

Rata de ocupare a populaţie în vârstă de muncă, cuprinsă între 15-64 de ani, în România a fost de 58,8% în anul 2006. Comparativ cu alte ţări din această zonă geografică, situaţia României este următoarea: în Uniunea Europeană, rata de ocupare este de 63,4% pentru 27 state şi 63,8% pentru 25 state. Primele 15 ţări din cadrul Uniunii Europene au înregistrat o rată de ocupare de 65,2%, în timp ce noii membri (zece ţări) au înregistrat o rată de ocupare de 57%. Ţările nemembre, altele decât România, au înregistrat o rată de ocupare de 55,7%.

În primele 15 ţări din Uniunea Europeană s-a înregistrat o creştere faţă de perioada anterioară, iar în cele zece state recent aderate s-a înregistrat o creştere de 1%.

În ceea ce priveşte atingerea obiectivului Lisabona în anul 2010, până când se propune recuperarea a aproximativ două puncte procentuale anual, nivelul de ocupare pe totalul celor 27 de ţări membre ar trebui să fie de 70%.

România are de recuperat 11,2% din acest decalaj, care ar însemna un ritm deosebit de dezvoltare a serviciilor şi a celorlalte activităţi, un proces activ de reconversie profesională şi, de ce nu, în ultimă instanţă, o posibilitate de utilizare a forţei de muncă şi în alte ţări europene.

Un alt aspect este reprezentat de rata de ocupare a populaţiei în vârstă de 55-64 ani din totalul populaţiei ocupate. În România, această grupă de populaţie a reprezentat 42,0%, explicaţia fiind dată de faptul că multe persoane de această vârstă s-au pensionat ţinând seama de prevederile legislaţiei în domeniul muncii, care mai are ceva de aşteptat până se va ajunge la nivelul de pensionare similar cu cel din ţările vest-europene.

În celelalte ţări din Uniunea Europeană (toate cele 27) rata de ocupare a vârstnicilor este de 42,3%; în primele 15 ţări ale Uniunii Europene această rată este de 44,1%, pentru 25 ţări membre 42,5%. În Bulgaria se înregistrează o rată de ocupare de 34,7%

În România, rata de ocupare a vârstnicilor este apropiată de rata de ocupare în cele 27 de ţări membre ale Uniunii Europene şi înregistrăm cu mai mult de 6% populaţie ocupată din această categorie faţă de noile state membre ale Uniunii Europene şi Bulgaria. Acesta este un fapt pozitiv care, în măsura concretizării legislaţiei în domeniul muncii şi a evoluţiei noastre după aderare, înseamnă o posibilitate de a ne apropia de nivelul respectiv.

Nivelul-ţintă propus pentru anul 2010, stabilit la Lisabona, este ca 50% din populaţia în vârstă de 55-64 de ani să fie ocupată în continuare.

La acest capitol se impune să facem unele aprecieri în legătură cu pensia medie lunară în România. Trebuie precizat că în 2006, faţă de 2005, pensiile medii pentru pensionarii de asigurări sociale de stat au crescut de la 267 lei la 311 lei, iar pentru pensionarii din agricultură, de la 88 lei la 117 lei.

Numărul total al pensionarilor a scăzut în perioada anului 2006 la 5,806 milioane persoane, faţă de 6,067 milioane persoane în 2005.

De asemenea, pensia medie lunară a fost de 298 lei, faţă de 246 lei, cât a fost în 2005.

	Număr mediu pensionari - mii persoane		Pensia medie lunară - lei -	
	2005	2006	2005	2006
Total număr de pensionari	6067	5806	246	298
din care:				
- pensionari de asigurări sociale de stat	4611	4633	267	311
- pensionari din agricultură	1292	1005	88	117

Figura 11. *Numărul mediu al pensionarilor de asigurări sociale şi pensia medie lunară în 2006*

În structura sa, numărul de pensionari înseamnă 4,611 milioane pensionari de asigurări de stat şi 1,292 milioane pensionari din domeniul agriculturii.

Pensiile au crescut în ambele cazuri, ajungând la o pensie medie de 311 lei pentru pensionarii de asigurări sociale de stat, respectiv 117 lei pentru pensionarii din agricultură.

12. Câştigul salarial mediu în anul 2006

În anul 2006 salariul mediu brut a crescut cu 18,9%, în timp ce salariul mediu net a crescut cu 16,8%.

Din punct de vedere al câştigului salarial mediu net pe economie constatăm că, în continuare, pe primul loc se află salariaţii din domeniul activităţilor de intermedieri financiare, la care salariul mediu net a fost de 2.306 lei, urmaţi de cei din domeniul administraţiei publice, cu salariul net de 1.450 lei, industria extractivă, cu salariul net de 1.449 lei, poştă şi telecomunicaţii, cu salariul net de 1.358 lei, energie electrică, termică, gaze şi apă 1.281 lei, învăţământ 978 lei, transporturi şi depozitare cu un salariu de 952.

Rămân în continuare cu venituri mici lucrătorii din domeniul pescuit şi piscicultură (498 lei), hoteluri şi restaurante (544 lei), agricultură, vânătoare, silvicultură (630 lei).

– în RON –

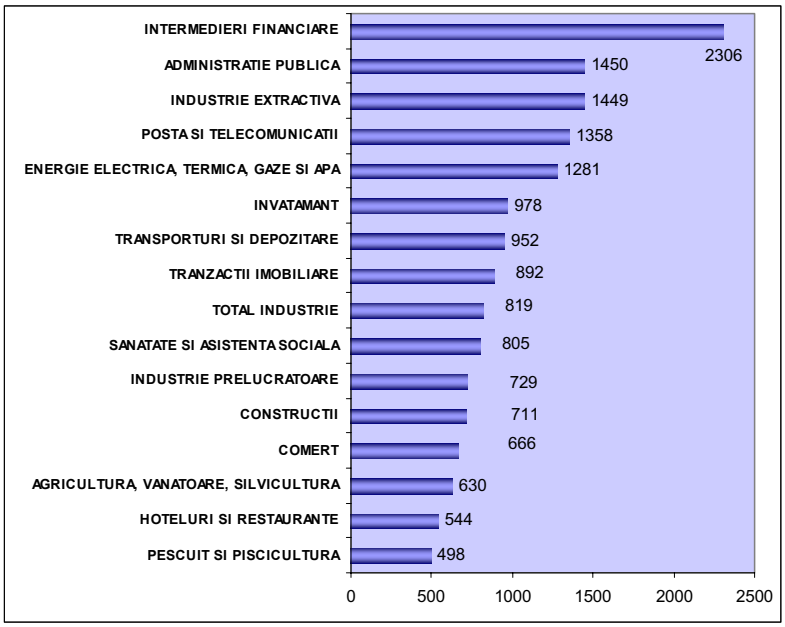

Figura 12. *Câştigul salarial mediu net în anul 2006*

- *Medie pe economie (862 lei)*
- *Indici de creştere (%):*
  - Câştigul salarial brut - *118,9*
  - Câştigul salarial net - *116,8*

Iată domenii sensibile pentru evoluția viitoare a activității social-economice din țara noastră, de pregătire a generațiilor viitoare sau de menținere a sănătății populației, în care veniturile sunt foarte mici.

Din această cauză, costurile pentru sănătate sunt mari pentru populație şi se înțelege lesne de ce, iar salariații din aceste domenii nu au satisfacția realizării a ceea ce consideră că ar trebui să se întâmple pentru specificul activității pe care o desfăşoară.

Bibliografie

Anghelache, C-tin., *România 2006 – Starea economică înaintea aderării,* Editura Economică, Bucureşti, 2006

Anghelache, C-tin, „România 2007 – Cu ce am aderat?", *Revista Română de Statistică*, nr. 1, 2007

Anghelache, C-tin , *Serial articole în Revista Română de Statistică,* 2006

x x x, *Buletinul Statistic* nr. 1-12/2006, editat de Revista Română de Statistică

x x x, *Buletinul de Preţuri* nr. 1-12/2006, editat de Institutul Român de Statistică

x x x, *Buletinul de Comerţ Exterior* nr. 1-12/2006, editat de Institutul Român de Statistică

x x x, Colecţia ziarului *„Economistul",* anul 2006

EFECTE ALE INTEGRĂRII ŞI GLOBALIZĂRII ASUPRA PIEȚEI MUNCII

■

Valentina Vasile
Cercetător ştiinţific principal I
Vicepreşedinte al Asociației Generale a Economiştilor
din România

Rezumat. *Relația globalizare economică şi funcționalitate a pieței muncii este multidimensională şi tot mai complexă. Factorii globalizării generează efecte deopotrivă favorabile şi nefavorabile asupra pieței muncii naționale. Educația pe tot parcursul vieții şi mobilitatea forței de muncă sunt doi factori esențiali ai ajustării politicilor pieței muncii naționale în contextul postaderării.*

Cuvinte cheie: globalizarea pieței muncii; elasticitatea ocupării; mobilitate forță de muncă; învățare pe tot parcursul vieții.

Clasificare REL: 10

■

Dimensiunea socială a globalizării creşte în importanță. Gradul de deschidere a unei economii poate determina fragilizarea pieței muncii şi volatilitatea politicilor de echilibru şi eficiența dacă țările respective nu s-au adaptat instituțional şi funcțional la noile condiții economice şi sociale. Liberalizarea şi creşterea schimburilor comerciale, fără o adecvare a politicilor de pe piața muncii, pot genera insecuritate a ocupării, creşterea locurilor de muncă slab performante, mobilitate internațională pentru venituri mai mari şi excluziune socială. Integrarea bine gestionată poate conduce la efecte benefice, care să compenseze/diminueze efectele negative de tipul şomajului sau decalajelor de productivitate.

Globalizarea nu susţine creşterea elasticităţii ocupării

În ceea ce priveşte internaţionalizarea pieţei muncii şi a efectelor globalizării asupra pieţei muncii locale/naţionale sunt de precizat o serie de aspecte, între care:

1. Globalizarea pieţei muncii a cunoscut o evoluţie sinuoasă încă din secolul XIX, bazată pe accente de reglementare/dereglementare. De la o mobilitate mai mare a forţei de muncă în spaţiul european în secolul 19 s-a trecut treptat la variate „restricţii" cantitative, dar mai ales calitative. Astăzi sunt restricţii ale mobilităţii forţei de muncă care tind să-i favorizeze pe cei calificaţi şi pe cei bogaţi. De la politici de răspuns ad-hoc la problemele migraţiei, în general, şi ale forţei de muncă, în special se tinde tot mai mult spre reglementare bi şi multilaterală între state. Contingentările şi selecţia calitativă fac tot mai dificil procesul de armonizare a pieţelor naţionale/locale ale muncii. Ar fi greşit să considerăm că avem o piaţă internaţională a muncii (cu excepţia unor ocupaţii), dar ar fi în egală măsură greşit să admitem că forţa de muncă ar fi stabilă/imobilă teritorial, aşa cum de regulă se presupune în modelele standard ale comerţului internaţional (Easton, 2001). Prin urmare, deşi mobilitatea populaţiei pe termen lung înregistrează un trend ascendent, globalizarea pieţei muncii continuă să aibă puternice restricţii generate în principal de mobilitatea forţei de muncă, în special a celei relativ slab calificate. Dacă persoanele calificate sunt încurajate să migreze, cele slab calificate întâmpină tot mai multe bariere, având tendinţa deplasării cu preponderenţă spre piaţa neînregistrată a muncii. Impactul acestei mobilităţi asupra pieţei muncii de origine şi de destinaţie este încă slab cunatificabil în integralitatea sa, condiţiile locale specifice generând efecte particulare, mai mult sau mai puţin pliabile pe aşteptări sau prognoze. Acesta este şi unul din argumentele majore ale comportamentului atipic al autorităţilor, ca răspuns la problema încurajării/descurajării migraţiei pentru muncă.

2. În ceea ce priveşte apropierea tehnologică, creşterea vitezei de schimbare a generaţiilor tehnologice şi impactul TIC asupra muncii şi a eficienţei acesteia, este de subliniat faptul că, pe de o parte, se înregistrează o tendinţă pe termen lung de reducere a decalajelor de productivitate, mai cu seamă în domeniile de vârf, şi, pe de altă parte, în ţările mai slab dezvoltate importul de tehnologii de „a doua generaţie" face imposibilă dinamizarea creşterii productivităţii muncii pentru ajungerea din urmă a celor mai dezvoltaţi.

3. Condiţiile de pe pieţele naţionale ale muncii asociate cu sistemul social de asigurare şi protecţie socială determină un alt cost al muncii, ceea ce restricţionează tendinţele de „aliniere a preţului muncii" la nivelul pieţei comune a muncii, aşa cum se produce mult mai uşor pe piaţa bunurilor şi serviciilor.

4. Mentalitatea şi tradiţiile, cultura muncii şi flexibilitatea la schimbare a forţei de muncă, de cele mai multe ori, frânează dinamica schimbărilor pe piaţa muncii.

Deşi la prima vedere globalizarea ar fi primul şi cel mai important factor/stimulent al convergenţei pieţelor muncii naţionale/locale, evoluţiile din ultimele decenii au arătat eşecul acesteia în crearea de locuri de muncă noi şi mai bune sau în reducerea sărăciei şi promovarea incluziunii sociale (ILO 2005). Globalizarea nu a determinat până în prezent crearea de oportunităţi de muncă suficiente şi sustenabile în lume. Locuri de muncă mai bune şi venituri pentru lucrătorii lumii nu au reprezentat priorităţi pentru factorii de decizie (Juan Somavia, 2005, ILO Director-General). Al patrulea raport KILM (Key indicators of the Labour Market) evidenţiază o tot mai slabă relaţie dintre creşterea economică şi sporirea ocupării, ceea ce înseamnă că o creştere economică nu se asociază/translatează întotdeauna în noi locuri de muncă. Dacă ar fi să exemplificăm, ne putem opri asupra elasticităţii ocupării, indicator care ne permite să analizăm relaţia dintre creşterea economică măsurată prin PIB şi doi factori de creştere, respectiv modificarea ocupării (creştere/descreştere) şi productivitate. Astfel s-a constatat că, practic, la un procent de creştere a PIB, în medie la nivel mondial, ocuparea totală este tot mai redusă, respectiv 0,38 puncte procentuale în perioada 1995-1999 şi 0,30 în perioada 1999 şi 2003. În Europa de vest unde sectorul de servicii s-a dezvoltat intens în ultimii ani, proporţia este de 1 la 0,62 (în America de Nord, 1 la 0,57). La nivelul ţărilor Central şi Est-Europene tranziţia la economia de piaţă a determinat o creştere de productivitate însă o reducere semnificativă a ocupării. Ţările nou membre UE (cei 10) au înregistrat o creştere semnificativă a competitivităţii pe seama costului unitar al muncii, care s-a situat la circa 70% comparativ cu nivelul înregistrat de SUA. Dar această creştere de competitivitate nu s-a translatat asupra populaţiei prin locuri de muncă create şi salarii. În regiune se înregistrează rate înalte ale şomajului şi rate de inactivitate în creştere, pe seama descurajării şi a încetării de a mai căuta un loc de muncă.

Educaţia pe tot parcursul vieţii şi convergenţa pieţelor muncii

Deschiderea economiilor în tranziţie s-a asociat cu liberalizarea pieţei bunurilor şi serviciilor, care a avut ca efect reducerea veniturilor din muncă, însă apariţia investiţiilor directe străine a antrenat creşteri salariale, mai importante pentru personalul calificat. ISD totodată au determinat şi întoarcerea la şcoală, creşterea cererii pentru educaţie continuă, pentru utilizarea noilor tehnologii şi exploatarea facilităţilor oferite de TIC.

Relaţia multidimensională dintre educaţie/învăţare continuă şi creşterea economică devine nu doar tot mai complexă, dar şi mai intensă. Viteza şi proporţiile incorporării progresului tehnic şi a aplicaţiilor TIC în activităţi din ce în ce mai comune generează nevoia continuă de actualizare a cunoştinţelor. Dintr-un „lux" şi un privilegiu al unor elite, învăţarea pe tot parcursul vieţii a devenit o componentă activă a menţinerii ocupării şi, implicit, a performanţei în muncă. De la simple activităţi productive la cele înalt calificate avem permanent nevoie de noi cunoştinţe, tot mai multe şi mai actuale. De la simpla preocupare pentru un loc de muncă în stare să asigure veniturile pentru traiul de zi cu zi s-a ajuns la preocupări pentru împlinire profesională şi dezvoltarea carierei, pentru o proporţie covârşitoare din populaţia activă. În plus, astăzi suntem nevoiţi *să gândim global şi pe termen lung şi să acţionăm individual şi pe termen scurt.* Aceasta presupune cunoştinţe şi o viziune largă şi interdependenţă a problemelor dezvoltării umane. Din factor relativ pasiv al dezvoltării, potenţialul şi calitatea muncii au devenit instrumente active de stimulare a creşterii competitivităţii şi reducerii decalajelor de productivitate şi venituri. Educaţia şi, asociat acesteia, învăţarea pe tot parcursul vieţii se constituie în restricţii şi rezultate ale creşterii economice, însă efectele învăţării continue se regăsesc în output şi venituri în sistem propagat, mai mari pe termen mediu şi lung. Modelele de creştere economică endogenă, care au în vedere rata pe termen lung a creşterii economice, pot evidenţia mai fidel impactul educaţiei prin efectele muncii asupra creşterii economice şi dezvoltării umane. În plus, deprinderea de a învăţa continuu determină şi este generată de nevoia de a te adapta şi de a fi performant azi şi mâine într-un mediu în permanenţă schimbare. Ca rezultat, mecanismele pieţei muncii vizează tot mai puţin reglarea şi se îndreaptă tot mai mult spre politici de întâmpinare, de anticipare a evoluţiilor pe piaţa muncii. Şomajul înregistrat, spre exemplu, nu mai defineşte în suficientă măsură dezechilibrul pieţei muncii, mobilitatea forţei de muncă şi subutilizarea potenţialului de muncă,

creşterea proporţiei muncii part-time involuntare definind deopotrivă atribute actuale ale pieţei muncii.

Convergenţa pieţei muncii naţionale şi consonanţa funcţionării acesteia cu a pieţei muncii lărgite (a spaţiului UE) este ajustată de specificul modelului de muncă şi a modelului social local/regional/naţional. Dar acest lucru nu opreşte tendinţele de apropiere, de armonizare funcţională, pe o bază comună, cea a acquis-ului comunitar specific.

Globalizarea economică şi funcţionalitatea pieţei muncii

Factorii principali ai globalizării – comerţul internaţional, schimbările tehnologice (în particular proliferarea TIC), fluxurile de capital (ISD) şi politică vamală – influenţează direct piaţa muncii, prin efecte precum ajustarea şomajului, mobilitatea externă a forţei de muncă, efectul preţurilor bunurilor şi serviciilor asupra distribuţiei veniturilor şi a inechităţilor de salarii, modificarea conţinutului muncii şi a relaţiilor industriale. O serie de studii efectuale (Bhorat, Lundall, 2004) au identificat următoarele efecte:

a) salariul relativ al lucrătorilor neproductivi se asociază cu majorarea relativă a ocupării în sectorul specific pe seama creşterii mai rapide a preţului tarifelor serviciilor prestate de aceştia;

b) influxul tehnologic şi ISD reprezintă cei mai importanţi alimentatori ai creşterii diferenţelor salariale; similar se manifestă (însă indirect) şi efectul comerţului (pentru produsele cu progres tehnologic încorporate de nivel mai ridicat);

c) efectul globalizării asupra nivelului salariilor este mixt. Pe de o parte, tendinţa de a păstra salarii reduse determinate de liberalizarea comerţului şi, pe de altă parte, cea de majorare a câştigurilor din muncă drept urmare a fluxurilor de ISD;

d) creşterea şomajului în rândul tinerilor cu pregătire profesională dar fără experienţă în muncă, care într-o primă fază după angajare generează o productivitate relativ mai redusă comparativ cu salariile aşteptate de aceştia;

e) creşterea mobilităţii forţei de muncă calificate şi tinere prin fluxuri însemnate de ieşire, cu mobilitate ridicată spre ţările mai dezvoltate.

Pe ansamblu, costurile cu investiţia în resursele umane (cu educaţia iniţială) nevalorificate/nefructificate pe piaţa naţională, precum şi cele cu politicile de reglare a dezechilibrelor de pe piaţa muncii sunt relative şi, cumulate pe termen mediu şi lung, mai ridicate decât veniturile/beneficiile economice (remittances) şi socioumane (condiţii de muncă şi standard de viaţă). Efectele pozitive globale le umbresc considerabil pe cele negative (Bhorat, Lundall, 2004).

Însă principalul efect al globalizării asupra pieţei muncii îl reprezintă creşterea mobilităţii forţei de muncă. Globalizarea apare ca un redistribuitor al locurilor de muncă. Locurile de muncă slab remunerate nu mai reprezintă atributul doar al ţărilor în curs de dezvoltare, ci se asociază cu acele spaţii/pieţe locale în care capitalul şi munca nu au fost realocate şi actualizate în acord cu dinamica schimbărilor din mediul de producţie şi servicii. Locurile de muncă cu salarii ridicate se realocă acelor spaţii în care există/se dezvoltă un puternic sector terţiar şi/sau unde dinamica tehnologiilor incorporate se asociază cu rate înalte de atragere/de formare brută de capital şi cu crearea de locuri de muncă noi şi performante. Pentru România, confruntată cu dezechilibre tot mai severe şi deficite cronice de personal (pe meserii şi profesii de vârf), supapa de rezolvare a acestor disfuncţionalităţi o reprezintă politicile de atragere şi stabilizare a forţei de muncă tinere şi performante prin pârghii active precum perspectiva împlinirii profesionale şi/sau confortul financiar. Din păcate se face încă prea puţin în această direcţie, iar efectele aşteptate pe termen mediu şi lung sunt deja îngrijorătoare şi mult agravate de procesul tot mai accelerat de îmbătrânire demografică

Măsuri de politici pentru creşterea ocupării

Ocuparea rămâne factorul de echilibrare şi eficientizare a funcţionării pieţei muncii şi de stimulare a creşterii economice. Veniturile din muncă se asociază ca stimulent pentru performanţa în muncă şi creşterea cererii de bunuri şi servicii, cu efect asupra eradicării sărăciei, a promovării active a incluziunii sociale.

Specificităţile naţionale reclamă un mix diferit de politici pentru asigurarea ocupării. În Raportul comisiei mondiale privind dimensiunea socială a globalizării (ILO 2004) investiţiile, creşterea şi ocuparea au fost identificate ca provocări cheie pentru un sistem multilateral. Măsurile de politici trebuie să fie în suficientă măsură flexibile, complementare şi transparente. Măsurile active de pe piaţa muncii de asigurare a compatibilităţii atributelor ofertei cu cererea de forţă de muncă intră în rezonanţă şi produc efecte cumulate cu politicile sociale – de protecţie socială activă a populaţiei potenţial active, în special a grupurilor vulnerabile (tineri, femei şi în ultimul timp şi persoanele de vârsta a treia care rămân în activitate). Investiţia în capital şi în FPC fără finalitate în planul ocupării cresc vulnerabilitatea şi fragilitatea pieţei muncii locale. Din păcate, în domeniul resurselor umane efectele adverse ale politicilor promovate sunt nu numai de durată, dar şi

costisitoare în plan social şi uman, ducând deseori la descurajare şi excluziune socială.

Susținerea ocupării, ca sursă a creşterii economice şi a dezvoltării umane, se bazează pe următorii factori: pregătire profesională, dobândire de noi competențe şi atitudine antreprenorială față de propria capacitate de muncă. La nivel individual aceşti factori susțin ocuparea şi/sau cresc capacitatea de a ocupa un loc de muncă performant (employability).

La nivel de firmă, competențele şi calificările forței de muncă angajate determină capacitatea firmei de a crea şi de a se folosi de oportunitățile de afaceri apărute. Promovarea culturii muncii performante şi învățarea permanentă la locul de muncă sunt esențiale pentru capacitatea firmei de a absorbi tehnologii/de a incorpora progres tehnic, de a inova şi de a se dezvolta (Foss, 2003).

Provocările pentru România în această direcție sunt numeroase şi diferite ca natură. De la cele de mentalitate – asupra muncii şi învățării continue, atât a angajatului, dar mai ales a angajatorului – şi până la cele de abordare a politicilor şi de rigurozitate în implementare. Prioritățile privesc atât beneficiarii, cât şi promotorii/facilitatorii măsurilor de politici. Ariile majore de intervenție pe piața muncii au în vedere:

- un nou design al politicilor de training al adulților de creare a oportunităților de ocupare (employability);
- stimularea dobândirii de competențe asociative exploatării noilor tehnologii;
- dobândirea de competențe pentru sprijinirea evitării/reducerii riscului sărăciei;
- promovarea culturii antreprenoriale în rândul tinerilor şi sprijinirea acestora pentru stabilitate pe piața muncii;
- sistem informatic integrat care să permită transparență componentelor pieței, gestiunea resurselor şi mai ales politicile promovate;
- instituirea unui sistem de follow-up pentru facilitarea monitorizării, evaluării şi eventual a ajustării măsurilor promovate.

Bibliografie

Easton, B., „Globalisation and the labour market", *2002 Labour Employment and Work Conference*, 21 November 2002

Bhorat, H., Lundall, P., „Employment and labour market effects of globalization: Selected issues for policy management", *Employment strategies papers*, no. 3/2004, ILO

ILO, 2004, *A fair globalization: The role of the ILO,* Report of the Director General on the World Commission on the Social Dimension of Globalisation, Geneva

ILO, 2005, *Key Indicators of the Labour market*, the 4-th edition

Foss, NJ (2003). *Bounded rationality and tacit knowledge în the organizational capabilities approach: An assessment and re-evaluation,* „Industrial and Corporate Change", Oxford University Press, vol. 12(2)

AVANTAJELE INTEGRĂRII REPUBLICII MOLDOVA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ŞI DEZAVANTAJELE RĂMÂNERII EI ÎN CSI

■

Mihai Pătraş
Profesor universitar doctor
Vicepreşedinte al Asociaţiei Generale a Economiştilor
din Republica Moldova

Rezumat. *În material sunt expuse avantajele şi consecinţele potenţiale ale aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Concomitent sunt descrise câteva rezultate nefavorabile ale aflării ei mai departe în cadrul Comunităţii Statelor Independente.*

Cuvinte cheie: integrare; avantaje; dezavantaje; dezvoltare; Uniunea Europeană.

Clasificare REL: 3D, 20E

■

În perioada de după adoptarea Declaraţiilor de suveranitate (23 iunie 1990) şi de independenţă (27 august 1991) şi, respectiv, până în anul 2005, adică pe parcursul unui deceniu şi jumătate, s-au purtat multe discuţii, ele în fond fiind inutile, privitor la orientarea strategică a Republicii Moldova (RM). În această perioadă alte noi state independente (NSI) – ţările baltice (Estonia, Letonia şi Lituania) cu un nivel economic, dar şi politic mai avansat au folosit mai eficient timpul şi s-au orientat univoc spre actuala UE[(1)]. Aceasta le-a permis atingerea obiectivului (idealului) istoric către 1 mai 2004, când ţările în cauză, alături de alte state din fostul lagăr socialist, au aderat la principalul pol economic mondial.

Decizia de principiu luată de actualul parlament în anul 2005 privind orientarea strategică a RM spre UE, deşi întârziată, este unica corectă, extrem de benefică şi prin faptul că a fost adoptată *în unanimitate* şi, prin urmare, ea nu va putea fi revăzută de nimeni niciodată, atât în

interior, cât şi în exterior, dar nici comentată tendenţios. Efectiv însă, RM actualmente face parte din aşa-numita Comunitate a Statelor Independente (CSI), care, încă ne fiind cristalizată, deja este în plină destrămare(2). Acest proces, având încă o anumită durată în timp ar putea (sau va) cauza multiple probleme. Cu toate acestea, ele vor fi, după noi, de natură provizorie.

În cele ce urmează, vom prezenta câteva argumente pe care le considerăm deosebit de atractive în favoarea alegerii vectorului de integrare europeană a RM.

1. Aderarea (RM) la UE înseamnă a fi în componenţa unui grup de state dezvoltate din punct de vedere economic, cu o cultură profundă şi o civilizaţie înaltă, verificată de secole.

Orientarea spre CSI înseamnă ţintirea spre un grup de state, în cel mai bun caz, cu un nivel mediu de dezvoltare, sub aspect economic, dacă nu chiar slab dezvoltate. Niciodată în istoria lor ţările actualmente membre ale CSI nu au fost incluse în lista statelor dezvoltate.

Rusia, ţara cu cel mare potenţial economic din lista membrilor CSI, ca volum absolut al PIB-ului se situează pe locurile 11-15 în lume, iar PIB-ul pe locuitor este cu mult sub nivelul Portugaliei (ţară situată pe ultimul loc în UE restrânsă – 15) şi se află pe locurile 60-70 în lume. Atingerea de către Federaţia Rusă (FR) a nivelului Portugaliei, conform calculelor economiştilor ruşi, se preconizează abia către anul 2030. De exemplu, PIB-ul Rusiei în 2003 a constituit 433,5 miliarde de dolari SUA, iar cel al Olandei (stat care are o suprafaţă comparabilă cu cea a RM) în acelaşi an – 511,6 miliarde de dolari (în ambele cazuri în preţuri curente). Respectiv, comerţul exterior al acestor ţări (în 2004) a constituit 257,2 şi, corespunzător, 601,6 miliarde de dolari, adică indicatorul în cauză al Olandei devansa pe cel al Rusiei de peste 2 ori) Belli, Ioan-Franc, 2004, pp. 533-555).

PIB-ul mediu nominal pe un locuitor în cadrul UE este de circa 40-50 de ori mai mare, decât cel în statele-membre ale CSI. Date comparative privind PIB-ul per capita în UE (27) şi CSI (=12) sunt prezentate în tabelul 1. Concluziile sunt evidente. Conform datelor ONU, majoritatea statelor UE se află în fruntea clasamentului alcătuit în baza indicelui dezvoltării umane (IDU)(3), în timp ce niciun stat al CSI nu este inclus în primele 55 de ţări ale lumii la acest capitol.

2. Statele membre ale UE restrânse (cu 15 ţări membre de până în 2004) nu au datorii publice externe sau acestea sunt relativ nesemnificative, ele fiind ţări donatoare/ finanţatoare/ creditoare în plan

european şi mondial (inclusiv ale statelor CSI). Statele în cauză au, de regulă, balanțe comerciale şi de plăți active.

Mărimea PIB/locuitor în statele UE şi CSI
(în ordinea descrescătoare a PIB per capita), dolari SUA

Tabelul 1

Țările	1999		2004
	la PPC (la paritatea puterii de cumpărare)	la ratele de schimb	la PPC
A. Statele UE			
1. Luxemburg	(1) 42 769	44 740	61 220
2. Irlanda	(8) 28 918	24 896	33 170
3. Austria	(11) 25 089	25 726	31 790
4. Danemarca	(9) 25 869	32 722	31 550
5. Marea Britanie	(21) 22 093	24 231	31 460
6. Belgia	(10) 25 433	24 291	31 360
7. Olanda	(14) 24 215	24 909	31 220
8. Suedia	(19) 22 636	26 947	29 770
9. Finlanda	(16) 23 096	25 099	29 560
10. Franța	(18) 22 897	24 434	29 320
11. Germania	(15) 23 742	25 724	27 950
12. Italia	(20) 22 172	20 313	27 860
13. Spania	(29) 18 079	15 121	25 070
14. Cipru	(25) 19 006	11 875	22 330
15. Grecia	(36) 15 414	11 870	22 000
16. Slovenia	(34) 15 977	10 079	20 730
17. Portugalia	(33) 16 064	11 384	19 250
18. Malta	(38) 15 189	9 207	18 720
19. Cehia	(42) 13 018	5 167	18 400
20. Ungaria	(45) 11 430	4 811	15 620
21. Slovacia	(47) 10 591	3 653	14 370
22. Estonia	(57) 8 355	3 628	13 190
23. Polonia	(56) 8 450	4 014	12 640
24. Lituania	(69) 6 656	2 875	12 610
25. Letonia	(71) 6 264	2 575	11 850

Ţările	1999		2004
	la PPC (la paritatea puterii de cumpărare)	la ratele de schimb	la PPC
26. România	(73) 6 041	1 515	8 190
27. Bulgaria	(85) 5 071	1 511	7 870
B. STATELE CSI			
1. Rusia	(63) 7 473	2 746	(54) 9 620
2. Kazahstan	(88) 4 951	1 061	(69) 6 980
3. Turkmenistan	(111) 3 347	670	(71) 6 910
4. Belarus	(66) 6 876	2 673	(72) 6 900
5. Ucraina	(108) 3 458	774	(80) 6 250
6. Armenia	(130) 2 215	484	(97) 4 270
7. Azerbaidjan	(119) 2 850	502	(103) 3 830
8. Georgia	(122) 2 431	502	(111) 2 930
9. Moldova, R. ~	(132) 2 037	271	(128) 1 930
10. Uzbekistan	(128) 2 251	725	(131) 1 860
11. Kîrgîzstan	(121) 2 573	257	(134) 1 840
12. Tadjikistan			(146) 1 150

Notă: Cifrele în paranteze indică locul ţării date în ierarhia mondială în anul respectiv.
Sursa: Matei et. Al., 2005, Matei et al., 2006. Date comparative mai recente lipsesc.

Toate ţările CSI, pe parcursul istoriei lor, tradiţional cronic au fost, sunt şi, probabil mult timp vor mai fi debitoare (cu semnificative datorii externe, inclusiv publice). De exemplu, Federaţia Rusă are datorii publice externe, fiind unul din marii debitori ai lumii. Majoritatea ţărilor în cauză tradiţional au avut sau mai continuă să aibă balanţe comerciale şi de plăţi pasive (deficitare). În ultimii ani, sub influenţa creşterii preţurilor la resursele naturale unele ţări – Azerbaidjanul, Kazahstanul, Turkmenistanul, inclusiv Rusia, şi-au ameliorat situaţia(4), însă din punct de vedere tehnologic şi al producţiei scientointensive au rămas pentru mult timp, dacă nu pentru totdeauna, în ariergardă.

3. UE este, în primul rând, o formaţiune economică, monetară etc. cu un grad înalt de integrare, cu o monedă unică forte (UME include acum 13 state), aceasta fiind (începând cu 2002) şi o monedă de rezervă efectiv utilizată de majoritatea ţărilor lumii etc. Moneda euro, în doar câţiva ani, a reuşit aproape să egaleze cu dolarul SUA, care pe parcursul

aproape a 6 decenii a dominat relaţiile valutar-financiare internaţionale. Comunitatea europeană cuprinde statele care, împreună luate, reprezintă partea Europei (şi a lumii) cu cele mai bogate tradiţii în majoritatea domeniilor socioeconomice.

Obiectivul major al CSI poartă, în ultimă instanţă, caracter preponderent politico-militar, în care, după cum arată experienţa de un deceniu şi jumătate, interesele ţărilor membre sunt reprezentate neproporţional, ca să nu spunem inechitabil. În cadrul acestei structuri, fiecare stat-membru utilizează moneda proprie, care este una „moale" şi doar de circulaţie internă (unele ţări nici nu deţin încă moneda naţională, etapă necesară în realizarea statalităţii acestora).

4. Aderarea diferitor state la UE este strict benevolă şi de fiecare dată se iniţiază doar de însăşi ţara candidat. Mai mult ca atât, fiecare dintre acestea urmează să corespundă anumitor criterii (precondiţii) de convergenţă (de aderare): economice, financiare, juridice, politice etc. În caz de neîndeplinire a acestor criterii, pentru fiecare stat se elaborează programe de ajustare graduală a situaţiei în diverse domenii. Acceptarea se efectuează numai după ce ţara-candidat s-a conformat cerinţelor unice ale Uniunii. Procedura şi prevederile în cauză obligă autorităţile publice ale ţărilor aspiratoare să întreprindă măsuri previzibile şi reale de ameliorare a situaţiei interne într-un timp relativ restrâns.

Realmente aderarea fostelor republici sovietice la CSI, iniţiată (în 1991-92) de doar câteva state interesate, indirect a fost impusă/recomandată (de exemplu, prin scrisorile de recunoaştere a independenţei). Neacceptarea „invitaţiei", după cum a arătat experienţa de un deceniu şi jumătate, are consecinţe negative pentru „invitat", practic ea fiind imposibilă. „Candidaţii" nu trebuie să corespundă anumitor cerinţe economice etc., acceptul (aproape necondiţionat) de aderare fiind singura condiţie(5).

5. UE (anterior CE, CEE) reprezintă o structură care efectiv „şi-a scris" o istorie bogată de 5 decenii, pe parcursul cărora formaţiunea în cauză a evoluat de la 6 state (25 martie 1957) la 27 (1 ianuarie 2007), cuprinzând aproape întreaga Europă de Vest şi Centrală. În 2004 au aderat şi 8 state care timp de 4 decenii s-au aflat sub tutela politico-militară a ex-URSS, în cadrul fostului lagăr totalitarist.

CSI în fond nici nu s-a constituit ca o „comunitate" în sensul strict al cuvântului. Din acest motiv tot mai multe NSI pun la îndoială eficienţa ei şi tot mai frecvent nu doresc să participe la întrunirile anuale. Câteva state nu au semnat mai multe documente instituitoare sau au abandonat parţial ori integral aceasta formaţiune (Turkmenistan, Georgia, Ucraina etc.)(6), iar Moldova, având statutul de ţară neutră, nu participă la

structurile militare. Existenţa şi eficienţa CSI tot mai mult e pusă la îndoială de către participanţi, chiar inclusiv de statul iniţiator. În paralel se înfiinţează alte structuri ale acestor ţări – GU(U)AM, de exemplu, cu participarea Georgiei, Ucrainei, Uzbekistanului (în 2005 această ţară a declarat despre abandonarea formaţiunii), Azerbaidjanului, Moldovei. În cadrul CSI apar tensiuni pronunţate economice, de exemplu, războiul preţurilor la petrol şi la gazele naturale (2005-2007) împotriva Ucrainei şi Belarusiei, războiul vinului şi a apelor minerale, orientat împotriva RM şi, respectiv, a Georgiei etc. Conlucrarea fostelor state sovietice în cadrul diverselor structuri internaţionale şi regionale (FMI, BIRD, BERD, OMC, CEFTA etc.) tot mai mult conduce la zero funcţionalitatea CSI.

6. Statele UE promovează principii democratice în domeniul managementului politic. De exemplu, capitala UE se află la Bruxelles, capitala unuia dintre cele mai mici state membre ale Uniunii (care ca suprafaţă este mai mică decât RM), şi nu în statul cu cel mai puternic potenţial demografic, economic, comercial, financiar, valutar, tehnico-thenologic, ştiinţific etc. (Germania).

Mai multe decizii în UE se adoptă prin consens (în unanimitate) şi fără presiuni din partea altor state. De asemenea, ca formă de luare a deciziilor majore se aplică şi referendumurile (de ex. privitor la extinderea UE, adoptarea Constituţiei UE etc.).

CSI este administrată, în ultimă instanţă, de către un singur stat, iar rolul statelor mai mici este nesemnificativ sau simbolic în luarea deciziilor. Drept consecinţă, se monopolizează managementul CSI. Probabil şi din aceste motive în ultimii ani prezenţa conducătorilor de vârf a statelor membre la întruniri, care poartă un caracter, în fond, neproductiv, devine tot mai problematică. Majoritatea documentelor semnate în cadrul acestei structuri nu se realizează. De exemplu, s-a încălcat integritatea teritorială a RM şi altor state (Georgia etc.). Autorităţile publice ale RM pe parcursul aproape a unui deceniu şi jumătate nu deţin informaţii economice, monetare, financiare, comerciale etc. despre întreg teritoriul constituţional statului(7).

7. În cadrul UE există un grad sporit al relaţiilor economice reciproce – până la 3/4-4/5 din totalul comerţului exterior al statelor membre revine „restului" UE. Aici există o piaţa unică a forţei de muncă, a capitalurilor, a mărfurilor şi serviciilor. Aşadar, în spaţiul UE există libera circulaţie a cetăţenilor, a capitalurilor, a mărfurilor etc.

Gradul de integrare a CSI este nesemnificativ. Are loc un proces dezintegraţionist sub aspect economic. În comerţul dintre ţări se aplică norme restrictive: stabilirea unor cote de import frecvent revizuibile

(inclusiv de către organele locale) la diverse produse, modificarea anuală a certificatelor sanitare pentru importul unor produse (de exemplu, în FR) etc., precum şi condiţionarea politică a comerţului exterior. În cadrul CSI apar tot mai multe probleme de comunicare, circulaţia cetăţenilor este tot mai mult restricţionată. Restricţiile se referă şi la fluxurile băneşti. De exemplu, în FR se examinează proiectul de lege conform căreia se prevede interzicerea transferurilor băneşti din Rusia către ţările lor de origine ale cetăţenilor din NSI, care activează provizoriu în această ţară.

8. În fond, între statele UE există un grad sporit al relaţiilor politice, interumane etc., nu există careva pretenţii teritoriale. Cu alte cuvinte, conflicte militare între ele sunt imposibile. Deci, UE este o zonă de stabilitate nu numai economică, dar şi politică, interetnică, interconfesională etc.

În cadrul CSI, chiar de la înfiinţare au apărut şi mai există o serie de conflicte, inclusiv militare, care au condus la diverse confruntări (Armenia-Azerbaidjan, Moldova-Rusia, Rusia- Ucraina, Rusia-Georgia etc.) nesoluţionate încă până in prezent. Autorităţile FR adeseori atentează la integritatea teritorială a Ucrainei, pretextând că cedarea peninsulei Crimeea (în 1954) a fost ilegală.

În aceste condiţii este dificil de apreciat CSI ca o „comunitate" în sensul real al acestui cuvânt. În spaţiul nominalizat, după aprecierea mai multor specialişti, nu există nici stabilitate durabilă şi nici previzibilitate: economică, politică, valutară, comercială, financiară etc.

9. Cota economiei tenebre în spaţiul UE, în primul rând în UE-15, este relativ nesemnificativă. Chiar ţările cu cel mai sporit indicator din acest spaţiu (Grecia, Italia, Portugalia) au o situaţie destul de controlabilă şi previzibilă, cu o tendinţă de diminuare a cotei respective.

În majoritatea statelor CSI, în primul rând în Rusia, ţara cu cel mai mare potenţial din această zonă, conform datelor Băncii Mondiale şi ale Centrului European de Transparenţă, există o importantă cotă a economiei tenebre (subterane, neînregistrate, criminale), o corupţie sporită etc. care face acest spaţiu fragil, respingător şi imprevizibil, chiar pe termen scurt, fapt ce amplifică instabilitate şi nesiguranţă.

10. Legislaţia ţărilor comunitare este unificată sau apropiată. Aceasta înseamnă stabilitatea ei în timp şi tratament analogic (similar) în spaţiu (în statele membre), cu toate consecinţele favorabile multiple respective. În spaţiul în cauză există tradiţii seculare normativ-legislative. În plus la aceasta, normele legislative au un grad sporit de realizare, confirmat printr-o publicitate adecvată corespunzătoare.

Statele CSI, cu excepția Rusiei, nu au experiență statală (decât de circa 15 ani). În cadrul CSI există o varietate semnificativă a normelor judiciare care, pe de o parte, diferă între ele, iar, pe de alta, diferă substanțial de normele UE. Legislația (economică etc.) în cadrul CSI este instabilă, uşor modificabilă şi are un grad redus de respectare. Organele legislative în mare măsură sunt dependente de structurile politice şi nu au tradiții consistente în acest domeniu. În ultima instanță, NSI împrumută, mai mult sau mai puțin reuşit, normele legislative ale statelor UE.

11. UE este o comunitate deschisă, cu un control tot mai eficient din partea societății civile.

NSI (foste sovietice) rămân a fi încă destul de închise şi fără o societate civilă eficientă, în sensul posibilității controlului autorităților din partea structurilor neguvernamentale.

12. În cadrul UE există un buget semnificativ comun, care constituie anual peste 120,0 miliarde de euro, utilizat pentru diverse scopuri comunitare, inclusiv pentru înlăturarea sau diminuarea graduală a decalajelor nivelurilor de dezvoltare socioeconomică etc. De exemplu, pentru anii 2007-2013 în bugetul comunitar sunt prevăzute în aceste scopuri fonduri destinate Poloniei în mărime de 67 miliarde de euro, României în mărime de circa 30 miliarde de euro etc. Aplicarea fondurilor Comunității exclude posibila apariție a divergențelor nesoluționabile între zonele economico-teritoriale ale statelor membre. Aceasta poate fi confirmat prin statisticile respective regionale. Evident că gradul de utilizare a fondurilor în cauză depinde de capacitatea reală de absorbție a țărilor beneficiare.

Fonduri „comunitare" destinate diminuării subdezvoltării nu există în cadrul CSI. Toate statele CSI pot fi considerate ca fiind în curs de dezvoltare, iar mai multe regiuni ale acestora - subdezvoltate.

13. În cadrul UE există un semnificativ potențial tehnologic şi ştiințific, aflat într-o continuă creştere, inclusiv în urma emigrării unui număr important de cercetători din fostul lagăr socialist. Cota fondurilor alocate pentru cercetare-dezvoltare se ridică la 3-4% din PIB (Finlanda, Suedia etc.).

Potențialele tehnologice şi ştiințifice al statelor CSI, inclusiv în rezultatul decăderii economice din perioada tranziției, sunt într-o diminuare relativă continuă. O careva reducere semnificativă a acestor decalaje, după noi, este imposibilă (pe termen mediu sau chiar lung).

14. În cadrul UE, unde locuiesc circa 500 milioane de cetățeni (cu toate că funcționează 22 limbi oficiale), sunt utilizate ca limbi de comunicare (intracomunitară) engleza şi franceza, care au o circulație

internațională în creştere şi care tot mai activ atrag spațiile fostelor state comuniste. Limbile în cauză sunt limbi oficiale sau de stat în peste 100 țări din lume, iar numărul vorbitorilor acestor limbi din afara spațiilor anglofon şi francofon este în continuă creştere (de exemplu, numărul persoanelor care studiază engleza doar în China constituie peste 300 milioane).

În cadrul CSI este pus în circulație doar limba rusă, care are o arie tot mai restrânsă de utilizare. Dacă pînă în 1991, anul desființării ex-URSS, limba rusă era utilizată pe larg în cele 15 state ex-sovietice, cu o populație de 280 milioane de locuitori, apoi după un deceniu şi jumătate aria respectivă s-a diminuat de circa 2 ori cu o tendință clară de îngustare, inclusiv chiar în FR (unde, pe de o parte, se reduce numărul populației rusofone, iar, pe altă parte, creşte relativ mai rapid populația de alte naționalități).

15. UE reprezintă cel mai sporit grad de integrare economico-teritorială internațională bazată pe o integritate multilaterală internă.

CSI nu poate reprezenta o formă de integrare interstatală, cel puțin, din motivul că mai multe state, actualmente membre, nu au o integritate teritorială internă deplină. De aceea, ar fi necesar ca toate țările „comunitare" să asigure integritatea partenerilor, lucru care nu s-a întâmplat până acum. Un deceniu şi jumătate ar fi suficient pentru a face acest lucru, dar nu s-a făcut.

Deci, putem constata că în cadrul UE există un înalt grad de integrare reală, care în ultimă instanță asigură un nivel decent de viață al populației Uniunii, nivel care este „cu multe decenii" mai avansat decât în țările fostului lagăr socialist. Evident că fiecare țară, fiecare națiune trebuie să-şi edifice prezentul şi viitorul conform modelului propriu, dar într-o colaborare eficientă, previzibilă şi durabilă cu cei mai performanți. Aderarea unei țări la UE necesită şi costuri, inclusiv pierderea parțială a suveranității, dar acestea, în ultima instanță, după cum a arătat evoluția retrospectivă, sunt recuperabile şi nu reprezintă irosiri *de fonduri* şi de timp.

Estimarea consecințelor aderării la UE

Aderarea firească a RM la UE ar permite soluționarea mai multor probleme majore, care nu au putut fi soluționate fără suport extern pozitiv.

1. În viziunea noastră, principala problemă care ar putea fi soluționată cu eforturile comune ale „celor 27" ar fi reintegrarea

teritorială a RM. Divizarea ei s-a produs după declanşarea războiului nedeclarat ruso-moldovenesc la 2 martie 1992, ziua aderării RM la ONU (recunoaşterea ei internaţională). În urmă acestui război nedrept, cotropitor, iniţiat de Armata a XIV a Rusiei, aceasta, conform aprecierilor primului parlament ales democratic, a ocupat o parte din regiunea de est a Moldovei (în fond, fostul judeţ Dubăsari) şi până în prezent se află acolo ilegal, fără acordul oficialităţilor şi fără achitarea plăţilor aferente (în special prevăzute prin hotărârile Parlamentului RM din anii 1992-1993). Fiindcă nu a existat şi nu există nicio justificare a acestui act de ocupaţie (cunoscut în detalii de către toate statele UE) prin deciziile de la Istanbul ale Comunităţii Internaţionale din 1999, FR urma să-şi retragă necondiţionat şi neîntârziat forţele sale armate din RM.

Prezenţa trupelor de ocupaţie provizorie divizează economia şi încurajează o evoluţie excesivă a economiei criminale din această parte a RM, care a ieşit de sub controlul structurilor legale. Raportat la structurile publice ale RM, economia controlată de Armata a XIV în totalitate a fost şi este neînregistrată, tenebră.

2. Reintegrarea teritorială obiectiv ar conduce la asigurarea unei integrităţi economico-politice, legislativ-normative, demografice, instituţional-administrative, decizionale, informaţionale, financiar-fiscale, vamale, bancare, ştiinţifice etc. cu toate consecinţele pozitive corespunzătoare.

3. O realizare importantă a integrării europene a RM ar constitui diminuarea palpabilă şi rapidă a economiei neînregistrate/criminale care devine tot mai periculoasă pentru statalitate: conform estimărilor, inclusiv a specialiştilor FMI şi BIRD, economia neînregistrată (ca volum) depăşeşte volumul celei înregistrate.

Una din cauzele diminuării rapide a economiei oficiale (cuprinse de înregistrările BNS) în perioada 1990-1999 a constituit o anume creşterea (conştientă sau inconştientă) rapidă a celei necontabilizate.

Anume reducerea semnificativă şi rapidă (în primii câţiva ani de după eventuala aderare) a economiei neînregistrate de structurile publice ar servi, după noi, *principala sursă de dezvoltare ascendentă a economiei RM.* Integrarea teritorială şi diminuarea sectorului (acum neînregistrat) ar permite ca într-un timp de minimum 5 ani să fie asigurate ritmuri de creştere anuală din două cifre şi de sporit, conform estimărilor, de câteva (3-5) ori veniturile reale per capita. Aceasta ar permite depăşirea de către RM a ultimului loc în Europa ocupat de mai mulţi ani.

4. Aderarea la UE ar schimba în bine statutul internaţional şi european al R. Moldova, actualmente aflat în dezgraţie.

5. Actualmente RM se află într-o stare demografică catastrofală. Conform mai multor surse de date, numărul moldovenilor aflaţi la muncă provizorie peste hotare, în primul rând în UE, ar constitui circa 1 milion de persoane din cei circa 4,3 milioane locuitori. Revitalizarea şi oficializarea economiei, sporirea palpabilă a veniturilor băneşti a populaţiei, creşterea consumului final intern ar contribui la stoparea emigrării în masă, precum şi la întoarcerea treptată în patrie a unei părţi dintre actualii emigranţi moldoveni.

6. Aderarea RM la UE ar contribui la *legalizarea aflării în acest spaţiu a unui număr semnificativ de cetăţeni moldoveni,* ajunşi acolo fiecare în mod individual, dar în fond ilegal. În mod legal, se află doar deţinătorii de paşapoarte româneşti (circa 100,0 mii cetăţeni moldoveni au redobândit cetăţenia română, alţi 900,0 mii depunând cereri respective până în luna februarie 2007). Legalizarea în cauză ar permite mişcarea liberă a acestora în cadrul UE, inclusiv posibila revenire fără restricţii a unei părţi dintre ei în RM. Mai ales dacă ţinem cont de faptul că actualmente cel puţin jumătate dintre emigranţii moldoveni se află în mod ilegal în diverse ţări.

7. Obţinerea cetăţeniei europene ar conduce la distrugerea indirectă, ar face inutile structurile ilegale (din RM, alte state implicate) preocupate actualmente de contrafacerea documentelor pentru călătoriile în străinătate, în primul rând în statele UE (Conform estimărilor, costurile suportate de către cetăţenii respectivi moldoveni pentru perfectarea documentelor contrafacute necesare călătoriilor în străinătate constituie anual câteva milioane de euro). Aceasta ar avea consecinţe favorabile juridice, financiare, sociale etc.

8. Aderarea la UE ar însemna reorientarea relaţiilor comerciale externe spre acest spaţiu, fapt ce ar însemna stabilitate şi previzibilitate a economiei la general, cât şi a agenţilor economici în special. Factorul imprevizibilităţii în sector comercial extern, existent acum pentru economia RM, s-ar diminua gradual.

9. Integrarea în UE ar contribui la renaşterea naţională a românilor basarabeni, la europenizarea Basarabiei, la consolidarea spaţiului unic românesc: economic, cultural-lingvistic, de transport, infrastructural etc., precum şi la intensificarea pe toate planurile a relaţiilor în întreg spaţiul românesc.

10. Ţinând cont de faptul că în anii de ocupaţie (provizorie) ex-sovietică, mai ales în 1940, precum şi în primii ani de după război, au fost deportaţi (în Siberia, Kazahstan etc.) câteva sute de mii de locuitori ai

Basarabiei şi nordului Bucovinei, aderarea la UE a RM ar putea conduce la repatrierea unei părţi a acestora.

11. Aderarea la UE va contribui la ameliorarea şi eficientizarea managementului economico-politic intern şi extern al RM.

Cu toate că Parlamentul RM s-a pronunţat favorabil aderării la UE, până în prezent mai există şi adversari (mai ales printre alolingvi) ai procesului firesc de integrare europeană. Aceştia „propun" ca mai întâi RM să atingă nivelul de dezvoltare al Elveţiei sau al Norvegiei, iar după aceasta să adere la UE. Fără a intra în polemică, menţionăm că „propunerea" în cauza ar însemna să nu ne integrăm niciodată, fiindcă nici cu UE, nici fără această comunitate Republica Moldova nu va putea atinge nivelul celor două ţări nemembre acum ale Uniunii. Însă în cadrul UE dezvoltarea economică va fi mai susţinută şi eficientă.

Experienţa de doar câţiva ani de funcţionare în cadrul UE a Estoniei, Lituaniei şi Letoniei, care au fost încorporate în cadrul ex-URSS tot atâta timp cât şi Republica Moldova ne arată că într-un timp scurt în cadrul acestei Uniuni pot fi realizate performanţe semnificative. De exemplu, cu toate că aceste state sunt comparabile cu Republica Moldova ca suprafaţă, populaţie, asigurare cu resurse naturale etc., ele actualmente depăşesc Federaţia Rusă, cea mai asigurată ţară din lume cu resurse naturale, la capitolul mărime a PIB/ per capita de circa 1,7-2,0 ori (2006).

A fi membru într-o echipă de performeri în care doreşti conştient să fii, în mod obiectiv, te obligă să devii mai performant pentru binele propriu.

Până RM va adera la UE, aceasta din urmă la 1 ianuarie 2007 s-a apropiat clar de RM, prin aderarea României, UE devenindu-ne vecină importantă şi dorită.

Note:

(1) Conform prognozelor experţilor vest-apuseni de la sfârşitul anilor 1980, Moldova şi Georgia erau considerate ca state care, cel mai rapid, după cele baltice se vor distanţa de politica ex-URSS, apoi cea a Rusiei.

(2) Despre aceasta a subliniat ministrul rus de externe (Evghenii Lavrov) în luarea sa de cuvânt în Duma de Stat a Rusiei (martie 2007).

(3) IDU este un indicator complex care alături de PIB pe locuitor include şi speranţa de viaţă, precum şi nivelul de educaţie al populaţiei.

(4) Conform datelor specialiştilor ruşi, începând cu anul 2009, ca urmare a diminuării preţurilor la carburanţi, se va devaloriza rubla rusească, încasările valutare respective se vor micşora, iar Bugetul Federal va intra

în deficit semnificativ. În funcţie de evoluţia preţurilor la petrol, aceasta situaţie ar putea să înceapă însă mai devreme.

(5) Prin hotărârea sa luată cu circa 14 ani în urmă (din 4 august 1993) primul Parlament al RM a respins aderarea la CSI. Evenimentele ulterioare au arătat că decizia în cauză a fost corectă. Declaraţia Parlamentului RM din 2005 efectiv a anulat decizia celui de-al doilea parlament de aderare a RM la CSI.

(6) În martie 2007, Parlamentul georgian în unanimitate a votat aderarea ţării lor la NATO.

(7) Trebuie să menţionăm că din cauza ineficienţei şi a relaţiilor inechitabile dintre statele membre, toate structurile iniţiate de către Rusia (anterior ex-URSS) – Tratatul (militar) de la Varşovia, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) (lagărul socialist), însăşi ex-URSS şi structurile sale afiliate – nu au putut supravieţui prea mult timp.

Bibliografie

Anuar Statistic 1996-2000. Departamentul Statistică şi Sociologie al Republicii Moldova. Comerţul exterior al Republicii Moldova, *Statistica, 2003,* Chişinău

Anuar Statistic 2001-2005. Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova. Comerţul exterior al Republicii Moldova, *Statistica, 2006,* Chişinău

Anuarul de Comerţ Exterior al României 2004. Institutul Naţional de Statistică. National Bucureşti

Anuarul de Comerţ Exterior al României 2005. Institutul Naţional de Statistică. National, Bucureşti

Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2004. Departamentul Statistică şi Sociologie al Republicii Moldova, 2004, Chişinău

Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2005. Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, 2005, Chişinău

Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2006. Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, 2006, Chişinău

Anuarul Statistic al României 2003. Serii de timp 1990-2002, 2004, Bucureşti

Anuarul Statistic al României 2004. Institutul Naţional de Statistică, 2005, Bucureşti

Anuarul Statistic al României 2005. Institutul Naţional de Statistică, 2006, Bucureşti

Banca Naţională a României. Raport anual 2000, 169 p. + Secţiune de grafice, 28 p. + Secţiune Statistică, 2001, Bucureşti

Banca Naţională a României. Raport anual, 2005, Bucureşti, 2006

Matei, H.G., Neguţ, S., Nicolae, I. (2005). *Enciclopedia statelor lumii*. Ediţia X, Editura Meronia, 2005, Bucureşti

Matei, H.G., Neguţ, S., Nicolae, I. (2006). *Enciclopedia statelor lumii.* Ediţia XI // Cuvânt înainte: acad. Mircea Maliţa. – Editura Meronia, Bucureşti

Belli, N., Ioan-Franc, V. *Editori-coordonatori. România şi Republica Moldova. Potenţialul competitiv al economiilor naţionale. Posibilităţi de valorificare pe piaţa internă, europeană şi mondială.* Academia Română. Institutul Naţional de cercetări Economice. Centrul de Informare şi Documentare Economică.

Economistul, 2000-2007, Bucureşti

Экономические новости России и содружества, № 1-2, 2007

PARTICULARITĂȚI PRIVIND MANAGEMENTUL RISCULUI DE PIAȚĂ

■

Gabriela Anghelache
Profesor universitar doctor
Membru al Consiliului de Coordonare al Asociației Generale
a Economiştilor din România

Rezumat. *Managementul riscului de piață este important în contextul volatilității cursurilor de schimb, ratelor dobânzii sau prețurilor activelor financiare.*

Pentru cunoaşterea acestor evoluții se utilizează modele interne, de natură statistică, de tipul Value-at-Risk. Aceste modele măsoară pierderea maximă suferită în cazul unui anumit portofoliu şi de aceea se utilizează modele cum sunt: metoda corelației, metoda stimulării istorice, metoda Monte Carlo etc.

În acest material am abordat aspecte semnificative cu privire la managementul riscului de dobândă, punând accent pe: riscul structural, expunerea structurală a băncii, structura bilanțului, a profitului bancar şi a ratelor în funcție de scadență, riscul tranzacției, incertitudinea privind marja dobânzii etc.

Metodele şi tehnicile utilizate în managementul riscului de dobândă sunt, de asemenea, pe larg prezentate în acest material, surprinzând elementele esențiale ce apar în activitatea practică.

În ultima parte a lucrării sunt evidențiate aspecte semnificative privind utilizarea contractelor de swap în gestionarea riscului ratei dobânzii.

Abordarea acestui ultim aspect este însoțită de exemple practice pentru a face mai accesibilă înțelegerea problemelor supuse atenției.

Cuvinte cheie: risc de piață; value-at-risk; risc de dobândă; contract de swap; portofoliu.

Clasificare REL: 7J, 11B, 11F

■

1. Consideraţii teoretice privind riscul de piaţă

Ultimele decenii au fost marcate de creşterea volatilităţii fără precedent a cursurilor de schimb, ratelor dobânzilor şi preţurilor activelor financiare, dar şi de proliferarea instrumentelor financiare derivate utilizate pentru gestionarea riscurilor induse de evoluţia adversă a acestor variabile. În acest context a apărut un nou tip de risc, cunoscut sub numele de *risc de piaţă.*

Riscul de piaţă constă în producerea unor situaţii nefavorabile ca urmare a modificării principalilor parametri ai pieţei în care operează instituţiile financiare, respectiv rata dobânzii, cursul valutar şi valoarea activelor financiare din portofoliu.

Instituţii financiare de prestigiu din ţările dezvoltate monitorizează şi evaluează riscul de piaţă pe baza modelelor cantitative. În abordarea clasică, cerinţele de capital aferente instrumentelor financiare sunt rezultatul însumării cerinţelor de capital pentru fiecare instrument financiar din compunerea portofoliului. O abordare alternativă este cea a modelelor interne de natură statistică de tipul *value-at-risk* (VaR) care cuantifică diferitele componente ale riscului de piaţă într-un singur indicator cantitativ şi arată pierderea posibilă într-un orizont de timp.

Conceptul de *value at risk* este specific anilor 1980, perioadă marcată de o volatilitate fără precedent a parametrilor pieţei financiare, fiind utilizat de mari companii financiare pentru cuantificarea riscului portofoliilor deţinute. Importanţa sa a fost confirmată şi de amendamentul din 1986 la primul Acord de la Basel (Basel I 1998), prin care se recomandă utilizarea VaR pentru determinarea limitei minime de capital necesar băncilor pentru acoperirea riscului de piaţă.

Atractivitatea utilizării VaR ca instrument de evaluare a riscului de piaţă constă în:

- oferă băncii /investitorului pierderea maximă potenţială;
- metodologie de calcul relativ uşoară;
- exprimă riscul de piaţă al unui portofoliu printr-o singură cifră.

Indiferent de metoda utilizată (metoda corelaţiei, metoda istorică, metoda simulării istorice sau metoda Monte-Carlo), riscul de piaţă al unui portofoliu se exprimă printr-o singură cifră.

Modelul VaR măsoară pierderea maximă suferită în cazul unui anumit portofoliu, cu o anumită probabilitate, ca urmare a evoluţiilor parametrilor pieţei într-o anumită perioadă de timp, fiind un instrument

global de măsurare a riscului de piață, capabil să ia în considerare interacțiunile dintre riscurile relavante.

Metoda corelației utilizează în estimarea pierderilor viitoare ale portofoliului date statistice referitoare la mărimea volatilității parametrilor pieței, precum şi corelațiile dintre variațiile acestora. Se presupune că distribuția statistică a randamentelor activelor este normală, ceea ce uşurează aplicarea metodei. Pentru un singur instrument este foarte uşor de calculat volatilitatea parametrului de piață (rata dobânzii, curs de schimb) care are o influență adversă asupra rezultatului. Problema se complică în cazul unui portofoliu când corelațiile determină rezultatul.

Metoda istorică respinge distribuția normală a randamentelor activelor, estimarea VaR fiind calculată prin utilizarea celor mai scăzute randamente din registrele istorice.

Metoda simulării istorice utilizează date statistice şi factorii de risc pentru a estima VAR. De exemplu, un titlu de valoare denominat în valută este supus în acelaşi timp riscului valutar şi riscului de dobândă. Un avantaj al acestei variante decurge din faptul că modelul utilizează distribuția empirică a rentabilității obținute prin analiza datelor anterioare. Sub aspect metodologic, modelul este relativ simplu deoarece nu necesită determinarea matricii varianță-covarianță. Limita modelului este dată de reprezentativitatea rezultatului obținut pe baza prelucrării unor date care caracterizează evenimente trecute.

Metoda Monte Carlo sau a simulării stohastice este utilizată pentru evaluarea portofoliului care este supus efectelor simultane ale acțiunii mai multor factori. Metoda are avantajul că este flexibilă, dar este puțin utilizată din cauza costurilor şi cerințelor de timp mai ridicate. Metoda presupune modelarea matematică pentru previzionarea şocurilor viitoare şi utilizează modificările istorice ale factorilor de risc, în scopul generării unui model matematic complex, care înglobează factorii consideraţi, de obicei sub forma unei regresii multiple. Modelul obținut este utilizat pentru calculul valorii viitoare posibile a unui factor de risc, prin simularea comportamentului acestora. Prin repetarea simulării, pe baza unui număr mare de iterații, va fi identificată o distribuție a valorilor viitoare. Fiecărei valori obținute i se atribuie o probabilitate de apariție, valorile portofoliului putând fi ierarhizate în funcție de criteriul ales (ascendent sau descendent).

Din studiul comparat al metodelor ce pot fi utilizate rezultă că simularea Monte Carlo are o serie de avantaje: acurateţe pentru toate instrumentele; furnizează o întreagă distribuție a potențialelor valori ale

portofoliilor (nu doar o funcţie de repartiţie specifică); permite folosirea diferitelor presupuneri distribuţionale (normal, distribuţie T) şi de aceea are potenţial pentru a se adresa unor serii abundente (cunoscute drept leptokurtosis); nu necesită date istorice pentru perioade îndelungate de timp; nu presupune liniaritate, distribuţie, corelare şi volatilitate, care prevalează faţă de numai câteva dezavantaje: estimare intensivă şi de lungă durată (implică reevaluarea portofoliului pentru fiecare scenariu); cuantifică riscul unor serii abundente doar dacă scenariile de piaţă sunt generate din distribuţiile corespunzătoare; se aplică în raport cu tipurile de instrumente (liniare şi nonliniare).

Modele de tipul VaR sunt recomandate şi de Comitetul de la Basel în scopul cuantificării riscului de piaţă. Având în vedere limitele acestui model, în sensul că, pe o piaţă turbulentă, valoarea la risc calculată nu oferă o reprezentare corectă a pierderilor, iar lichiditatea pieţei nu este inclusă la calcularea VaR, se conturează mai multe alternative la valoarea la risc, printre acestea se numără testele de stres şi teoria valorii extreme.

Recomandarea Comitetului de la Basel include şi posibilitatea ca băncile să utilizeze în mod regulat un program *stress testing* pentru identificarea evenimentelor sau influenţelor care pot avea un impact negativ asupra poziţiei capitalului băncii.

Complexitatea testelor denotă complexitatea expunerilor unei bănci la riscul de piaţă şi, întrucât acesta este într-o continuă mişcare, scenariile şi rezultatele testelor trebuie revizuite periodic de managementul superior al băncii.

Modele de evaluare a riscului de piaţă recomandate de Basel II au fost implementate şi în managementul riscului de piaţă promovat de instituţiile de credit din România. Pe acest palier, sucursalele băncilor străine deţin un avantaj considerabil, în sensul că au adoptat modele interne de evaluare şi gestionare a riscurilor de piaţă utilizate de băncile-mamă care provin din state membre UE şi care sunt deja validate de autorităţile de reglementare şi vor fi acceptate implicit şi de BNR. Problema care se pune este dacă, din punct de vedere al costurilor, se justifică implementarea acestor modele interne, dat fiind numărul relativ redus al instrumentelor financiare şi al volumelor tranzacţionate. De exemplu, BRD Societe General dispune de sisteme complexe de gestiune o riscului de piaţă atât la *front-office,* cât şi la nivelul departamentelor specializate de *back-office* şi control al riscului de piaţă, expunerile fiind monitorizate în timp real. Banca utilizează propriul model de value at risk pentru poziţia de schimb.

Studiile de impact cantitativ efectuate de Comitetul de la Basel arată că aplicarea modelelor standardizate vor spori nevoile de capital ale băncilor doar într-o mică măsură, spre deosebire de modelele interne, care vor induce o diminuare considerabilă a cerinţelor de capital. Deşi a doua opţiune(i) este mai atractivă, băncile din ţările emergente o pot fructifica numai în măsura existenţei unor baze de date complexe, care să se întindă pe cel puţin cinci ani.

Pe lângă acestea băncile utilizează şi modele interne de evaluare a riscului de piaţă. Opţiunile băncilor pentru modele interne sunt fundamentate pe standarde calitative emise de Comitetul de la Basel. Acestea cuprind un interval de încredere de 99%, o perioadă de deţinere de 10 zile de la tranzacţionare, o perioadă de observaţie istorică de minimum un an. VaR se calculează zilnic, iar cerinţele de capital induse de riscul de piaţă îndeplinite zilnic.

Indiferent de modelele utilizate în cuantificarea riscului de piaţă, acestea oferă decidenţilor informaţii cu privire la expunerea la risc a băncii, permit stabilirea unor limite de expuneri considerate optenabile pentru profilul de risc al băncii şi, nu în ultimul rând, permit stabilirea unor cerinţe de capital pentru riscul de piaţă.

2. Aspecte privind managementul riscului de dobândă

Creşterea operaţiunilor de creditare purtătoare de dobândă variabilă, fluctuaţiile ratei dobânzii care au devenit mai agresive cu precădere după anii ’80, instabilitatea continuă a nivelului ratelor dobânzii sunt câteva cauze care au condus la reconsiderarea riscului ratei dobânzii. Acest risc este un exemplu tipic de risc în dublu sens, definind, pe de-o parte, expunerea la o pierdere sau un câştig care afectează venitul net din dobânzi, iar, pe de altă parte, alocarea actualizată a activelor financiare deţinute de instituţia de credit. Din aceste considerente, riscul ratei dobânzii poate fi considerat un *risc structural* când este relaţionat cu venitul net din dobânzi şi un *risc al tranzacţiei* când corespunde instrumentelor financiare.

Riscul structural sau *expunerea structurală a băncii* este mai agresiv în cazul reducerii ratelor dobânzii. Scăderea ratelor dobânzii afectează băncile în mod diferit, în funcţie de structura bilanţului şi structura profitului net bancar.

Structura bilanţului influenţează expunerea băncii la un risc indus de reducerea ratei dobânzii din cel puţin trei considerente:

• complexitatea şi diversificarea activităţii unei bănci deoarece o bancă ce realizează aceste activităţi este mai expusă acestui tip de risc decât o bancă specializată;

• structura ratelor (fixe, variabile) care induce gestiunea gap-urilor sau a impasurilor în rată;

• structura activelor bancare care au scadenţe/maturităţi diferite şi condiţionează veniturile ce se vor încasa în viitor. Astfel, fiecare bancă va trebui să ţină cont de evoluţiile posibile ale ratelor de dobândă care sunt prezentate grafic mai jos:

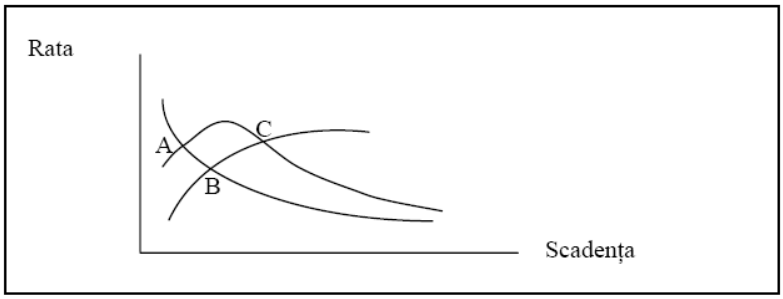

Figura 1. *Structura ratei dobânzii pe scadenţă*

Pornind de la aceste evoluţii posibile ale ratelor dobânzii, banca poate recurge la arbitraje de rată, urmărind să obţină profit din ecarturile de rate. Din diagramă se observă că în punctele A, B, C, care revin unor *rate neutre* sau *rată punct-mort*, operaţiunile pe termen lung şi cele pe termen scurt sunt echivalente. Abilitatea băncii în maximizarea profitului constă tocmai în surclasarea acestui prag (sub aspectul egalizării profitului), recurgând la modele de simulare a efectului modificării dobânzilor.

Structura profitului bancar induce expuneri diferite ale băncilor în funcţie de principalele surse de venit, în sensul că, dacă veniturile din dobânzi au o pondere mai redusă decât media pe sistem bancar, expunerea băncii la scăderea ratelor dobânzii este mai redusă.

Structura ratelor în funcţie de scadenţă (yield curve) determină riscul de rată în măsura în care schimbările de rată influenţează negativ valoarea economică a băncii sau când curba randamentului afectează în mod nefavorabil veniturile băncii. De aceea, este necesar ca banca să dispună de modele de simulare a efectului modificării ratelor de piaţă.

Riscul tranzacţiei sau *expunerea tranzacţională* apare atunci când banca se angajează în operaţiuni cu instrumente financiare noi (produse financiare derivate).

Riscul ratei dobânzii este rezultanta acţiunii a doi factori: *poziţia ratei* care este reprezentată de diferitele linii/posturi din bilanţ dependente de evoluţiile pieţei şi *incertitudinea privind marja dobânzii.*

Instrumentul clasic de măsurarea a poziţiei ratei este gap-ul ratei sau impulsul ratei, care exprimă de fapt diferenţa dintre activele şi pasivele ale căror rată variază într-un anumit interval de timp, numite sensibile. Riscul de rată a dobânzii depinde în primul rând de natura ratelor diferitelor linii/posturi din bilanţul unei instituţii de credit, unele fiind fixe, iar altele variabile. O rată este considerată fixă dacă mărimea sa, pe o anumită perioadă, nu este influenţată de modificările survenite pe piaţă. Rata variabilă este *considerată o rată a pieţei care este indexată periodic sau la intervale aleatorii,* în funcţie de evoluţia pieţei monetare.

În funcţie de raportul care există între activele şi pasivele cu dobânzi fixe şi variabile, o bancă se poate afla în *poziţie scurtă* dacă deţine în portofoliu mai multe pasive cu dobânzi fixe decât activele din aceeaşi categorie, situaţie în care banca este avantajată dacă pe piaţă ratele au un trend crescător. Astfel, banca are pasivele blocate la un nivel relativ redus al dobânzii, iar activele vor fructifica situaţia favorabilă de pe piaţă. În situaţia opusă, banca se află într-o *poziţie lungă* şi, din punct de vedere al profitabilităţii, această poziţie corespunde perioadelor de recul al ratelor dobânzii.

Riscul de variaţie adversă a ratei dobânzii este prezent în ambele situaţii şi constă în modificarea valorii de piaţă sau actualizate a creanţei sau a datoriei cu dobândă fixă. Poziţia neutră ar anula riscul, dar nu imunizează banca şi o împiedică să speculeze variaţia ratei în favoarea ei.

În practică, modificările neuniforme ale ratelor dobânzii sunt frecvente şi afectează *marja dobânzii,* indicator de rentabilitate care oferă o imagine agregată a raportului dintre veniturile obţinute din dobânzi şi cheltuielile ocazionate de plata dobânzilor. Indiferent de formele de exprimare a acestui indicator, marja dobânzii bancare exprimă capacitatea unei bănci de a-şi acoperi cheltuielile.

2. Metode şi tehnici utilizate în managementul riscului de dobândă

Managementul riscului ratei dobânzii presupune formularea strategiilor, politicilor, tehnicilor, precum şi întreprinderea măsurilor concrete

care să conducă la maximizarea sau cel puţin stabilizarea marjei băncii, a diferenţei dintre veniturile din dobânzi şi cheltuielile cu dobânzile, în condiţiile unui nivel acceptabil de risc. La modul general, managementul riscului ratei dobânzii cuprinde diferite politici, acţiuni şi tehnici pe care banca le utilizează pentru a reduce riscul de diminuare a capitalurilor sale proprii nete, ca rezultat al evoluţiei adverse a ratelor dobânzii.

Sistemul de măsurare a riscului ratei dobânzii utilizat de o bancă trebuie să identifice toate sursele care generează acest tip de risc şi trebuie să fie capabil să evalueze efectele modificării ratei dobânzii asupra profitului bancar şi a valorii economice a instituţiei de credit. Sistemul trebuie să fie integrator, în sensul că managementul ratei dobânzii va gestiona activele, datoriile şi poziţiile în afara bilanţului care sunt afectate de fluctuaţiile ratei dobânzii, precum şi toate produsele şi liniile de afaceri.

Evoluţia tehnicilor de evaluare a riscului de rată a dobânzii

Tabelul 1

Perioada	Caracteristica	Valoarea de piaţă a capitalului
1970-1980	Indicativă	Analiză de durată
1980-1990	Deterministică	Simulaţii
90-prezent	Stochastică	Value at Risk

Literatura de specialitate şi practica bancară dezvoltă mai multe modele pentru

măsurarea riscului de rată a dobânzii:

- modelul gap-ului de dobândă;
- modelul Duration (gap-ul de durată);
- simulări statice şi dinamice.

Aceste modele sunt recomandate şi de Comitetul de la Basel pentru dezvoltarea unui model standardizat care să fie aplicat de autorităţile de reglementare pentru evaluarea expunerilor la riscul de rată a dobânzii.

Punctul de plecare în elaborarea unei strategii moderne de management al riscului de dobândă care poate fi redus la managementul activelor şi pasivelor îl constituie *gestiunea gap-ului.* Aceasta se concentrează asupra managementului venitului net din dobânzi pe termen scurt, în scopul potenţării acestuia. Riscul ratei dobânzii este dat de diferenţa gap-ului calculat la intervale diferite de timp, pe baza datelor din bilanţului agregat. Valoarea fiecărui gap se analizează apoi pentru a se

determina influenţa modificării dobânzilor asupra venitului net din dobânzi.

Utilizarea metodei gap-ului pentru analizarea expunerii unei bănci la riscul ratei dobânzii este o practică uzitată preponderent la nivelul anilor ’80–’90 şi a avut ca obiectiv alocarea activelor şi pasivelor pe intervale de scadenţe, componentele bilanţului fiind clasificate în sensibile la ratele dobânzilor şi elemente care nu sunt sensibile. Dezavantajele aceastei metode concretizate în dificultatea alegerii unui interval optim au fost eliminate prin *reevaluarea ratelor dobânzii* sau, mai exact, prin identificarea punctului în care acestea pot fi modificate. Această abordare presupune că banca, prin reevaluarea bilanţului, va avea beneficii maxime din variaţiile aşteptate ale fluctuaţiei ratelor dobânzii, reevaluare care împarte intervalele de reevaluare, după durată, în trei categorii: pe termen scurt, mediu şi lung. Întrucât diferenţa de reevaluare are un pronunţat caracter static, eficacitatea acestei metode este grevată de imposibilitatea anticipării impactului modificării strategiei de finanţare asupra marjelor nete de dobândă, dar asigură ajustarea optimă a structurii activ/pasiv pentru a se obţine gap-ul dorit.

O formă mai recentă a *modelului gap* constă în abordarea *dinamică* a gap-urilor care pune la dispoziţia conducerii băncilor date mult mai detaliate, rezultate din simulările realizate.

Simularea este utilizată atât pentru gestiunea gap-urilor, cât şi pentru elaborarea unor prognoze care să reflecte senzitivitatea venitului net din dobânzi la modificarea ratei dobânzii. În practica bancară sunt utilizate simulări statice şi dinamice. Simulările statice iau în calcul numai modificările survenite ca urmare a unor modificări posibile ale ratelor dobânzii asupra elementelor bilanţiere şi extrabilanţiere existente în momentul actual şi simulării dinamice presupun elaborarea mai multor scenarii de modificare a ratei dobânzii de la evoluţia în timp a acestora la comportamentul clienţilor până la factori exogeni care influenţează apariţia şi dezvoltarea riscului de dobândă (riscul economic existent, tipul de politică economică, monetară şi financiar-valutară promovată etc.). Simulările dinamice integrează numeroase variabile, fiind utile pentru măsurarea senzitivităţii venitului net din dobânzi, a câştigurilor şi a capitalului la modificările elementului cheie, acurateţea fiind dependentă de obiectivitatea parametrilor de intrare. Acest model elimină dezavantajele modelului gap-ului de durată legate de costurile induse de necesitatea restructurării bilanţului şi de faptul că imunizarea este o problemă dinamică. Astfel, durata activului şi pasivului se modifică permanent,

poate uneori chiar instantaneu, ca urmare a volatilităţii ratelor de dobândă, iar situaţia ideală este ca banca să restructureze bilanţul şi să realizeze imunizarea la fiecare modificare a ratei de piaţă.

Instrumentele de acoperire a riscului ratei dobânzii permit măsurarea cantitativă a poziţiei actuale a bilanţului şi compararea capitalurilor plasate cu cele împrumutate, de cele mai multe ori acestea având caracteristici diferite. Indiferent de instrumentele folosite, imunizarea este dificil de realizat.

Valoarea actuală sau de patrimoniu a unui plasament care are o dobândă nominală dată exprimă valoarea pe care ar trebui să o aibă pentru a induce rata dobânzii actuale a pieţei.

Durata medie de viaţă permite compararea riscurilor de rată a dobânzii pentru plasamente sau împrumuturi ce au caracteristici diferite. Durata medie este durata pe care trebuie să o aibă investiţia iniţială pentru a produce acelaşi nivel al dobânzii ca al aceleia realizate la împrumutul acordat.

V = Suma Tj Fj / suma Fj

unde tj este intervalul de timp care separă momentul scadenţei de momentul în care se face calculul;Fj fluxul de capital la momentul j.

Durata derivată a vieţii medii ia în calcul dobânzile corespunzătoare unor fluxuri actualizate la nivelul dobânzii pieţei (T) şi posibilitatea reinvestirii, astfel:

$$D = \frac{\sum_{j=1}^{j=n} tjFj(1+T)^{-tj}}{\sum_{j=1}^{j=n} Fj(1+T)^{-tj}}$$

Ecuaţia exprimă termenul la finele căruia un împrumut (capital şi dobândă) care este rambursat la scadenţă produce acelaşi randament actuarial. În această situaţie, randamentul actuarial este egal cu rata sa de dobândă nominală, indiferent de fluctuaţiile pieţei, fiind astfel imunizat contra riscului de rată a dobânzii. Această durată este aplicată cu predilecţie obligaţiunilor, fiind de fapt un indicator temporal.

În cazul unei obligaţiuni cu un cupon Fj corespunzător unei perioade tj unde j= 1, 2, 3,…n şi rata dobânzii pieţei egală cu T, obligaţiunea va fi imunizată la o dată D, calculată astfel: $\delta(D,T)/\delta T=0$,

Durata D se determină prin capitalizarea fluxurilor precedente F1, F2, … Fk la o rată a dobânzii T dată, astfel:

$$V_1= F_1(1+T)^{-t1}(1+T)^{D} + F_2(1+t)^{-t2}(1+T)^{D} +\dots + F_k(1+t)^{-tk}(1+T)^{D}$$

$$V_1 = \sum_{j=1}^{j=k} Fj(1+T)^{D-tj}$$

Valoarea reziduală sau de piaţă a obligaţiunii estimate în perioada D şi la o rată a dobânzii T este dată de relaţia:

$$V_2= F\ k+1(1+t)^{-(tk-j-D)} + Fk+2\ (1+t)^{-(tk+2-D)} +\dots + Fn(1+t)^{-(tn-D)}$$

$$V_2 = \sum_{j=k+1}^{j=n} Fj(1+T)^{D-tj}$$

Valoarea totală a obligaţiunii, inclusiv fluxurile capitalizate este dată de relaţia:

$$V= V_1+V_2 = \sum_{j=1}^{j=n} Fj(1+T)^{D-tj}$$

Derivând în raport cu T şi rezolvând ecuaţia se exprimă durată care permite imunizarea obligaţiunii. Acest demers a considerat că rata dobânzii pe piaţă este constantă, fapt ce nu se regăseşte în realitate. Acesta ar fi principalul neajuns al determinării duratei. Simulările au demonstrat că, dacă valorile ratei dobânzii de piaţă nu se modifică prea mult de cele cuprinse în model, durata calculată oferă o imunizare mulţumitoare.

Convexitatea duratei redă modificarea duratei sub incidenţa unor variaţii reduse ale ratei dobânzii. Dacă duratele sunt adaptate, dar convexităţile lor nu, portofoliul nu este imunizat la fluctuaţii ample ale ratei dobânzii. Valorile convexităţii pot fi pozitive, negative sau zero. În cazul unei convexităţi pozitive se constată faptul că volatilitatea titlului este mai mare.

Durata variază în funcţie de valoarea actuală a fluxurilor de venituri, valoare care este influenţată de variaţia ratei dobânzii. Din acest motiv, durata poate fi considerată a fi un *indicator de senzitivitate*. Acest indicator variază odată cu rata dobânzii pentru care este calculat, dar nu trebuie considerat că o rată a dobânzii redusă induce un risc minor. Există şi o categorie de obligaţiuni a căror senzitivitate este teoretic nulă, cum sunt obligaţiunile cu dobândă variabilă.

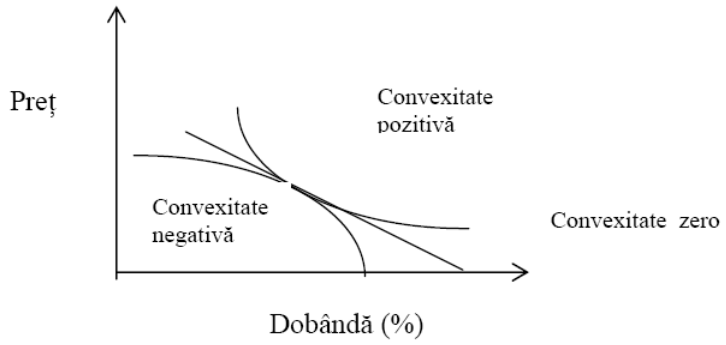

Figura 2. *Dependenţa duratei de rata dobânzii*

Sensibilitatea măsoară riscul de rată a dobânzii şi reprezintă variaţia relativă a preţului unui activ financiar ca urmare a modificării ratei dobânzii cu un procent.

Cuantificarea sensibilităţii unei bănci faţă de fluctuaţia ratelor de dobândă poate fi realizată şi cu ajutorul *analizei Duration,* care redă modificarea valorii de piaţă a unei poziţii sau a unui instrument financiar-bancar la variaţiile ratelor de dobândă. *Duration* este un model bazat pe o analiză cantitativă care, în forma clasică, permite măsurarea senzitivităţii elementelor de activ şi pasiv la fluctuaţiile ratei dobânzii. O abordare recentă a sensibilităţii la rata dobânzii constă în utilizarea *modified duration* (durata modificată) care măsoară modificările valorii de piaţă a unui titlu la variaţia ratei dobânzii.

Modified duration = Duration/ (1+Randamentul la maturitate)

unde Duration= Σ (txPV (t)) / Σ PV(t) , (t) timpul; PV – valoarea actualizată a unei încasări viitoare la momentul t.

Modificarea procentuală a preţului titlului = - Modified duration x modificarea dobânzii

Practica a demonstrat eficienţa utilizării *Modified duration* din următoarele perspective:

- posibilitatea stabilirii titlului care generează cea mai mare pierdere în funcţie de periodicitatea plăţii dobânzii sau a cărui scadenţă este cea mai îndelungată;
- utilizarea ca instrument complementar pentru stabilirea unor benzi acceptabile în cadrul cărora durata expunerii poate varia.

Modelul Duration a devenit cel mai uzitat model de cuantificare a riscului de dobândă pentru portofolii de titluri/de investiţii care presupune ponderarea valorilor individuale ale indicatorilor Duration pentru fiecare titlu, cu valoarea de piaţă a acestora.

Modified Duration pentru portofoliu = Duration portofoliu/ (1+dobânda portofoliu)
sau
Modified Duration pentru portofoliu = Σ MDi × Wi.

unde: MD i indicatorul Modified Duration pentru titlul i şi W i valoarea de piaţă a titlului i luată ca pondere în model.

Spre deosebire de modelele clasice (gap sau simularea), *Modified Duration pentru un portofoliu* oferă o perspectivă pe termen mai lung, dar întrucât riscul este măsurat prin calcularea valorii actualizate a tuturor activelor, datoriilor şi poziţiilor extrabilanţiere nu este utilizat pe scară largă pentru gestionarea riscului ratei dobânzii.

4. Utilizarea contractelor de swap în gestionarea riscului ratei dobânzii

În cadrul gestiunii riscului de rată a dobânzii un loc important revine instrumentelor financiare derivate, iar în cadrul acestora operaţiunilor de swap, datorită avantajelor pe care le prezintă: lichiditate ridicată, flexibilitate şi accesibilitate. Swapul este preferat ca instrument pentru gestionarea riscului de dobândă pe termen lung, fiind asociat plasamentelor. Faptul că băncile pot opta pentru atragerea resurselor cu rate variabile şi pot acorda credite cu rate fixe sau viceversa constituie raţiunea utilizării swap-ului de dobânzi.

Swapul pe dobânzi intrest rate swap este considerat ca fiind cea mai simplă formă a unei operaţiuni swap. Formele concrete ale swap-ului de dobânzi sunt: *cupon swap* (plain vanilla swap) şi *bassis swap* (index swap).

Swapul de dobânzi aferent cuponului (cupon swap) cuprinde Fixed to Floating Interest Rate Swap, care presupune un schimb de contracte cu dobândă fixă contra unui contract cu dodândă variabilă, şi floating to fixed interest swap, care se bazează pe un schimb de sens contrar.

În practică, *floating interest rate swap* (dobândă variabilă contra dobândă variabilă), în funcţie de tipul schimbului, are trei forme:

- swap cu dobânzi variabile, dar cu scadenţe diferite pe aceeaşi piaţă (de exemplu LIBOR 3 luni cu LIBOR 6 luni);
- swap cu dobânzi variabile aferente aceleiaşi scadenţe, dar executabile pe pieţe diferite (de exemplu BUBOR 3 luni cu LIBOR 3 luni);
- swap cu dobânzi variabile contra dobânzi medii, la aceeaşi scadenţă şi pe aceeaşi piaţă (de exemplu LIBOR 6 luni cu LIBOR 3 luni medie săptămânală).

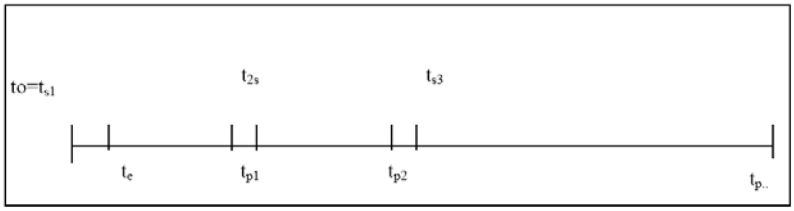

Figura 3. *Succesiunea elementelor temporale aferente constractului swap pe rata dobânzii*

unde: to este data tranzacţiei/contractului; ts1 este data stabilirii dobânzii fluctuante pentru prima perioadă (în cazul swap-ului standard t0 = ts1); te este momentul din care încep să se calculeze efectiv dobânzile; ts2, ts3 sunt datele de referinţă la care se stabilesc dobânzile fluctuante pentru următoarele perioade; tp1, tp2… sunt datele de decontare la care se stabilesc plăţile nete aferente perioadelor.

Evoluţia pieţei operaţiunilor de swap, indiferent de tipurile tranzacţionate, s-a dovedit a fi foarte dimamică şi flexibilă prin prisma faptului că a reuşit să se adapteze la cerinţele din ce în ce mai pretenţioase ale actorilor din piaţă, ceea ce garantează rolul activ pe care îl are pe piaţa financiară internaţională.

Pentru exemplificare vom considera un contract swap pe rata dobânzii pentru acoperirea riscului de rată de dobândă cu următoarele caracteristici:

- Notional (principal) 50 milioane RON;
- Rata fixă de dodândă 15% pa;
- Rata flotantă BUBOR flat;
- Prima rată flotantă: 22 %pa;
- Bază de calcul pentru rata fixă: actual/360;
- Bază de calcul pentru rata flotantă: actual/360;
- Data tranzacției: 01.03.2007;
- Data începerii: 03.03.2007;
- Data scadenței: 03.03. 2012;
- Frecvența plăților pentru rata fixă: anual – la fiecare 03 martie sau prima zi lucrătoare după 03 martie.

Cash-flow-urile aferente perioadei calculate în condițiile în unei rate BUBOR pentru următoarele 4 perioade estimate la 19,00%, 17,0%, 14,20% şi 13,00% sunt redate mai jos:

data zile	plată fixă	plată netă	suma de 50 milioane	rata fluctuantă	plată fluctuantă	rata fixa 15,00%
01.03.2007		365				
03.03.2007		364	22,00	11.122.222,23	1.686.870,37	9.435.351,85
02.06.2008	(L)	365	19,00	9.631.944,44	7.604.166,67	2.027.777,78
01.06.2009	(L)	364	17,50	8.847.222,22	7.583.333,33	1.263.888,89
01.06.2010	(M)	365	14,20	7.198.611,11	7.604.166,67	-405.555,56
01.06.2011	(M)	365	13,00	15.816.666,67	7.604.166,67	8.212.500,00

Sursa: calculele proprii.

Astfel, plătitorul de rată fixă a intrat în acest swap pentru că anticipa o creştere a dobânzilor la RON, în timp ce motivul pe care l-a avut plătitorul de rată flotantă constă în anticiparea unei scăderi a ratei dobânzii.

Considerăm că o firmă (X) care are un rating bun se poate împrumuta pe 5 ani la rata flotantă BUBOR +3% sau la rata fixă 20%, iar altă firmă (Y) cotată cu un rating mai slab se poate împrumuta tot pe 5 ani la rată flotantă BUBOR +5% sau la rata fixă de 25%. Presupunem că X preferă să se împrumute la rată flotantă (BUBOR +3%), iar firma Y preferă rata fixă (BUBOR +5 %) şi suportă o primă de risc suplimentară de 2%.

Varianta care ar avantaja cele două firme este încheierea unui contract swap între ele, în următoarele condiţii:

- X se împrumută la rata fixă 10%;
- Y se împrumută la rata flotantă BUBOR +5%;
- X şi Y fac un swap pe rata dobânzii în care X este plătitor de rată flotantă şi Y este plătitor de rată fixă.

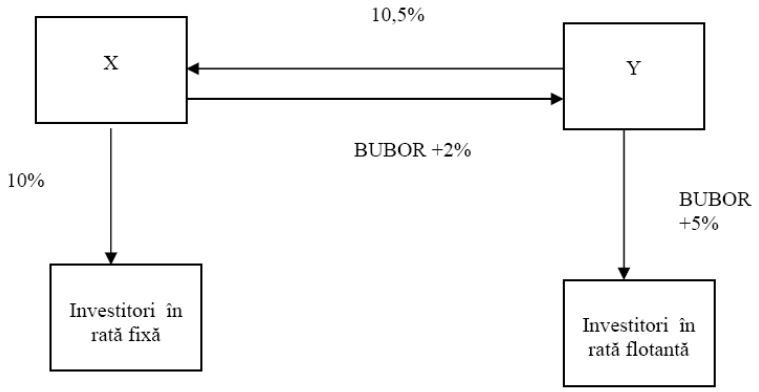

Figura 4. *Evoluţia swap-ului*

Dacă *swapul se derulează prin bancă,* situaţia se derulează după schema:

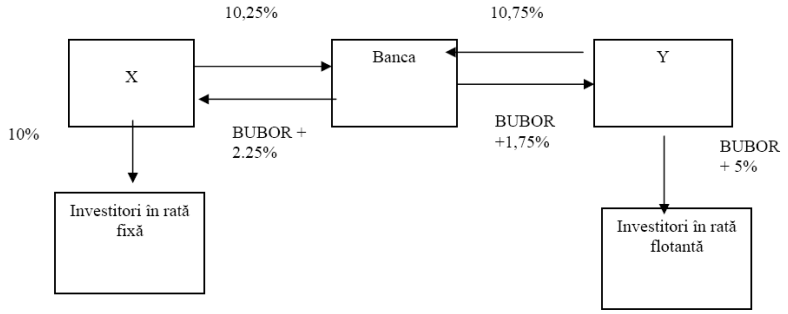

Figura 5. *Evoluţia unui swap derulat prin bancă*

În acest scenariu, toate părţile ar avea de câştigat:

- X se finanţează la BUBOR + 2%;
- Y se finanţează la rata fixă 24%;
- Banca câştigă 0,5%.

Preferinţa pentru utilizarea swap-urilor ca instrument de acoperire a riscului de rată a dobânzii decurge deci din posibilitatea de a modifica expunerea la riscul de rată a dobânzii, atât pentru elementele de activ, cât şi pentru cele de pasiv. Pe partea de activ a bilanţului, prin swap pot fi transformate plasamentele la rată fixă în plasamente cu rată variabilă (prin cumpărare de swap) sau pe cele la rata variabilă în plasamente la rate fixe (prin vânzare de swap). Pentru elementele de pasiv, prin cumpărare de swap se pot transforma datoriile la dobândă variabilă în datorii la dobândă fixă, iar prin vânzare de swap se transformă datoriile la rată fixă în datorii la rată variabilă.

Gestionarea riscului de rată a dobânzii prin contracte swap se poate realize şi la nivelul întregului bilanţ bancar. În această situaţie, expunerea netă la şocurile ratei dobânzii este direct legată de efectul de levier, durata şi mărimea activului bilanţier. Astfel, modificarea câştigului net al băncii va fi:

$$\Delta VB = - (Da\text{-}l \times DL) \times A \times \Delta r/(1+r)$$

Δ VB unde: este modificarea valorii de piaţă a capitalurilor proprii;
Da – durata activului,
DL – durata datoriilor,
l – efectul de levier;
A – active;
l – datorii;
$\Delta r/(1+r)$ – şocul pe rată a dobânzii.

Gestionarea riscului pentru întrgul bilanţ mai este cunoscut în practică de macrohedging cu swap pe rata dobânzii.

Contractele cap, floor şi collar permit gestionarea eficientă a riscului ratei dobânzii şi prezintă avantajul faţă de contractele swap că oferă investitorului posibilitatea de a beneficia de variaţiile favorabile ale ratei dobânzii, limitând totodată şi eventualele pierderi.

Un contract cap este o serie de contracte caplet (opţiuni call pe rata dobânzii) care au scadenţe la datele corespunzătoare plăţilor de dobânzi

viitoare aferente unui credit existent. Un cap este un grup de operaţiuni call pe rata dobânzii pentru care se plăteşte o primă iniţială egală cu suma primelor aferente contractelor caplet individuale.

De exemplu, o bancă are un împrumut de 400 milioane de dolari, contractat pe 01.05.2006 pe un an, plăţile de dobânzi sunt bazate pe LIBOR la 3 luni. Dacă banca respectivă anticipează o creştere a ratei dobânzii şi doreşte să fixeze plăţile sale la rata curentă LIBOR- 90 de Lo = 10%, va cumpăra un cap pentru o primă de 12 milioane de dolari, cu date de exercitare de 01.08.2006 şi 01.12.2006. Prima cap este de 0,3% din valoarea nominală pe 400 milioane de dolari. La fiecare dată de expirare (t) pentru contractele caplet, plata cash pe următoarele 3 luni va fi:

la momentul (t+3 luni) = 400milioane de dolari max {0, LIBOR t -0}x90/360.

Prima plată la (t+180) este calculată pe LIBOR la t+90 şi aduce o creştere a plăţii cap de 71556 dolari . Cash-flow-ul net de 102222 dolari este plata dobânzii la împrumut.

Notă

[1] Potrivit unui studiu elaborat de Ernst&Young în septembrie 2003 pe un eşantion reprezentativ de 309 instituţii financiare, numai 13% din cei intervievaţi apreciază că aplicarea Acordului Basel II va avea un impact negativ. Toate băncile comerciale, indiferent de mărimea sau locaţia lor, privesc costurile generate de implementarea prevederilor acordului, ca un factor descurajator, 70% dintre ele considerându-le ca fiind principala problemă, la care se adaugă lipsa datelor interne referitoare la istoricul creditelor, reglementările locale incomplete sau inexistenţa unor îndrumări suficiente din partea autorităţilor de supraveghere.

Basel II sau Noul Acord de la Basel privind adecvarea capitalului a fost definitivat în iunie 2004 şi este structurat pe trei ploni:

- *cuprinde opţiuni ce evoluează de la modele simple de măsurare a riscului de credit în vederea determinării cerinţelor de capital la unele mai complexe de măsurare şi gestionare a riscurilor ce presupun reduceri corespunzătoare ale cerinţelor de capital;*
- *consacră un rol important autorităţilor de supraveghere în obţinerea asigurării că fiecare bancă deţine fonduri proprii adecvate profilului său de risc;*

- *fiecare bancă trebuie să dispună de o strategie pentru menţinerea nivelului de solvabilitate şi să dispună de un proces de calcul al adecvării capitalului în funcţie de riscurile asumate (capital economic);*
- *supraveghetorii trebuie să analizeze şi să evalueze modelele interne şi stategiile băncilor privind adecvarea capitalului şi să ia măsuri dacă nu sunt mulţumiţi de rezultat;*
- *existenţa posibilităţii ca supraveghetorii să impună cerinţe de capital superioare celor minime regulamentare, în funcţie de profilul de risc;*
- *intervenţii timpurii pentru prevenirea reducerii fondurilor proprii sub minimul regulamentar şi aplicarea unor măsuri corective pentru menţinerea sau restabilirea solvabilităţii;*
- *promovarea disciplinei de piaţă prin impunerea unor cerinţe sporite de tranparenţă financiară pentru bănci.*

Bibliografie

Anghelache, Gabriela (2004). *Piaţa de capital. Caracteristici. Evoluţii. Tranzacţii*, Editura Economică, Bucureşti

European Commission Competition DG (2004). *Prezentare generală a sistemelor de tranzacţionare pentru instrumente financiare, clearing, contrapărţi centrale şi sisteme de decontare în cele 25 de state membre ale Uniunii Europene*, London Economics

Ancuţa, T., Sanda, N. et. al. (1999). *Totul despre futures şi opţiuni*, Editura Tipotrib, Sibiu

Ancuţa, T., Sanda, N. et. al. (1997). *Futures şi opţiuni. Manualul brokerului*, Editura Tipotrib, Sibiu

BMFMS, *Manual de operare ELTRANS*

C.N.V.M., *Raportul C.N.V.M. pentru anul 2004*

C.N.V.M., *Buletine C.N.V.M. pentru anul 2004*

***, www.cnvmr.ro

***, www.europa.eu.int

***, www.cesr-eu.org

***, www.bis.org

***, www.iosco.org

***, *www.ecb.int*
***, *www.bvb.ro*
***, *www.bmfms.ro*

BAZELE SCHIMBĂRII PRIN CREATIVITATE, RESPONSABILITATE ŞI SPERANȚĂ

■

Viorel Lefter
Profesor universitar doctor
Membru al Consiliului de Coordonare al Asociației Generale
a Economiştilor din România
Elvira Nica
Lector universitar doctor
Academia de Studii Economice, Bucureşti

Rezumat. *Articolul îşi propune analiza modificărilor care au avut loc datorită creativității, responsabilității şi speranței în bine. Se face o incursiune amănunțită referitor la conceptul de societate şi identitate umană. O lume fără frontiere, plasată în contextul relațiilor Nord-Sud şi Est-Vest, conduce la concluzia că viitorul comun poate să fie mai bun. Sunt abordate şi alte aspecte cum ar fi societatea, locul de muncă şi mediul natural, precum şi categoriile interrelaționale care pot să conducă la aforismul „oameni sănătoşi şi comunități sănătoase prin organizații sănătoase, în contextul unui mediu sănătos”.*

Cuvinte-cheie: ființa umană; mediul înconjurător; organizație; comunitate; curaj; economie; familie; speranță; responsabilitate; granițe; expertize; acumulare; consecințe; spiritualitate.

Clasificare REL: 10J, 19I

■

Viziunea noii economii, pe care ne permitem să o numim „economia raționalității şi speranței”, îşi are originile în respiritualizarea indivizilor umani şi a comunităților în care muncesc ca să trăiască sănătos, ca generații care coexistă şi se succed inevitabil.

Acum, la început de nou drum în era timpului microcosmosului nostru, când un nou secol, al XXI-lea, deja ne-a integrat în evoluția spre o nouă experiență spiritual-umană, cea veche, singura din care putem învăța să ne dezvățăm, să distrugem creator şi să sperăm, ne obligă să transformăm gravele dificultăți care s-au acumulat şi globalizat în provocări, cărora le putem face față cu o nouă credință pe care o generează numai autoritatea dinăuntrul indivizilor, al comunităților în care se manifestă ca ființe sociale.

Paradoxul blestemului chinezesc de a trăi în vremuri cu schimbări interesante este că, în pofida acumulării şi globalizării unor rezultate grave legate de dispariția zilnică a sute de specii de pe suprafața planetei, distrugerea pădurilor ecuatoriale într-un ritm de-a dreptul de neconceput, înmulțirea găurilor din stratul de ozon cu o viteză de două ori mai mare decât în cele mai negre previziuni, moartea a mii de oameni de inaniție în fiecare zi, progresul armelor de distrugere atomică a vieții natural-umane de câteva ori, ca şi cum o singură dată nu ar fi fost suficient, scăparea de sub control a ratei demografice la scară globală, „populația țărilor subdezvoltate, din lume afirmă că doreşte o cultură de acelaşi gen. Astfel, forțele distructive se alimentează din ele însele. După cum se exprimă savantul şi pedagogul african Mtombe Mpana, «visul american a devenit coşmarul lumii»". (Ray, 1997, p. 3)

Pentru a nu mai trăi aceeaşi experiență şi în secolul în care am intrat, este necesar să ne respiritualizăm distrugerile creatoare de care vom avea nevoie, să ne dezvățăm cât mai repede şi mai profund de a folosi cuceririle cunoaşterii împotriva vieții natural-umane, să învățăm să ne asumăm răspunderea cu creativitate, compasiune şi spirit comunitar, să credem şi să sperăm în puterea optimismului dat de autoritatea pe care o provoacă schimbarea dinăuntrul spre în afara ființei umane.

Analiza critic-vizionară a spiritului vechii economii ce caracterizează secolul trecut arată că s-au format, dezvoltat şi adâncit noi prăpăstii în lume, ce se manifestă între unde ne aflăm în realitate, ca oameni, instituții, organizații etc., şi unde se află percepțiile noastre cu privire la acest lucru.

Noile dimensiuni pe care le capătă spațiul şi timpul coexistenței şi succesiunii noastre ca generații îşi pun amprenta asupra panoramei modurilor în care oamenii percep şi se raportează la realitatea socială, educațională, culturală, economică şi politic-comunitară.

Perceperea şi raportarea la această realitate complexă ce integrează rapid şi tot mai direct noile caracteristici ale spaţiului şi timpului ce devin un bun comun pentru viaţa trăită, muncă şi iubire, ridică problema respiritualizării minţii umane, ca factor endogen de conştientizare a schimbării din interior spre exteriorul mediului în care coexistăm şi ne succedem ca fiinţe naturalumane şi social-globale.

De la respiritualizarea fiinţei umane se poate trece la *transferul contemporan de conştiinţă,* la „schimbarea minţii globale" – ca suport al percepţiei, raportării şi acţiunii proactive *în numele păstrării identităţii umane şi diversităţii formelor* în care aceasta se manifestă în spaţiul şi timpul microcosmosului nostru.

Prin lumile în care percepem, ne raportăm şi acţionăm ca fiinţe natural-umane şi social-comunitare, procesul de „ruptură" care trebuie să marcheze conştientizarea transferului contemporan de responsabilitate este construit prin *respiritualizarea valorilor de cetăţean global care se manifestă local, gândind universal,* atât *în familia iubirii, cât şi în cea a muncii, a credinţei şi speranţei* de mai bine**.**

Familia iubirii este, în opinia noastră familia, în care indivizii umani găsesc, în diferite forme, cadrul natural-social-spiritual de împlinire a vieţii trăite alături de cei dragi, producând şi reproducând viaţa umană în raport de modelul asimilat prin tradiţii, cultură şi credinţă de diferitele comunităţi. În sensul cel mai larg, iubirea este un sentiment pozitiv, care „include recunoştinţa, respectul, încrederea, admiraţia pentru realizările proeminente, care, toate la un loc, inspiră bunăvoinţa şi prietenia (Willis, 1998).

Familia muncii este organizaţia, în care indivizii umani cooperează punându-şi serviciile pe care le pot oferi în slujba producerii de utilităţi pentru necesităţi, în perioada activă a vieţii lor, primind în schimb venituri cu care îşi manifestă libertăţile de alegere pe diferitele pieţe unde banul este suportul cumpărării.

Familia credinţei şi speranţei este societatea comunitară, sub forma localităţilor urbane şi rurale, a ţărilor unde indivizii îşi pot manifesta alegerile ca cetăţeni, în folosul lor şi al comunităţilor în care trăiesc o experienţă spirituală unică şi ireversibilă, încercând să ţină sub controlul social riscurile pe care le generează evoluţia naturii şi societăţii microcosmosului nostru în condiţii de incertitudine. Lupta pentru a pune cuceririle ştiinţei şi experienţa în slujba prevenirii şi ţinerii sub controlul comunităţii a marilor riscuri ce decurg din evoluţia vieţii natural-umane şi

sociale reprezintă, în opinia noastră, cea mai importantă sarcină a ţărilor şi instituţiilor după asigurarea prosperităţii şi bunăstării cetăţenilor.

Cele trei familii în care indivizii umani îşi trăiesc fiecare experienţa propriei tranziţii prin viaţa umană îşi află şi, în opinia noastră, credinţa şi speranţa în *umanitate.* În acest sens, P.H. Chambert Louwe afirmă că putem aspira pentru noi înşine la mai multă bunăstare, la mai multă plăcere, la mai multă bucurie, la mai multă cunoaştere, dar nu avem speranţă decât în omenire" (Chambert Louwe, 1982, p. 334)

Faptul că acelaşi individ uman îşi petrece experienţa sa unică de viaţă în toate cele trei familii, între acestea nu ar trebui să existe, din perspectiva împlinirii vieţii trăite, decât o armonie deplină între valorile iubirii, valorile muncii şi valorile credinţei şi speranţei în omenire. În realitatea vieţii trăite, aceste trei valori sunt în act şi fapt de multe ori contradictorii, în incompatibilitate iremediabilă la actualul nivel al managementului politic şi instituţiilor care îl servesc, pe plan naţional şi internaţional.

Prin această armonie se pun bazele evoluţiei pe sensul normal şi de dorit al vieţii trăite individual, care şi în viziunea lui Micea Eliade era considerată a fi legată de nevoia „de a o epuiza conştient şi glorios, în cât mai multe văzduhuri, de a te împlini şi rotunji continuu, de a afla ascensiunea, iar nu circumferinţa, drum care să înfăptuiască toate virtuţile şi să releve nu o inteligenţă sau o încrengătură de instincte, ci omul". (Eliade, 1991, p. 19)

Noua complexitate de interdependenţe în care se află individul uman la începutul actualului secol pune problema ca cele *trei familii în care acesta îşi trăieşte experienţa sa de viaţă să formeze un întreg,* ale cărui părţi componente-iubirea, munca, credinţa şi speranţa - trebuie să funcţioneze numai din perspectiva omului, împlinirii şi rotunjirii sale continue ca fiinţă naturală sortită să trăiască în societatea comunitară, într-un mediu oferit gratuit de natura microcosmosului nostru.

Iată de ce Marea Schimbare a începutului de secol XXI trebuie să înceapă cu *stăpânirea viitorului azi,* prin *transferul contemporan de conştiinţă a responsabilităţii din perspectiva întregului* ce formează viaţa trăită, munca şi iubirea, într-un mediu ce ni-l dorim sănătos ca familie, organizaţie, comunitate şi ecologie.

Este vorba de sănătatea celor trei familii în care îşi petrec viaţa indivizii, *Familia Muncii* – prin instituţia organizaţiei, fiind la fel de importantă ca şi *Familia Iubirii şi Familia Credinţei şi Speranţei în*

Omenire. Sănătatea celor trei Familii în care indivizii umani îşi parcurg traseul prin viaţă este esenţială pentru aprecierea respiritualizării conştiinţei responsabilităţii individului uman, în toate ipostazele în care se află.

Pentru a avea *familii sănătoase, organizaţii sănătoase şi comunităţi sănătoase,* trebuie să avem aceleaşi criterii de apreciere a stării de sănătate, ce decurg din nevoia de împlinire a individului uman, ca fiinţă biologică şi socială, ca spiritualitate natural-umană, ca umanitate.

Dacă avem în vedere că toate aceste forme de sănătate ale *întregului nostru comun, în care se află individul uman, sunt indispensabil legate de un mediu* sănătos, atunci apare evident *că afacerile vieţii trăite nu trebuie să aibă criterii diferite de apreciere.*

Familia, organizaţia, comunitatea şi mediul în care indivizii coexistă şi se succed inevitabil formează azi un întreg ce evoluează tot mai rapid în direcţia unei lumi fără frontiere, în care puterea şi strategia se interconectează pe arii tot mai întinse şi pentru timpi tot mai îndepărtaţi, fapt ce va antrena o *„nouă deşteptare”* în lupta pentru învingerea obstacolelor în calea potenţialului omenesc, ca element paradigmatic necesar tranziţiei la Era Responsabilităţii Practice, atât cu caracter individual, cât şi instituţional-comunitar.

După Ohmae Kenichi, *lumea fără frontiere* (Kenichi, 1990) a sosit, în care, ca cetăţeni globali, acţionăm local în baza unei gândiri universale pentru un Viitor comun mai bun, care este tot mai dependent de ceea ce se întâmplă în Nord şi Sud, în Est şi Vest, tocmai ca urmare a manifestării noilor forţe pe care le generează valoarea interdependenţei globale într-o societate interconectată, în care vitezele cu care comunicăm şi ne deplasăm aproape că au anulat restricţiile naturale ale timpului şi spaţiului microcosmosului nostru.

O parte a lumi afacerilor omeneşti se desfăşoară în *Familia Muncii,* acolo unde oamenii, uniţi în cadrul organizaţiilor, îşi împlinesc unul din imperativele vieţii trăite, şi anume munca. Acum la început de secol, *organizaţiile muncii,* prin întinderea şi puterea lor globale afectează forţele economice, politice şi sociale, influenţează cultura şi tradiţiile fiind în măsură să producă „sociocutremure" care, dacă nu sunt ţinute sub control, ne transformă dintr-o *„Lume fără frontiere”* într-o *„Lume fără speranţe”.*

Tocmai ca urmare a noii întinderi (Bernet, Muller, 1974) globale şi a noii puteri pe care o capătă corporaţiile multinaţionale, ne aflăm în faţa

unei „noi deşteptări", a unei „revoluţii a aşteptărilor" care va veni numai din *respiritualizarea capitalului intelectual al acestora,* în direcţia „creativităţii prin responsabilitate".

Conştientizarea apariţiei de noi forme de proprietate în viitor, ca proprietăţi globale, ridică problema *servirii globale,* ca funcţie principală a noilor corporaţii multinaţionale, în care „Pacificarea în statul global" va fi legată de înlăturarea „violenţei structurale", existentă astăzi în lume sub forma foametei, lipsei de adăpost, nedreptăţii sociale etc. (Brown, McAfee, 1981).

Întinderea şi puterea pe care se bazează corporaţia viitorului ridică şi problema conştientizării acesteia de *„identitatea sa ea producător de efecte morale"* prin noul mediu ce îl dezvoltă pentru Familia Muncii, în care moralitatea corporaţiei devine una din cele mai importante forţe de a-i consolida şi definitiva ţelurile într-o lume fără frontiere, dar cu credinţă şi speranţă.

Prin capacitatea de a produce efecte morale asupra vieţii salariaţilor şi, prin ei, asupra comunităţilor, noua corporaţie multinaţională va juca un rol din ce în ce mai activ în apariţia societăţii „transindustriale".

Familia Muncii, ca Familie a Afacerilor producătoare de utilităţi pentru necesităţi, prin capacitatea de creaţie pe care o va dezvolta respiritualizarea capitalului intelectual va juca un rol pozitiv şi valoros constructiv în transformarea societăţii globale care, alături de Familia Iubirii şi Familia Credinţei şi Speranţei, vor constitui cele trei puteri omeneşti puse la lucru în slujba comunităţii, după principiul „câştig-câştig" pentru OM, Societate, Organizaţie, şi Mediu, pentru funcţionalitatea în condiţii de sănătate a întregului nostru comun.

În această nouă ipostază în care se va afla corporaţia multinaţională, Familia Muncii în organizaţie va deveni o comunitate a bunăstării, fiind tot mai conştientă de necesitatea integrării familiilor angajaţilor în gama completă a acţionarilor corporatişti, dezvoltându-se astfel valorile codependenţei şi dependenţei care, puse la lucru, vor permite atingerea unor niveluri mai „înalte de cinste, sinceritate şi, în ultimă instanţă, bunăstare". (Maynard, Mehrtens, 1997, p. 145)

Provocările codependenţei şi dependenţei din Marea Familie a Muncii pe care le vor dezvolta corporaţiile multinaţionale în secolul XXI se vor afla la temelia realizării noii forme de economie, a „economiei vii",

în care numai oamenii contează, împlinindu-se concomitent în cele trei mari familii, a iubirii, a muncii şi a credinţei.

Provocarea economiei umaniste, ca economie alternativă vie, va transforma corporaţia multinaţională şi într-un model de preocupare pentru viabilitatea mediului, Pământul fiind considerat „clientul lor suprem", aceasta constituind ce mai profundă schimbare în noua eră a responsabilităţii practice, în care va trebui să creăm produse şi practici în confornlitate cu exigenţele lui.

Economia, ca şi cum oamenii, societatea şi mediul ar conta, reprezintă, şi în opinia noastră, coloana vertebrală a afacerilor în secolul XXI, la care se va adăuga *„democraţia la locul de muncă",* ca modalitate practică, spiritual-umană de autoadministrare, participare şi proprietate asupra locului de muncă, unde se află încorporată valoarea supremă a muncii – împlinirea individului uman ca personalitate şi responsabilitate creatoare.

Prin planificarea strategică, ce va deveni indispensabilă afacerilor în secolul XXI, marea corporaţie va fi preocupată să integreze în valorile viitorului comun durabil şi elemente cu caracter etic, cum sunt cele legate de „necesităţile generaţiilor care coexistă şi se succed", în această viziune se va concretiza noua funcţie a corporaţiei multinaţionale, fără de care principiul „câştig – câştig" este neîmplinit.

Întinderea şi puterea corporaţiilor multinaţionale vor transforma şi comunitatea prin care există, se va crea un sistem de recompense ce rezultă din interacţiunea comunitate - organizaţie, din care vor câştiga toţi participanţii.

În prezent, comunităţile nu sunt pregătite să accepte noul rol al corporaţiei multinaţionale, dar pe măsură ce se va demonstra în act şi fapt noua responsabilitate practică a organizaţiei de afaceri, aceste familii ale credinţei şi speranţei se vor uni cu Familia iubirii şi cu familia Mulţumesc,uncii sub o singură exigenţă comună: *oameni sănătoşi în comunităţi sănătoase, prin organizaţii sănătoase, într-un mediu sănătos.*

Evoluţia vieţii natural-umane şi sociale demonstrează că pe măsură ce schimbările se acumulează în timpul şi spaţiul existenţei noastre comune se va atinge masa critică necesară care va declanşa noul salt al schimbării. La baza acestuia se află cea mai puternică forţă, şi anume curajul moral de a ne asuma noile responsabilităţi ale evoluţiei noastre comune, de a gestiona viitorul prin acţiunile prezentului. Acest curaj moral va trebui să învingă „conspiraţia neadevărului" în care trăim, atunci

când mințim prin omisiune, în mod pasiv, prin înfrumusețarea imperfecțiunilor, sau prin ascunderea unor aspecte esențiale ale vieții legate de iubire, muncă şi credință.

Schimbarea atât de necesară, din perspectiva exigențelor pe care le ridică viața individului uman în cele trei familii, se produce întotdeauna din interiorul nostru, este rezultatul managementului propriei noastre vieți, ca primă formă de responsabilitate umană, asumată individual.

„Transformarea, adevărata schimbare – spune Stephen Covey, se produce întotdeauna «dinăuntru în afară» [....], decurge dintr-o muncă ce trudeşte la rădăcini, operând asupra felului nostru de a gândi, asupra paradigmelor fundamentale care ne definesc caracterul şi creează lentilele prin care vedem lumea". (Covey, 1996, p. 19)

Pentru a ne adapta la schimbările pe care le aduce evoluția în secolul în care am intrat în cadrul celor trei familii în care omul *iubeşte, munceşte* şi *speră,* este esențial să trecem de la *„cinstea pasivă"* la *„sinceritatea activă",* să ne creăm acele medii ale coexistenței şi succesiunii afacerilor lumii omeneşti în care să ne simțim în siguranță şi să ne putem asuma responsabilitățile, în cunoştință de cauză.

În noua viziune, *rolul corporației,* definit de scopuri, motivații, valori, părțile cointeresate, perspectivele şi domeniile de acțiune, se schimbă radical, aceasta devenind un *slujitor* global, cu responsabilitatea la nivelul întregului nostru comun - OM - Societate - Mediu. În acest context, *avuția corporației* va fi definită prin modul în care proprietatea comunitară, spiritul de creativitate şi contabilitatea socială servesc împlinirii calității vieții în cele trei familii în care indivizii umani sunt integrați ca ființe biologice, naturale şi sociale.

Pentru a exercita un asemenea rol pe care îl dau întinderea şi puterea în numele îmbunătățirii calității vieții natural-umane şi social-comunitare, *structura corporației* trebuie să aibă un caracter comunitar, în cadrul căruia fiecare participant la Familia Muncii este liber să fie lider sau subaltern, purtând responsabilitatea coparticipării la succesele şi insuccesele afacerilor.

Prin noua configurație pe care o presupune *comunitatea corporației,* se pun bazele valorilor sănătoase pe care le dezvoltă interdependențele deschise dintre oameni, animați de sentimentul că viața lor este într-o relație directă cu funcționalitatea companiei, cu eforturile celor uniți prin țelurile de atins ale afacerilor din care fac parte.

Noua orientare ambientală va trata Pământul ca pe ceva care trebuie slujit, de viaţa lui depinzând viaţa corporaţiei, a comunităţilor umane, în general, viaţa întregului nostru comun ce s-a globalizat prin unitatea ţelurilor tuturor purtătorilor de interese: Om, Societate, Organizaţie, Mediu.

În armonie cu această viziune integratoare, *dezvoltarea tehnologică prin creativitate şi inovaţie* va pune problema performanţei organizaţiei din perspectiva **raţionalităţii şi** *speranţei,* principii ce decurg inexorabil din limitarea mijloacelor de care dispun şi din acţiunile aflate sub zodia incertitudinilor, care găsesc în managementul fiinţei umane atât energia necesară provocării schimbării, cât şi susţinerea acesteia în pas cu împlinirea vieţii umane individuale în comunităţii sănătoase şi într-un mediu sănătos.

Bibliografie

Barnet, R., Muller, R. (1974). *Global Reach: The Power of the Multinational Corporations,* New York

Brown, S. McAfee, R. (1981). *Making Peace in the Global Village,* Philadelphia, Westminster Press.

Chambert Louwe P.H., *Cultura şi puterea,* Editura Politică, Bucureşti

Covey S.R. (1996). *Eficienţa în şapte trepte, Un abecedar al înţelepciunii umane,* Editura All, Bucureşti

Eliade, M., (1991). *Solilocvii,* Editura Humanitas, Bucureşti

Enciclopedie de filozofie şi ştiinţe umane, (2004). Editura All Educaţional, Bucureşti

Kenichi O. (1990). *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economyc,* New York, Harper & Row

Maynard, H.B, Mehrtens, Susan (1996). *Al patrulea val. Afacerile secolului XXI,* Editura Antet, Bucureşti

Popescu, C. (1999). *Preţul bucuriei de a trăi*, Editura Euriosong, Bucureşti

Ray, M. Cuvânt înainte la lucrarea *Al patrulea val. Afacerile în secolul XXI***,** autori H.B. Maynardyt şi Susan E. Mehrtens, Editura Antet

Selze H., (1994). *Ştiinţă şi viaţă*, Editura Politică, Bucureşti

Sen, Amartza, (2005). *Dezvoltarea ca libertate*, Editura Economică, Bucureşti

Willis, H. (1998). *Global Mind Change: The Promise of the Last Years of the Twentieth Century,* Indiana Polis Inc. Knowledge Systems

ROLUL CAPITALULUI UMAN ÎN DEZVOLTAREA PIEȚEI EUROPENE

■

Marina Luminița Sârbovan
Conferențiar universitar doctor
Universitatea Tibiscus din Timişoara

Rezumat. *Pentru România, o perspectivă de armonizare cu deja existenta competiție de pe pieţele Uniunii Europene, după cum stipulează şi lucrările Summitului de la Copenhaga, 1993, ar fi încurajarea legislației de a reduce costurile de intrare şi ieşire de pe piață. Pentru a îndeplini un asemenea obiectiv, ne folosim de măsurarea progresului economic şi social, în perspectiva nevoilor de dezvoltare, cu ajutorul setului de indicatori recomandați de organismele internaționale. Încercând să fim pragmatici în legătură cu piața deschisă şi relativistă, am sintetizat un studiu de caz aparținând Regiunii de Vest, România.*

Cuvinte cheie: competiție; dezvoltare; piața deschisă şi relativistă.

Clasificare REL: 8N

■

1. Introducere

Conceptul originar de capital uman datează de la începuturile gândirii economice, exegeții găsind prima definiție în lucrarea lui Adam Smith „Avuția Națiunilor" (1776), ca fiind acele abilitați dobândite şi utile ale tuturor locuitorilor sau membrilor societății. Dobândirea unor astfel de talente, prin menținerea dobânditorului în timpul educației, studiului sau uceniciei, întotdeauna costă o cheltuială reală, care este un capital fix şi convertit în bani, aşa cum a fost în persoana în cauză. Acele talente, făcând parte din reuşita sa, la fel sunt incluse în societatea din care face parte persoana. Dexteritatea îmbunătățită a unui muncitor poate fi considerată, în aceeaşi lumină, ca o maşină sau un instrument al

tranzacţiei care facilitează şi uşurează munca şi care, deşi costă o anumită cheltuială, răsplăteşte acel cost cu un profit.

Conceptul de capital descrie un instrument nonuman de muncă, în timp ce capitalul uman consideră că educaţia şi instruirea îşi merită costurile şi chiar am putea estima stocul de capital uman folosind cheltuielile menţionate. Într-o societate modernă, este legal obligatorie adăugarea costurilor asistenţei medicale, ale protecţiei sociale, ele fiind o parte constitutivă a resurselor general umane.

Fluxul obişnuit prin macroeconomie transformă investiţia în educaţie, instrucţie, şi menţinere a mâinii de lucru într-o întoarcere în investiţia originală, ceea ce ne ajută să apreciem dacă investiţia merită, sau avem un profit bun. Această investiţie în indivizi este făcută din surse foarte diferite (individuale, familiale, private şi guvernamentale) şi este de aşteptat să genereze venituri mai înalte pentru angajaţi în viitor, profituri mari pentru angajatori, beneficii mai largi pentru societate. În contextul globalizării şi integrării, aceste aşteptări obişnuite despre capitalul uman, corelate cu fluxul de valori, pot avea augmentări spectaculoase, susţinute de companiile transnaţionale, firme, ca vectori economici ai creşterii şi dezvoltării, incluzând şi dezvoltarea regională. Acest lucru se întâmplă şi în România de fapt, deoarece comportamentul global curent al companiilor generalizează un set de bune practici economice.

În interiorul spaţiului european liberalizarea mâinii de lucru, înţeleasă ca libertatea personală de a fi angajat oriunde pe piaţa muncii, simultan cu asumarea unui grad înalt de libertate a deciziei, adună sub controlul legislativ activităţile economice ale agenţilor, indiferent de forţa lor, pentru a asigura o piaţă competitivă şi un mediu competitiv, în scopul creşterii calităţii.

Europa unită a reglementat aceasta prin Carta Alba asupra creşterii, competitivităţii şi ocupării: provocările şi direcţiile pentru secolul al 21-lea, la 5 decembrie 1993, Bruexelles. Pentru România o perspectivă de armonizare cu deja existenta competiţie de pe pieţele Uniunii Europene, aşa cum se stipulează în lucrările Summitului de la Copenhaga (1993), ar fi să încurajeze legislaţia de a reduce costurile intrării şi ieşirii de pe o piaţă. În acest sens, autoritatea publică este preocupată de a reglementa competiţia pieţei şi de a elibera beneficiile potenţiale din aceasta.

Privitor la imperativele regionale al organizării economice, în 1998 ţara noastră a adoptat Legea nr. 151, a dezvoltării regionale, stabilind instituţiile, obiectivele, competenţele şi instrumentele specifice cerute de politica dezvoltării regionale din România.

Această lege stabileşte 8 regiuni de dezvoltare româneşti, corespunzătoare nivelului statistic NUTS II, formate din asocierea voluntară a judeţelor. Această organizare euroregională nu presupune responsabilitatea juridică a părţilor nou constituite.

Judeţul Timiş, obiectul studiului nostru de caz, aparţine Regiunii V Vest din România, grupând judeţele Arad, Caraş-Severin, Hunedoara şi Timiş având 320.034 kmp şi 2.033.000 de locuitori. Această regiune iese în evidenţă datorită gradului său ridicat de urbanizare: mai mult de 60% din populaţie este urbană; un indicator semnificativ este diferenţa mică (0,7 ani) dintre speranţa de viaţă din ariile urbane şi rurale ale Regiunii de Vest, ceea ce înseamnă o calitate a vieţii şi a standardului de trai aproape similară pentru cele două categorii, urban şi rural.

Măsurând progresul economic şi social din perspectiva nevoilor dezvoltării, organismele internaţionale recomandă un set de indicatori. Printre aceştia, Indicele Dezvoltării Umane (IDU) este un indice compozit măsurând achiziţiile medii din trei dimensiuni fundamentale ale dezvoltării umane: speranţa medie de viaţă la naştere şi nivelul de sănătate corespunzător vârstei, indicele speranţei de viaţă; indicele educaţiei (rata şcolarizării adulţilor, rata combinată a înscrişilor pentru ciclul primar şi terţiar din şcoli); un standard de viaţă decent: produsul intern brut (PIB) per capita.

Pentru România, în anul 2005, acesta a fost calculat la valoarea de 0,773, unde indicele speranţei medii de viaţă a fost 0,76; indicele educaţiei, bazat pe rata alfabetizării adulţilor şi rata brută a şcolarizării compozite, la nivel primar, gimnazial şi liceal, este de 0,88; produsul intern brut per locuitor (PIB per capita) a fost calculat, în preţuri comparabile dolari SUA, la 0,68. Rangul PIB-ului pe locuitor minus rangul IDE dă pentru cazul acesta rezultatul 9, (o poziţie mediocră a ţării noastre în clasamentul naţiunilor).

O echilibrare dintre capitalul uman şi dezvoltarea regională ne aduce la o soluţie în domeniul echilibrului de piaţă deoarece problemele competiţiei pe arii continentale şi globale pot fi tratate din punctual de vedere al teoriei pieţelor disputabile, un fenomen care se petrece realmente, în grade diferite, la nivelul deciziei autorităţilor, în direcţia liberalizării, care poate fi impusă, prin mijloace administrative, pieţei.

2. Dezbaterea teoretică

Teoria pieţelor disputabile, cu izvoare în SUA, dar dezvoltată de mulţi autori europeni, nu mai situează pe primul plan numărul de firme

participante la tranzacţii, aşa ca în teoriile de inspiraţie clasică, care căutau îndeplinirea obiectivului celei mai bune alocări a resurselor, graţie stabilirii preţurilor bunurilor şi serviciilor la nivelul costului lor marginal şi stimulării permanente în vederea realizării costului mediu minim.

La baza acestei teorii a disputabilităţii stă observaţia că nu este atât de important numărul de concurenţi pentru a determina gradul de concurenţă şi comportamentul firmelor, ci posibilitatea, limitată sau nu, pe care o au firmele din exteriorul pieţei de a intra pe o piaţă şi de a influenţa poziţia dobândită de firmele preinstalate aici.

Pentru ca să existe o piaţă disputabilă, trebuie să fie îndeplinite următoarele condiţii:

1. libertatea de intrare pe piaţă, trăsătură comună cu piaţa perfectă;
2. libertatea de ieşire, în sensul uşurinţei de a ieşi de pe orice tip de piaţă.

Această concepţie despre piaţă contribuie substanţial la creşterea rolului acordat libertăţii de ieşire.

Pentru ca o nouă firmă să încerce să concureze firmele deja instalate pe o piaţă nu este suficient ca ea să intre liber pe acea piaţă.

Pentru a intra, întreprinderile sunt obligate să investească o serie de capitaluri în studii de piaţă, studii tehnice, echipamente, campanii promoţionale etc. Multe pieţe prezentând riscuri economice, politice, sociale sau chiar naturale, companiile tind să cheltuiască sume cât mai reduse, care s-ar putea transforma în pierderi nerecuperabile. Dacă, totuşi, firma respectivă nu va obţine pe termen scurt rentabilitatea scontată, ea va proceda la retragerea de pe piaţă.

Pentru a ieşi de pe piaţă, întreprinderile fac alte cheltuieli, pe care ar dori să le diminueze: fie prin amortizarea unora din costurile fixe iniţiale, fie prin revânzarea echipamentelor instalate, fie prin redirecţionarea lor spre alte activităţi ş.a.

Cu cât costul de ieşire este mai mic, cu atât concurenţii din exterior sunt mai tentaţi de o intrare pe piaţă; iar cu cât costul de ieşire este mai ridicat, cu atât piaţa este mai puţin disputabilă.

Piaţa perfect disputabilă este acea piaţă în care libertatea de intrare este totală şi în care firmele care ies după o tentativă de intrare ratată nu riscă alte costuri decât amortizarea normală a mijloacelor de producţie investite.

Autorităţile pot crea, prin legislaţie şi printr-un comportament economic concurenţial, posibilitatea unor costuri de ieşire foarte mici, care înseamnă un risc nul la intrarea firmei pe o piaţă.

Astfel, întreprinderile prezente pe o piaţă au în vedere concurenţa din partea unor producători deja prezenţi, precum şi concurenţa potenţială a firmelor exterioare care ar putea intra pe piaţă. Pe o piaţă disputabilă, fie că există unul sau mai mulţi producători, ei se comportă ca nişte firme aflate în situaţia de concurenţă perfectă, ca să scape de ameninţarea permanentă a concurenţilor potenţiali.

Pe o astfel de piaţă un monopol nu poate să realizeze permanent supraprofituri în raport cu firmele concurente, decât dacă nu suportă ameninţarea intrării din partea noilor întreprinderi. Pe o piaţă disputabilă cu intrare liberă şi costuri de ieşire nule, orice întreprindere poate să intre pe piaţă pentru a vinde acelaşi bun sau serviciu la un preţ ridicat care permite supraprofituri şi să ia partea sa din venitul producătorilor deja prezenţi pe piaţă.

Oferta totală sporind pe piaţă, întreprinderile existente vor trebui să reacţioneze la presiunea concurenţei scăzând preţul, ceea ce va conduce la diminuarea profiturilor, iar această opţiune va dura atât timp cât se menţin profituri superioare celor care se pot realiza în sectoarele concurenţiale.

Atunci când costurile de ieşire sunt neglijabile, noua întreprindere poate să plece din nou, îndată ce reacţia firmelor existente pe piaţă a condus la scăderea preţurilor şi a profiturilor.

Prezenţa firmei pe piaţă poate fi atât de scurtă cât durează perioada de rentabilitate anticipată de investitori.

Dacă există un număr mare de scurte prezenţe ale unor firme pe o piaţă (firme fantomă), atunci efectul este destabilizator asupra întreprinderilor prezente pe piaţă, acestea din urmă fiind constrânse să practice preţuri care descurajează intrările pe piaţă, adică preţuri care să nu permită decât un profit normal pe termen scurt, ca în cazul unei pieţe perfect concurenţiale.

Astfel, dacă piaţa este perfect disputabilă, un oligopol, un monopol sau o piaţă cu concurenţă monopolistă pot să practice stabilirea preţului la nivelul costului marginal.

Oricare ar fi structura pieţei, agenţii economici nu pot să obţină decât un profit normal de tip concurenţial; intrările şi ieşirile efective sau potenţiale pe pieţele care realizează supraprofituri îşi asumă sarcina de a le diminua pe acestea din urmă.

Se verifică astfel observaţia că ratele profitului realizate în diferite sectoare sunt independente de gradul de concentrare a întreprinderilor.

Anumite pieţe devin cu dificultate disputabile datorită costurilor fixe considerabile şi nerecuperabile în caz de faliment (de exemplu,

monopolurile naturale) sau datorită proprietăţii asupra unei tehnologii sau reţete unice, cazul monopolului tehnologic temporar.

Cea mai importantă consecinţă a teoriei pieţelor disputabile poate fi orientarea politicii economice din domeniul concurenţei spre formarea şi păstrarea disputabilităţii pieţei, în paralel cu renunţarea la acţiunile împotriva concentrării întreprinderilor.

Conceptul de *disputabilitate sau constatabilitate* nu dă explicaţii mulţumitoare pentru complexitatea macrofenomenelor care apar pe macropieţe, deoarece toate relaţiile de piaţă sunt incluse în competiţie.

Pieţele largi, ca piaţa europeană, sunt explicabile prin rigidităţile şi puternicele segmentări ale acestei pieţe, exprimaţi matematic de caracteristicile intrinseci şi rigide ale macrostructurilor economice. Asemenea structuri nonholonomice demonstrate în matematică şi fizică au un corespondent sub forma teoriilor despre relativitatea spaţiului fizic, demonstrate de acad. Gh. Vrânceanu. Pe piaţa muncii, această mişcare economică pe verticală este o cauză obiectivă a migraţiei capitalului uman, stând în picioare ca o tendinţă fundamentală pentru macrofenomene.

3. Studiu de caz – recomandări

Pornind de la aspectele imperative privitoare la regulile pieţei europene, am elaborat un studiu de caz în judeţul Timiş, Regiunea V Vest, aria urbană, mediu dezvoltată. Am avut intenţia de a identifica ecartul dintre practica şi teoria economică în materia concurenţei pe piaţă, precum şi prezumarea unor soluţii favorabile.

Firma studiată a fost o societate comercială pe acţiuni, care a luat fiinţă prin contopirea în capitalul său social a patrimoniului întreprinderii autohtone de stat cu cel privat, în proporţii diferite.

Obiectul de activitate al societăţii este complex, axându-se pe achiziţionarea, comercializarea pieilor de animale, a animalelor vii, producerea şi comercializarea la intern şi la export a unor produse specifice prelucrării pieilor şi pentru alte industrii, obţinute prin activitatea de chimizare a unor subproduse de abatorizare (sama, pepsina, amidosol), activitatea de producere a făinii furajere (de carne, oase, sânge) şi grăsimi industriale pentru chimie şi uz zootehnic cu destinaţie pentru intern şi export etc.

Consiliul de administraţie al firmei este format din cetăţeni români şi străini, preşedintele, cetăţean italian, reprezentând firma în relaţiile cu terţii. Conducerea operativă a societăţii este asigurată de un director,

cetățean român, numit împreună cu ceilalți funcționari necesari îndeplinirii obiectului de activitate de Consiliul de administrație. Pentru a disocia câteva aspecte legate de practicile concurențiale prezente, am urmărit fazele tehnologice din producția aflată în lucru, precum şi datele financiar-contabile puse la dispoziție de serviciul de contabilitate al firmei, pentru a observa situația reală şi rentabilitatea curentă.

Observarea a arătat o linie foarte modernă a produselor fabricate, la o înzestrare tehnologică avantajoasă a procesului. Prețurile de vânzare erau fixate la nivelul UE, mai mari decât pentru pieţele similare ale produselor din spațiul autohton, dar, cu toate acestea, toată producția este vândută, într-o strategie de export. Pentru moment, chiar dacă distribuția producției ar părea o problemă pentru piața internă (identificată în prețul de vânzare), vânzarea ei în spațiul european este cu certitudine competitivă, aducând profituri afacerii (completa absorbție a producției este asigurată). Concluzia este că sub variatele aspecte ale calității producției, ea este suficient de bună încât sigur este competitivă, iar costurile de salarizare relativ mai mici induc o rentabilitate crescută comparativ cu alți producători europeni. Acele salarii mai scăzute, comparate cu alte niveluri europene, pentru aceeaşi muncă, aduc un avantaj comparativ pentru profitul afacerii, pentru investitori. Pentru investitorii străini, acest avantaj este de natura outsourcing-ului.

Ca o observație generală, chiar dacă firma se încadrează la categoria mică sau mijlocie, strategia proiectată de decidenți țintește modelul expansionist al unei companii transnaționale, fiind în siguranță să acționeze în concurență cu alți agenți economici de pe piața continentală.

Strategia recomandată se focalizează pe obiectivele diversificării gamei de produse şi pe menținerea sub control a costurilor energetice ale afacerii, inclusiv costurile de transport. Pe de altă parte, în scurt timp, firmele nu vor mai putea concura fără soluții integrate de captare, generare şi folosire a datelor economice la toate punctele lor de lucru, şi în servicii (managementul lanțului ofertei, colecțiile de date, planificarea resurselor întreprinderii, alcătuirea rețelei de lucru ş.a.), acestea fiind elemente lipsă, sau care nu funcționează bine, la momentul cercetării.

Realizarea acestor obiective va asigura o cotă de piață europeană câştigată de firmă.

Pentru moment, acest studiu este o confirmare a capacității economiei româneşti de a se alinia la exigențele în materie ale Uniunii Europene, inclusiv la cele privitoare la forța concurențială manifestă.

Bibliografie

Sârbovan, Marina (1997). *Piaţa muncii. Politici de ocupare în România,* Editura Orion, Bucureşti, p. 58

Sârbovan, Marina (1999). *Mecanismul actual al economiei de piaţă în România. Politici economice,* Editura Augusta, Timişoara, pp. 63-65

Sârbovan, Marina (2004). *Economie IV,* Editura Orion, Bucureşti, p. 220

Vrânceanu, Gh. (1973). *Asupra invarianţilor intrinseci ai spaţiilor nonholonomice, în Opera Matematica,* vol. al III-lea, Editura Academiei, Bucureşti, pp. 48-62

Human Development Reports www.undp.org/hdr2003/indicator/index_ indicators. html.

INTEGRAREA TEHNOLOGIILOR E-SERVICES DIN ROMÂNIA ÎN SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ EUROPEANĂ

■

Ioan Radu
Profesor universitar doctor
Minodora Ursăcescu
Conferențiar universitar doctor
Academia de Studii Economice, Bucureşti

Rezumat. *Deoarece o mare parte a serviciilor publice sunt furnizate/prestate la nivel local sau regional, majoritatea informațiilor privind starea acestora sunt disponibile doar la nivelul administrației publice locale. Perfecționarea relației instituțiilor administrației publice locale cu cetățenii şi cu mediul de afaceri este condiționată de o serie de factori, un rol important având şi creşterea transparenței activităților desfăşurate de autoritățile locale. Acest lucru presupune transformarea serviciilor publice de interes general în servicii electronice (e-Services), asigurarea accesului liber al tuturor cetățenilor la infrastructura necesară funcționării acestor servicii, ceea ce implică instrumente, aplicații şi soluții tehnice implementate la nivelul administrației publice.*

Cuvinte cheie: administrație electronică; servicii publice de interes general; soluții e-services; dezvoltare durabilă; semnătură digitală.

Clasificare REL: 13G; 15D; 17D; 18D.

■

Coeziunea socioeconomică şi geografică, ca obiectiv fundamental al Uniunii Europene, este puternic dependentă de eficiența serviciilor publice locale şi regionale. Pentru ca țările recent intrate în marea familie europeană să-şi accelereze ritmul de dezvoltare este necesar ca, odată cu eficientizarea sectorului serviciilor publice de interes general, să se desfăşoare un proces continuu de implementare a societății informaționale. În acest context, efectul fondurilor structurale şi de coeziune

poate fi amplificat numai odată cu implementarea tehnologiilor specifice administraţiei electronice (e-Administratie).

Administraţia publică centrală şi locală joacă un rol cheie în furnizarea unor servicii publice eficiente şi transparente. Legătura dintre politicile şi strategiile în domeniul tehnologiei informaţiei şi alte politici, precum cele de dezvoltare şi cele sociale, trebuie abordată prin prisma tehnologiilor e-Administraţie în vederea furnizării de servicii electronice către cetăţeni şi agenţii economici.

Deoarece o mare parte a serviciilor publice sunt furnizate/prestate la nivel local sau regional, majoritatea informaţiilor privind starea acestora sunt disponibile doar la nivelul administraţiei publice locale. Perfecţionarea relaţiei instituţiilor administraţiei publice locale cu cetăţenii şi cu mediul de afaceri este condiţionată de o serie de factori, un rol important având şi creşterea transparenţei activităţilor desfăşurate de autorităţile locale. Acest lucru presupune transformarea serviciilor publice de interes general în servicii electronice (e-Services), asigurarea accesului liber al tuturor cetăţenilor la infrastructura necesară funcţionării acestor servicii, ceea ce implică instrumente, aplicaţii şi soluţii tehnice implementate la nivelul administraţiei publice centrale şi locale.

Apreciem că implementarea soluţiilor e-Services la nivelul administraţiei publice va genera creşterea accelerată a nivelului de complexitate al problemelor abordate, prin asigurarea compatibilităţii, standardizării, interacţiunii şi sinergiei tuturor serviciilor pentru fiecare nivel al administraţiei publice implicat. În acest context, considerăm că, pentru stadiul actual în care se află implementarea tehnologiilor e-Services în sectorul serviciilor publice de interes general din România, este necesar să se aibă în vedere următoarele priorităţi strategice:

a. Conştientizarea problemelor ce caracterizează strategiile locale şi regionale în domeniul e-Administraţie şi politicile care asigură suportul dezvoltării durabile şi coeziunii sociale.

b. Dezvoltarea de portaluri, infochioşcuri şi de call centers capabile să asigure accesul la serviciile electronice tuturor cetăţenilor şi mediului de afaceri.

c. Implementarea de politici capabile să amplifice utilizarea tehnicii de calcul şi a reţelelor Internet în mediul rural.

d. Dezvoltarea de noi parteneriate public-private pentru întreprinderile mici şi mijlocii, cu precădere în mediul rural.

e. Implementarea de servicii pan-europene care să amplifice mobilitatea persoanelor şi cunoştinţelor în spaţiul european.

f. Implementarea sistemelor de benchmarking al serviciilor de e-administraţie la nivel regional.

g. Asigurarea premiselor de dezvoltare durabilă şi socială, prin implementarea politicilor şi strategiilor în domeniul administraţiei electronice.

h. Perfecţionarea personalului administraţiei publice centrale şi locale în domeniul utilizării tehnologiilor ICT.

i. Implementarea managementului schimbării şi a unor metode şi tehnici specifice leadership-ului şi culturii organizaţionale la nivelul autorităţilor administraţiei publice locale.

j. Realizarea unor tehnologii care să asigure suport multilingv pentru sistemele de e-Services.

k. Securizarea accesului la serviciile electronice prin utilizarea de smart card-uri şi prin implementarea semnăturii electronice.

l. Realizarea de modele economico-matematice de prognoză care să permită extrapolarea evoluţiei indicatorilor economici specifici serviciilor publice de interes general.

Realizarea acestor priorităţi la nivelul României presupune alinierea politicilor regionale la cele ale Uniunii Europene şi orientarea fondurilor structurale către domenii care să permită implementarea tehnologiei informaţiei şi comunicaţiei în administraţia publică centrală şi locală. În acest context, principalele căi de acţiune la care trebuie să recurgă aceasta, sunt:

1. Implementarea schimbului informatizat de date şi asigurarea interoperabilităţii platformelor regionale. Acest lucru presupune ca autorităţile administraţiei publice să convină asupra tipurilor de date, metodelor de consolidare a acestora, a modului de operare pe platformele de e-Services, precum şi asupra procedurilor şi standardelor de culegere, prelucrare şi stocare a datelor. Este necesar ca acest demers să aibă în vedere, în acelaşi timp, asigurarea caracterului de interoperabilitate şi integrarea în platformele existente la nivel european. Pentru realizarea acestui deziderat apreciem că se impune, în primul rând, dezvoltarea de platforme Internet care să asigure cetăţenilor un prim pachet de servicii electronice precum: votul electronic, statistici, plata taxelor şi impozitelor locale, informaţii privind investiţiile realizate la nivel local, informaţii cadastrale, informaţii privind starea serviciilor etc.

2. Dezvoltarea de aplicaţii software specifice furnizării de servicii electronice. În acest scop, autorităţile administraţiei publice trebuie să decidă dacă doresc implementarea unor aplicaţii open source sau a unor soluţii proprii şi să efectueze analize cost/beneficiu privind eficienţa acestora. Deoarece platformele open source gestionează un volum mare de date personale şi confidenţiale, care trebuie securizat împotriva accesului persoanelor neautorizate, recomandăm utilizarea unor soluţii software dedicate sectorului administraţiei publice cum ar fi cele denumite FLOSS (Free/Libre Open Source Solutions).

Consolidarea platformei e-Services presupune identificarea funcţiilor acesteia şi stabilirea, pentru fiecare, a următoarelor elemente:

- Date de acces: includ informaţii generale precum datele de identificare, informaţii legate de accesul la serviciul oferit de platformă, timpul maxim de conversaţie între sistem şi utilizator, tipul de semnătură digitală necesar la autentificare etc.
- Costul utilizării serviciului accesat în cadrul platformei sau al informaţiilor furnizate prin intermediul acestuia.
- Modalităţile de plată a serviciului accesat de utilizator.
- Utilizatorii serviciului (persoane fizice sau juridice).
- Drepturi de acces, editare şi vizualizare a conţinutului şi funcţiilor serviciilor platformei.
- Structura serviciului, respectiv atributele şi obiectele conţinute şi restricţiile existente în utilizarea acestora.
- Posibilităţile de customizare a conţinutului serviciului, în vederea implementării de noi funcţionalităţi.

3. Furnizarea serviciilor electronice integrate. În prezent, la nivelul autorităţilor publice locale din România care furnizează servicii electronice, informaţiile sunt transmise prin canale de comunicaţie individuale, neexistând o viziune la nivel regional sau naţional. Aceasta impune redefinirea procedurilor şi standardelor administrative în vederea furnizării unor servicii electronice unitare, chiar dacă acest proces este îngreunat de existenţa unor restricţii cum ar fi cultura organizaţională sau o serie de factori de natură tehnică (dificultăţi în autentificarea utilizatorilor sistemului, lipsa semnăturii digitale şi a tranzacţiilor electronice securizate). Asigurarea unei platforme e-Services unitară la nivel naţional reprezintă un obiectiv care nu poate fi realizat decât dacă reengineeringul procedurilor administrative este dublat de implementarea

unor programe de training şi de metodologii de bench-learning. Dintre avantajele furnizării de servicii electronice integrate amintim:

- Îmbunătățirea eficienței serviciilor publice de interes general oferite cetățenilor.
- Adaptarea serviciilor existente la cerințele consumatorilor.
- Implementarea unor tehnici electronice capabile să asigure transparența funcționării instituțiilor publice.

4. Dezvoltarea unor Centre de Competențe pentru tehnologii e-Administrație. Acestea pot funcționa şi în regim on-line (sisteme de e-learning) sub forma unor nuclee de excelență la nivel regional, în scopul formării profesionale a specialiştilor în domeniul e-Services şi diseminării cunoştințelor între reprezentanții administrației publice locale. Utilizarea acestei forme de instruire asigură un mediu unitar de perfecționare a specialiştilor din administrația publică, o mai bună monitorizare a performanțelor acestora, precum şi optimizarea procesului de învățare organizațională. Se asigură astfel următoarele beneficii:

- reducerea cheltuielilor de instruire prin eliminarea costurilor de transport şi cazare a personalului administrativ;
- asistarea proceselor de instruire şi învățare folosind tehnologii informatice moderne;
- monitorizarea procesului de instruire şi a rezultatelor obținute de cursanți;
- diminuarea timpilor neproductivi datorați participării la cursuri;
- realizarea instruirii exact în momentul în care aceasta este necesară;
- eficientizarea procesului de învățare prin amplificarea receptivității şi a gradului de asimilare a cunoştințelor;
- posibilitatea dezvoltării ulterioare a unui sistem de management al cunoştințelor;
- inexistența unei limitări fizice a numărului de participanți care pot urma simultan un curs;
- reducerea costurilor de perfecționare a personalalului administrativ;
- eficientizarea proceselor de autoinstruire;
- amplificarea nivelului de cunoştințe al organizației datorită actualizării permanente a informațiilor puse la dispoziția cursanților.

5. Implementarea managementului identităţii, a semnăturii digitale şi a tranzacţiilor securizate. Problema securităţii informaţiilor publice este una foarte importantă şi trebuie abordată în contextul politicii generale a Uniunii Europene în acest domeniu. În acest sens, principalele căi de acţiune sunt: promovarea semnăturilor electronice certificate, dezvoltarea de standarde şi proceduri privind autentificarea cetăţenilor, realizarea de tranzacţii electronice şi utilizarea unor instrumente securizate de stocare a datelor cum ar fi dispozitivele criptografice (smartcard şi reader sau eToken).

Deşi semnătura digitală este utilizată parţial în administraţia publică din România, în prezent nu poate fi vorba despre existenţa unor standarde de securitate, deoarece în majoritatea cazurilor sunt utilizate certificatele digitale necalificate şi dispozitivele de stocare convenţionale (CD sau dischetă). Realizarea unor standarde ridicate de securitate la nivelul platformelor de e-Services nu se poate face decât prin utilizarea certificatelor digitale calificate, emise de o autoritate de certificare competentă, singurele conforme legislaţiei în vigoare, care asigură atât autentificarea în sistem, cât şi semnarea de documente elctronice, în condiţiile în care asigură opozabilitatea în justiţie a acestora.

6. Promovarea unor măsuri care să asigure creşterea satisfacţiei beneficiarilor platformelor de e-Services. Furnizarea serviciilor de e-Administraţie trebuie să fie dublată de existenţa unui sistem de motivare a utilizatorilor pentru utilizarea serviciilor electronice. În acest context, principala cale de acţiune se referă la promovarea sistemelor de management al relaţiilor cu clienţii (Customer Relationship Management) în administraţia publică.

Elementele care caracterizează fiecare serviciu electronic în parte sunt prelucrate prin intermediul unei arhitecturi informatice, fiind necesar ca aceasta să preia informaţii despre beneficiarii serviciului, să le centralizeze într-un depozit de date (data warehouse), să le prelucreze folosind tehnici de „data mining" şi să le integreze apoi sub forma de tehnologii e-Services. Mergând pe fluxul descris mai sus, este necesar ca platforma dezvoltată să includă următoarele componente:

a. *Ghişeul unic,* ca punct de intrare în sistem a informaţiilor legate de solicitările şi sesizările cetăţenilor, reprezentate de regulă sub forma unor documente care urmează să fie apoi preluate şi operate în cadrul sistemului de management al documentelor şi fluxurilor de lucru.

b. *Centrul de contact* (Call Center/Contact Center/ Help Desk), este entitatea organizatorică care acordă asistenţă de specialitate

cetăţenilor ce solicită informaţii cu privire la serviciile electronice furnizate. Dezvoltarea acestei componente generează o serie de beneficii, cum ar fi micşorarea numărului de apeluri pierdute prin distribuirea inteligentă a apelurilor, amplificarea satisfacţiei cetăţeanului prin creşterea valorii percepute de acesta, monitorizarea gradului de satisfacere a cerinţelor beneficiarilor etc.

c. *Componenta e-CRM* vizează utilizarea tehnologiilor Internet în vederea perfecţionării relaţiilor cu cetăţenii şi mediul de afaceri, folosind instrumente specifice precum listele de adrese poştale şi serviciile de e-mail personalizate, serviciile de chat sau dialogurile interactive, forumurile etc.

Ţinând cont de faptul că, odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, dobândirea „cetăţeniei europene" determină amplificarea mobilităţii cetăţenilor români în spaţiul european, este necesară dezvoltarea unor noi instrumente care să permită accesul rapid la sistemele e-Services, indiferent de localizarea fizică a utilizatorului. În acest context, o tendinţă modernă în plan european este reprezentată de dezvoltarea de tehnologii de tipul mobile e-Services, care presupune ca procesul de comunicaţie între cetăţean şi administraţia publică să se facă prin intermediul telefoniei mobile. Mai mult decât atât, se vorbeşte tot mai mult de conceptul de mobile e-Administraţie, în care tradiţionalele infochioşcuri sunt înlocuite de telefoanele mobile. Deşi o mare parte din serviciile electronice nu pot fi furnizate decât în contextul sistemelor clasice de e-Administraţie, există preocupări pentru identificarea unor noi tehnologii care trebuie să răspundă la provocările existente la nivel european privind asigurarea accesului nerestricţionat al cetăţenilor la serviciile publice. De asemenea, implementarea tehnologiilor de e-Administraţie şi e-Services trebuie să fie însoţită de promovarea unor concepte noi cum ar fi e-Participation sau e-Democracy, toate concurând la crearea unui spaţiu informaţional european care să asigure satisfacerea cerinţelor cetăţenilor şi agenţilor economici de pe piaţa Uniunii Europene.

Bibliografie

Ammons, D.N. (2001). *Municipal Benchmarks: Assessing Local Performanceand Establishing Community Standards*, Ed. Sage Publications, Thousand Oaks, SUA

Gaster, L., Squires, A. (2003). *Providing Quality in the Public Sector: A Practical Approach to Improving Public Services,* Ed. Open University Press, New York, SUA

Morley, E., Scott, P., Harry, P.H. (2002). *Comparative Performance Measurement,* Ed. Urban Institute Press, Washington, SUA

Radu, I., Ursăcescu, M. (2005). *Informatică şi management,* Ed. Universitară, Bucureşti

Radu, I., Vlădeanu, D. (2004). *Analiza diagnostic şi strategia de dezvoltare a serviciilor publice de gospodărie comunală*, Editura Tribuna Economică, Bucureşti

Shah, A. (2005). *Public Services Delivery (Public Sector, Governance, and Accountability) (Public Sector, Governance, and Accountability Series),* Ed. World Bank Pubblications, Washington, SUA

FONDURILE STRUCTURALE EUROPENE PENTRU ROMÂNIA ŞI OPORTUNITĂȚI PENTRU BUCOVINA

■

Carmen NĂSTASE
Conferențiar universitar doctor
Adrian Liviu SCUTARIU
Preparator universitar
Universitatea „Ștefan cel Mare “, Suceava

Rezumat. *Fondul European de Dezvoltare Regională, Fondul Social European şi Fondul de Coeziune sunt fonduri structurale. Ele reprezintă surse financiare importante pentru dezvoltarea țărilor din Uniunea Europeană, fiind direcționate spre dezvoltarea economică pe plan local, regional şi național. Prioritatea acestor fonduri şi a politicii de coeziune promovate de UE este realizarea unei dezvoltări echilibrate şi reducerea diferențelor între diferite zone. O altă prioritate este revitalizarea tuturor zonelor cu deficiențe structurale (industrial, rural, urban). Prin integrarea în UE, România are posibilitatea accesării acestor fonduri, prin care vor putea fi finanțate zone ca Bucovina, din Regiunea Nord-Est a României. Agenția de Dezvoltare Regională va juca un rol important sub acest aspect deoarece îi revin atribuțiile cu privire la gestionarea acestor fonduri.*

Cuvinte cheie: fonduri structurale; procesul de integrare în UE; Agențiile pentru Dezvoltare Regională; Plan Operațional; Dezvoltare Regională în Bucovina.

Clasificarea REL: 20 J

■

Introducere

Fondurile Structurale sunt trei instrumente financiare la dispoziţia ţărilor adresate sectoarelor specifice care au fost considerate relevante pentru dezvoltarea socială şi economică a Uniunii Europene şi două fonduri complementare. Cele trei fonduri principale sunt: Fondul European de Dezvoltare Regională (FEDR) – finanţează infrastructura, investiţii creatoare de noi locuri de muncă, măsuri pentru dezvoltare locală, dezvoltarea IMM-urilor; Fondul Social European (FSE) – orientat să cofinanţeze training şi măsuri privind înfiinţarea unor capacităţi şi sisteme care urmăresc recrutarea şi ocuparea; Fondul de Coeziune – finanţează proiecte de infrastructură, şi cele două fonduri complementare sunt: Fondul European pentru Pescuit (FEP) – include măsuri care finanţează modernizarea industriei de pescuit în special acolo unde acest sector este afectat de recesiune; Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR) – finanţează măsurile pentru dezvoltare rurală.

1. Fondurile Structurale

Fondul Social European (FSE) contribuie la obiectivul de coeziune economică şi socială fixat în articolul 158 al Tratatului CE, prin susţinerea politicilor şi priorităţilor care au ca scop să aducă progresul printr-un grad de ocupare totală, să îmbunătăţească calitatea şi productivitatea muncii şi să promoveze incluziunea socială şi coeziunea, împreună cu ideile şi recomandările Strategiei Europene de Ocupare (EES).

În scopul atingerii acestui obiectiv, FSE trebuie să aibă în vedere trei provocări majore: considerabilele disparităţi privind ocuparea, inegalităţile sociale, lipsa de calificare şi lipsa forţei de muncă într-o Uniune lărgită; o viteză crescândă a restructurării economice şi sociale datorată globalizării şi dezvoltarea economiei bazate pe cunoaştere; şi schimbări demografice, care au rezultat scăderea şi îmbătrânirea forţei de muncă.

Fondul Social European va întări coeziunea economică şi socială prin sprijinirea politicilor statelor membre care au ca scop atingerea ocupării totale, îmbunătăţirea calităţii şi productivităţii muncii şi

promovează includerea socială şi reducerea disparităţilor de ocupare între regiuni. În special, FSE va sprijini toate acţiunile în concordanţă cu liniile generale şi recomandările adoptate în Strategia Europeană de Ocupare. FSE va sprijini priorităţile Comunităţii privind nevoia de a consolida coeziunea socială, de a întări competitivitatea şi de a promova creşterea economică. În special, se vor lua în considerare obiectivele Comunităţii în domeniile includerii sociale, educaţiei şi training-ului şi egalităţii între bărbaţi şi femei.

Scopul asistenţei

1. În cadrul convergenţei şi a competitivităţii regionale şi obiectivelor de ocupare, FSE va suporta acţiuni în funcţie de următoarele priorităţi:

a) creşterea adaptabilităţii lucrătorilor şi a întreprinderilor;

b) intensificarea accesului la angajare a celor care caută locuri de muncă şi a oamenilor inactivi, prevenirea şomajului, prelungirea vieţii profesionale şi creşterea participării la piaţa muncii a femeilor şi imigranţilor;

c) întărirea incluziunii sociale a oamenilor dezavantajaţi şi combaterea discriminării;

d) mobilizarea pentru reforme în domeniile ocupării forţei de muncă şi incluziunii, în mod special prin promovarea dezvoltării parteneriatelor şi pactelor în reţelele de acţionari importanţi la nivel naţional, regional şi local.

2. În cadrul obiectivului de convergenţă FSE va sprijini, de asemenea, acţiuni în concordanţă cu următoarele priorităţi:

a) Creşterea şi îmbunătăţirea investiţiilor în capital uman;

b) Întărirea capacităţii instituţionale şi a eficienţei administraţiilor publice şi a serviciilor publice la nivel naţional, regional şi local pentru a pune în aplicare reforme şi o bună administrare în special în domeniile economic, ocupare, social, mediu şi juridic.

3. În implementarea obiectivelor şi priorităţilor, FSE va sprijini promovarea şi desfăşurarea activităţilor inovative şi a cooperării transnaţionale şi interregionale în special prin difuzarea informaţiei, experienţei, rezultatelor şi bunelor practici, şi prin dezvoltarea căilor complementare şi coordonate sau acţiunilor comune.

4. În implementarea priorităţii de incluziune socială, finanţarea de la FSE a acţiunilor cu scopul Regularizării (CE) poate creşte la maximum 10% din prioritatea axei implicate.

Statele membre şi autorităţile de conducere se vor asigura că acţiunea suportată de FSE este consistentă şi în concordanţă cu implementarea Strategiei Europene de Ocupare.

În cadrul programelor operaţionale, resursele vor fi direcţionate către cele mai importante necesităţi şi focalizate spre acele zone ale politicilor unde suportul FSE poate aduce un efect semnificativ în vederea atingerii obiectivelor programului. Pentru maximizarea eficienţei suportului FSE, planurile operaţionale vor lua în considerare în special regiuni şi localităţi care se confruntă cu problemele cele mai grave, inclusiv concedieri în mediul urban şi rural în declin şi zone dependente de pescuit.

Fondul de Coeziune reglementat prin Regulamentul nr. 1084/2006 al Consiliului Uniunii Europene, prin care se finanţează proiecte în domeniul protecţiei mediului şi reţelelor de transport transeuropene, proiecte în domeniul dezvoltării durabile, precum şi proiecte care vizează îmbunătăţirea managementului traficului aerian şi rutier, modernizarea transportului urban, dezvoltarea şi modernizarea transportului multimodal.

Crearea şi scopul Fondului de Coziune:

- Un Fond de Coeziune (denumit în continuare: Fondul) este în acest fel creat cu scopul de a face mai pronunţată coeziunea economică, socială şi teritorială a Comunităţii cu interesul de a promova dezvoltarea durabilă.
- Fondul va contribui la finanţarea programelor care susţin obiectivele stabilite în Tratat.
- Fondul este guvernat de prevederile Regulamentului (CE).

Regulamentul (CE) cuprinde prevederile generale pentru funcţionarea Fondurilor Structurale şi de Coeziune pentru perioada 2007-2013. Se evidenţiază că Fondul de Coeziune contribuie la convergenţa celor mai puţin dezvoltate state membre şi regiuni prin participare financiară în programe operaţionale ale acestui obiectiv de convergenţă.

În cadrul reformei sistemului de implementare a politicii de coeziune, intervenţiile Fondului de Coeziune sunt integrate în programul multianual al Fondurilor Structurale, care include proiectele majore. Reforma a fost anunţată în al treilea raport de coeziune, care a fost adoptat de Comisie în februarie 2004. Odată cu menţinerea principiilor fundamentale care subliniază valoarea acestei politici (program multianual, parteneriat, evaluare, management împărţit), aceasta reformă

aduce un echilibru între o componenţă strategică accentuată şi o simplificare a sistemului de implementare. Simplificarea a avut loc în special prin reducerea numărului de fonduri, programare simplificată, o clarificare a rolurilor Comisiei şi statelor membre în termeni de management financiar şi control, şi prin adaptarea modalităţilor de implementare pentru a reflecta intensitatea contribuţiei comunităţii.

În domeniul reţelelor de transport transeuropene, acţiuni finanţate de Fondul de Coeziune, trebuie urmărite liniile de bază pentru aceste reţele, care au fost adoptate de Consiliu în decizia revizuită (CE) nr. 1692/96. în domeniul mediului, Fondul de Coeziune contribuie la atingerea obiectivelor politicii Uniunii evidenţiate la articolul 174 al tratatului.

O extindere a domeniilor de intervenţie este justificată de accesul noilor state membre la 1 mai 2004, toate fiind eligibile pentru Fondul de Coeziune, şi care se confruntă cu noi şi importante nevoi financiare. Astfel Fondul de Coeziune poate, de asemenea, să finanţeze acţiuni care să susţină dezvoltarea durabilă, unde acestea au o dimensiune referitoare la mediu, precum eficienţa energiei sau energia regenerabilă. Dincolo de reţelele de transport transeuropean, acesta permite, de asemenea, finanţarea căilor ferate, căilor navigabile maritime şi transportul pe râuri, acţiunile privind transportul multimodal şi interoperabilitatea lor, managementul traficului pe şosele şi aerian, transportul urban ecologic şi transportul în comun. Această extindere a domeniului de intervenţii este în acord cu prevederile corespunzătoare din tratat, şi este în concordanţă cu prioritățile decise de Consiliul European la Lisabona (martie 2000) şi Gothenburg (iunie 2001).

Scopul acestei reglementări este să traseze sarcinile Fondului de Coeziune, şi modul său specific de aplicare, în special privind condiţionarea asistenţei şi domeniile de intervenţie ale Fondului.

Statele membre care beneficiază de Fondul de Coeziune trebuie să se conformeze condiţiilor impuse în tratatul privind programele de convergenţă şi cele privind deficitele excesive pentru statele membre care participă la uniunea economică şi monetară. Asistenţa Fondului de Coeziune este condiţionată de respectarea acestor condiţii. Dacă Consiliul decide, pe baza propunerii Comisiei, că un deficit excesiv există şi ca statul membru în cauză nu a acţionat în mod efectiv, plata va fi suspendată în mod efectiv de la 1 ianuarie anul următor. Suspendarea încetează când Consiliul decide, pe aceeaşi bază, ca statul membru în

cauză a luat măsurile necesare care să permită întoarcerea la situaţia care este în concordanţă cu Tratatul şi cu deciziile Consiliului.

Fondul European pentru Dezvoltare Regională (FEDR) - Uniunea Europeană are puterea unei pieţe interne a 27 de state membre care cuprind peste 200 de regiuni. Însă nu toţi europenii au aceleaşi avantaje şi şanse de succes în termeni socioeconomici. Diferenţa este făcută de zona în care locuiesc – dacă e o regiune prosperă sau săracă, o zona aflată în expansiune sau declin economic, o zonă urbană sau rurală, la periferia UE sau în unul din centrele sale economice. Există disparităţi semnificative între statele membre ale UE şi regiunile sale. Primele 10 cele mai dinamice regiuni din UE au un produs naţional brut (PNB) de peste 5 ori mai mare decât ultimele 10 cele mai rămase în urmă regiuni din UE.

În acest conext, politica de dezvoltare regională este una din politicile cele mai importante şi cele mai complexe ale Uniunii Europene, statut ce decurge din faptul că, prin obiectivul său de reducere a disparităţilor economice şi sociale existente între diversele regiuni ale Europei, acţionează asupra unor domenii semnificative pentru dezvoltare. Principalele domenii de finanţare ale Fondului European pentru Dezvoltare Regională (FEDR) sunt:

- Cercetare şi dezvoltare tehnologică, inovare, antreprenoriat, inclusiv întărirea capacităţilor de cercetare şi dezvoltare tehnologică şi integrarea acestora în Zona Europeană de cercetare.
- Societatea informaţională, inclusiv dezvoltarea infrastructurii de comunicaţii electronice, îmbunătăţirea accesului şi dezvoltarea serviciilor publice on-line.
- Mediu, inclusiv investiţii legate de furnizarea de apă şi managementul deşeurilor, tratamentul apelor reziduale, calitatea aerului, prevenirea, controlul şi lupta împotriva secetei, prevenţia şi controlul integrat al poluării.
- Prevenirea riscurilor, inclusiv dezvoltarea şi implementarea planurilor pentru prevenirea şi lupta cu riscurile naturale şi tehnologice.
- Activităţi turistice, inclusiv promovarea valorilor naturale ca potenţial pentru dezvoltarea unui turism durabil.
- Investiţii în cultură, inclusiv protecţia, promovarea şi prezervarea moştenirii culturale.
- Investiţii în transport.
- Investiţii în energie.
- Investiţii în educaţie, inclusiv training vocaţional.

- Investiţii în infrastructura de sănătate şi socială.

FEDR are în vedere două obiective:

- Obiectivul 1 - promovarea dezvoltării şi ajustării structurale a regiunilor cu dificultăţi. Cuprinde regiunile corespondente nivelului doi din Nomenclatorul Unităţilor Teritoriale Statistice (NUTS) al căror PIB/cap de locuitor este inferior nivelului de 75% din media comunitară. El include, în afară de acestea, regiunile ultraperiferice, departamentele franceze de peste mări ş.a. Comisia Europeană este responsabilă pentru definirea listei regiunilor cărora li se aplică Obiectivul 1.

- Obiectivul 2 - Favorizarea reconversiei economice şi sociale a zonelor cu dificultăţi structurale. Regiunile cărora li se aplică obiectivul 2 sunt zone care au probleme de reconversie economică şi socială şi a căror populaţie şi suprafaţă sunt semnificative. Ele cuprind zone care se află în faze de schimbări economice şi sociale în sectoarele industriale şi de servicii, zonele rurale în declin, zonele urbane aflate în dificultate şi zonele dependente de pescuit care se găsesc într-o situaţie de criză.

Principalul obiectiv al Fondului European de Dezvoltare Regională este de a asigura asistenţă financiară în scopul corectării principalelor decalaje între nivelurile de dezvoltare a diferitelor regiuni. Măsurile admisibile pentru intervenţia FEDR sunt adaptate la obiectivele şi priorităţile politicii de coeziune, astfel:

- *Investiţii în infrastructură*. Intervenţiile prin acest fond sunt concentrate pe creşterea potenţialului economic, dezvoltare, adaptarea structurală şi la crearea şi menţinerea de locuri de muncă durabile în regiunile selectate pentru Obiectivul 1. Totodată include şi investiţii care contribuie la crearea şi dezvoltarea reţelelor transeuropene în sectoarele transporturilor, telecomunicaţiilor şi energiei, ţinând cont de necesitatea de interconectare a regiunilor centrale ale comunităţii cu cele care prezintă dezavantaje structurale, care derivă din poziţia insulară, lipsa căilor de acces şi situarea la periferie. În regiunile sau zonele care intră în Obiectivele 1 şi 2, FEDR poate participa la finanţarea investiţiilor în domeniul infrastructurii zonelor industriale în declin, renovarea zonelor urbane degradate, precum şi relansarea şi integrarea zonelor rurale şi a celor dependente de pescuit. În acelaşi timp sunt finanţate activităţile creatoare de locuri de muncă, inclusiv cele care vizează conectarea infrastructurilor de comunicare şi de altă natură.

- *Dezvoltarea potenţialului intern* prin iniţiative de dezvoltare locală şi ocuparea forţei de muncă, precum şi susţinerea activităţilor întreprinderilor mici şi mijlocii prin intermediul stimulentelor acordate pentru crearea de noi locuri de muncă (cu excepţia măsurilor finanţate de Fondul Social European).

Altfel spus, FEDR susţine în particular următoarele sectoare:

- mediul productiv, în special pentru dezvoltarea competitivităţii şi investiţiilor durabile ale întreprinderilor mici şi mijlocii, şi pentru creşterea capacităţii de atracţie a regiunilor prin intermediul potenţialului infrastructurii lor;
- cercetarea şi dezvoltarea tehnologică în scopul favorizării dezvoltării de noi tehnologii;
- dezvoltarea societăţii informaţionale;
- dezvoltarea turismului şi a investiţiilor în patrimoniul cultural, inclusiv protecţia acestuia şi a celui natural, cu condiţia de a crea locuri de muncă;
- protecţia şi ameliorarea mediului ţinând cont de principiul precauţiei şi acţiunile preventive în sprijinul dezvoltării economice, utilizării depline şi eficace a energiei şi dezvoltarea surselor de energie regenerabile;
- susţinerea egalităţii şanselor între bărbaţi şi femei prin crearea de întreprinderi şi infrastructură de servicii care să faciliteze concilierea dintre viaţa de familie şi cea profesională.

2. Mecanismul derulării fondurilor structurale

După ce sunt definitivate Programele Operaţionale, ministerele au obligaţia să prezinte Comisiei Europene şi MFP „programul complement", unde primele vor fi detaliate. Apoi, se va elabora ghidul solicitantului, asemănător celor din programele Phare. Aici se vor descrie cerinţele, cum trebuie să se pregătească, ce documente sunt necesare.

Dacă *programele Phare şi programele de preaderare* au fost dedicate pregătirii pentru regulile europene, fondurile structurale şi de coeziune au scopul de reduce diferenţele de dezvoltare în plan social şi economic între regiuni şi între statele membre UE.

Până în acest moment, prin programele Phare, beneficiarii au fost obişnuiţi cu alocarea sau implementarea proporţională. A fost un avans, apoi alte plăţi intermediare, aşadar beneficiarul a avut fonduri suficiente

pentru a derula activităţile propuse în proiect. Acum, beneficiarul va primi o plată în avans, după care, pe propria cheltuială, va realiza activităţi, plăţi, după care cu facturile va solicita decontări.

Regulile sunt extrem de dure. Avem celebra regulă „n+2": proiectele trebuie contractate, finalizate, implementate şi plăţile efectuate în doi ani de la acordarea finanţării. Dacă un segment de autostradă nu este finalizat în timp, pot apărea blocaje, chiar şi procese, iar partea română, autoritatea responsabilă, va trebui să finanţeze ce a rămas de la bugetul de stat, adică în loc să fie folosite fondurile europene, vom plăti de la buget.

Oportunităţi vor fi în special pentru mediul privat. Implementarea acestor fonduri se face în mod absolut cu contribuţia sectorului privat. Niciun proiect nu va fi implementat de către stat, totul se va face pe baza unor licitaţii. Sectorul privat va avea o contribuţie decisivă, cu toate componentele lui: IMM din producţie, furnizori de servicii, furnizori de bunuri şi echipamente, ONG-uri, ca furnizoare de servicii şi expertiză.

Experienţa statelor deja integrate. Putem învăţa din problemele recente pe care le-au întâmpinat noile state membre. Fondurile UE au dat bătăi de cap atât beneficiarilor, cât şi instituţiilor. Multe din proiecte au fost de o calitate îndoielnică, nu foarte bine realizate. Instituţiile au avut probleme deosebite în evaluarea proiectelor şi stabilirea listei finale. Este un proces care trebuie gestionat într-un timp scurt. Au fost identificate dificultăţi în semnarea contractelor şi efectuarea primelor plăţi, cele de avans.

Ce măsuri a luat România concret, pentru a evita aceste probleme, până acum? A fost introdus un program special de asistenţă pentru instituţii. Legislaţia comunitară se schimbă. De la an la an apare o nouă decizie, un nou regulament. Termenele date pentru adaptarea instituţiilor au fost foarte scurte. Inerţia este foarte mare. Pentru a sprijini instituţiile să se pregătească, este nevoie să existe un sprijin financiar.

Controlul gestionării fondurilor va fi o adevărată aventură pentru instituţiile din România. O marjă de 1% de proiecte cu probleme este considerată „normală". Pentru a nu „sări" de acest procent, a fost pus la punct un sistem complex, care, de sperat, va funcţiona. În toate ţările membre sunt probleme în derularea proiectelor, cu siguranţă vor fi şi în România. Singura noastră grijă trebuie să fie menţinerea sub control a problemelor. Un management performant al fondurilor structurale indică

între 0,5 şi 1% procentul de proiecte cu probleme. Este o rată acceptată de majoritatea statelor membre.

Sunt trei niveluri de control financiar care se execută de diferite instituţii. Nivelul de vârf se va regăsi între MFP şi Autoritatea de Audit, un organism înfiinţat pe lângă Curtea de Conturi, independent. A fost creat în acest scop, inclusiv pentru a realiza închiderile de program – certificarea că plăţile au fost realizate în conformitate cu acordul de finanţare, contractele şi celelalte documente care au stat la baza realizării proiectelor. Fără să-şi dea seama, un beneficiar final va avea între trei şi cinci instituţii care vor verifica corectitudinea utilizării fondurilor.

Următoarele aspecte vor fi monitorizate: înregistrarea documentelor, a facturilor, modul în care instituţiile gestionează proiectele, totul va fi verificat de autorităţi. Va exista un sistem informatic unic, dedicat gestionării acestor fonduri structurale, care deja este finalizat. Acesta va conecta MFP direct la Comisia Europeană. Toate autorităţile vor putea urmări neregulile şi chiar fraudele astfel încât va fi foarte uşor identificat beneficiarul cu probleme.

Atribuţiile Agenţiilor de Dezvoltare Regională în ceea ce priveşte gestionarea Programul Operaţional Regional (POR).

Agenţiile pentru Dezvoltare Regională, în calitate de organisme intermediare, vor prelua unele atribuţii privind gestionarea fondurilor alocate prin Programul Operaţional Regional, la nivel regional, iar Ministerul Integrării Europene, ca autoritate de management, va asigura monitorizarea şi controlul atribuţiilor delegate, în vederea implementării programului.

Acordul-cadru reprezintă documentul încheiat între Ministerul Integrării Europene (MIE), în calitate de Autoritate de Management pentru Programul Operaţional Regional, şi Agenţia pentru Dezvoltare Regională (ADR), în calitate de organism intermediar, care stabileşte cadrul general de implementare a Programului Operaţional Regional 2007 – 2013 în România, la nivel regional.

Acest acord prezintă responsabilităţile şi atribuţiile Autorităţii de Management (AM) şi a Organismelor Intermediare (OI), în vederea implementării Programului Operaţional Regional şi va fi încheiat pentru o perioada de 10 ani, care va acoperi perioada de implementare a programului, până la închiderea oficială a acestuia.

Se vor delega o serie de atribuţii către nivelul regional, cu un impact major asupra absorbţiei fondurilor structurale în regiunile de

dezvoltare din România. Printre principalele atribuţii delegate se numără: informare, publicitate şi help-desk (punct de informare şi sprijin pentru solicitanţi şi beneficiari); dezvoltarea portofoliului de proiecte; participarea în procesul de evaluare şi selecţie a proiectelor, semnarea contractelor cu beneficiarii; monitorizarea, şi verificarea implementării proiectelor finanţate prin POR 2007-2013.

Programele Operaţionale (PO) reprezintă o detaliere sectorială a investiţiilor de efectuat în diferite domenii. Acestea trebuie pregătite, finalizate de un minister sau instituţie publică responsabilă cu elaborarea mai multor politici. Programele şi instituţiile responsabile: Pentru resurse umane, ministerul responsabil este MMSSF. Programul Operaţional Regional, coordonat de MIE, va fi implementat efectiv prin ADR. Programul dedicat transporturilor, implementat de către ministerul de resort, cu ajutorul instituţiilor specializate: CFR, Agenţia Naţională a Drumurilor etc. Un alt PO este dedicat protecţiei mediului şi este gestionat de Ministerul Mediului. Unul din cele mai importante PO, de Competitivitate, va fi gestionat de MEC. Va mai exista un program dedicat asistenţei tehnice, pregătirii instituţionale, gestionat de MFP. Acesta a fost necesar din cauza dificultăţilor semnalate în celelalte state membre. Din acelaşi motiv, va mai exista un program dedicat instituţiilor statului, pentru ca acestea să ajungă să funcţioneze similar celorlalte state membre.

3. Mecanismul derulării programelor de postaderare în România şi oportunităţi pentru Bucovina

Fondurile Structurale şi de Coeziune vor aduce investiţii importante în Bucovina după 1 ianuarie 2007, dar şi numeroase riscuri şi dificultăţi pentru mediul privat şi instituţiile publice. Programele europene care încep în 2007 prezintă diferenţe esenţiale faţă de programele de preaderare. Proiectul se poate „întoarce împotriva dumneavoastră”, dacă cheltuielile nu sunt eligibile şi nu e finalizat la timp.

Domeniile şi activităţile finanţate prin fonduri structurale variază de la investiţii în producţie până la servicii sociale. Condiţii de acordare a fondurilor structurale o reprezintă proiectele bine realizate şi deţinerea banilor pentru cofinanţare. Un potenţial beneficiar trebuie să identifice de ce are nevoie pentru a-şi dezvolta compania, asta înainte să se lanseze programele. Anul acesta toţi cei care sunt implicaţi într-o activitate privată,

IMM, trebuie să-şi stabilească priorităţile de dezvoltare pentru 2007 şi, în principal, cea pentru care se va solicita finanţare. Vor fi extrem de multe oportunităţi pentru toate firmele şi toate domeniile. Atât de multe, şi totuşi va fi imposibil să se deruleze 3-4 proiecte în paralel. Asta din cauza complexităţii lor şi contribuţiei private necesare, de minim 20-30%.

Bucovina este inclusă în regiunea de dezvoltare Nord-Est a României, regiune considerată una din cele mai slab dezvoltate şi, în concordanţă cu politica UE pentru eliminarea disparităţilor dintre regiuni, i se vor aloca fonduri destul de mari. Parte a provinciei istorice Moldova, regiunea nord-estică a României este o zonă în care istoria, cultura şi tradiţia sunt prezente şi completează mediul natural, deosebit de atrăgător. Ea a fost multă vreme considerată o zona îndepărtată şi misterioasă a Europei, dar în curând va constitui graniţa estică a Uniunii Europene şi a NATO. Datorită costurilor scăzute şi a forţei de muncă bine calificate, Regiunea Nord-Est este una din cele mai avantajoase zone pentru investiţii din Europa.

Printre domeniile ce vor putea primi finanţare sunt: dezvoltarea de afaceri, dezvoltarea IMM, sprijin pentru start-up, dezvoltarea tehnicilor de management şi marketing. Un aspect important ce nu s-a regăsit, într-un mod accentuat, prin programul Phare: investiţii în infrastructura de producţie. Specific pentru Bucovina ar putea fi, de exemplu, proiecte în capacităţi de producţie pentru prelucrarea lemnului, micile ferme şi investiţii în domeniul produselor lactate. Apoi, se va putea finanţa dezvoltarea resurselor umane: formare profesională, pregătirea şi reorientarea şomerilor, incluziunea socială, sprijin pentru pregătire profesională. Nu în ultimul rând, protecţia mediului, proiecte în turism şi dezvoltarea serviciilor.

Un segment foarte important în această zonă este turismul. Acesta poate contribui în mod semnificativ la dezvoltarea durabilă a zonei. Punctele de atracţie din punct de vedere turistic sunt: biserici şi mănăstiri renumite pentru picturile exteriore şi interioare, edificii unice în lume, faună şi floră bogată cu specii şi ecosisteme unicate în Europa (rezervaţii), factori naturali şi resurse minerale recomandate în cură balneară complexă, diversitatea produselor agroalimentare ecologice, la preţuri foarte mici, bucătărie tradiţională şi specialităţi regionale, ospitalitate influenţată de caracteristica etnică latină, varietatea folclorului şi a tradiţiilor moştenite bine păstrate şi practicate în viaţa de zi cu zi.

Contextul favorabil pentru dezvoltarea turismului este dat de: relansarea rapidă şi durabilă a turismului cu acordarea unei atenţii speciale locului turismului în dezvoltarea economiei naţionale, dezvoltarea şi promovarea de programe turistice, susţinerea proiectelor care pun în valoare turistică obiective şi evenimente cultural-spirituale şi tradiţionale româneşti, diversificarea ofertei turistice prin derularea şi promovarea unor microprograme care răspund tendinţelor actuale de agrement şi vacanţe active de tipul circuite de cicloturism, mountainbike, deltaplan, rafting, parapantă, circuite pentru practicarea turismului ecvestru etc.

Concluzii

Fondul de Dezvoltare, Fondul Social European şi Fondul de Coeziune stabilesc cadrul pentru acţiunea Fondurilor Structurale şi de Coeziune. Ele fixează, în particular, obiectivele, principiile şi regulile în ceea ce priveşte parteneriatul, programarea, evaluarea şi managementul. Aceste fonduri sunt instrumentele financiare prin care Uniunea Europeană acţionează pentru eliminarea disparităţilor economice şi sociale între regiuni, în scopul realizării coeziunii economice şi sociale. Ele vor aduce câteva miliarde de euro anual în ţara noastră începând cu 2007, cu condiţia de a fi folosite în mod corespunzător. Oportunităţi există, dar vor fi şi probleme, după cum s-a observat la statele integrate în UE înaintea României. Bucovina, parte a Regiunii Nord-Est, poate să beneficieze de fonduri în diferite domenii de la investiţii pentru producţie până la turism.

Instituţiile din România se străduiesc să aibă în vedere în mod prioritar dezvoltarea strategică. O parte din atribuţiile privind gestionarea fondurilor europene se vor delega către nivelul regional la Agenţiile de Dezvoltare Regională.

Bibliografie

Cowles, Maria, Green, Smith, M. (2002). *Starea Uniunii Europene,* vol. 5, *Risc, reformă, rezistenţă, relansare*, Editura Club Europa, Bucureşti

Dragos, D.C. (2005). *Uniunea Europeană. Instituţii. Mecanisme*, Editura All Beck, Bucureşti

Gower, J., Redmond, J. (2001). *Lărgirea Uniunii Europene. Perspective*, Editura Club Europa

Prisacaru, Gh. (2001). *România spre Uniunea Europeană: oportunităţi, dileme, aspiraţii*, Editura Nicolescu, Bucureşti

Stiglitz, J., (2003). *The Promise of Global Institutions*, in Heald, D., McGrew, A (eds) The Global Transformations Reader, An Introduction to the Globalization debate, Cambridge UK Polity Press

http://infoterra.mappm.ro/integrare/comp1/FEDER.htm

http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles|displayArticle/articleID_5828/Interviu-Din-2007-fonduri-UE-pentru-tot-ce-ti-trece-prin-cap.html

http://www.adrnordest.ro

IMPACTUL ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ ASUPRA PIEȚEI DE CAPITAL DIN ROMÂNIA

■

Leonardo Badea
Lector universitar doctor
Vicepreşedinte al Asociaţiei Generale
a Economiştilor din România

Rezumat: *Lucrarea de faţă urmăreşte să studieze dezvoltarea pieţei bursiere din România stabilind drept repere două lucruri simple, şi anume: evoluţia pieţei bursiere înainte şi după 1 ianuarie 2007 şi, de asemenea, evoluţia pieţelor bursiere în statele vecine după 2004. Pentru studiu se urmăreşte calculul matematic al variaţiei indicilor bursieri şi al capitalizării bursiere. Rezultatele au legătură directă cu situaţia macroeconomică şi cu nivelul de înţelegere a fenomenului bursier de către micul investitor. Dincolo de analiză se regăseşte răspunsul pentru o dezvoltare fără precedent a pieţei bursiere din România prin diversificarea instrumentelor de investiţii şi creşterea numărului de investitori cultivând sintagma banii fac bani.*

Cuvinte cheie: piaţa bursieră; indici bursieri; capitalizare bursieră; instrumente de investiţii.

Clasificare REL: 11B, 20B

■

Aderarea României la Uniunea Europeană constituie un rezultata al demersurilor depuse de societatea românească după 1989. Cel mai sensibil barometru al modificărilor economice speculative sau de substanţă este reprezentat de piaţa bursieră. A analiza evoluţia pieţei bursiere este echivalent cu a studia variaţiile indicilor bursieri principali. Aşa cum evoluţia cursului unei acţiuni în bursă ne oferă imaginea valorii de piaţă şi, implicit, a performanţei firmei emitente, tot astfel indicele bursier exprimă performanţa întregii pieţe bursiere. Indicele bursier este

preţul mediu al tuturor titlurilor sau numai al celor mai reprezentative titluri ce cotează la bursă. Cele mai utilizate metode de calcul sunt media aritmetică simplă şi media aritmetică ponderată.

Evoluţia indicilor urmăreşte, cu un grad mai mare sau mai mic de acurateţe, fluctuaţiile în activitatea economică şi evoluţia cadrului social-politic, intern şi internaţional, mai mult sau mai puţin favorabil. De fapt, putem spune că preţurile titlurilor, cât şi indicele pieţei arată mai degrabă *percepţia investitorilor* în ceea ce priveşte performanţele întreprinderilor cotate şi *încrederea* acestora în viitorul companiilor listate.

În Europa trebuie să amintim formarea unei pieţe unite transfrontaliere a câtorva state: Belgia, Olanda, Franţa şi Portugalia sub nume de *Euronext*. Această piaţă unită este creată pentru a oferi deţinătorilor de fonduri noi oportunităţi de investire, fiind o piaţă foarte lichidă şi cu costuri reduse. Din familia de indici FTSEEurofirst amintim: FTSEEurofirst 80, ce reprezintă performanţa celor mai reprezentative societăţi din Uniunea Europeană, şi FTSEEurofirst 100, ce include şi companii de renume din Marea Britanie.

Revenind la analiza pieţelor de capital sub influenţa extinderii spre est a Uniunii Europene, anii 2004 şi 2005 au fost ani foarte buni pentru majoritatea pieţelor de capital din Europa de Sud-Est. Sub aceste aspecte piaţa de capital din România a cunoscut însă o perioadă excelentă, detaşându-se de celelalte pieţe considerate.

Dacă în anul 2004 Bursa din România a cunoscut o dublare a cursurilor, în anul 2005 tendinţa a continuat şi la fel şi diferenţele faţă de celelalte pieţe.

Evoluţia pieţei de capital din Europa de Sud-Est în anul 2005

Tabelul 1

Ţara	Indice	Variaţiile medii lunare ale anului 2005
România		
BVE	BET	+29,34%
BER	RASDAQ-C	+18,16%
Bulgaria	SOFIX	+14,32%
Cehia	PXSO	+6,22%
Ungaria	BUX	+5,49%
Slovacia	SAX	+1,18%
Polonia	WIHG20	-3,78%

Sursa: date prelucrate în baza informaţiilor extrase din revista Piaţa financiară.

Piaţa bursieră din România a surprins în mod plăcut, depăşind aşteptările în ceea ce priveşte evoluţia cursurilor. Dacă în anul 2004 un rulaj mediu zilnic de 100 miliarde ROL era considerat bun, în anul 2005 s-a impus ca prag minim valoarea de 200 miliarde ROL.

Dacă în anul 2004 cele mai mari creşteri apăreau la emitenţii de la categoria a doua, în anul 2005 companiile din primul eşalon al bursei au înregistrat creşteri semnificative.

Creşterile înregistrate în 2004 au fost relativ surprinzătoare, dacă ne gândim la evoluţiile din ultimii doi ani. Astfel după un an 2002 excelent din toate punctele de vedere, în care s-a înregistrat o creştere generalizată a acţiunilor şi o apreciere a indicelui BET de 119,8%, a urmat un an 2003 relativ dezamăgitor, cu evoluţii stabile şi o creştere a indicelui de numai 30,9%. În aceste condiţii au existat temeri că bursa de valori (sau, cel puţin, acţiunile listate la bursă în acel moment) şi-a atins potenţialul şi în lipsa unor emitenţi sau instrumente noi, iar preţurile acţiunilor se vor plafona.

Anul 2004 a contrazis această ipoteză: indicele BET a crescut cu 101,2%, indicele BET-C (calculat pe baza preţurilor tuturor acţiunilor listate la bursă) cu 103,8%, iar indicele BET-FI (calculat pe baza preţurilor acţiunilor SIF) cu 115,5%. Fluctuaţiile de pe piaţa valutară au făcut ca performanţele bursei exprimate în valută să fie chiar mai bune decât cele exprimate în lei. În anul 2005 creşterea BET s-a redus la jumătate din creşterea anului 2004, iar în 2006 această scădere s-a menţinut faţă de 2005. Performanţele bursei au scăzut piaţa, care s-a stabilizat, dar s-a înregistrat, de asemenea, şi o micşorare a ratei inflaţiei coroborată cu o scădere a ratei medii a dobânzii pe piaţă.

Anul 2006 a fost un an relativ bun din punct de vedere al investiţiilor pe piaţa de capital, însă performanţele au fost în general sub aşteptări. Indicele BET a înregistrat o creştere de 22% în 2006. Performanţa rămâne solidă faţă de nivelul dobânzilor bancare la depozite, fiind de aproximativ trei ori mai mare decât acesta. Cu toate acestea, 22% este cea mai redusă creştere anuală a indicelui din ultimii şase ani (media variaţiei anuale a BET în perioada 2001-2005 este de 68%; indicele compozit al bursei, BET-C, a înregistrat o creştere de 28,49% în 2006). Valoarea tranzacţiilor cu acţiuni listate la BVB a crescut cu numai 27% în 2006, faţă de o creştere de 223% în 2005 şi una de 140% în 2004.

La capitolul evenimente pozitive consemnăm finalizarea fuziunii dintre BVB şi Rasdaq, introducerea tranzacţiilor în marjă pentru piaţa spot (acţiuni), derularea cu succes a două emisiuni publice de

obligaţiuni spectaculoase (cele ale Băncii Mondiale şi ale Băncii Comerciale Române), înfiinţarea depozitarului central şi listarea cu succes după finalizarea unei oferte publice iniţiale a acţiunilor Transelectrica, primul emitent din domeniul utilităţilor listat la bursă.

Ca minusuri ale activităţii bursiere menţionăm neaprobarea fuziunii dintre BVB şi BMFMS, încheierea fără succes a uneia din cele trei oferte publice iniţiale lansate în acest an (CCC Blue Telecom), numărul mic de listări noi, neînceperea tranzacţionării titlurilor de stat nici în 2006 şi neintroducerea vânzărilor în absenţă.

România ultimilor ani, ţară cu economie de piaţă funcţională, inflaţie descrescătoare, tendinţă continuu descendentă a ratelor dobânzilor, apariţia fondurilor de pensii administrate privat, revitalizarea pieţei fondurilor mutuale, este terenul propice al dezvoltării unei puternice pieţe de capital. De fapt, creşterea continuă a preţurilor titlurilor cotate, precum şi a volumelor vin să confirme interesul acordat Bursei de Valori Bucureşti de investitori şi de cercurile financiare.

Referitor la pieţele din Europa Centrală studiul efectuat de noi pornind de la analiza zilnică, săptămânală, lunară, anuală a principalilor indici bursieri de pe pieţele centrale europene a condus la următoarele rezultate redate în tabelul 2 pentru perioada 1997-2006.

Principalii indici bursieri în ţările din Europa Centrală

Tabelul 2

	DAX	**BUX**	**PX-D**	**WING20**
Ţara	**Germania**	**Ungaria**	**Cehia**	**Polonia**
Media	0,017	0,054	0,021	0,008
Abaterea standard	1,800	1,959	1,742	1,890
Nr. de observaţii	1888	1861	1714	1863

Sursa: Date prelucrate în baza EUROSTAT.

Se poate observa că piaţa bursieră care a înregistrat cea mai bună rentabilitate a fost piaţa din Ungaria datorită evoluţiilor din anul 2004, care au marcat cea mai bună perioadă din istoria bursei maghiare. Principalele societăţi care au avut evoluţiile cele mai bune la bursă au fost compania petrolieră MOL, societatea OTP şi combinatul chimic

Barsodchem. Riscul însă ce caracterizează piaţa din Ungaria este cel mai ridicat.

Evoluţia pieţelor internaţionale de capital a determinat modificări esenţiale în nivelul de dezvoltare şi dinamica pieţelor din centrul şi estul Europei. Evoluţia indicelui (şi, de fapt, a pieţei de capital româneşti) a fost corelată într-o măsură destul de mare cu cea a indicilor celorlalte pieţe importante din zona (PX – Cehia, WIG – Polonia, BUX – Ungaria).

Evoluţia principalilor indici ai burselor (WIG în Polonia, PX în Cehia şi BUX în Ungaria) din Europa de Est

Tabelul 3

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Polonia	-1,3%	-22,0%	3,2%	44,9%	27,9%	33,7%	24,3%
Cehia	-2,3%	-17,5%	16,8%	43,1%	56,6%	42,7%	-1,8%
Ungaria	-12,8%	-9,2%	9,4%	20,3%	57,2%	41,0%	5,6%
Medie %	-5,5%	-16,2%	9,8%	36,1%	47,2%	39,1%	9,4%

Sursa: www.Kmarket.ro

Evoluţia indicilor bursieri la Bursa de Valori Bucureşti

Tabelul 4

BVB	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Capitaliz.	0,4	1,2	2,7	3,7	11,9	18,1	26,8
Var. %	-	195,3%	121,2%	36,5%	221,8%	52,3%	47,2%
Val. tranz	0,1	0,1	0,2	0,3	0,7	2,7	3,0
Var. %	-	51,9%	61,9%	41,4%	147,6%	257,2%	10,9%
% BET	21,5%	38,6%	119,8%	30,9%	101,0%	50,9%	28,8%

Sursa: www.kmarket.ro

Corelaţia dintre pieţe devine din ce în ce mai puternică, pe măsură ce piaţa noastră de capital se maturizează, şi începe să fie percepută de investitorii instituţionali străini ca aparţinând spaţiului Europei Centrale şi de Est, dominată până acum de pieţele din Cehia, Ungaria şi Polonia (acestea din urmă, la rândul lor, încep să se coreleze din ce în ce mai semnificativ cu pieţe mai dezvoltate).

Cauzele acestor corelaţii au la bază strategiile similare ale investitorilor instituţionali puternici pe pieţele dintr-o anumită regiune. Astfel, deşi valoarea cumpărărilor de acţiuni listate la BVB ale investitorilor nerezidenţi a reprezentat numai 30% din valoarea totală a

cumpărărilor (proporţie ce se menţine relativ constantă de mai mulţi ani), aceştia au încheiat anul cu o poziţie netă de cumpărare (cumpărări mai mari decât vânzările), în timp ce investitorii locali au încheiat 2006 cu o poziţie netă de vânzare. Astfel, deşi înregistrează o pondere mai mică în tranzacţii, investitorii nerezidenţi ce investesc de regulă pe termene mai lungi declanşează de cele mai multe ori tendinţele importante de cumpărare sau vânzare pe piaţă; investitorii locali, ce urmăresc în general investiţii speculative pe termene mai scurte, urmează un trend ascendent.

Conform unui studiu efectuat de Răzvan Pasol, efectele integrării europene din mai 2004 asupra pieţelor din Polonia, Ungaria şi Cehia au fost pozitive, după cum reiese din tabelul 5.

Evoluţia capitalizării burselor din Polonia, Ungaria, Cehia (miliarde de dolari)

Tabelul 5

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Polonia	29,9	25,2	27,1	36,0	58,7	95,4	116,9
Cehia	11,1	8,9	14,6	22,8	43,7	54,1	63,6
Ungaria	12,0	9,9	10,8	15,5	17,6	23,0	21,5
Medie %*	-	-17,7%	26,9%	44,2%	56,1%	39,0%	11,2%

Sursa: www.Kmarket.ro

Se observă că cea mai importantă evoluţie a capitalizării bursiere este caracteristică perioadei din anul 2004 pentru Cehia, celei din 2005 pentru Polonia şi Ungaria. Aceste date semnifică de altfel şi abordările diferite privind dezvoltarea pieţei de capital prin atragerea investiţiilor străine şi încurajarea capitalului autohton. Piaţa din Polonia a simţit cel mai bine aceste influenţe datorită unei politici coerente privind folosirea capitalului autohton investit la fondurile private de pensii pentru plasamente bursiere şi atragerea de capital străin şi de firme străine pentru cotare la Bursa din Varşovia.

Pentru analiza investiţiei pe piaţa de capital din România s-a studiat evoluţia rentabilităţii pentru următoarele sectoare de activitate:

1) Sectorul financiar
2) Sectorul industrial
3) Sectorul chimic
4) Sectorul construcţii
5) Sectorul metalurgic
6) Sectorul maşini şi reparaţii

7) Sectorul electric şi electronic
8) Sectorul farmaceutic
9) Produse de alimentaţie.
10)Sectorul navigaţie

Rentabilităţile calculate pe perioada 2002-2006 în cadrul acestor sectoare au stabilit faptul că cea mai mare rentabilitate a investiţiei financiare se realizează în sectorul financiar, cu o valoare maximă de 20,2% în 2005 şi o variaţie între 14,4% şi 20,2%. Societăţile care au fost alese în componenţa portofoliului fiind patru titluri, şi anume: BRD, TLV,SIF1şi BCC.

Urmează, în funcţie de rentabilităţile înregistrate în perioada 2002-2006, sectorul de maşini-unelte şi reparaţii, cu o valoare maximă a rentabilităţii de 18,3% înregistrată în 2004 şi valori cuprinse între 14,5% şi 18,3%. Societăţile selectate în portofoliu alcătuit din 6 titluri au fost: TBM, RBR, NEPT, MEF, CMP, SNBB.

Pe locul trei ca importanţă a rentabilităţilor înregistrate se situează sectorul farmaceutic, cu o valoare a rentabilităţilor maximă de 18,1% în anul 2005 şi o valoare a rentabilităţilor cuprinsă între 14,1% şi 18,1%. Societăţile selectate în portofoliu de patru titluri au fost: SCD, ATB, BIOF,TER.

În continuare au fost selectate şi alte portofolii în funcţie de sectorul din care fac parte titlurile din componenţă, şi anume:

- Sectorul construcţii, aflat în plină expansiune, cu o rentabilitate maximală de 17,2% în 2003 şi valori care variază între 15,5% şi 17,2%. Societăţile selectate în portofoliu au fost: IMP, SANE, ELPS portofoliul fiind alcătuit din 4 titluri.
- Sectorul navigaţie cu o rentabilitate financiară maximă de 15,3% în 2003 şi un interval de variaţie cuprins între 11,5% şi 15,3%. Societăţile selectate în portofoliu au fost: ROMT, SOCP, CMVX, SNO realizându-se un portofoliu din 4 titluri.
- Sectorul metalurgic, cu o rentabilitate financiară maximă de 14,7% în anul 2005 şi cu un interval de variaţie cuprins între 12% şi 14,7%. Societăţile selectate în portofoliul format din 4 titluri fiind: ALP, ALT, DUCL, COS.
- Sectorul electric şi electronic, cu o rentabilitate financiară maximă de 12,8% şi cu un interval de variaţie între 11,6% şi 12,8%. Societăţile selectate în portofoliul format din 4 titluri fiind: IPRU, EPT, ELZY, ELJ.
- Sectorul produse de alimentaţie, care a înregistrat o rentabilitate maximală de 12,5% în 2003 având un interval de variaţie între 10,8% şi

12,5%. Societăţile selectate în portofoliul format din 4 titluri au fost: UARG, PRAE, VEL, BRM.

- Sectorul chimic, cu o rentabilitate maximă de 11,4% în anul 2005 şi o variaţie a rentabilităţii între 7% şi 11,4%. Societăţile selectate în portofoliul format din 8 titluri au fost: PCL, AZO, CRB, AMO, STZ, RLS, ARFE, OLT.
- Sectorul industrial, cu o rentabilitate maximă de 7,4% şi un interval de variaţie cuprins între 2,9% şi 7,4%. Societăţile selectate în portofoliul format din 6 titluri au fost: SNP, RRC, PTR, COTE, OIL,PTS

Analiza sectorială ne-a permis să concluzionăm că în România tranzacţiile sunt foarte concentrate în condiţiile în care primele zece companii listate au generat 85% din capitalizarea bursieră comparativ cu media de 60% în celelalte state intrate de curând în Uniunea Europeană. Un alt element care reflectă gradul de concentrare al pieţei este că aproape 90% din volumul total al tranzacţiilor în 2005 a fost realizat cu acţiunile a doar opt societăţi, respectiv cele cinci SIF –uri, BRD, Banca Transilvania şi Petrom.

Elementele de trasparenţă şi guvernanţă coorporatistă sunt încă insuficient dezvoltate: nu există o lege a acţionarului minoritar, nu s-au implementat instrumentele derivate pentru operaţiuni importante la Bursa de Valori, micul investitor este în continuare puţin prezent pe piaţă. Pornind de la aforismul care afirmă că pe o piaţă sănătoasă micul investitorul este „un peşte mic într-o baltă mare", aşteptările noastre sunt de dezvoltare a pieţei de capital din România care este rămasă în urmă faţă de celelalte ţări ce au intrat după 2004 în Uniunea Europeană.

Bibliografie

LeRoy, S. F., Werner, J. (2001). *Principles of financial economics*, Cambridge, University Press

Viviani, J.L. (2001). *Gestion de portefeuille*, Dunod, Paris

Xxx, www.bvb.ro

xxx, kmarket.ro

xxx, Bnr.ro

xxx, Colecţia revistei *Piaţa financiară*, 1999 -2007

REGLEMENTAREA PIEȚEI ENERGETICE ÎN ROMÂNIA

■

Vasile Robu
Profesor universitar doctor
Elena Claudia Şerban
Conferenţiar universitar doctor
Mariana Bădileanu
Doctor
Academia de Studii Economice, Bucureşti

Rezumat. *Furnizarea serviciilor de utilităţi publice la nivelul cererii şi cu respectarea unui standard de calitate adecvat reprezintă un element fundamental al dezvoltării durabile şi reducerii sărăciei. Pentru rezolvarea acestor probleme statul intervine în economie, utilizând drept instrumente reforma şi reglementarea. Regulile stabilite iau de obicei forma unor bariere la intrarea sau la ieşirea de pe piaţă, norme de acordare a licenţelor sau de stabilire a tarifelor, controale asupra preţurilor sau salariilor etc. Reglementarea este una dintre formele cele mai convenabile de a face politică, deoarece nu impune noi taxe sau cheltuieli guvernamentale. Ea este cu atât mai atractivă într-o perioadă de austeritate bugetară.*

Cuvinte cheie: reglementare; utilitate publică; piaţă energetică; autoritate de reglementare; standarde de calitate.

Clasificaţie REL: 10J

■

1. Necesitatea existenţei unor tehnici de reglementare şi domeniile implicate

Pentru ca un consumator să poată lua o decizie corectă privind utilitatea bunului şi să poată evalua corespunzător consecinţele alegerii sale este necesar să aibă *acces la informaţii suficiente.* În perioada contemporană, consumatorii se confruntă cu o inflaţie informaţională, în care predomină informaţia tehnică şi de specialitate care depăşeşte cu

mult capacitatea sa de înţelegere, respectiv capacitatea sa de a evalua consecinţele deciziei pe care o adoptă. Aceasta este o problemă controversată a pieţei contemporane.

Rezolvarea problemelor specifice pieţei se face prin intervenţia statului în domeniile afectate, utilizând drept instrumente reforma şi reglementarea. În ultimele două decenii, cea mai mare parte a reformelor şi reglementărilor au fost specifice industriei serviciilor şi a utilităţilor publice. Serviciile şi utilităţile publice au o pondere importantă în economia ţărilor Uniunii Europene, reprezentând baza industriei productive şi prelucrătoare. Dezvoltarea tehnologiilor, creşterea vertiginoasă a cererii au generat necesitatea reformei şi restructurării în aceste sectoare care au fost în general proiectate şi realizate ca entităţi integrate vertical.

Studiile OECD indică trei tipuri de reglementare:

- *Reglementarea economică*

Această formă de reglementare este îndreptată către reglementarea preţurilor, a profiturilor sau a intrării pe piaţa de monopol. Statul urmăreşte evitarea potenţialelor abuzuri generate de poziţiile de monopol pe piaţă şi crearea unui substituent eficient pentru o politică pro-concurenţială mai agresivă, care ar conduce la sacrificarea economiilor de scară.

- *Reglementarea socială*

Se concentrează asupra modificării proceselor de producţie, a calităţii acestora, scopul fiind protejarea intereselor publice cum sunt: sănătatea, siguranţa publică etc. Efectele economice ale reglementării sociale sunt de obicei secundare, dar pot fi substanţiale.

- *Reglementarea administrativă*

Guvernele colectează informaţii şi intervin în deciziile economice individuale. Aceste decizii pot avea impact semnificativ asupra performanţelor sectorului privat.

În teoria şi practica de specialitate au fost identificate diverse modalităţi de reglementare, în funcţie de complexitatea domeniului, cerinţele impuse şi deciziile ce se vor fundamenta după reglementare. În acest context, cele mai cunoscute *metode de reglementare* sunt:

- ✓ *Reglementare prin proprietate publică*

Proprietatea publică a fost de-a lungul timpului principalul mod de reglementare economică în Europa. Fără a mai aduce în discuţie multitudinea justificărilor obiective şi ideologice, concepţia generală a fost că întotdeauna proprietatea publică va creşte posibilitatea guvernului de a reglementa economia şi de a proteja interesul public. În aceste

condiţii, întreprinderile publice ar conduce structura economică în mod direct către deciziile de producţie şi indirect către deciziile de preţ.

În ultimii 40 de ani, guvernele au încercat să impună performanţele reglementării proprietăţii publice prin:

- stabilirea unor obiective mai clare ale întreprinderilor publice;
- creşterea responsabilităţilor managerilor întreprinderilor publice;
- lărgirea accesului la informaţii.

Există desigur şi critici serioase la acest sistem de reglementare:

- captarea managerilor întreprinderilor publice de către politicieni;
- monopoluri publice;
- responsabilităţi ambigue ale managerilor publici;
- slaba coordonare între întreprinderile publice;
- lipsa controlului efectiv de către parlament asupra întreprinderilor publice.

✓ *Reglementare prin agenţii independente de reglementare*

Această modalitate de reglementare este relativ recentă în Europa şi a apărut odată cu privatizarea industriilor utilităţilor, precum şi a altor industrii care afectează interesul public. Aceste sectoare fac subiectul unor reguli dezvoltate şi impuse de agenţii specializate (în România – autorităţi) sau comisii.

Regula generală este proiectarea şi implementarea iniţială a unui mediu de reglementare înainte de începerea efectivă a procesului de privatizare. Reglementările trebuie să respecte structura industriei şi natura instrumentelor de reglementare din cadrul economiei. Fiecare ţară din Europa şi-a stabilit propriul stil de reglementare şi propriile metode, luând în consideraţie capacităţile sale economice, politice şi instituţionale în acest domeniu.

Aceste agenţii au, de regulă, statutul de autorităţi independente, în sensul că pot opera în afara liniilor ierarhice de control sau a supravegherii stricte de către departamentele centrale ale guvernelor. Principalele atuu-ri ale acestei modalităţi de reglementare constau în: specializarea birourilor de reglementare, independenţa (relativă) faţă de domeniul politic.

Există însă şi o multitudine de critici ale sistemului:

- captarea autorităţilor de reglementare de către firmele reglementate;
- reglementări anti-concurenţiale;
- obiective vagi;

- slaba coordonare între diferitele autorităţi de reglementare;
- insuficienta responsabilitate politică a autorităţilor independente de reglementare.

Indiferent de tipul de agenţie, răspunderile trebuie clar delimitate. Deşi este important ca organele de reglementare să aibă flexibilitatea de a-şi dezvolta propriul stil de reglementare, trebuie să se acorde atenţie dezvoltării unei structuri corecte a responsabilităţilor organelor de reglementare. În acest sens sunt necesare reguli clare în ceea ce priveşte responsabilitatea şi comunicarea între guvern, autorităţile de reglementare şi sistemul juridic. În România contemporană putem vorbi de o tentativă perfectibilă a reglementării în domeniul serviciilor publice.

✓ *Reglementarea proprie a firmei*

Reglementarea se poate realiza şi prin însărcinarea cu această problemă a unor departamente proprii agentului economic, situaţie în care răspunderea în domeniul reglementărilor revine firmei. Această modalitate de reglementare are o lungă tradiţie în industria transportului aerian. În ultimul timp însă, asistăm la dezvoltarea acestui tip de reglementare în multe alte domenii, întrucât managementul percepe standardizarea activităţilor sale ca pe o modalitate de recunoaştere a calităţii activităţii sale de către consumator.

Reglementarea proprie oferă o serie de avantaje în comparaţie cu celelalte modalităţi de reglementare:

- oferă un grad mai ridicat de specializare şi de cunoştinţe tehnice în domeniile relevante;
- reglementările sunt mai puţin formale;
- costurile administrative sunt suportate de companie şi nu de contribuabili;
- reglementările au o eficienţă sporită în comparaţie cu cele emise direct de guvern.

Majoritatea firmelor care adoptă tipul de reglementare propriu nu au perfecţionat şi un sistem de control al respectării reglementării, şi natural nu au un sistem adecvat de sancţionare a abaterilor de la sistemul reglementat. Firma care adoptă totuşi din proprie iniţiativă sistemul de reglementări valabile internaţional va beneficia de un avantaj competitiv în sector.

În domeniul public există un număr impresionant de instituţii care au rol de reglementare şi supraveghere a unor domenii. Toate instituţiile cu astfel de atribuţii au înregistrat însă eşecuri, întrucât sistemul şi legislaţia nu ajutau în sensul implementării reglementărilor.

Reglementarea proprie poate fi utilă, dar nu poate în niciun caz înlocui reglementarea făcută de autorităţi independente de reglementare.

✓ *Reglementarea în sectoarele de utilităţi*

Reglementarea economică (ca tip distinct de reglementare socială) acoperă, de regulă, sectoare ale economiei cum ar fi electricitatea, gazele naturale, comunicaţiile, transporturile, agricultura, sectorul bancar etc. Regulile stabilite iau de obicei forma unor bariere la intrarea sau la ieşirea de pe piaţă, norme de acordare a licenţelor sau de stabilire a tarifelor, controale asupra preţurilor sau salariilor etc. În ultimele două decenii însă, numeroase reglementări de natură economică au fost reformate sau chiar anulate, după ce teoreticienii, factorii de decizie politică şi publicul în general s-au convins că acestea impun costuri asupra bunăstării generale a societăţii: ei fac pieţele mai puţin concurenţiale, descurajează eficienţa economică şi diminuează bunăstarea generală a consumatorilor.

Activitatea de reglementare impune atât *costuri directe* de respectare a normelor, costuri suportate de obicei de sectorul de afaceri (birocraţie suplimentară, evidente în plus, echipamente, cheltuielile cu avocaţii etc.), cât şi costuri indirecte, referitoare la efectele pe care le are asupra muncii şi productivităţii acesteia. Reglementarea este una dintre formele cele mai convenabile de a face politică, deoarece nu impune noi taxe sau cheltuieli guvernamentale. Ea este cu atât mai atractivă într-o perioadă de austeritate bugetară.

În realitate însă, reglementarea acţionează ca o taxă mascată, deoarece costurile sale, atât cele directe, cât şi cele indirecte, sunt trecute pe seama consumatorilor, salariaţilor şi angajatorilor, făcându-le astfel practic imposibil de urmărit şi evaluat.

Pe de altă parte însă, reglementarea este necesară, mai ales în sectoarele recent liberalizate, adică acolo unde introducerea concurenţei nu depinde doar de eliminarea unor bariere legale la intrarea pe piaţă.

Aceasta din urmă, la rândul ei, poate să se opună creşterii concurenţei fie prin refuzul de a acorda accesul la facilităţile esenţiale pe care le deţine, fie prin furnizarea lor, dar la o calitate mult redusă sau la preţuri mult prea mari. Drept rezultat, acţiunea reglementatorului de a preveni astfel de comportamente va determina apariţia unor *beneficii* în folosul întregii societăţi. Eficienţa acţiunilor reglementatorului depinde de capacitatea sa de a ataca problema asimetriei informaţiei şi oferirii stimulentelor necesare, precum şi de credibilitatea demersurilor sale.

2. Reglementarea pieței energetice în România

Furnizarea serviciilor de utilități publice la nivelul cererii şi cu respectarea unui standard de calitate adecvat reprezintă un element fundamental al dezvoltării durabile şi reducerii sărăciei. Aceasta influențează nivelul de dezvoltare al economiei, nivelul de trai, sănătatea, educația şi crearea de noi locuri de muncă. În acelaşi timp, furnizarea serviciilor de utilități publice constituie una din datele de intrare pentru cei trei piloni ai dezvoltării durabile: echitate socială, creştere economică şi protecția mediului.

În România cadrul juridic instituțional unitar, obiectivele, competențele, atribuțiile şi instrumentele specifice necesare înființării, organizării, gestionării, finanțării, exploatării, monitorizării şi controlului funcționării serviciilor comunitare de utilități publice este creat prin *Legea serviciilor comunitare de utilități publice* nr. 51/2006. Textul de lege defineşte serviciul de utilități publice ca: *totalitatea activităților de utilitate şi interes public general desfăşurate la nivelul comunelor, oraşelor, municipiilor sau județelor sub conducerea, coordonarea şi responsabilitatea autorităților administrației publice locale, în scopul satisfacerii cerințelor comunităților locale, prin care se asigură următoarele utilități:*

a) alimentarea cu apă;

b) canalizarea şi epurarea apelor uzate;

c) colectarea, canalizarea şi evacuarea apelor pluviale;

d) producția, transportul, distribuția şi furnizarea de energie termică în sistem centralizat;

e) salubrizarea localităților;

f) iluminatul public;

g) administrarea domeniului public şi privat al unităților administrativ-teritoriale, precum şi

altele asemenea;

h) transportul public local.

Textul de lege precizează de asemenea că serviciile de utilități publice *fac parte din sfera serviciilor publice de interes general şi au următoarele particularități:*

a) au caracter economico-social;

b) răspund unor cerințe şi necesități de interes şi utilitate publică;

c) au caracter tehnico-edilitar;

d) au caracter permanent şi regim de funcționare continuu;

e) regimul de funcţionare poate avea caracteristici de monopol;

f) presupun existenţa unei infrastructuri tehnico-edilitare adecvate;

g) aria de acoperire are dimensiuni locale: comunale, orăşeneşti, municipale sau judeţene;

h) sunt înfiinţate, organizate şi coordonate de autorităţile administraţiei publice locale;

i) sunt organizate pe principii economice şi de eficienţă;

j) pot fi furnizate/prestate de către operatori care sunt organizaţi şi funcţionează fie în baza reglementărilor de drept public, fie în baza reglementărilor de drept privat;

k) sunt furnizate/prestate pe baza principiului „beneficiarul plăteşte";

l) recuperarea costurilor de exploatare ori de investiţii se face prin preţuri, tarife sau taxe speciale[1].

În secţiunea 4 a legii amintite sunt precizate autorităţile de reglementare a serviciilor de utilităţi publice. Astfel autoritatea de reglementare competentă pentru următoarele utilităţi publice:

a) alimentarea cu apă;

b) canalizarea şi epurarea apelor uzate;

c) colectarea, canalizarea şi evacuarea apelor pluviale;

d) producerea, transportul, distribuţia şi furnizarea de energie termică în sistem centralizat, cu excepţia activităţii de producere a energiei termice în cogenerare;

e) salubrizarea localităţilor;

f) iluminatul public;

g) administrarea domeniului public şi privat al unităţilor administrativ-teritoriale

este *Autoritatea naţională de reglementare pentru servicii publice de gospodărie comunală (ANRSC),* care, potrivit textului de lege, eliberează licenţe, elaborează metodologii şi regulamente-cadru pentru domeniul serviciilor de utilităţi publice din sfera sa de reglementare şi pentru piaţa acestor servicii şi monitorizează modul de respectare şi implementare a legislaţiei aplicabile acestor servicii.

Activitatea de producere a energiei termice în cogenerare este supusă, în conformitate cu prevederile Legii nr. 51/2006, licenţierii, reglementării şi controlului *Agenţiei naţionale de reglementare în domeniul energiei (ANRE),* ale cărei competenţe şi atribuţii sunt

reglementate de Legea energiei electrice nr. 318/2003 şi de prevederile legale privind serviciul public de alimentare cu energie termică.

În octombrie 2006, ministrul economiei propunea ca reglementatorii din domeniul energiei să fie supravegheaţi de o nouă autoritate, respectiv Autoritatea de Monitorizare şi Supraveghere a Pieţelor de Energie, care să funcţioneze în paralel cu autorităţile de reglementare de pe pieţele de energie specifice şi să verifice dacă deciziile pe care acestea le iau sunt cele corecte. Ministrul economiei şi comerţului, Codruţ Sereş, declara agenţiei NewsIn în 19 octombrie 2006: *„este vorba de o autoritate de monitorizare care să facă studii de impact, să întocmească rapoarte referitoare la preţurile şi cantităţile de energie necesare, rapoarte despre disfuncţionalităţile pieţei şi chiar să participe la elaborarea politicilor publice în domeniu"* şi preciza că pentru înfiinţarea acestei autorităţi are sprijinul Agenţiei Statelor Unite pentru Dezvoltare Internaţională (USAID). Reprezentanţii Direcţiei de Politică Energetică din Ministerului Economiei şi Comerţului (MEC) declarau aceleiaşi agenţii de presă că autoritatea propusă a se înfiinţa va fi condusă de tehnocraţi, care vor monitoriza inclusiv activitatea celor trei autorităţi de reglementare ale pieţelor energiei electrice, termice şi a gazelor naturale. *„Noua autoritate va face informări publice şi va transmite informări atât parlamentului, cât şi guvernului despre modul în care deciziile autorităţilor de reglementare afectează piaţa de energie",* au spus sursele citate. Responsabilii MEC au mai spus că Executivul ia în calcul şi varianta grupării într-o singura instituţie a ANRGN, ANRSC, ARCE (Agenţia Română pentru Conservarea Energiei) şi ANRE.

În prezent, piaţa energiei este reglementată de cele trei instituţii prezentate mai sus. Este vorba despre Autoritatea Naţională de Reglementare în domeniul Energiei, Autoritatea Naţională de Reglementare în domeniul Gazelor Naturale şi Autoritatea Naţională de Reglementare în domeniul Serviciilor Publice de Gospodărie Comunală.

3. Atribuţii ale Autorităţii Naţionale de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE)

Sectorul energiei electrice este un sector de importanţă strategică, el constituind unul dintre factorii determinanţi pentru evoluţia socială şi economică a ţării. Întrucât modul de funcţionare al acestui sector are impact asupra tuturor celorlalte domenii de activitate, Statul român a înfiinţat, prin Legea energiei electrice nr. 318/2003, Autoritatea Naţională de Reglementare în domeniul Energiei – ANRE, ca instituţie publică autonomă de interes naţional, cu personalitate juridică, care funcţionează

în coordonarea directă a primului–ministru şi în baza regulamentului propriu de organizare şi funcţionare, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1816/2004, modificată şi completată prin Hotărârea de Guvern nr. 1847/2005.

Conform Legii nr. 318/2003, ANRE *elaborează, stabileşte şi urmăreşte aplicarea ansamblului de reglementări obligatorii la nivel naţional, necesar funcţionării sectorului şi pieţei energiei electrice, în condiţii de eficienţă, concurenţă, transparenţă şi protecţie a consumatorilor*.

Finanţarea activităţii ANRE se face integral din venituri extrabugetare obţinute din tarifele pentru acordarea de licenţe, autorizaţii şi atestări, precum şi din contribuţii ale agenţilor economici sau ale organismelor internaţionale, potrivit prevederilor legale privind finanţele publice. Misiunea instituţiei este de a crea şi a aplica sistemul de reglementări necesar funcţionării sectorului şi pieţei energiei electrice şi energiei termice produse în cogenerare în condiţii de eficienţă, concurenţă, transparenţă şi de protecţie a consumatorilor. În desfăşurarea misiunii sale, ANRE urmăreşte integrarea actului de reglementare cu acţiunile altor autorităţi de reglementare şi armonizarea cu obiectivele şi prioritătile guvernului.

În baza Ordonanţei de Urgenţă a Guvernului nr. 11/2004 privind stabilirea unor măsuri de reorganizare în cadrul administraţiei publice centrale, aprobată cu modificări şi completări prin Legea nr. 228/2004, cu modificările şi completările ulterioare, ANRE se află în coordonarea directă a primului-ministru.

În îndeplinirea atribuţiilor sale, ANRE colaborează cu Consiliul Concurenţei, cu Autoritatea Naţională pentru Protecţia Consumatorilor, cu ministerele şi cu alte organe de specialitate ale administraţiei publice centrale sau locale interesate, cu asociaţiile consumatorilor de energie electrică, cu agenţii economici specializaţi care prestează servicii pentru sector, cu asociaţiile profesionale din domeniul energiei electrice şi termice, cu asociaţiile patronale şi cu cele sindicale.

Activitatea ANRE din anul 2005 s-a înscris în următoarele coordonate:

- continuarea procesului de acordare, modificare sau retragere a licenţelor şi autorizaţiilor de înfiinţare;
- atestarea agenţilor economici care proiectează, execută, verifică şi exploatează instalaţii electrice din sistemul electroenergetic şi autorizarea electricienilor care proiectează, execută şi verifică instalaţii electrice;

- completarea cadrului de reglementare cu noi reglementări comerciale;
- ajustarea preţurilor şi a tarifelor la energia electrică şi termică în scopul acoperirii costurilor justificate. ANRE a revizuit metodologiile de calcul pentru preţurile şi tarifele reglementate pentru energia electrică şi serviciile conexe;
- completarea necesarului de reglementări tehnice;
- efectuarea activităţilor de inspecţie, îndrumare şi control, orientate în special asupra îndrumării agenţilor economici în aplicarea reglementărilor emise;
- rezolvarea petiţiilor şi a disputelor precontractuale(2).

Activitatea ANRE se desfăşoară pe baza programului de lucru anual, numit *Programul de reglementări* şi actualizat în funcţie de evoluţiile legislative, de modificările de organizare ale agenţilor economici din sectorul energiei electrice şi termice sau de orice altă natură care impun realizarea de noi reglementări. ANRE emite şi gestionează următoarele categorii de documente:

- ✓ *autorizaţii, permise şi licenţe* pentru agenţii economici din sectorul energiei electrice şi termice
- ✓ *metodologii* de calcul al preţurilor şi tarifelor, de soluţionare a neînţelegerilor precontractuale, de urmărire şi control
- ✓ *preţuri şi tarife reglementate* pentru consumatorii captivi
- ✓ *contracte-cadru* privind vânzarea, achiziţia, transportul, dispecerizarea şi distribuţia energiei electrice între agenţii economici din sector, precum şi cele de furnizare a energiei electrice la consumatorii finali
- ✓ *regulamente, norme şi instrucţiuni* privind funcţionarea sistemului electroenergetic naţional şi a pieţei de energie electrică(3).

Pentru atingerea obiectivului de asigurare a calităţii activităţii furnizorilor de energie electrică şi termică ANRE a elaborat *Standardul de performanţă pentru serviciul de furnizare a energiei electrice la tarife reglementate* şi *Standardul de performanţă pentru serviciul de furnizare a energiei termice.* Aceste standarde reglementează indicatorii de performanţă în asigurarea serviciului de furnizare a energiei termice având în vedere:

- adaptarea permanentă la cerinţele consumatorului;
- asigurarea continuităţii serviciului;
- asigurarea calităţii;
- excluderea oricărui fel de discriminare privind racordarea şi servirea consumatorilor.

Ordine şi decizii emise în perioada 1999-2005

Tabelul 1

Nr. crt.	Ordine şi decizii privind	Anul							Total
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
1	Licenţe, permise şi autorizaţii pentru activităţi desfăşurate în sectorul energiei electrice şi termice	7	156	262	243	157*	102	200 *	1127
2	Atestare agenţi economici	-	-	-	-	-	136	819	955
3	Reglementarea relaţiilor comerciale	19	50	19	28	23	26	33	198
4	Calificarea pentru producţie prioritară de energie electrică	-	-	-	-	-	-	41	41
5	Rezolvarea neînţelegerilor precontractuale	-	32	83	38	28	14	41	236
6	Preţuri şi tarife pentru activităţi desfăşurate în cadrul sectorului, metodologii de calcul	4	509	821	567	199	141	219	2460
7	Reglementări tehnice	10	11	7	4	10	10	9	61
8	Alte reglementări privind sectorul energiei electrice şi termice şi organizare internă a ANRE	44	121	92	104	113	181	277	932
9	**Total**	**84**	**879**	**1284**	**984**	**530**	**610**	**1639**	**6010**

Sursa: Raportul anual al ANRE 2005, p. 7, www.anre.ro

Conţinutul standardelor este revizuit anual de ANRE şi adaptat condiţiilor concrete socioeconomice, respectiv cadrului legislativ.

Perspectiva aderării României la Uniunea Europeană face ca eforturile ANRE să fie îndreptate spre implementarea reglementărilor şi a cadrului legislativ existent în scopul creşterii competitivităţii pe piaţa de energie electrică. Începând cu luna iulie 2005 gradul de deschidere a pieţei de energie electrică a devenit 83,5%. Toţi consumatorii de energie electrică, cu excepţia celor casnici, sunt liberi să-şi aleagă furnizorul de energie electrică. Liberalizarea totală a pieţei energiei electrice prevăzută pentru 1 iulie 2007 urmează să permită şi consumatorilor casnici selecţia liberă a furnizorului.

4. Atribuţii ale Autorităţii Naţionale de Reglementare în domeniul Gazelor Naturale (ANRGN)

Cea mai mare piaţă de gaze naturale din Europa Centrală o deţine România. În acelaşi timp ţara noastră a fost prima care a utilizat gazele naturale în scopuri industriale ca urmare a aplicării unor politici guvernamentale orientate către eliminarea dependenţei de importuri. Aplicarea acestor politici a dus la o exploatare intensivă a resurselor interne, având ca rezultat declinul producţiei interne. Din totalul consumului de gaze naturale de 17,6 miliarde m^3 aferent anului 2005, producţia internă de gaze naturale a reprezentat aproximativ 12,4 miliarde m^3. Diferenţa a reprezentat import de la Federaţia Rusă. Această cantitate a deservit în totalitate piaţa internă. În 2005 România a înregistrat 2,41 milioane de consumatori de gaze naturale.

Procesul de reformă iniţiat de ţara noastră încă din anii ’90 a fost orientat pe trei direcţii principale:

- liberalizarea comerţului exterior şi a preţurilor;
- privatizarea întreprinderilor de stat;
- dezvoltarea sectorului financiar-bancar.

În vederea asigurării unui cadru organizat privind alocarea în regim echitabil şi nediscriminatoriu a gazelor naturale din producţia internă şi din import, Ministerul Industriei şi Resurselor, prin *Ordinul nr. 85/02.04.2001 în vederea asigurării unui cadru organizat privind alocarea în regim echitabil şi nediscriminatoriu a gazelor naturale din intern şi din import*, a înfiinţat Operatorul de Piaţă, în cadrul Dispeceratului Naţional de Gaze Naturale Bucureşti, din Structura Societăţii Naţionale de Transport Gaze Naturale TRANSGAZ SA Mediaş.

Prin Ordonanţa Guvernului nr. 41/2000 aprobată prin Legea nr. 791/2001, cu modificările şi completările ulterioare, a fost înfiinţată, în luna februarie 2000, Autoritatea Naţională de Reglementare în Domeniul Gazelor Naturale (ANRGN), instituţie publică, aflată în coordonarea directă a primului-ministru. După înfiinţarea ANRGN, competenţele Agenţiei Naţionale a Resurselor Minerale referitoare la gazele naturale au fost restrânse la concesionarea blocurilor de exploatare.

Datorită dinamicii transformărilor profunde în configuraţia pieţei şi a sectorului de gaze naturale, situaţie în care cadrul general de reglementare – Ordonanţa Guvernului nr. 60/2000 privind reglementarea activităţilor din sectorul gazelor naturale, aprobată prin Legea nr. 463/2001 şi Ordonanţa Guvernului nr. 41/2000 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Autorităţii Naţionale de Reglementare în Domeniul Gazelor Naturale, aprobată prin Legea nr. 791/2001 – a rămas în urma acestor evoluţii, iar circumstanţele au determinat iniţierea unei reglementări unitare, care au dus la abrogarea celor două ordonanţe.

Ca urmare, la data de 28 iulie 2004 a fost aprobată de către Parlamentul României Legea gazelor nr. 351/2004, publicată ulterior în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 679. Structurată pe 15 capitole şi 120 de articole, legea reglementează, în principal:

- politica în domeniul gazelor naturale;
- organizarea, funcţionarea, rolul şi atribuţiile autorităţii de reglementare;
- autorizaţii, licenţe şi atestarea în sectorul gazelor naturale;
- accesul şi refuzul accesului terţilor la sistemele din sectorul gazelor naturale;
- obligaţiile de serviciu public şi protecţia consumatorilor;
- piaţa, preţurile şi tarifele în sectorul gazelor naturale.

Legea gazelor conferă noi valenţe ANRGN. În acest nou context legislativ, misiunea autorităţii constă în elaborarea, aplicarea şi monitorizarea respectării sistemului de reglementări obligatorii la nivel naţional, necesar pentru funcţionarea sectorului şi a pieţei gazelor naturale în condiţii de eficienţă, siguranţă, concurenţă, transparenţă, tratament nediscriminatoriu al participanţilor la piaţa de gaze naturale şi de protecţie a consumatorilor şi a mediului.

În vederea accelerării transpunerii reglementărilor europene în legislaţia internă şi redefinirii atribuţiilor autorităţilor publice, în scopul adaptării la noile forme de colaborare cu structurile UE, s-a impus modificarea şi completarea, în regim de urgenţă, a Legii gazelor nr. 351/2004, prin Ordonanţa de Urgenţă nr. 116/2005. Aceasta din urmă

a fost aprobată de către Parlamentul României prin Legea nr. 288/2005 publicată în MO nr. 922/17 octombrie 2005. Totodată, cadrul de reglementare în sectorul gazelor naturale a fost îmbunătăţit prin modificarea componenţei Consiliului Consultativ şi extinderea la 11 membri, în sensul măririi numărului de reprezentanţi ai consumatorilor. Prin aceasta s-a urmărit asigurarea unui echilibru mai adecvat în vederea armonizării intereselor agenţilor economici din sector cu cele ale consumatorilor de gaze naturale. Noua componenţă nominală a Consiliului consultativ al ANRGN a fost aprobată prin Decizia preşedintelui ANRGN nr. 486/09.11.2005.

Încă din anul 2001, ANRGN a început reforma sistemului de preţuri şi tarife(4) în sectorul gazelor naturale. Această reformă era menită să implementeze un nou sistem care să reflecte costurile efective ale furnizării gazelor naturale şi să stimuleze investiţiile din sector, în contextul liberalizării pieţei interne şi eliminării subvenţiilor încrucişate dintre diversele categorii de consumatori. Măsurile au fost însoţite de instituirea unui program de acordare a unor ajutoare băneşti populaţiei cu venituri reduse care utilizează pentru încălzirea locuinţei gazele naturale (Ordonanţa de Urgenţă nr. 91/2005, MO nr. 643/20.07.2005, modificată ulterior prin Ordonanţa de Urgenţă nr. 184/2005). La sfârşitul anului 2005, guvernul a adoptat hotărârea privind corectarea nivelului ajutorului pentru încălzirea locuinţei cu gaze naturale (HGR nr. 1666).

Începând cu 1 August 2001 a fost stabilit gradul iniţial de deschidere a pieţei interne de gaze naturale, reprezentând 10% din consumul total aferent anului 2000. Ca urmare a acestei deschideri şi potrivit regulamentului de acreditare a consumatorilor eligibili, a fost aprobată Lista centralizată a consumatorilor eligibili. Astfel, pentru anul 2005, gradul de deschidere a pieţei de gaze naturale a fost stabilit la 50%, faţă de 25% cât era în 2002, în limita unei cantităţi de gaze naturale de 9,150 miliarde m^3. Consumatori eligibili existenţi în 2005 erau 130, din care 75 existenţi în 2004 şi reacreditaţi în conformitate cu modificările aduse regulamentului pentru acreditare, şi 55 consumatori eligibili noi. Numărul consumatorilor eligibili în 2005 este cu 217% mai mare decât cel din 2002.

Pentru anul 2006, prin HGR nr. 1397/10 noiembrie 2005, publicată în MO nr. 1036/22.11.2005, gradul de deschidere a pieţei interne a gazelor naturale a fost stabilit la un nivel de 65% din consumul intern total. Acest lucru a fost posibil în condiţiile în care reprezentanţii societăţii civile, dar şi ai consumatorilor au considerat oportună accelerarea procesului de deschidere a pieţei gazelor naturale. Datorită progreselor înregistrate, s-a hotărât ca, începând cu 1 iulie 2006, gradul de deschidere să fie de 75%.

Următorii paşi în liberalizarea pieţei gazelor naturale din România sunt cei prevăzuţi în cadrul negocierilor de aderare a României la Uniunea Europeană, respectiv:

- 100% pentru consumatorii noncasnici de la 1 ianuarie 2007;
- 100% pentru toţi consumatorii de la 1 iulie 2007. Totodată, vor fi luate măsuri pentru perfecţionarea legislaţiei secundare, a funcţionării pieţei, a regulilor privind schimburile transfrontaliere de gaze naturale şi pentru creşterea siguranţei în aprovizionare şi exploatare.

Totodată, începând cu 1 iulie 2006, consumatorii şi furnizorii care au ales să încheie contracte de transport al gazelor naturale pentru servicii întreruptibile beneficiază de o reducere a componenţei pentru rezervarea de capacitate cu 5,5% faţă de nivelul actual.

ANRGN acordă o atenţie deosebită acţiunilor întreprinse în vederea aderării României la Uniunea Europeană. Astfel, ANRGN este implicată în respectarea prevederilor Documentului Complementar de Poziţie privind Capitolul 14 – Energie (CONF-RO 06-04) al Uniunii Europene. De asemenea ANRGN a dezvoltat şi implementat un sistem de management al calităţii în conformitate cu Standardul Internaţional ISO 9001: 2000. Demersul este util în obţinerea satisfacţiei beneficiarilor serviciilor furnizate şi a încrederii acestora în rolul şi misiunea autorităţii. În acest context instituţia a elaborat un standard care reglementează indicatorii de performanţă pentru realizarea activităţii de furnizare a gazelor naturale pe piaţa angro, de către titulari ai licenţei de furnizare a gazelor naturale în relaţie cu alţi furnizori de gaze naturale sau cu consumatori eligibili.

ANRGN este participant activ în cadrul comitetelor, grupurilor de lucru, conferinţelor şi seminariilor organizate de către CEER (Council of European Energy Regulators). Acest organism reuneşte autorităţile de reglementare din UE şi din Zona Economică Europeană (EEA), ERGEG (European Regulators Group for Electricity and Gas), ERRA (Energy Regulators Regional Association). El este un organism voluntar al autorităţilor de reglementare din domeniul energetic al ţărilor din Europa Centrală şi de Est, EASEE-gas (European Association for the Streamlining of Energy Exchange-gas), ENGVA (European Natural Gas Vehicle Association) şi GIE (Gas Infrastructure Europe).

La schimbările profunde din sectorul gazelor naturale, ANRGN a fost un participant activ, autoritatea contribuind la crearea cadrului legislativ în conformitate cu directivele europene în domeniul pieţei energetice. ANRGN a dus o politică de reglementare prin care să fie asigurate concurenţa şi transparenţa afacerilor în domeniul gazelor naturale, tratamentul nediscriminatoriu pentru participanţii la piaţă, protecţia consumatorilor şi a mediului înconjurător.

Note:

(1)Legea nr. 51/2006 privind serviciile comunitare de utilităţi publice, publicată în MO, partea I, nr.254 din 21.03.2006, art.1.
(2)Raportul anual ANRE 2005, p. 7.
(3)Buletin informativ anual al ANRE 2005, www.anre.ro
(4)Raport de monitorizare pentru piaţa internă de gaze naturale al ANRGN august 2006, www.anrgn.ro

Bibliografie

* * Legea nr.51 din 2006 privind serviciile comunitare de utilităţi publice publicată în MO nr. 254 din 21 martie 2006
ANRE, Raport privind realizarea indicatorilor de performanţă pentru serviciul de furnizare a energiei electrice 2004, Bucureşti, 2005
ANRE, Raport anual 2005, www.anre.ro
ANRGN, Raport de monitorizare pentru piaţa internă de gaze naturale – 2003, 2004, 2005 şi 2006, www.anrgn.ro.
Bergougnoux, J., "La regulation des services publics en reseau face a la concurence: vers de nouvelles regulations", în *La Lettre du Management Public*, no. 25, 2000
Raport de monitorizare pentru piaţa internă de gaze naturale – 2003, 2004, 2005 şi 2006, Autoritatea Naţională de Reglementare în Domeniul Gazelor naturale, www.anrgn.ro.
Site-uri: www.anrgn.ro, www.anre.ro, www.distrigazsud.ro, www.eon-gaz-romania.com, www.gazdefrance.com, www.petrom.ro, www.romgaz.ro, www.kappa.ro, www.kmarket.ro , www.radet.ro
Communication on Completion of the Internal Market în Energy, COM (2001)125 final
EU Energy Policy and Future European Energy Markets - Consequences for the Central and East European States, Margarita M. Balmaceda, Mannheimer Zentrum fur Europaische Sozialforschung, *Working Paper* 41
Directive nr. 96 1992 of the European Parliament and the Council concerning common rules for the internal market în electricity
Directive nr. 98/30/EC of the European Parliament and the Council concerning
common rules for the internal market în gas
Green Paper "Towards a European strategy for the security of energy supply", COM/2000/0769 final, November 2000

POLITICA REGIONALĂ A UNIUNII EUROPENE - CONVERGENȚĂ ŞI CREŞTERE ECONOMICĂ?

■

Mădălina Istrate,
Doctorand
Luiza Radu,
Doctorand

Rezumat. Pe lângă scopul inițial de reducere a discrepanțelor dintre regiuni, în privința politicii regionale Uniunea Europeană are şi alte obiective: redimensionarea în scopul acomodării la noile provocări şi realități, inclusiv competitivitate organizațională pentru alinierea la nivelul mondial. Astfel, noua arhitectură a acestor politici, îmbinând concepte şi principii de convergență, este menită să facă față provocărilor.

Cuvinte cheie: politică regională; fonduri structurale; convergență; Agenda Lisabona; creştere economică.

Cod clasificare REL: 20 J

■

Uniunea Europeană reprezintă una dintre cele mai prospere zone geografice ale lumii, diferențele între nivelurile de dezvoltare dintre statele membre, precum şi între cele 255 de regiuni (inclusiv România şi Bulgaria) diverse din cadrul acesteia, măsurate prin produsul intern brut (PIB) pe locuitori înregistrând valori foarte mari(1).

Diferențele socioeconomice şi dezechilibrele de dezvoltare între teritoriile Uniunii Europene sunt principalii factori care fundamentează intervenția comunitară prin intermediul politicii regionale.

Politica de coeziune la nivel comunitar are ca scop reducerea disparităților dintre regiunile cele mai dezvoltate şi cele mai puțin dezvoltate cuantificate, de obicei în termenii PIB/locuitor. Această politică are ca obiectiv „sprijinirea acelor acțiuni menite să contribuie la reducerea disparităților de natură economică, socială ş teritorială din cadrul Uniunii" (CEC 2001). Ea contribuie la realizarea acestui deziderat

prin concentrarea resurselor în acele zone considerate a fi ”rămase în urma celorlalte”. Majoritatea acestor fonduri sunt alocate acelor regiuni în care PIB/locuitor este mai scăzut decât 75% din media UE.

Principiul de funcţionare a politicii de coeziune se bazează pe competenţe partajate între Uniunea Europeană, statele membre şi regiuni. Metoda distribuirii, pe care se bazează această politică, concentrează mai mult de două treimi din resursele disponibile.

Conceptul de politică regională derivă din conceptul mai larg de coeziune economică şi socială şi defineşte la nivelul UE un ansamblu de măsuri planificate şi promovate de autorităţile administraţiei publice locale şi centrale, în parteneriat cu diverşi actori (privaţi, publici, voluntari), în scopul asigurării unei creşteri economice, dinamice şi durabile, prin valorificarea eficientă a potenţialului regional şi local, pentru o calitate mai bună a vieţii.

1. Evoluţii cronologice

Tratatul de la Roma

În *Tratatul de la Roma* a fost stipulată pentru prima oară sintagma de *coeziune economică şi socială,* dar pentru că ţările fondatoare erau relativ omogene din punct de vedere economic – nu se confruntau la acel moment cu disparităţi prea mari de dezvoltare între regiuni (cu excepţia sudului Italiei) – nu s-a pus accent pe acest concept şi nu s-au prevăzut la acel moment diferite mecanisme redistributive.

Profilul unei politici regionale începe să se contureze în perioada 1972-1975, concomitent cu aderarea a trei state noi: Anglia, Danemarca şi Irlanda, precum şi necesitatea formulării unui mecanism concret de atenuare a diferenţelor în dezvoltare în cadrul grupării (FEDER 1975).

Coeziunea economică şi socială devine un obiectiv abia în 1986 (după aderarea Greciei, Spaniei şi Portugaliei, cei mai săraci membri ai grupării) prin Actul Unic European(2), devenind pilonul central al politicii de dezvoltare. Politica regională era finanţată din FEDR, FSE şi FEOGA – Garantare, pe baza unor reguli şi regulamente formulate de Comisia Europeană.

Reforma 1988

Cadrul reformei a constat în cinci regulamente ale Consiliului şi prin Regulamentele de implementare ale Comisiei, care au intrat în

vigoare la 1 ianuarie 1989 (urmând a fi renegociate pentru fiecare perioadă de programare). Această nouă abordare aduce cu sine o politică regională bazată pe programe integrate multianuale, în care participau mai multe niveluri: comunitar, naţional, regional. Logica acestei abordări urmărea realizarea unui program cadru, numit Cadrul de Sprijin Comunitar, care să fie preluat la un alt nivel în programe operaţionale multi-fond şi implementat, prin acestea, în regiuni. De asemenea, au fost introduse patru *principii*: concentrarea[4], programarea[5], adiţionalitatea[6] şi parteneriatul[7].

Reforma a implicat dublarea Fondurilor structurale, alocate prin intermediul bugetului comunitar, de la 6,3 miliarde ecu în 1987, la 14,1 miliarde în 1993.

Reforma 1994[8]

Ca urmare a creşterii disparităţilor, pe măsură ce numărul statelor membre a crescut, volumul total al fondurilor structurale a crescut de peste trei ori, de la aproximativ 43,8 mld ecu între 1988-1993 la peste 141 mld ecu pentru *perioada 1994-1999* (valori calculate în preţuri 1992)[9]. Principalele modificări aduse modului de folosire a fondurilor structurale au vizat criteriile de eligibilitate şi procedurile administrative.

Reforma 1999

Pachetul financiar implicat de *extinderea UE spre Est* a fost inclus în documentul intitulat *Agenda 2000* (Agenda 2000 pentru o Uniune mai puternică şi mai vastă). Potrivit acestuia, UE dorea ca extinderea să se desfăşoare fără o reformă substanţială a sistemului său financiar.

Conform Agendei 2000, *principiul monitorizării, evaluării şi controlului* este elementul de noutate adus de Reforma Fondurilor Structurale din 1999. Noutatea este aceea că statele membre au atribuţii administrative şi au obligaţia de a desemna: *autoritatea naţională[10] corespunzătoare fiecărui program al Fondurilor Structurale şi Comitetele de Monitorizare.*

Obiectivele politicii regionale pentru această perioadă de programare sunt:

- *Obiectivul 1 (teritorial)* – pentru regiunile cele mai sărace, fondurile sunt orientate spre infrastructura de bază şi încurajarea investiţiilor economice.

- *Obiectivul 2 (teritorial)* – sprijină reconversia socială şi economică din zonele industriale, rurale şi cele dependente de pescuit, care întâmpină dificultăţi structurale.

- *Obiectivul 3 (tematic)* – urmăreşte modernizarea sistemelor de instruire şi promovare a ocupării forţei de muncă. Măsurile finanţate de obiectivul 3 acoperă toată Uniunea Europeană, cu excepţia regiunilor din obiectivul 1, unde măsurile de instruire şi angajare sunt incluse în programele de eliminare a disparităţilor dintre regiuni.

2. Noua arhitectură a politicii regionale comunitare

Extinderea Uniunii la 25 de state membre, iar mai târziu la 27 sau mai mult reprezintă o situaţie fără precedent în ce priveşte competitivitatea şi coeziunea internă a grupării. Extinderea a adâncit inegalităţile în materie de dezvoltare economică şi a produs un decalaj geografic către Est al disparităţilor, îngreunând şi mai mult situaţia pe piaţa muncii: inegalităţile socioeconomice se vor dubla, iar media PIB-ului se va micşora cu 12,5%.

Principalul scop al modificării regulamentelor ce stau la baza implementării politicii regionale în Uniunea Europeană este reprezentat de necesitatea reformulării politicii de coeziune în contextul Agendei Lisabona. În principiu, propunerea privind noile Orientări Strategice Comunitare vizează articularea acţiunilor în cadrul a trei mari teme, consistente cu priorităţile Agendei Lisabona: *Transformarea statelor membre şi a regiunilor în areale economice atractive pentru investiţii, Promovarea inovării, Crearea unor locuri de muncă mai multe şi mai bune.*

Principalele cauze pentru care Comisia Europeană propune reforma politicii de coeziune sunt extinderea Uniunii şi aplicarea strategiei Lisabona.

a) Extinderea

- Comisia porneşte de la aprecierea că extinderea Uniunii Europene de la 15 la 27 de state reprezintă o provocare fără precedent pentru competitivitatea şi coeziunea internă a UE.
- Raportul între venitul pe cap de locuitor între regiunile cele mai bogate şi cele mai sărace din Uniune se măreşte de la 2,6 în UE-15 la 4,4 în UE-25 şi, respectiv la 6 în UE-27, iar media PIB/locuitor va scădea cu 12,5%.

▪ În UE-27, peste o treime din populaţie va avea un venit pe cap de locuitor mai mic de 90% din media comunitară (pragul actual de eligibilitate pentru Fondul de Coeziune), faţă de o şesime în prezent.

▪ Ţările UE-27 pot fi încadrate în trei grupuri: grupul celor mai prospere în care venitul pe cap de locuitor este peste media comunitară, format de statele membre actuale cu excepţia Greciei, Spaniei şi Portugaliei; grupul intermediar, format din cele trei ţări de mai sus împreună cu Cipru, Malta, Slovenia şi Cehia, grup cu un venit mediu pe cap de locuitor de aproximativ 80% din media comunitară; al treilea grup, care include şi România, caracterizat de o medie a venitului pe cap de locuitor de circa 40% din media UE-27.

b) Strategia Lisabona[11]

▪ În pofida lansării strategiei Lisabona, creşterea economică a UE s-a încetinit apreciabil din 2001, în paralel cu creşterea şomajului în unele zone ale Uniunii.

▪ Comisia porneşte de la premisa că politica de coeziune aduce o contribuţie importantă la îndeplinirea obiectivelor Lisabona, prin reducerea disparităţilor intracomunitare, asigurându-se posibilitatea participării tuturor regiunilor şi grupurilor sociale la dezvoltarea economică generală a Uniunii. Din aceste considerente, politica de coeziune trebuie percepută ca parte integrantă a strategiei Lisabona.

▪ *Comisia Europeană a propus un sistem de programare constituit din următoarele etape:*

– Stabilirea de către Consiliul European a unor linii directoare privind strategia comunităţii (Liniile strategice comunitare – Community Strategic Guidelines-CSG)

– Dezvoltarea de către statele membre a strategiilor naţionale (*Cadrul strategic de referinţă naţional – National Strategic Reference Framework-NSRF)* în concordanţă cu strategia UE şi

– Elaborarea programelor operaţionale de către statele membre.

Comisia Europeană propune ca politica de coeziune să se concentreze asupra unui număr limitat de priorităţi, pentru a asigura un efect multiplicator şi o valoare adăugată semnificativă acţiunilor structurale comunitare.

Noile obiective propuse sunt:

a) Obiectivul 1 - convergenţa dezvoltării regiunilor: va fi destinat în proporţie de două treimi regiunilor aflate sub 75% din media de dezvoltare comunitară, deci practic noilor state membre; o treime va fi

destinată sprijinirii temporare a regiunilor din vechile state membre care suportă efectul statistic al extinderii (acele regiuni care depăşesc pragul de eligibilitate de 75% ca urmare a coborârii statistice a acestuia prin aderarea noilor state membre şi care aveau un PIB pe cap de locuitor aflat sub 75% din media comunitară calculată pentru Europa celor 15).

b) Obiectivul 2 - competitivitatea regională şi ocuparea forţei de muncă: destinat susţinerii strategiilor Lisabona şi Goteborg prin anticiparea şi promovarea schimbărilor economice în zonele industriale, urbane şi rurale, în vederea întăririi competitivităţii şi atractivităţii acestora, precum şi prin sprijinirea angajării.

c) Obiectivul 3 – cooperarea teritorială europeană (dezvoltarea echilibrată în profil teritorial) cu componentele cooperare transfrontalieră externă şi internă, cooperare transnaţională şi cooperare interregională. Se urmăreşte identificarea unor soluţii comune pentru probleme comune, cu ajutorul cooperării între autorităţile competente ale entităţilor învecinate, în domenii cum ar fi dezvoltarea zonelor urbane, rurale şi de coastă, întărirea relaţiilor economice şi implantarea în această reţea a întreprinderilor mici şi mijlocii.

Pentru noul obiectiv de convergenţă, stabilit pentru perioada 2007 – 2013, sunt eligibile 100 de regiuni, care reprezintă peste 35% din populaţia UE-27, urmând ca restul de 155 de regiuni, cu o populaţie reprezentând circa 61% din populaţia grupării, să fie eligibile pentru obiectivul de competitivitate şi ocuparea forţei de muncă.

Principala modificare propusă de Comisie este legată de *filozofia utilizării acestor fonduri*. Pentru a răspunde noii arhitecturi a politicii de coeziune, caracterizată de intervenţii concentrate asupra unui număr limitat de priorităţi/obiective, adaptabilitate la specificităţile teritoriale, coordonarea cu celelalte politici comunitare, Comisia propune un sistem de implementare reformat, cu următoarele principii generale:

a) Principiile asistenţei

S-a ajuns la un acord general în ceea ce priveşte menţinerea principiilor parteneriatului proportionalităţii şi adiţionalităţii, precum si acordarea importanţei cuvenite principiului egalităţii între sexe. Parteneriatul trebuie să fie organizat conform aranjamentelor instituţionale şi practicilor fiecărui stat.

Abordare cu un caracter strategic mai pronunţat (pe baza priorităţilor UE)

Comisia[12] a propus definirea priorităţilor UE într-un document strategic adoptat de Consiliul UE (Community Strategic Guidelines - orientări strategice generale). Ulterior, aceste priorităţi urmează să fie preluate/transpuse de către fiecare stat membru în cadrul strategic naţional de referinţă (Naţional Strategic Reference Framework), negociat cu Comisia şi implementate prin intermediul programelor operaţionale, luându-se în considerare principiul concentrării *bugetare şi tematice.* Resursele bugetare sunt concentrate către cei care au cea mai mare nevoie de acestea, Concentrarea tematică are în vedere focalizarea programelor către priorităţile Lisabona şi Goteborg.

c) Abordare descentralizată şi teritorială, printr-o mai mare responsabilitate pentru statele membre, regiuni şi oraşe

Fiecare regiune poate beneficia de un program pe care tot ea îl implementează. Specificităţile teritoriale sunt avute în vedere prin integrarea dimensiunii urbane, atenţia acordată zonelor cu handicap natural (insule, zone montane, zone rurale cu o mică densitate a populaţiei), zonelor nordice şi regiunilor ultraperiferice.

d) Simplificarea metodelor de management

– utilizarea a trei instrumente financiare (fondul de coeziune, fondul european de dezvoltare regională şi fondul social european) şi finanţarea fiecărui program dintr-un singur fond („1 fond = 1 program”);

– integrarea proiectelor finanţate din fondul de coeziune în programarea multianuală, aplicând pentru fondul de coeziune aceleaşi reguli de management ca pentru fondurile structurale;

– programarea şi managementul financiar pe priorităţi, şi nu pe măsuri, ca în perioada actuală;

– aplicarea regulilor de eligibilitate naţionale, în locul celor comunitare.

3. Sinergii şi conflicte: politica regională şi agenda Lisabona

Agenda Lisabona nu „inventează” obiective noi, ci inventariază o serie de obiective şi priorităţi care se regăsesc în conţinutul unor politici comunitare în aceeaşi formă sau uşor reformulate, şi le aduce în prim-plan pentru a se acţiona asupra lor.

Obiectivul global al Agendei Lisabona constă în direcţionarea Uniunii Europene şi a statelor membre spre competitivitate, ritm de

creştere susţinut, rată de ocupare ridicată, în condiţiile unei economii echilibrate din punct de vedere social şi ecologic. Logica acestei strategii orientează investiţiile spre creştere economică, în timp ce preocupările pentru nivelul regional sau local joacă doar un rol minor.

Fondurile Structurale contribuie semnificativ la implementarea Agendei Lisabona, având în vedere faptul că în multe regiuni mai mult de 2/3 din alocările financiare prin aceste fonduri sprijină activităţi cu relevanţă directă pentru Agenda Lisabona, iar în regiunile în care această proporţie este mai mică, principalul motiv îl constituie necesitatea intervenţiei prin fonduri structurale pentru infrastructura fizică de bază, reflectând astfel nevoi particulare de finanţare pentru cele mai puţin prospere regiuni ale Uniunii Europene.

Există puncte fundamentale de congruenţă între obiectivul general al Agendei Lisabona şi obiectivele Fondurilor Structurale – *creşterea economică* este un obiectiv comun, la fel ca şi creşterea ratei de angajare şi reducerea şomajului. De asemenea, ambele abordări recunosc faptul că dezvoltarea şi creşterea economică nu ar trebui obţinute cu costul degradării mediului înconjurător.

Numeroasele obiective specifice relevă, de asemenea, o serie de complementarităţi şi congruenţe: toate temele prioritare care solicită/implică alocări de fonduri pentru diverse categorii de investiţii (infrastructură IT, cercetare/dezvoltare, capital uman, dezvoltarea mediului de afaceri, incluziune socială), sunt reflectate într-o măsură foarte mare în capitolele de cheltuieli ale Fondurilor Structurale (măsuri în care ponderea Fondurilor Structurale alocate activităţilor cu impact direct asupra obiectivelor Lisabona este adesea mai mare de 50%).

De asemenea, există şi diferenţe majore între Agenda Lisabona şi Fondurile Structurale, ce mai acută tensiune fiind aceea între creşterea economică şi coeziunea economică şi socială.

Spre deosebire de Agenda Lisabona, care este definită ca o agendă pentru Uniunea Europeană ca întreg, urmărind creşterea performanţei economiei europene, Fondurile Structurale au ca obiectiv coeziunea, ceea ce oferă o dimensiune spaţială importantă obiectivului de creştere economică în zone specifice ale grupării: state membre, regiuni, areale definite prin sărăcie, densitate redusă a populaţiei, localizare periferică sau deficienţe economice structurale. Pe de altă parte, dimensiunea spaţială ocupă un loc minor pentru Strategia Lisabona, care este definită ca o strategie pentru întreaga uniune per ansamblu, nu pentru regiuni, state sau teritorii specifice din interiorul grupării.

O altă trăsătură care diferă este maniera în care sunt formulate obiectivele: în timp ce agenda este compusă dintr-o combinație de obiective generale şi operaționale, filozofia fondurilor propune obiective generale la nivelul Uniunii, permițând în acelaşi timp un proces descentralizat de operaționalizare şi prioritizare strategică. În acest sens, Agenda Lisabona poate fi definită în principiu ca o agendă uniformă de „sus în jos" (top - down), chiar dacă implică implementare voluntară descentralizată, în timp ce fondurile structurale dispun de un sistem guvernamental mai bine conturat, dar în cadrul procesului de programare se impune o abordare regională de „jos în sus" (bottom - up).

Obiectivul coeziunii regionale este esențial pentru Fondurile Structurale, dar nu şi pentru Agenda Lisabona. Astfel, rezultă că dacă se intenționează creşterea sinergiilor şi complementarităților între cele două tipuri de instrumente, acest demers trebuie să respecte principiul coeziunii.

În sfârşit, există diferențe importante şi în ceea ce priveşte prioritizarea domeniilor de investiții: tradițional, fondurile structurale sprijină în primul rând investiții în infrastructura fizică de bază, şi oferă posibilități de sprijin şi pentru dezvoltarea altor domenii (patrimoniul cultural, tipuri locale specifice de producție), care nu sunt foarte relevante şi nici nu se regăsesc în Agenda Lisabona.

Întrebarea cheie se referă la maniera în care fondurile structurale pot contribui în cel eficient mod la îndeplinirea obiectivelor Agendei Lisabona.

Fondurile structurale, prin investiții în capital uman şi fizic pot genera rezultate pozitive şi efecte de angajare. Prin reducerea disparităților regionale, sprijinirea dezvoltării regionale poate genera efecte pozitive de creştere, prin diferite modalități. Ratele de şomaj din ce în ce mai mari în regiuni specifice sunt asociate cu o productivitate scăzută a muncii, care necesită cheltuieli guvernamentale neproductive. Disparitățile de creştere între regiuni pot genera costuri economice în arii din ce în ce mai numeroase. Rezolvarea acestor probleme poate stimula creşterea economică.

De aceea, există şi argumente în favoarea contribuției fondurilor structurale atât pentru creştere, cât şi pentru dezvoltare la nivel regional conducând la creştere economică agregată la nivelul statului membru sau al Uniunii per ansamblu.

În acelaşi timp, există însă şi dovezi empirice pentru alternanța creştere economică – inegalități economice regionale: în primele faze ale procesului de recuperare a rămânerilor în urmă, creşterea economică are

tendința să se localizeze în ariile dezvoltate, implicând astfel creşterea disparităților economice. Chiar şi în condițiile acceptării acestor premise analitice, diferența între creşterea economică şi disparitățile regionale poate fi redusă dacă efectele de creştere prin investiții pot fi mărite printr-o *eficiență în creştere a intervențiilor Fondurilor Structurale*.

Totuşi, o aliniere absolută a tipurilor de investiții finanțate prin Fonduri Structurale la prioritățile Lisabona este cel puțin discutabilă din perspectiva teoriei economice, având în vedere faptul că nu toate prioritățile specifice de intervenție reprezintă un optim pentru fiecare regiune a Uniunii Europene şi că aceste priorități se referă la Uniunea Europeană per ansamblu, iar efectele de creştere determinate de investițiile în diferite domenii, depind într-o proporție ridicată şi de contextul în care este realizată investiția.

Astfel, apare riscul de a afecta creşterea, convergența şi coeziunea, dacă, în concordanță cu Agenda Lisabona, Fondurile Structurale vor sprijini în cele mai puțin dezvoltate regiuni ale UE (care se încadrează în Obiectivul Convergență), în defavoarea infrastructurii fizice, infrastructura IT, societatea informațională, cercetare&dezvoltare.

Pentru a răspunde provocărilor Lisabona, Comisia Europeană a propus pentru perioada de programare 2007 – 2013 un obiectiv specific, dedicat Competitivității şi Creşterii Ocupării, concentrat pe trei arii tematice: inovare, mediu şi neutralizarea riscurilor, accesibilitate.

Note:

(1) Conform celui de-al patrulea raport de progres pentru coeziune, emis de Comisia Europeană la data de 12.06.2006, creşterea relativ rapidă a economiilor celor 13 țări de coeziune, în comparație cu UE-15 (3,6% pe an în comparație cu o medie de 2,2% a UE-15, perioada 1995 - 2005), demonstrează că o anumită convergență în termeni de venituri a avut loc. Totuşi, dimensiunea diferențelor de venit indică faptul că mai sunt necesari mulți ani până când gruparea, ca un tot, va înregistra reduceri substanțiale a diferențelor de dezvoltare.

(2) Nivelul PIB reflectă realități regionale destul de diferite: în noile state membre (inclusiv România şi Bulgaria – care includ cele mai sărace 12 regiuni ale UE) există câteva regiuni în care PIB/cap locuitor este mai mic de 25% din media UE la nivelul anului 2002.

(3) Un nou capitol intitulat „Coeziunea economică şi socială" este introdus în Tratatele de bază ale Comunității.
(4) *Concentrarea* este principiul de bază al reformei structurale din 1988, cu scopul de a concentra instrumentele politicii regionale numai acolo unde sunt cele mai mari probleme referitoare la dezavantajele regiunilor.
(5) *Principiul programării* se referă la pregătirea *planurilor multianuale de dezvoltare*, care se realizează pe baza deciziilor luate în parteneriat cu statul membru şi printr-o serie de etape succesive, finalizându-se cu asumarea de sarcini de către organisme publice sau private.
(6) *Adiționalitatea,* fiind unul din cele mai vechi principii ale politicii regionale, stipulează faptul că sursele comunitare *completează şi nu substituie* resursele financiare ale statului membru receptor al asistenței nerambursabile în vederea atenuării/eliminării disparităților în dezvoltare.
(7) *Principiul parteneriatului* este în strânsă legătură cu principiul *subsidiarității*, ce asigură o oarecare independență autorităților de rang inferior față de cele superioare. Principiul parteneriatului impune o strânsă colaborare între Comisie şi autoritățile naționale, regionale şi locale, parteneri economici şi sociali şi alte organisme competente, în special prin implicarea acestora în toate etapele – de la elaborarea şi aprobarea planurilor de dezvoltare la implementarea şi monitorizarea acestora.
(8) Această reformă are loc în perspectiva extinderii din 1995, când alte trei state vor deveni membre ale UE: Austria, Finlanda, Suedia.
(9) Gabriela Drăgan - Uniunea Europeană între federalism şi interguvernamentalism. Politici comune ale UE, Cursuri în format digital, www.ase.ro
(10) Autoritatea națională are în atribuții implementarea, administrarea corectă şi eficacitatea programului respectiv, iar comitetele de monitorizare completează activitatea autorităților prin controlul calității şi eficienței în implementarea măsurilor structurale. De asemenea, sunt foarte importante principiul descentralizării procesului de luare a deciziilor, de la nivelul central/guvernamental, spre cel al comunităților regionale, precum şi cel al cofinanțării - contribuția financiară a diverşilor actori implicați în realizarea programelor şi proiectelor de dezvoltare regională.
(11) *Strategia adoptată la Lisabona* şi întreg procesul care a urmat întâlnirii Consiliului European din martie 2000 au convenit asupra strategiei globale care include totodată obiectivul de a face ca Uniunea Europeană să devină, într-un termen de zece ani: „cea mai competitivă şi mai dinamică economie bazată pe cunoaştere din lume până în anul 2010,

cu locuri de muncă mai multe şi mai bune-calitativ şi de o coeziune socială mai ridicată". Pe măsură ce procesul iniţiat la Lisabona a continuat să fie dezvoltat (adăugând, în cadrul următoarelor Consilii Europene, aspecte legate de protecţia mediului, dezvoltare durabilă, dezvoltarea spiritului antreprenorial sau competitivitate), problema centrală rămâne integrarea dimensiunilor bine stabilite ale politicilor la nivel european.

(12) În perioadele de programare precedente exista, pentru statele membre, un set de reguli mai stricte cu privire la documentele de programare necesare accesării fondurilor structurale: Planul Naţional de Dezvoltare, un program general care trebuia negociat şi aprobat de Comisie – Cadrul de Sprijin Comunitar, Programele Operaţionale şi Programele Complement care trebuiau aprobate de Comisie. În momentul de faţă s-a optat pentru două documente: Cadrul Naţional Strategic de Referinţă (cu accentuat caracter politic) şi Programele Operaţionale. Toate celelalte documente care până acum făceau obiectul negocierilor cad exclusiv în sarcina statelor membre.

Bibliografie

De Melo, M. (1993). New Dimensions in Regional Integration, Cambridge: Cambridge University Press

Drăgan, G. *Uniunea Europeană între federalism şi interguvernamentalism. Politici comune ale UE,* Cursuri în format digital, www.ase.ro

Dumitru, M. (2002). *Economia Uniunii Europene*, Editura ASE, Bucureşti

Dumitrescu, S., Bal, A. (1999). *Economie Mondială*, Editura Economică, Bucureşti

Tarschys, D. (2003). *Reinventing Cohesion. The future of European Structural Policy: Swedish Institute for European Policy Studies*, Stockholm

Danish Technological Institute, Thematic Evaluation of the Structural Funds' Contributions to the Lisbon Strategy, Synthesis Report, February 2005

European Commission, *Community structural policies: assessment and outlook* 1992.

European Commission, *First Report on Social and Economic Cohesion,* 1996.

European Commission, *Economic and social cohesion in the European Union: The impact of Member States' own policies,* 1998.

European Commission, *Second report on social and economic cohesion,* 2001.

European Commission, *First progress report on economic and social cohesion,* 2002a.

European Commission, *Community added value: Definition and evaluation criteria.*Working Paper, DG Regional Policy, 2002b.

Hannequart, A., ed., (1992). *Economic and social cohesion in Europe: A new objective for integration.* London: Routledge

Temple, M. (1998). *The Coherence of European Regional Policy: A Contrasting Perspective on the Structural Funds*, London

Acquis comunitar în domeniu

- Tratatele Europene de la Roma, Maastricht şi Amsterdam (http:europa.eu int)
- Reglementarea Consiliului Europei nr. 1260/1999 privind Fondurile Structurale
- Reglementarea Consiliului Europei nr. 1164/1994 privind Fondul de Coeziune
- Regulamentul general 1083/11.07.2007 de stabilire a unor dispoziţii generale privind Fondul European de Dezvoltare Regională, Fondul Social European şi Fondul de Coeziune şi de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1260/1999).
- Regulamentul (CE) NR. 1080/05.07.2006 al Parlamentului European şi al Consiliului privind Fondul European de Dezvoltare Regională şi de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1783/1999)
- Regulamentul (CE) NR. 1081/05.07.2006 al Parlamentului European şi al Consiliului privind Fondul Social European şi de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1784/1999)
- Regulamentul (CE) nr. 1084/11.07.2006 al Consiliului de creare a Fondului de coeziune şi de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1164/94)
- Regulamentul (CE) nr. 1082/05.07.2006 Parlamentului European şi al Consiliului privind stabilirea unei grupări europene de cooperare teritorială.

Adrese internet:

Site MIE www.mie.ro
Site Uniunea Europeana: www.europa.eu.int
Site Centrul de informare si documentare al Comisiei Europene la Bucuresti www.infoeuropa.ro

RECONSTRUCȚIA INSTITUȚIONALĂ ŞI FUNCȚIONALITATEA SISTEMULUI MACROECONOMIC

■

Gheorghe H. Popescu
Conferențiar universitar doctor
Membru al Consiliului de Coordonare
al Asociației Generale Economiştilor din România
Cosmin Dobrin
Lector universitar doctor
Academia de Studii Economice, Bucureşti

Rezumat. *Lucrarea analizează cerințele reconstrucției instituționale în scopul funcționalizării sistemului macroeconomic. Sunt definite concepte vizând structura macroeconomică, validarea socială, economia structurală, intrările şi ieşirile în procesele macroeconomice, efectul presiunii fiscale asupra venitului factorului de muncă. De asemenea se are în vedere politicile macroeconomice, specifice perioadei actuale.*

Cuvinte cheie: sistem; macroeconomie; structură; cadru instituțional; destructurare; output real; presiune fiscală; politică macroeconomică; produsul intern brut; piață.

Clasificare REL: 13B, 13I, 18G

■

Înțelegerea nivelului şi sensului evoluției indicatorilor macroeconomici şi macrosociali ai țării noastre în perioada de după 1989 presupune să ne apropiem de răspunsul la întrebarea: cum apare economia societății româneşti în această perioadă de tranziție?

La această întrebare, academicianul Emilian Dobrescu răspunde cu sintagma *„sistem slab structurat instituțional”*. Prin cadru instituțional, autorul înțelege trei componente esențiale, aflate în interacțiune, şi anume:

- *„principalele elemente”* care îl compun (drepturile de proprietate, regulile interacțiunii umane, amploarea şi modalitățile intervenției autorităților publice în viața economică);

- *„gradul de specificare”* a acestor componente (definire clară şi noncontradictorie sau, dimpotrivă, definirea ambiguă);
- *„validarea socială”* (instituţiile formale sau informale care le fac operaţionale)”.

În raport de combinaţiile posibile care se formează între aceste elemente, literatura de specialitate distinge două tipuri de sisteme economice: un prim sistem economic „de înaltă stabilitate expectată”, denumit *„economie structurată”* şi un al doilea sistem economic *„cu o stabilitate expectată relativ scăzută",* considerat *„economie slab structurată”*.

Fără să subapreciem importanţa teoretică-metodologică a unei asemenea demarcaţii, considerăm că ea nu reflectă decât parţial complexitatea unei realităţi în plină transformare, de la ţările astăzi dezvoltate economic la ţările nedezvoltate, la cele aflate în tranziţie de la socialismul marxist la un alt sistem de organizare şi funcţionare a vieţii economico-sociale, cel al economiei de piaţă.

Denumirea de *economie structurată,* care se atribuie primului sistem economic, ar putea să aibă, ca termen de comparaţie, *economia nestructurată.*

În opinia noastră, *o economie structurată instituţional înseamnă acel sistem economic care are reguli clare cu privire la drepturile de proprietate, instituţiile ce garantează aceste drepturi şi mecanismele de control al riscurilor ce decurg din evoluţia fenomenelor natural-umane şi sociale, la scara colectivităţilor organizate societal.*

În cadrul acestui tip de economie, putem deosebi *economie structurată instituţional, după regulile jocului democratic, şi economie structurată instituţional după regulile jocului nedemocratic.* În ambele cazuri, sistemul economic este structurat instituţional; deosebirea fundamentală rezidă în performanţele economice şi social-umane pe care le asigură cele două sisteme, în mod deosebit cel al *capitalismului liberal şi al socialismului marxist centralizat.* Fiecare din aceste două tipuri de sisteme economice pot avea grade diferite de stabilitate, ca urmare a unei structuri instituţionale mai tari sau mai slabe, cu consecinţe în planurile performanţelor economice şi social-umane, în cele ale controlului riscurilor incertitudinilor pe care le antrenează în mod firesc evoluţia şi interacţiunile mediului natural şi a mediului creat de om.

Economia slab structurată instituţional poate să fie o economie în curs de aşezare instituţională, cum sunt economiile ţărilor în tranziţie de la sistemul socialismului marxist centralizat la sistemul capitalismului liberal al economiei de piaţă, sau economii incapabile să se aşeze într-o anumită structură instituţională, acestea aflându-se într-o stare

permanentă de tranziţie spre ceva neclar, greu de anticipat şi definit, şi cu efecte negative asupra calităţii vieţii.

În cazul unei economii slab structurate instituţional, aflată într-un curs firesc de aşezare comportamentală, evoluţia se încadrează în ceea ce înseamnă tranziţia de la copilărie la tinereţe spre maturitatea vieţii active a unui individ uman, când se formează şi se dezvoltă treptat nu numai componentele biologice ale vieţii umane, ci şi mecanismele şi comportamentele natural-umane şi sociale ale acestora, ca părţi ale unui întreg care există şi se împlineşte numai pe baza sentimentului de comuniune socială.

În general, o economie aflată pe contrasensul evoluţiei vieţii economice şi sociale este structurată instituţional neadecvat, componentele ei, ca şi interacţiunile în care acestea coexistă şi se intercondiţionează reciproc, generează externalităţi negative ale fiecărei părţi asupra întregului în care se află, dar şi ale mişcării fiecărui întreg asupra modului în care se produc interdependenţele evoluţiei.

Considerând că trecerea de la economia socialismului marxist la economia capitalismului liberal este un proces aflat, după căderea Cortinei de fier şi dărâmarea Zidului Berlinului, pe sensul normal de evoluţie a vieţii economice şi social-umane, în mod firesc, şi care duce la naşterea şi afirmarea structurii instituţionale care să asigure echilibrul înaintării, înseamnă desfăşurarea concomitentă a *destructurării instituţionale vechi cu reconstrucţia instituţională nouă,* în care se împletesc comportamente de sens cu comportamente de contrasens, primele încercând să se instaleze şi să câştige teren, în timp ce ultimele se desprind cu greu din câmpul vieţii economice şi sociale.

Atât apariţia, cât şi dispariţia celor două forme, total diferite în raport de comportamente instituţionale, sunt în funcţie de evoluţia pozitivă sau negativă a tranziţiei de la socialismul marxist la capitalismul liberal, de condiţiile concrete interne şi externe ce definesc mediul tranziţiei, de raportul dintre pro şi contra transformărilor reale etc.

Astfel, o evoluţie pozitivă, ca tendinţă dominantă, antrenează afirmarea normală a comportamentelor instituţionale adecvate, în timp ce o evoluţie negativă, pe contrasens a parametrilor esenţiali ai vieţii economice şi sociale păstrează comportamentele instituţionale vechi şi neadecvate, frânând apariţia şi manifestarea nucleului pur şi dur al transformărilor necesare şi de dorit în economie şi societate.

Prin particularităţile perioadei de tranziţie de la socialismul marxist centralizat la capitalismul liberal descentralizat, structurarea instituţională a vieţii economice şi sociale se află sub influenţa conjugată a două categorii de comportamente instituţionale. Din acest motiv, profesorul

Emilian Dobrescu este de părere că „economia de tranziţie, cel puţin în cazul României, este slab structurată, deoarece:

- pentru o mare parte a avuţiei naţionale, drepturile de proprietate nu sunt clar definite;
- viaţa economică este caracterizată printr-un amestec de reguli vechi şi noi, care intermediază relaţiile interumane;
- intervenţia discreţionară a autorităţilor publice este intensă şi supusă frecvent unor interese politice conjuncturale;
- instituţiile formale sunt imature şi laxe, în timp ce instituţiile informale joacă un rol foarte important în economie şi societate".

În calitate de economie slab structurată instituţional, economia de tranziţie a ţării noastre funcţionează în condiţiile unor comportamente suprapuse, ale unui amestec de reguli vechi şi noi, niciuna dintre structurile instituţionale existente în viaţa economico-socială reală neaflându-se în stare pură, fiecare fiind impregnată dintr-o parte sau alta; vechiul dinspre nou, iar noul dinspre vechi, astfel încât, cu greu se poate observa o linie dominantă de conduită. Ca urmare a acestui fapt, lupta cu externalităţile negative inevitabile ale unui asemenea proces produce atât efecte de dorit pentru succesul tranziţiei, cât şi efecte perverse, de nedorit. Cel mai concludent exemplu în acest sens este că, în această perioadă de tranziţie, cel puţin în ţara noastră, apar şi se dezvoltă „braţ la braţ" atât economia legală, cât şi economia ilegală. Raportul dintre aceste două forme de manifestare practică a vieţii noastre economice a devenit aproape egal cu unitatea, ceea ce înseamnă că influenţa conjugată a celor două tipuri de comportamente instituţionale normale şi anormale este aproape egală, evoluţia parametrilor esenţiali ai economiei noastre, în partea măsurabilă a lor, înregistrează partea „văzută", în timp ce, în partea „nevăzută", nemăsurabilă, se află activităţile subterane, reale, dar neînregistrate de sistemul contabilităţii naţionale.

Deşi activităţile economice din cele două forme de economie, înregistrată şi neînregistrată, par să fie separate, în realitate, ele fac parte, cu intrările, transformările şi ieşirile lor, din sistemul economiei noastre, fiecare din aceste elemente definitorii se întrepătrund.

În aceste condiţii, impactul lor asupra agregatelor economice este concomitent, dar de sens opus, fapt ce nu ne permite să avem o imagine cât de cât mai apropiată de realităţile vieţii economice. De aceea, indicatorii macroeconomici şi macrosociali sunt departe de a reflecta activităţile reale ale agenţilor economiei din această perioadă!

Fiecare din parametrii esenţiali ai vieţii economice înregistrează abateri nu numai legate de imperfecţiunile statistice ale metodelor de calcul, ci şi faţă de ceea ce se obţine efectiv în activitatea economică.

Astfel, din punctul de vedere al *outputului real,* în această perioadă de tranziție, asistăm la un impact negativ, sub aspectul eficienței, al folosirii componentelor avuției naționale, fie datorită ambiguităților în ceea ce priveşte drepturile de proprietate asupra factorilor de producție, fie ca urmare a fragilității noilor reguli ale jocului economic, în condițiile manifestării unor acțiuni cu caracter distructiv economic, cum au fost cele legate de restituirea părților sociale, împărțirea (destrămarea, distrugerea) patrimoniului, avutului material al CAP-urilor „cărămidă cu cărămidă" între cooperatori etc. şi dispariției şocante a reglementărilor vechi legate de planificarea şi contractele economice, deşi mediul economic era structurat, ca funcționalitate, pe asemenea reguli şi mecanisme!

În condițiile unei economii nestructurate instituțional, outputul total legal este întotdeauna mai mic decât cel care s-ar obține într-un sistem structurat instituțional.

În ceea ce priveşte outputul total, înregistrat şi neînregistrat, este foarte greu de stabilit dacă într-un sistem economic structurat instituțional acesta este mai mare sau mai mic decât cel obținut într-un sistem nestructurat sau slab structurat instituțional.

Ceea ce putem constata este că economia subterană în PIB în sistemele nestructurate instituțional are o pondere mult mai mare în raport cu cea existentă în sistemele structurate adecvat. Astfel, potrivit unor estimări, în Franța ponderea economiei subterane în PIB era în 1998 de 6%, în Japonia între 3-4%, în Norvegia între 5-6%, în SUA între 10-11%, în timp ce în Ungaria între 30-31%, Polonia 35%, Spania 21-22% etc.

Dimensiunea outputului real al unei economii poartă amprenta raportului dintre activitățile economice înregistrate şi cele neînregistrate. Cu toate că există o serie de metode pentru cuantificarea activităților economice neînregistrate, totuşi, până în prezent nu dispunem de soluții convingătoare în acest sens.

În economiile aflate în tranziție de la socialismul marxist la capitalismul liberal, outputul real este şi sub influența unor *factori legați de cererea sau de oferta care favorizează multiplicarea şi amplificarea unor forme de ineficiență în utilizarea factorilor de producție.*

Unul dintre aceşti factori are în vedere *persistența unui mare număr de capacități de producție cronic neperformante,* mai ales în industrie, pentru funcționarea cărora este necesar să se aloce importante resurse economice, ceea ce echivalează cu un grad ridicat de risipire a acestora.

În acest caz, resurse economice limitate sunt folosite nu acolo unde au cel mai scăzut cost de oportunitate, outputul activităților respective este cu mult sub nivelul de performanță permis de un sistem economic structurat instituțional după criteriile pieței concurențiale.

Cu cât numărul acestora se reduce, cu atât se creează premisele pentru utilizarea resurselor economice limitate în domenii cu un scăzut cost de oportunitate, outputul activităţilor economice apropiindu-se tot mai mult de performanţele sistemelor structurate instituţional, după regulile jocului economic concurenţial.

Dimensiunea outputului real în perioada de tranziţie este influenţată şi de *existenţa unui volum important de active subutilizate sau complet scoase din funcţiune,* ca urmare a unor neclarităţi instituţionale, întârzierii unor procese de restructurare şi privatizare etc. În condiţiile unui sistem economic structurat instituţional, cu reguli clare de utilizare a factorilor de producţie, aceste active pot constitui un segment performant al economiei, cu consecinţe pozitive asupra veniturilor posesorilor factorilor de producţie, outputului economic general.

Un alt factor important, cu origini în restituirea părţilor sociale, care contribuie la creşterea slabă a outputului, este *subcapitalizarea unui număr mare de agenţi economici,* proces ce întârzie fluxurile din cadrul circuitului economie, le întreţine funcţionalitatea – cu mult sub posibilităţile reale, conferind un rol exagerat resurselor financiar-monetare în atingerea performanţelor economice.

La aceşti factori care influenţează outputul real, dinspre ofertă, am mai putea adăuga, pentru această perioadă de tranziţie, şi *presiunea fiscală deosebit de puternică, mai ales asupra veniturilor factorului muncă,* ceea ce limitează capacitatea de absorbţie a menajelor, ca şi înclinaţia spre economisirea acestora, antrenând dezvoltarea activităţilor din economia subterană, cu mult peste limitele naturale ale acestui proces.

În timp ce persistenţa unui număr mare de capacităţi cronic neperformante şi existenţa unui volum considerabil de active subutilizate sau complet scoase din funcţiune sunt expresia procesului de transformare instituţională a sistemului economic, subcapitalizarea unui segment important al economiei şi fiscalitatea deosebit de ridicată îşi au originea în *politicile macroeconomice neadecvate acestei perioade,* ele putând fi eliminate în efortul depus şi evoluţia mersului reformei în economie.

Prin urmare, outputul real al economiei, în această perioadă de tranziţie, este influenţat în primul rând de factori ce ţin de *natura procesului de transformare instituţională a sistemului economic,* care, prin existenţa lor, îndepărtează nivelul obţinut de cel posibil şi necesar. În acelaşi timp, pe fondul acţiunii acestor *factori endogeni* asupra procesului de transformare instituţională, pot să apară, în al doilea rând, şi *factori exogeni* cum sunt subcapitalizarea activelor economiei producătoare, sau excesul de fiscalitate asupra veniturilor din muncă. Ca urmare a acţiunii acestor factori exogeni asupra procesului de transformare instituţională a sistemului economic, capacitatea agenţilor economiei producători de a

reacționa la semnalele pieţelor poartă amprenta lipsei de lichidități; într-o asemenea economie lipseşte „oxigenul" necesar respirației normale, întreținerii activității economice la parametrii impuşi de regulile jocului competițional.

Asupra outputului real al economiei României în perioada de tranziție îşi exercită influența şi *nivelul cheltuielilor bugetare, în mod deosebit prin ponderea fiscalității şi a deficitului public în produsul intern brut.* Un asemenea factor, privit din perspectiva ofertei agregate, se manifestă, în primul rând, prin *intensitatea fiscalității* care, în conformitate cu curba Laffer, se corelează negativ cu outputul real din economia înregistrată.

Totodată, acoperirea deficitului bugetar din resurse interne produce, în al doilea rând, un efect negativ asupra lichidităților necesare firmelor, acestea neavând la dispoziție decât volumul de lichidități la un cost ridicat, ceea ce influențează negativ performanța afacerilor.

În afara acestor factori direcți care influențează evoluția negativă a outputului în țara noastră, în etapa actuală, există, în viziunea analiştilor, şi factori indirecți, legați de cererea agregată, care îşi pun amprenta asupra acestei evoluții.

În categoria acestor factori, capacitatea de cumpărare a menajelor private în țara noastră în perioada de după 1989 reprezintă o restricție deosebit de puternică ce afectează evoluția necorespunzătoare a outputului real.

Pe fondul unor venituri reale scăzute şi în descreştere pentru covârşitoarea majoritate a menajelor private, nivelul consumului privat de bunuri de consum şi de servicii strangulează realizarea finală a outputului real, dând un impuls neadecvat segmentului de economie ce produce aceste bunuri economice.

În virtutea principiului acceleratorului, semnalele date de capacitatea de absorbție a pieței noastre interne, în zona consumului de bunuri de consum şi servicii, produce, prin intermediul coeficientului capitalului tehnic, un efect nefavorabil asupra evoluției outputului real de bunuri de producție.

De aici rezultă un alt factor restrictiv pentru evoluția outputului real în țara noastră, şi anume, *potențialul investițional restrâns al economiei, formarea netă a capitalului tehnic este devansată de investiția de înlocuire,* cu consecințe negative asupra formării şi dezvoltării stocului de capital tehnic, productiv la nivelul unor firme cu un grad ridicat de concentrare economică şi de performanță competitivă.

În strânsă legătură cu aceşti doi factori, evoluția outputului real al economiei noastre naționale în această perioadă întâmpină *dificultăți mari de adaptare la exigențele pieţelor occidentale* spre care se orientează tot

mai mult fluxurile comerciale ale României. Ca urmare a acestui fapt, se înregistrează *pierderi de valoare adăugată în relaţiile comerciale* cu ţările dezvoltate, expresie directă a diferenţei de competitivitate dintre mărfurile noastre exportate şi performanţele externe ale pieţelor occidentale.

În concluzie, outputul real al economiei noastre naţionale în această perioadă are o evoluţie restricţionată atât la intrare, cât şi la ieşire, prin factorii care condiţionează activitatea agenţilor economiei producători şi consumatori, determinând mişcări de sens, dar şi de contrasens, în transformările instituţionale care se produc în viaţa economică şi socială.

În acest context de interdependenţe, economia României este într-un impas cronic din punctul de vedere al performanţei competitive. Deficitul de performanţă economică al ţării noastre, în raport de statele membre ale UE, are o origine instituţională, ce îşi are baza obiectivă în caracterul de sistem slab structurat al economiei româneşti.

Fără să neglijăm un asemenea argument, apreciem că deficitul de performanţă economică înregistrat constant şi în creştere de economia României, în ansamblu, faţă de ţările UE (cel puţin), cu care dorim să ne integrăm, după 1989, nu este rezultatul faptului că sistemul economiei noastre este slab structurat, ci al destructurării vechiului sistem economic al socialismului marxist fără un proiect viabil de reconstrucţie instituţională la nivelul agenţilor economiei şi al politicilor de macrostructurare economică şi socială.

Bibliografie

Cotigaru, B., Petrescu, V. I., Roşca Gh. (2004). *Reconstrucţia durabilă. Principii şi acţiuni*, Editura ASE, Bucureşti

Negucioiu, A. (1999). *Tranziţia naţională*, Editura Economică, Bucureşti

Popescu, Gh.H. (2003). *Sensul tranziţiei*, Editura Economică, Bucureşti

Burda, M., Wzplasz Ch. (2003). *Macroeconomie. Perspectivă europeană*, Editura All Beck, Bucureşti

Dobrotă, N. (1999). *Dicţionarul de economie,* Editura Economică, Bucureşti

Popescu, C. C-tin (2003). *Creşterea care sărăceşte*, Editura Tribuna Economică, Bucureşti

Dobrescu, E. (2003). *Tranziţia în România. Abordări econometrice*, Editura Economică, Bucureşti

ANALIZA POTENȚIALULUI DE CREŞTERE ECONOMICĂ AL ZONEI EURO

■

Marius-Corneliu Marinaş
Asistent universitar doctorand
Academia de Ştiințe Economice, Bucureşti

Rezumat. *Creşterea economică a țărilor zonei euro a fost generată în special de acumulările de capital şi de forță de muncă, în condițiile în care contribuția productivității totale a factorilor a fost neglijabilă (0,3% pe an între 2000 şi 2006). În funcție de aceste evoluții se anticipează că rata de creştere pe termen mediu va fi de 1,5% pe an, iar cea pe termen lung de numai 1,1% anual. Obiectivul acestui studiu este de a explica factorii care au generat reducerea ratei de creştere economică în țările zonei euro în ultimul deceniu şi de a estima un posibil trend al potențialului productiv.*

Cuvinte-cheie: zona euro; creştere economică; productivitatea totală a factorilor (PTF); productivitatea muncii; modelul Solow.

Clasificarea REL: 8E; 3D.

■

Sursele creşterii economice în zona euro

Țările zonei euro au înregistrat un declin al productivității muncii, fapt reflectat şi de reducerea ratei de creştere a PIB-ului potențial de la aproximativ 2,25% în 2000 la 1,8% în 2006. Contribuția factorului muncă a fost una descendentă ca urmare a menținerii unei rate ridicate a şomajului structural (aproximativ 7,5%) şi a reducerii numărului mediu de ore lucrate.

Am analizat influența forței de muncă prin intermediul numărului total de ore lucrate, calculat ca produs între patru variabile: populația

totală, rata de participare a forţei de muncă, gradul de ocupare şi numărul mediu de ore lucrate săptămânal.

Nr. total de ore lucrate = Populaţia totală × (Forţa de muncă/Populaţie) × (Populaţia ocupată/Forţa de muncă) × (Nr. de ore lucrate/Populaţia ocupată).

Variaţia variabilei dependente poate fi explicată prin suma variaţiilor procentuale ale celorlalte variabile, astfel:

Nr. total ore = %Δ Pop. totală = %Δ Rata participare =
= %Δ Grad ocupare %Δ Nr. ore săptămână (1)

Descompunerea factorului de producţie muncă

Tabelul 1

	Nr. ore	Populaţia totală	Rata de participare	Gradul de ocupare	Nr. ore/ săptămână
1990-2000	0,3	0,4	0,2	0,0	-0,3
1996-2001	1,3	0,4	0,7	0,6	-0,4
2001-2006	0,5	0,6	0,2	0,0	-0,2

Sursa: McQuinn şi Whelan (2006).

Populaţia totală a avut o influenţă pozitivă, în creştere în ultimii cinci ani, ca urmare a majorării ratei imigraţiei din noile ţări membre ale UE. Între 2000 şi 2006 ţările zonei euro au traversat o perioadă de recesiune economică, fapt reflectat atât în modificarea relativ mai redusă a ratei de participare (0,2% faţă de 0,7% între 1996 şi 2001), cât şi în scăderea gradului de ocupare (în condiţiile persistenţei unei rate a şomajului de 8,5-9%). Numărul mediu de ore lucrate săptămânal de fiecare lucrător a înregistrat o reducere în fiecare din cele trei perioade analizate, evoluţie specifică economiei europene în ultimii treizeci de ani.

În afară de contribuţia factorului de producţie muncă (numărul total de ore lucrate), funcţia de producţie tradiţională de tip Cobb-Douglass evidenţiază impactul modificării stocului de capital al economiei (K) şi a eficienţei cu care sunt utilizaţi factorii de producţie (PTF) asupra PIB-ului real (Y). Funcţia Cobb-Douglass este:

$$Y = PTF \times K^{\alpha} \times L^{1-\alpha},$$

unde α reprezintă contribuţia capitalului la realizarea venitului (α = 0,33).

Atunci,

$$\Delta\%Y = \alpha \times \Delta\%K + (1-\alpha) \times \Delta\%L + \Delta\%PTF \quad (2)$$

Descompunerea creşterii economice

Tabelul 2

	Δ%Y	**α × Δ%K**	**(1-α) × Δ%L**	**Δ%PTF**
1990-2000	2,1	0,7	0,2	1,2
1996-2001	3,0	0,7	0,9	1,3
2001-2006	1,4	0,7	0,4	0,3

Sursa: McQuinn şi Whelan (2006).

Descompunerea creşterii economice a zonei euro evidenţiază contribuţia majoritară a PTF în perioada 1990-2000. Între 2001 şi 2006 s-au înregistrat majorări mai reduse ale factorului muncă şi ale PTF, evoluţii care au indus o fază de recesiune economică. Productivitatea muncii a înregistrat, de asemenea, o creştere relativ mai redusă (0,8% faţă de 1,6% între 1996 şi 2001), principala cauză fiind aceea a scăderii eficienţei utilizării factorilor de producţie. Această afirmaţie este dedusă din descompunerea productivităţii (calculată ca raport între PIB-ul real şi numărul de ore lucrate) în funcţie de PTF şi de gradul de înzestrare cu capital a forţei de muncă (K/L).

$$\frac{Y}{L} = PTF \times (\frac{K}{L})^{\alpha};$$

$$\Delta\% \frac{Y}{L} = \%\Delta PTF + \alpha \times \%\Delta \frac{K}{L} \quad (3)$$

Descompunerea ratei de creştere a productivităţii muncii

Tabelul 3

	Δ%Y/L	α × Δ%K/L	Δ%PTF
1990-2000	1,8	0,6	1,2
1996-2001	1,2	0,3	1,3
2001-2006	0,8	0,6	0,3

Sursa: McQuinn şi Whelan (2006).

Estimarea potenţialului de creştere economică pe termen mediu

Analiza ia în considerare trendurile recente ale pieţei muncii, stocului de capital şi PTF pentru a determina potenţialul de creştere pe termen mediu. În acest sens, McQuinn şi Whelan (2006) au propus trei metodologii:

1. Utilizarea filtrului Hodrick – Prescott pentru a determina trendul variabilelor din funcţia de producţie (pentru perioada 1970-2006). Rata medie de creştere estimată cu ajutorul acestui instrument este de 1,46% pe an, din care 0,34 p.p. se datorează PTF, 0,73 sporirii stocului de capital şi 0,39 puncte procentuale majorării numărului mediu de ore lucrate. Descompunând această ultimă variabilă (conform ecuaţiei 1), s-au observat influenţe pozitive numai din partea populaţiei totale (cu un impact de 0,41 p.p.) şi a ratei de participare (0,07 p.p).

2. Utilizarea filtrului Hodrick-Prescott în condiţiile în care se consideră că numărul total de ore de muncă este influenţat numai de evoluţia populaţiei totale. În acest caz, rata medie de creştere este puţin mai ridicată – 1,49%, iar contribuţiile PTF, K şi L sunt aproximativ aceleaşi de la prima metodologie (0,35 p.p., 0,73p.p., respectiv 0,41 p.p.).

3. Realizarea trendurilor în funcţie de evoluţia surselor creşterii economice între 2000 şi 2006. S-a ales această perioadă deoarece aproximează durata unui ciclu a afacerilor; astfel, rata şomajului de la sfârşitul anului 2006 a ajuns la 7,7%, în timp ce nivelul acesteia era de 8,3% la începutul anului 2000 (într-o fază de expansiune economică). Rata medie de creştere estimată este superioară celor două metodologii anterioare, şi anume de 1,62%. Descompunerea acesteia arată modificări superioare ale celor trei variabile: 0,42 p.p. pentru PTF, 0,76 p.p. pentru stocul de capital şi 0,43 p.p. pentru numărul de ore lucrate. Influenţa populaţiei totale este relativ mai redusă (0,37 p.p.), majorându-se în schimb cea a ratei de participare a forţei de muncă – 0,17 p.p.

În concluzie, aplicarea celor trei procedee de estimare sugerează că economia zonei euro va creşte pe termen mediu cu o rată cuprinsă între 1,45 şi 1,62%. Aproximativ 25% din aceasta este rezultatul sporirii populaţiei totale, ca urmare a procesului de migraţie a lucrătorilor din Europa Centrală şi de Est. Reducerea proporţiei acestui fenomen împreună cu scăderea numărului de ore lucrate săptămânal vor afecta însă pe termen lung potenţialul de creştere. În plus, în conformitate cu

proiecţiile existente, se va înregistra o reducere în termeni absoluţi a populaţiei după anul 2020. Impactul negativ asupra ofertei de muncă va fi amplificat de creşterea numărului de pensionari, ceea ce va mări rata de dependenţă în funcţie de populaţia activă.

Musso şi Westermann (2005) au realizat o proiecţie a consecinţelor acestei evoluţii demografice asupra ratei de creştere economică. Astfel, în condiţiile în care rata de participare, rata şomajului şi numărul de ore lucrate vor avea aceeaşi evoluţie ca între 1993 şi 2003, creşterea medie a PIB-ul real se va reduce de la 2% la 1,8% în 2010 şi la 1,6% în anul 2020. Dacă s-ar dori menţinerea ratei de creştere economică la nivelul de 2%, ar trebui ca până în 2010 rata de participare să crească cu 0,8% pe an până la nivelul de 75% (aceasta fiind în prezent de aproximativ 73%). Strategia Lisabona nu a stabilit o ţintă pentru rata de participare, ci pentru gradul de ocupare a forţei de muncă (procent din populaţia aptă). Obiectivul este atingerea valorii de 70%, în condiţiile în care acest indicator era în anul 2005 de 63,5%. Aplicând această ţintă ţărilor din zona euro şi luând în considerare că o parte din ele deja au rate ridicate de ocupare (Olanda, Austria, Finlanda), Musso şi Westermann (2005) au obţinut următoarele constrângeri – ceteris paribus, rata de participare ar trebui să crească cu aproximativ 0,9% pe an până la 76%, în timp ce rata şomajului ar trebui să se reducă cu 0,4 p.p. pe an, până la nivelul de 6,5%. Ar rezulta o rată de creştere economică de 2,1% anual, uşor mai ridicată decât cea înregistrată în anii ’90, dar mai redusă decât aceea din anii ’80.

Impactul asupra creşterii economice pe termen lung

McQuinn şi Whelan (2006) au realizat o simulare a efectelor menţinerii trendurilor actuale asupra creşterii economice pe termen lung, utilizând în acest scop modelul Solow. S-au considerat o funcţie de producţie standard, o rată constantă de creştere a PTF (la nivelul de 0,35% pe an) şi o proporţie fixă a investiţiilor în PIB-ul real (la nivelul înregistrat la începutul anului 2006 – 21,6%). În cadrul modelului, s-a recurs la exprimarea productivităţii muncii în funcţie de rata investiţiilor:

$$Y = PTF \times K^{\alpha} \times L^{1-\alpha};$$

$$\frac{Y}{L} = PTF \times (\frac{K}{L})^{\alpha} = PTF \times (\frac{K}{Y})^{\alpha} \times (\frac{Y}{L})^{\alpha} \Rightarrow (\frac{Y}{L})^{1-\alpha} = \\ = PTF \times (\frac{K}{Y})^{\alpha} \Rightarrow \frac{Y}{L} = PTF^{\frac{1}{1-\alpha}} \times (\frac{K}{Y})^{\frac{\alpha}{1-\alpha}} \quad (4)$$

Deoarece raportul $\frac{\alpha}{1-\alpha}$ este subunitar (în condițiile aproximării α la valoarea de 1/3), atunci se înregistrează randamente marginale descrescătoare ale ratei investițiilor (ceea ce corespunde ipotezei modelului Solow). În comparație cu descompunerea tradițională a productivității în funcție de PTF şi de raportul capital pe oră (K/L), aceasta are un important avantaj. Rata investițiilor poate fi considerată ca fiind independentă de nivelul PTF, ceea ce nu era adevărat pentru raportul capital/oră. În cadrul modelului Solow, rata investițiilor influențează viteza de ajustare a economiei (λ) către nivelul staționar (cel de echilibru pe termen lung) al PIB-ului pe oră. Aceasta constituie de fapt viteza de convergență evidențiată de modelul Solow.

$$\lambda = (1-\alpha) \times (\frac{ptf}{1-\alpha} + l + \delta) \quad (5)$$

unde *ptf* – rata de creştere a PTF; *l* – rata de creştere a factorului muncă (a numărului de ore) de 0,6%/an;

δ – rata deprecierii capitalului (presupusă a fi 6% pe an).

În funcție de informațiile existente am determinat o valoare a vitezei de ajustare de 4,76% pe an. Pentru a afla perioada necesară pentru a parcurge jumătate din ecartul dintre nivelul actual şi nivelul staționar al ratei investițiilor am folosit relația (obținută pe baza modelului Solow):

$$\text{Timp} = \frac{\ln(2)}{\lambda} = 15 \text{ ani.}$$

Rezultă că în aproximativ 30 de ani rata investițiilor (I) va atinge nivelul său staționar. În aceste condiții, rata de creştere a productivității va fi dată de valoarea termenului $PTF^{1-\alpha}$ din ecuația (4). Creşterea acestuia se

obține prin logaritmare, astfel: $\ln PTF^{\frac{1}{1-\alpha}} = \frac{1}{1-\alpha} \times ptf$. În condițiile în care *ptf* este de 0,35%, iar α are valoarea de 1/3, atunci rata anuală de creştere pe termen lung a productivității este egală cu $\frac{0,0035}{3} = 0,0052 = 0,52\%$. Deoarece s-a presupus o rată de modificare a numărului de ore lucrate de 0,6% pe an, atunci rata de creştere economică va fi de 1,12% pe an la nivelul staționar al ratei investițiilor (conform relației 6).

$$Y = \frac{Y}{L} \times L \Rightarrow \%\Delta Y = \%\Delta(\frac{Y}{L}) + \%\Delta L = 0,52\% + 0,6\% = 1,12\%. \quad (6)$$

Realizând această estimare a ratei de creştere economică pe termen lung, în funcție de trendurile curente ale PTF, am observat că aceasta este mai scăzută decât aceea pe termen mediu, care era de aproximativ 1,5%.

Concluzii

Descompunerea actuală a ratei de creştere economică sugerează o reducere viitoare a performanțelor zonei euro în ceea ce priveşte productivitatea muncii. Evoluția recentă s-a caracterizat printr-o creştere a factorilor de producție capital şi muncă în condițiile unei majorări puțin semnificative a PTF. Utilizând modelul Solow, am observat că menținerea aceluiaşi trend va încetini rata de creştere a productivității muncii şi, în consecință, şi pe aceea a PIB-ului real.

Bibliografie

DeLong, B.J. (2003). *Macroeconomics*, McGraw-Hill

Dew-Becker, I; Gordon, R. (2006). "The Slowdown in European Productivity Growth: A Tale of Tigers, Tortoises and Textbook Labor Economics," *working paper,* NBER and Northwestern University

McQuinn, K., Whelan, K. et al., "Conditional Convergence Revisited: Taking Solow Very Seriously", 2006, *Working paper*, Central Bank and Financial Services Authority of Ireland

McQuinn, K., Whelan, K. et al., "Prospect for growth in the euro area", 2006, *Working paper*, Central Bank and Financial Services Authority of Ireland

Musso, A., Westermann, Th., "Assessing Potential Output Growth in the Euro Area: A Growth Accounting Perspective", *ECB Occasional Paper* no. 22, 2005

COMPETITIVITATEA FIRMELOR ROMÂNEŞTI FAŢĂ DE MEDIUL EUROPEAN DE AFACERI

■

Iuliana Cetină
Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice, Bucureşti
Nora Mihail
Profesor universitar doctor
Membru al Consiliului de Coordonare al Asociaţiei Generale Economiştilor din România

Rezumat: Una dintre principalele provocări care este adresată economiei româneşti este aceea dacă integrarea în Uniunea Europeană reprezintă un moment de discontinuitate. Este de menţionat că eliminarea taxelor vamale dintre România şi Uniunea Europeană (1 ianuarie 2004) a făcut ca firmele româneşti să se afle deja într-o competiţie directă, cel puţin la nivelul pieţelor de produs, cu firmele din spaţiul european. Din acest punct de vedere, se poate aprecia că efectul integrării României va fi destul de redus şi „pericolul" integrării este de multe ori supradimensionat.

Cuvinte cheie: indicatori de apreciere a competitivităţii; mediul european de afaceri; dimensiunile stategiei Lisabona; efectele integrării.

Clasificare REL: 7H, 14K, 20B

■

Unul dintre primii paşi în stabilirea strategiei de urmat de firmele româneşti pe Piaţa Unică Europeană este încercarea de a evalua competitivitatea acestora în comparaţie cu mediul european de afaceri.

Încă din 1979(1), *Forumul Economic Mondial* (WEF) din Geneva a publicat Raportul Global asupra Competitivităţii, prin care încearcă să sintetizeze poziţia competitivă a economiilor naţionale pe plan internaţional. Dintre indicatorii realizaţi de această instituţie, indicele de creştere a competitivităţii reprezintă unul dintre cei mai cunoscuţi indicatori utilizaţi în literatura privind economia intemaţională. Forumul

Economic Mondial este o organizaţie internţională independentă care doreşte să promoveze îmbunătăţirea condiţiilor economiei mondiale. Demarând activitatea încă din 1971, WEF este o organizaţie nonprofit care reuneşte peste 1.000 de companii de talie globală precum şi peste 200 de afaceri mai mici din Lumea a treia.

Întâlnirile Anuale ale Forumului reunesc reprezentanţi a peste 100 de ţări.

Indicele de creştere a competitivităţii ia în consideraţie trei elemente principale: tehnologia, instituţiile publice şi condiţiile macroeconomice.

Stabilitatea macroeconomică este considerată a fi esenţială pentru creşterea economică. Deşi majoritatea economiştilor argumentează că stabilitatea în sine nu generează creştere economică, instabilitatea indicatorilor macroeconomici poate pune sub semnul întrebării orice potenţial de creştere. Firmele nu pot lua decizii de investire în medii economice în care avem hiperinflaţie, iar o fiscalitate excesivă poate face ca proiecte de investire profitabile prin natura lor economică să devină nerentabile.

Instituţiile publice sunt de asemenea esenţiale pentru creşterea economică. Deşi într-o economie de piaţă prosperitatea este în general creată de entităţile private, acestea se supun reglementărilor publice şi, mai ales, prin interacţiunile lor cu autorităţile publice, pot fi împiedicate în activitatea lor. De exemplu, un regim al drepturilor de proprietate în care sistemul juridic este eficient în a apăra şi a restabili acele drepturi încălcate este esenţial pentru buna desfaşurare a activităţii economice. De altfel, ştiinţa economică abordează tot mai des impactul organizării instituţionale asupra performanţelor macroeconomice ale diverselor ţări.

Cel de-al treilea element avut în vedere de indicele global al competitivităţii este *tehnologia*. Creşterea unei economii nu se poate realiza pe termen lung decât în condiţiile progresului tehnologic.

Cele trei elemente nu sunt, în mod evident, independente: instituţii puternice sunt necesare pentru stabilitatea macroeconomică, iar aceasta promovează inovaţia tehnologică. Conform acestui indice, cea mai competitivă economie din lume era în anul 2005 Finlanda, urmată de Statele Unite ale Americii, Suedia, Taiwan, Danemarca şi Norvegia. Astfel, 3 din primele 6 ţări ale lumii conform acestui indice sunt membre ale Uniunii Europene.

Clasamentul economiilor naţionale pe plan internaţional

Tabelul 1

Ţară	Loc 2005	Scor 2005	Loc 2004		Ţară	Loc 2005	Scor 2005	Loc 2004
Finlanda	1	5,95	1		Slovenia	33	4,75	31
SUA	²	5,82	²		Lituania	36	4,57	40
Suedia	3	5,72	3		Ungaria	39	4,56	33
Taiwan	4	5,69	5		Cehia	40	4,55	39
Danemarca	5	5,66	4		Slovacia	43	4,43	43
Norvegia	6	5,56	9		Letonia	44	4,43	37
Singapore	7	5,56	6		Bulgaria	59	3,98	64
Elveţia	8	5,49	7		Polonia	60	3,98	45
Japonia	9	5,48	11		Croaţia	61	3,94	53
Islanda	10	5,44	8		România	63	3,86	75
Marea Britanie	11	5,30	15					
Olanda	12	5,30	12					
Germania	13	5,28	13					
Australia	14	5,25	10					
Canada	15	5,23	16					
EAU	16	5,21	-					
Austria	17	5,20	17					
Noua Zeelandă	18	5,18	14					
Israel	19	5,09	20					
Estonia	20	5,08	22					

Sursa: Growth Competitiveness Index 2005, World Economic Forum.

Agenda de la Lisabona: viitorul competitivităţii europene şi impactul asupra strategiilor de firmă

În martie 2000, şefii de stat şi de guvern din Uniunea Europeană, cu ocazia Consiliului European de la Lisabona, au declarat intenţia de a transforma Uniunea Europeana în „cea mai dinamică şi mai competitivă economie bazată pe cunoaştere din lume, capabilă de o rată sustenabilă de creştere economică, cu locuri de muncă mai multe şi mai bune, cu o mai mare coeziune economică”.Această declaraţie, cunoscută sub numele de Strategia de la Lisabona asupra reformelor economice şi structurale, vizează un orizont de timp până în 2010.

Strategia de la Lisabona poate fi diferenţiată pe opt mari dimensiuni:

1. Crearea unei societăţi informaţionale pentru toţi;
2. Dezvoltarea unei zone europene pentru inovaţie, cercetare şi dezvoltare;
3. Liberalizarea, respectiv:
- realizarea Pieţei Unice;
- ajutorul de stat şi politica privind concurenţa;
4. Construcţia industriilor de tip reţea:
- în telecomunicaţii;
- în utilităţi şi transporturi;
5. Crearea unei industrii eficiente şi integrate a serviciilor financiare;
6. Îmbunătăţirea mediului de afaceri pentru firme:
- accent pe noile firme (în engleză "start-ups");
- cadrul de reglementare;
7. Creşterea incluziunii sociale:
- creşterea calificării forţei de muncă la nivel european;
- modernizarea sistemului de asigurări sociale;
8. Accentul pe dezvoltarea durabilă.

Este de menţionat faptul că această agendă a fost formulată în martie 2000, în condiţiile în care economia europeană, ca şi cea internaţională, cunoştea o creştere considerată a fi extraordinară, iar condiţiile macroeconomice din toate statele membre erau extrem de favorabile.

Provocările principale ale economiei europene erau considerate a fi reforma pieţei de muncă pentru a rezolva:

- problema şomajului ridicat, existent în mod tradiţional în Europa, faţă de alte economii dezvoltate precum cea a Statelor Unite ale Americii sau a Japoniei;

- o egalitate mai pronunţată a sexelor în ceea ce priveşte rata de ocupare;

- reducerea unui perceput decalaj în ceea ce priveşte calificarea forţei de muncă îndeosebi în sectoarele intensive în tehnologie, considerate – în condiţiile propagării conceptului de „Noua Economie" şi a celui conex de „economie bazată pe cunoaştere" a avea un aport din ce în ce mai ridicat la creşterea economică şi dinamica industrială.

Obiectivele agendei de la Lisabona sunt orientate, după cum se poate observa, mai mult pe un orizont de timp lung şi nu unul scurt. Scopul acestei agende este cel de a realiza reformele esenţiale pentru o reaşezare a bazelor economiei europene.

Forumul Economic Mondial(2) a încercat să sintetizeze evoluția țărilor europene atât a statelor membre (cei 15 plus cei 10 noi membri), cât şi a țărilor candidate rămase (România, Bulgaria şi Turcia) față de obiectivele agendei de la Lisabona.

Clasamentul țărilor europene în raport cu obiectivele agendei Lisabona

Tabelul 2

Țară	Indice final		Subindici							
	Loc	Scor	Societatea inforamțională	Inovație, cercetare și dezvoltare	Liberalizare	Industrie de tip rețea	Servicii financiare	Firme	Incluziune	Dezvoltare durabilă
Finlanda	1	5,80	5,78	5,87	5,36	6,33	6,13	5,48	5,46	5,97
Danemarca	2	5,63	5,68	4,87	5,14	6,51	5,96	5,60	5,52	5,78
Suedia	3	5,62	5,71	5,57	4,91	6,37	5,80	5,29	5,46	5,89
Marea Britanie	4	5,30	4,96	4,67	5,11	5,78	6,1	5,62	4,86	5,30
Olanda	5	5,21	4,99	4,46	4,94	6,04	5,67	4,71	5,29	5,57
Germania	6	5,18	4,95	4,90	4,64	6,38	5,62	4,64	4,37	5,96
Luxemburg	7	5,14	4,98	3,57	4,96	6,22	5,72	5,17	5,19	5,28
Franța	8	5,03	4,52	4,68	4,65	6,10	5,68	4,68	4,72	5,20
Austria	9	4,94	4,69	4,27	4,54	5,76	5,48	4,28	4,88	5,64
Belgia	10	4,88	4,08	4,45	4,63	5,74	5,39	4,69	5,12	4,91
Irlanda	11	4,69	4,14	4,18	4,47	4,89	5,59	5,30	4,62	4,35
Spania	12	4,47	3,71	3,93	4,50	5,34	5,14	4,32	4,38	4,48
Italia	13	4,38	3,94	3,87	4,40	5,30	4,92	3,64	4,24	4,74
Portugalia	14	4,25	3,88	3,44	4,10	5,35	4,90	3,89	4,15	4,29
Grecia	15	4,00	3,16	3,44	3,96	4,99	4,74	3,78	3,90	4,00
SUA		5,55	5,86	6,08	5,11	5,85	5,82	5,71	5,04	4,96

Sursa: Growth Competitiveness Index 2005, World Economic Forum.

Este de remarcat poziția privilegiată a statelor din nordul Uniunii Europene, cele care sunt cele avansate în implementarea politicilor care să faciliteze atingerea obiectivelor enunțate. Ar fi de făcut o paralelă

interesantă cu Statele Unite ale Americii, economia cu care Uniunea Europeană se află în concurenţă pentru deţinerea supremaţiei economice.

Comparaţia performanţelor economice ale ţărilor UE cu SUA

Tabelul 3

Criterii	Scor US	Scor UE
O societate informaţională pentru toată lumea	5,86	4,61
Inovare, cercetare şi dezvoltare	6,08	4,41
Liberalizare: - realizarea Pieţei Unice; -ajutorul de stat şi politica privind concurenţa	5,11 5,70 4,52	4,69 5,13 4,25
Industrii de tip reţea - telecomunicaţii; - utilităţi şi transporturi	5,85 5,60 6,10	5,81 5,96 5,65
Servicii financiare integrate şi eficiente	5,82	5,52
Mediul firmei: - condiţii pentru noi afaceri ; - mediul de reglementare	5,71 5,83 5,58	4,74 4,52 4,96
Incluziune socială: - îmbunătăţirea competenţelor - modernizarea protecţiei sociale	5,04 5,31 4,20	4,81 4,96 4,40
Dezvolatarea durabilă	4,96	5,16
Scoruri per ansamblu privind obiectivele Lisabona	5,55	4,97

Sursa: Growth Competitiveness Index 2005, World Economic Forum.

Astfel, din păcate pentru Uniunea Europeană, SUA sunt mai avansate, s-ar putea spune, în atingerea obiectivelor Agendei de la Lisabona. Singurul criteriu în care Uniunea Europeană depăşeşte SUA este dezvoltarea durabilă, fapt care ridică provocări importante guvernanţei politice româneşti.

Noile state membre şi ţările candidate

Situaţia noilor state membre ca şi a celor candidate scoate în evidenţă faptul că Uniunea Europeană va cunoaşte dificultăţi şi mai ridicate odată cu procesul de integrare a acestor economii în Piaţa Unică. Se poate face chiar observaţia că cele mai avansate trei ţări (Estonia, Slovenia, Malta) din noile state membre au depăşit chiar pe unii din

vechii membri ai Uniunii (cei mai slabi 4 performeri – Grecia, Spania, Portugalia şi Italia).

Clasificarea performanţelor economice ale noilor state membre UE

Tabelul 4

Ţară	Indice final		Subindici							
	Loc	Scor	Societatea informaţională	Inovaţie, cercetare şi dezvoltare	Liberalizare	Industrie de tip reţea	Servicii financiare	Firme	Incluziune	Dezvoltare durabilă
Estonia	1	4,64	4,92	3,82	4,40	4,98	5,43	4,90	4,20	4,44
Slovenia	2	4,36	4,38	3,92	4,06	5,21	4,89	3,76	4,24	4,60
Letonia	3	4,34	3,62	3,86	4,44	4,35	4,84	4,87	4,47	4,29
Malta	4	4,20	4,42	2,99	4,03	4,81	5,27	4,00	4,83	3,24
Cehia	5	4,16	3,62	3,34	4,01	5,19	4,03	4,18	4,40	4,48
Ungaria	6	4,12	3,24	3,47	4,10	4,57	4,87	4,41	4,19	4,09
Lituania	7	4,05	3,36	3,57	4,10	4,51	4,67	4,38	3,69	4,17
Slovacia	8	3,89	3,29	3,34	3,84	4,50	4,39	3,43	3,83	4,53
Polonia	9	3,68	2,95	3,53	3,75	4,00	4,26	3,56	3,42	3,99
Turcia	10	3,45	2,81	2,72	3,68	4,01	3,99	3,84	3,45	3,33
România	11	3,35	2,91	2,88	3,04	3,48	3,77	3,65	3,74	3,33
Bulgaria	12	3,25	2,66	2,94	3,26	3,54	3,64	3,81	3,07	3,08
Media UE		4,97	4,61	4,41	4,69	5,81	5,52	4,34	4,81	5,16

Sursa: Growth Competitiveness Index 2005, World Economic Forum.

Astfel, România se afl1ă pe penultimul loc, dar la acelaşi scor cu Bulgaria, depăşind-o la criteriile Societate Informaţională, Servicii Financiare, Incluziune Socială şi Dezvoltare Durabilă, dar fiind depăşită la criteriile care privesc Liberalizarea, precum şi Inovaţie şi Cercetare şi Dezvoltare.

Este de menţionat saltul important realizat de România în anul 2005, trecând de la locul 75 (2004) la 63 (2005). Evoluţia cea mai semnificativă a avut loc pe criteriul microeconomic şi cel macroeconomic. Cele mai mari piedici în calea acestui indice se apreciază a fi: nivelul ridicat al ratelor dobânzilor ca şi povara fiscalităţii. Este de menţionat că aceste două elemente se află într-un proces permanent de îmbunătăţire (sfârşitul anului 2005 şi începutul lui 2005), fapt care se va concretiza într-o poziţionare şi mai bună a României în viitorul apropiat.

Una dintre cele mai semnificative evoluţii este însă în domeniul pregătirii capitalului uman din sfera tehnologiei. În România[3] se califică anual aproximativ 5000 tineri în domeniul Tehnologiei Informnaţiei şi Comunicaţiilor, din totalul de peste 30.000 ingineri. Într-o clasificare realizată pe zone geografice, România se situează pe primul loc în Europa şi pe locul şase în lume, cu cel mai mare număr de specialişti atestaţi în 30 din domeniile cele mai importante ale tehnologiei informaţiei. Numărul total de specialişti în domeniul Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor este de 63.600, din care 45.444 lucrează în sectorul privat; din aceştia, 18.800 lucrează în domeniul software-ului.

Potrivit estimărilor, 21,5% din angajaţii sectorului public utilizează instrumentele tehnologiei informaţiei şi comunicaţiilor în activităţile lor curente.

Este puţin probabil ca economia românească să permită apariţia unor actori care să poată concura din punctul de vedere al tehnologiei cu ţări sau areale dezvoltate europene sau globale, deoarece piaţa locală nu este destul de suficientă pentru a permite exploatarea comercială a unor astfel de tehnologii, iar vizarea pieţei europene va trezi cel mai probabil interesul actorilor europeni.

Prin urmare, se poate aprecia că avantajul competitiv al României îşi va avea originea în acele sectoare care necesită investiţii de capital reduse, tehnologii mature (nu inovatoare) şi un înalt aport al factorului uman. Sectorul care se apropie cel mai bine de acest profil este cel al producţiei de software, iar evoluţiile amintite mai sus sunt îmbucurătoare.

Avantajul de cost al forţei de muncă va marja în continuare în direcţia delocalizării industriilor intensive în acest factor de producţie către estul Europei, putând afirma că acest proces va viza România în mod predilect. Cu toate acestea, trebuie facută speculaţia că un astfel de avantaj competitiv nu poate fi decât temporar până în momentul în care dezvoltarea de ansamblu a economiei şi crşterea naturală a veniturilor vor face ca România să piardă din acest avantaj. Astfel, s-ar putea aprecia că orizontul de timp pe care îl are la dispoziţie este de maximum zece ani, până în momentul în care se va pune foarte serios problema integrării Ucrainei. În această perioadă, economia românească trebuie să identifice şi alte surse ale avantajului competitiv decât cel bazat pe costul redus al forţei de muncă.

Una dintre principalele provocări care este adresată economiei româneşti este aceea dacă integrarea în Uniunea Europeană reprezintă un moment de discontinuitate. Este de menţionat că eliminarea taxelor vamale dintre România şi Uniunea Europeană (1 ianuarie 2004) a făcut ca deja firmele româneşti să se afle într-o competiţie directă, cel puţin la

nivelul pieţelor de produs, cu firmele din spaţiul european. Din acest punct de vedere, se poate aprecia că efectul integrării României va fi destul de redus şi „pericolul" integrării este de multe ori supradimensionat.

Multe firme de succes de pe piaţa locală vor fi preluate de mari concernuri europene, ca urmare a tendinţei naturale de consolidare a acestora la nivelul întregului spaţiu comunitar. Firmele româneşti trebuie să identifice pieţe nişă, respectiv să adopte o strategie de focalizare care să fie relativ neinteresante pentru marii actori la nivel european. Teoria darwinistă susţine următoarea afirmaţie: cu cât faci faţă unei concurenţe mai intense, cu atât cei care supravieţuiesc vor fi mai puternici; astfel integrarea economiei româneşti în spaţiul economic european va antrena automat restructurarea industrială. Deja această integrare este puternic realizată.

Integrarea României în Uniunea Europeană este astfel un eveniment cu un impact real cu mult mai redus decât cel scontat. Statutul de stat membru marcheaza totuşi şi diferenţe destul de pronunţate:

- supravegherea şi mai stringentă a disciplinei macroeconomice;
- aplicarea în totalitate a politicii Uniunii Europene în domeniul concurenţei, care ar putea pune numeroase dificultăţi firmelor româneşti din domeniul utilităţilor, telecomunicaţiilor ş.a.m.d., care beneficiază înca de poziţii dominante;
- o mai bună funcţionare a sistemului instituţional, mai ales în ceea ce priveşte protecţia drepturilor de proprietate.

Din punctul de vedere al formei de pătrundere pe Piaţa Unică Europeană, nu se poate formula, în mod evident, o alegere optimă pentru toţi agenţii economici din România. Cel mai probabil însă, cei care dispun de o anumită competitivitate şi sunt intensivi în tehnologie, în cazul în care vor rămâne independenţi (nu vor fi achiziţionaţi de mari concerne din Triadă), ar putea să identifice parteneri pentru a stabili societăţi mixte care să vizeze o strategie per ansamblul continentului european.

Deschiderea mediului european de afaceri, odată cu integrarea României în Uniunea Europeană, va însemna o libertate mai mare a companiilor româneşti de a pătrunde pe pieţele celorlalte state europene. La rândul lor, uşurinţa firmelor europene de a pătrunde în România se va traduce în presiunile puternice asupra firmelor româneşti. Astfel încât, chiar dacă vor fi animate de motivaţii proactive sau doar reactive, agenţii economici din România, pentru a face faţă concurenţei din noua grupare, vor trebui să adopte strategii la nivel european şi nu să se mulţumească doar cu experienţa şi legăturile pe care le au cu piaţa românească. Deoarece România va dispune de numeroase avantaje competitive în ceea ce priveşte costurile de producţie, cel mai probabil că prezenţa firmelor româneşti pe Piaţa Unică Europeană va lua forma unor filiale de distribuţie.

Note:

(1) Muşetescu, A. „Impactul integrării României în Uniunea Europeană asupra Competitivităţii firmelor româneşti", comunicare la Sesiunea ştiinţifică „Implicaţiile economico-sociale şi politico-juridice ale integrării României în Uniunea Europeană", UCDC – Bucureşti, 27 mai, 2005
(2) Seria publicaţiilor The Lisbon Review, pe anii 2002 şi 2005
(3) Guvernul României – „Planul de Dezvoltare 2004-2006", Bucureşti, 2004

Bibliografie

Adăscăliţei, V. (2005). *Euromarketing: fundamente*, Editura Uranus, Bucureşti
Bradley, F. (2001). *Marketing internaţional*, Editura Teora, Bucureşti
Cetina, Iuliana (2005). *Marketing financiar bancar*, Editura Economică, Bucureşti
Cetina, I., Odobescu, Emanuel (2007). *Strategii de marketing bancar*, Editura Economică, Bucureşti
Chiriţă, N. (2005). *Politici şi strategii ale tranziţiei. Analiza modelelor,* Editura Economică, Bucureşti
Kotler, P., Armstrong, G. (2004). *Principiile Marketingului*, Ediţia a II-a, Editura Teora, Bucureşti
Kotler, P. (1998). *Managementul Marketingului – Analiză, Planificare, Implementare, Control*, Editura Teora, Bucureşti
Mercado, S., Wilford, R., Prescott, K. (2001). *European Business*, Prentice Hall
Nicolescu, L. (2005). *Marketing internaţional – coordonate pan-europene: concepte*, exemple, studii de caz, Editura ASE
Pop. N. AI., Andronov, E., Kouzmanova, M., Lefter, C., Schmengler, H. (2000). *Marketing strategic*, Editura Economică, Bucureşti
Popa, I. (2002). *Tranzacţii de comerţ exterior: negociere, contractare, derulare*. Editura Economică, Bucureşti
Porter, M. (2001). *Strategie concurenţială. Manual de supravieţuire şi creştere a firmelor în condiţiile economiei de piaţă*, Editura Teora, Bucureşti
Stancu, S., Mihail, Nora (2006). *Metode şi tehnici de conducere. Teorie şi aplicaţii*, Editura Economică, Bucureşti
Thompson, A., Gamble. J., Strickland III, A. J. (2005). *Strategy - Winning in the Marketplace*, Irwin - Me Graw HilL
World Economic Forum (2005). The Lisbon Review 2005: An Assessment of Policies and Reforms in Europe, Geneva
World Economic Forum –Global Competitiveness Report, Geneva, 2005, 2004, 2003

INTEGRAREA PE VERTICALĂ ŞI CREŞTEREA POTENȚIALULUI DE DEZVOLTARE ÎN UE

■

Dragoş Huru
Lector universitar doctor
Academia de Studii Economice Bucureşti

Rezumat. *Crearea UE a condus la schimbarea modului în care firmele fac alegeri prin redimensionarea spațiului de concurență şi a modalității de interpretare a caracterului dezvoltării naționale. Posibilitățile unui profit marginal în creştere face ca firmele europene să poată opta din ce în ce mai des către externalizarea producției către diverşi parteneri. Deşi procesul este la început şi necesită un timp îndelungat pentru a se realiza propun o altă viziune asupra legăturilor în cadrul unui sistem economic de la legăturile între ramurile unei economii naționale la legăturile între agenții economici europeni.*

Cuvinte-cheie: Integrare verticală; concurenta; firme multinaționale; integrare europeana; Uniunea Europeană;

Clasificare REL. 7

■

Deschiderea puternică a pieței survenită prin integrare conduce către o nouă dimensiune a opțiunii „să fac sau să cumpăr" pentru firmele europene sau din afara uniunii. Prin consolidare economică unională segmentul de piață de desfacere pentru o firmă ce operează în spațiile naționale ale UE se lărgeşte foarte mult. Acest aspect este sezizat pe larg nu numai de către literatura de specialitate dar şi de către interpretările profane. Din păcate de multe ori specialiştii în economie rămân cu analiza doar în acest punct datorită unei cantonări puternice în etnocentrism şi unei remanențe în gândire în termeni de dezvoltare economică protecționistă a lui Fridircht List. Însă potențialul de dezvoltare al economiilor funcționale într-un spațiu național se transformă puternic prin modificarea segmentului şi structurii pieței resurselor. Firmele se văd în fața unei piețe de factori de producție şi resurse potențiale cu o deschidere mult mai largă. Astfel ajung să realizeze

alegeri alternative între a realiza o anumită fază a procesului de producţie singure sau a apela la externalizarea acesteia din ce în ce mai des. Efectul de extindere a acestui proces de integrare pe verticală determinat de către creşterea dimensiunii spaţiului de acţiune economic este creşterea eficienţei, a diversităţii, scăderea costurilor în expresie monetară şi a consumurilor fizice. Este dificil dacă nu imposibil să vedem cât din toate acestea se datorează procesului menţionat în sine în condiţiile în care el presupune libera circulaţie a: persoanei – se îmbunătăţeşte alocarea pe piaţa muncii şi starea de informaţie asimetrică; a capitalului – se îmbunătăţeşte starea tehnologiilor şi hazardul moral declanşat de către posibilităţile de finanţare a afacerii; presupune monedă unică şi lipsa barierelor vamale ce alterau echilibrul în concurenţă (Arrow,1975). Multiculturalismul unional poate contribui la scăderea raţionalităţii limitate generate de diferenţele culturale.

Însă procesul de integrare pe verticală conduce la creşterea eficienţei prin care guvernele naţionale urmăresc procesul dezvoltării economice.

Firmele încep să decidă din ce în ce mai mult achiziţia de resurse intermediare în producţie din afară decât dinăuntru (Harrigan, 1985). Opţiunea de integrare pe verticală urmată în detrimentul viziunii corporatiste a realizării producţiei sub o aceeaşi umbrelă patrimonială vine să consolideze eficienţa firmei prin alegerea celor mai reduse costuri la care se poate realiza un produs. Creşterea profitului marginal se ralizează astfel în condiţii de câştiguri din actele de concurenţă. Însă fenomenul integrării producţiei conduce la modificări marginale ceva mai complexe în condiţia în care crearea UE a derminat schimbări în concurenţă. Modul în care această creştere marginală rezidă în creştere economică, în modalitatea de realizare a echilibrului clasic sau neoclasic migrează către determinare în echilibrul firmei, fără a mai vorbi de faptul că prin integrare acele echilibre nu mai sunt puternic afectate de către echilibrul dinamic al preţurilor în mod diferenţiat pe economii naţionale (Laffer, 1969). Putem seziza că alegerea firmelor în căutarea unor avantaje concurenţiale se realizează între următoarele alternative:

- preţul factorilor de producţie şi costurile de organizare;
- preţul de achizitie şi costurile de tranzacţie.

Firmele caută să fructifice factori diferiţi ai mediului economic atât timp cât valoarea acestora nu mai este afectată de către existenţa unor

diverse mecanisme vamale între care cele mai explicite sunt barierele tarifare, dar, de loc de ignorat, să nu uităm de valoarea monetară a certificărilor în cazul importurilor sau de pierderile din diferenţe de infrastructură. Cu alte cuvinte pentru o firmă în integrarea pe verticală nu mai contează decât valoarea preţurilor de transfer comparată cu preţul de pe piaţă a produsului intermediar, deci poate deveni mai puţin interesată în diversificare (Collier şi Siebert, 1991). În cazul integrării economiei germane imediat după căderea zidului Berlinului firmele au început să facă alegeri de poziţionare a productiei de parcă în economia germană ar fi actionat principiul vaselor comunicante, care venea să compenseze discrepanţele dintre dotarea cu capital şi forţă de muncă (percepută prin diferenţele de salarize, care în teoria pieţei pot fi interpretate ca diferenţe ale valorii cererii sau ofertei).

În impactul pe care investiţiile străine îl au în active reale sau fluxurile de contrapartită monetară (transferurile de capitaluri, presupuse de către integrarea pe verticală, între diferite sisteme economice naţionale, indiferent dacă acestea sunt integrate într-o piaţă unică sau dacă funcţionează ca sisteme economice individualizate) asupra dezvoltării economice, un rol deosebit de important îl are capacitatea de administrare decizională a producătorilor (Currie şi Kubin 1997), pe piaţă întâlnindu-se o sumă variată de comportamente ale producătorilor în funcţie de obiectivele propuse şi de resursele pe care aceştia le au la dispoziţie pentru a le atinge. Procesele economice interne firmei, cum ar fi stadiul amortizării capitalului şi stadiul uzurii sale, preţul investiţiei, costurile conexe procesului (de redimensionare a aparatului administrativ, a infrastructurii şi a structurii de personal etc.), au o importanţă sporită în decizia de a investi. Atâta timp cât nu mai aceptăm că producţia se desfăşoară conform cu o funcţie lineară ca la Marshall şi acceptăm termenii producţiei ca flux descris de o funcţie dinamică nonlineară, trebuie să acceptăm şi faptul că investiţiile nu mai apar la nivel de firmă doar ca o necesitate de înlocuire a vechilor tehnologii uzate şi amortizate. Volumul de investiţii realizat într-o perioadă se decide de legile concurenţei, deci dezvoltarea economică se află sub incidenţa transformării concurenţei în UE.

În condiţiile comerţului internaţional liber naţiunile au avut tendinţa de a se specializa conform teoriei avantajelor economice absolute. O rată de substituţie tehnică mai mare decât unitatea este specifică unor tehnologii de fabricaţie ce se bazează mai mult pe factorul

muncă. În cadrul concurenței internaționale au de câştigat acele produse care oferă mai multe facilități tehnice, au o calitate mai înaltă (nu în ultimul rând, aceste produse sunt cele ce aduc profituri mai mari datorită costurilor marginale.mai mici, a prețurilor de vânzare mai mari, a posibilității de înlocuire în producțiue mai rapide), şi sunt rezultatul unor tehnologii mai performante. Deci este normal pentru economiile naționale rămase în urmă din punct de vedere tehnologic să aibă tendința de a economisi mai mult pentru a avea surse de finanțare a unor viitoare investiții mai mari care să le permită un salt tehnologic consistent şi o competitivitate a produselor mai mare. Tendința de căutare a acestor avantaje absolute se transferă acum la nivel de firmă. Modul în care națiunile căutau avantajele determină comportamente specifice ale firmei în care acestea îşi identifică modul în care pot integra atuurile competitive ale partenerilor deținute pe diferite stadii de execuție.

O abordare sintetică a modului de integrare pe verticală ne relevă două mari căi de constituire a afacerilor internaționale:

- capitalul străin; participarea directă sau indirectă a agenților economici străini la formarea fondurilor investiționale interne;

- capitalul „apatrid"; constituirea în mod concret a unor obiective investiționale de către corporațiile transnaționale.

Deosebirea între cele două categorii de capitaluri este multiplă:

- primele se supun fără excepție legislației țării în care se află, transnaționalele reuşind uneori să îşi impună voința;
- primele sesizează oportunitatea (reieşită dintr-un avantaj comparativ) de a se plasa în altă țară decât țara de origine, firmele „apatride" îşi plasează activitatea acolo unde sesizează că o pot desfăşura indiferent de proporția avantajului comparativ între țări.
- primele pot consta doar în fonduri financiare în timp ce transnaționalele folosesc doar forța de muncă internă şi aceasta doar parțial (asta ca un criteriu general valabil pentru orice țară unde îşi fac apariția).

În condițiile spațiului economic unic ce începe să apară ca transformare a pieței unice europene, pe măsură ce gradul de integrare se va adânci, cred că vom vorbii din ce în ce mai mult de firme integrate pe verticală decât de investiții străine, pentru capitalurile europene binențeles. În condițiile în care puterea politică se transferă: în jos catre regiuni şi în sus catre organisme internaționale în economie apar firme cu un caracter multinational (Williamson, 1971). Acestea vor căuta active

specifice ca: active localizate; active fizice specifice; active umane specifice; active dedicate; reputatia. Pentru regiunile UE mai puțin dezvoltate gradul de asemanare între activități indică activitățile potențiale ce vor fi integrate de firmă determinând perimetrul de activități optimal (Dinu, 2002). Potențialul antreprenorial se activează natural în condițiile unor constrângeri administrative unice în plan european.

Politica europeană de armonizare administrativă, legislativă, instituțională face ca importanța majoră a amplasamentului geografic al afacerii să dispară. Chiar nedorită şi dezavuată de către unii economişti această politică funcționează ca un catalizator pentru integrarea pe verticală şi limitează diversificarea afacerii. Caracterul de catalizator în integrare al UE este accentuat de caracterul abordării regionale al politicii de dezvoltare ce urmăreşte dezvoltarea armonioasă a regiunilor europene şi consolidarea caracterului tradițional al industriilor. Acestea conduc la întărirea pozițiilor activelor specifice căutate de către firme în integrarea pe verticală (Lorenz, 1992). Dispunerea geografică a afacerii va ține cont doar de valoarea cheltuielilor de transport, mediată de valoarea pierderilor din creşterea dimensiunilor organizației ce conduce la creşterea costului merginal pe termen lung prin probleme de comunicare.

Prin creşterea gradului de coeziune europeană şi armonizarea regională diferențele de costuri între producția internă şi cea achiziționată din exterior vor tinde să scadă (Casella, 1992). Acest process se realizează, sau cel puțin aşa apare ca principiu unional, nu prin „scurgerea" de valoare economică dinspre regiunile dezvoltate către cele mai puțin dezvoltate), deşi, în ultimul timp, în România o analiză de comunicare ar seziza aşteptările multor economişti de aici pentru aşa ceva), ci prin o redistribuire stimulativă, rațională care va trebui compensată treptat (Sloane, 1968). Criteriile folosite în definirea procesului economic în acest sens sunt de multe ori confundate cu acestea, care rămân în definitiv doar nişte criterii politice, supuse dezbaterii în acest mediu, mediat de cunoaştere şi raționalitate economică într-o cantitate discutabilă. Ceea ce contează este că procesul de reevaluare sistemică conduce la transformarea alternativelor în producție către integrarea pe verticală pentru firme.

Nu trebuie înțeles că merg cu interpretarea valorii integrării pe verticală până în punctul în care aş întrevedea o supraspecializare strictă a firmelor. Ceea ce am dorit să relev este că prin creşterea oportunității integrării şi prin atenuarea a celei a diversificării potențialul de dezvoltare

european poate creşte. Valorificarea mai bună a resurselor prin migrarea către sursele cele mai eficiente de valorificare, atragerea unor resurse fără eliminarea discrepanţelor de rentabilitate din poziţionarea geografică, conduc indubitabil la dezvoltare. E dificil şi inutil de sezizat până unde va funcţiona procesul, relevant nu poate fi decât pentru fiecare caz în parte. Se poate ajunge la o supraspecializare care să atragă falimentul firmei ce nu mai poate fi flexibilă la evoluţia mediului ambiant.

Nu sunt puţini specialişti ce văd în lărgirea dimensiunii pieţei apariţia posibilităţii creşterii exaustive a dimensiunii companiilor, care în final să se concretizeze în câteva monopoluri. Această creştere ar atrage o amplificare exponenţială a preţurilor de transfer prin dezeconomii de scară, costuri de organizare şi administrare şi prin costuri de oportunitate din raţionalitate limitată, care ar limita din punct de vedere concurenţial firmele europene pe pieţele externe uniunii.

Admiterea teoretică a scenariului implică şi admiterea limitei la care nicio politică vamală comună europeană nu ar mai putea să apere firmele europene de la faliment. Să nu uităm că dimensiunea pieţei intra-unionale face ca spaţiul UE să fie extrem de atractiv pentru capitaluri din afara acesteia şi deci, oporunitatea de constituire sau de preluare a strucutrilor de proprietate eficiente este valorificabilă şi prin aceste capitaluri. Există o limită a rentabilităţii ce este atinsă practic care face oportună şi acţiunea acestor capitaluri, indiferent de barierele tarifare şi administrative ce favorizează capitalurile europene. Rezultatul plauzibil poate fi o economie puternic integrată pe verticală, cu un potenţial de dezvoltare mai ridicat, în care principalii beneficiari ai procesului vor fi regiunile mai puţin dezvoltate în acest moment. Experienţa anterioară constituirii uniunii, celei a pieţei comune arată că recuperarea către un potenţial de dezvoltare mai ridicat a fost a acelor regiuni.

Bibliografie

Arrow, K.J., „Vertical Integration and Communication" *The Bell Journal of Economics*, vol. 6, No. 1. Spring 1975, pp. 173-183

Casella, Alessandra "On Markets and Clubs: Economic and Political Integration of Regions with Unequal Productivity", *The American Economic Review*, vol. 82, no. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Fourth Annual Meeting of the American Economic Association. (May, 1992), pp. 115-121

Collier, I.L. Jr., Siebert, H. „The Economic Integration of Post-Wall Germany", *The American Economic Review*, Vol. 81, no. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Third Annual Meeting of the American Economic Association, May, 1991, pp. 196-201

Currie, M., Kubie, Ingrid, „Investment in Fixed Capital and Competitive Industry Dynamics", *Oxford Economic Papers*, vol. 49, Issue 4, 1997, pp. 521-542

Dinu, M. (2002). *Economia României. Întreprinderi mici şi mijlocii. Cu ce ne integrăm?* Editura Economică, Bucureşti, pp.21-45

Harrigan, Kathryn Rudie, „Vertical Integration and Corporate Strategy", *The Academy of Management Journal*, vol. 28, no. 2, (Jun., 1985), pp. 397-425

Laffer, B. „Vertical Integration by Corporations, 1929-1965" *The Review of Economics and Statistics*, vol. 51, no. 1. (Feb., 1969), pp. 91-93

Lorenz, D. „Economic Geography and the Political Economy of Regionalization: The Example of Western Europe", *The American Economic Review*, vol. 82, no. 2, Papers and Proceedings of the Hundred and Fourth Annual Meeting of the American Economic Association, May, 1992, pp. 84-87

Muntean, C., Vâlsan, C. (1995). *Investiţii internaţionale*, Editura Oscar Print, Bucureşti, pp. 21-83

Sloane, J.H., „Political Integration in the European Community" *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, vol. 1, no. 4, Dec., 1968, pp. 442-461.

Williamson, O.E., „The Vertical Integration of Production: Market Failure Considerations", *The American Economic Review*, vol. 61, no. 2, Papers and Proceedings of the Eighty-Third Annual Meeting of the American Economic Association, May, 1971, pp. 112-123